

**DOĞU GAZETESİNE GÖRE
ÜÇÜNCÜ UMUMÎ MÜFETTİŞLİK
VE İMAR FAALİYETLERİ
(1937-1938)**

İbrahim BOZ

**Tarih Anabilim Dalı
Prof. Dr. Murat KÜÇÜKÜĞURLU
Erzurum – 2019
Her hakkı saklıdır**

T.C
ERZURUM TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH BİLİM DALI

**DOĞU GAZETESİNE GÖRE
ÜÇÜNCÜ UMUMÎ MÜFETTİŞLİK VE İMAR FAALİYETLERİ
(1937-1938)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

İbrahim BOZ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Murat KÜÇÜKUĞURLU

ERZURUM 2019

Yüksek Lisans Tezi Onay Sayfası

ONAY

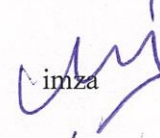
İbrahim BOZ tarafından hazırlanan “Doğu Gazetesine Göre Üçüncü Genel Müfettişlik ve İmar Faaliyetleri (1937-1938)” adlı bu çalışma 28.10.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Ana Bilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

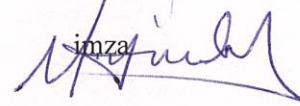
Jüri Başkanı Doç. Dr. Uğur AKBULUT
Erzurum Teknik Üniversitesi

Danışman Prof. Dr. Murat KÜÇÜKÜĞURLU
Erzurum Teknik Üniversitesi

Jüri Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Mevlüt YÜKSEL
Atatürk Üniversitesi

imza

imza

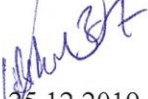

imza

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. / /20.....

Doç. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ
Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu ve tezimin erişim sürecine ilişkin aşağıdaki beyanımı kabul ediyorum.

25.12.2019

İbrahim BOZ

- Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.
- Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
KISALTMALAR.....	IV
ÖN SÖZ.....	V
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ UMUMÎ MÜFETTİŞLİK VE DOĞU VİLAYETLERİ

1.1. ÜÇÜNCÜ UMUMÎ MÜFETTİŞLİK TEŞKİLATINI DOĞURAN NEDENLER.....	11
1.2. MÜFETTİŞLİK TEŞKİLATININ KURULMASI VE TAHSİN UZER DÖNEMİ	13
1.3. UZER'İN İDARE ANLAYIŞI VE YAPMAK İSTEDİĞİ REFORMLAR.....	26
1.4. UMUMÎ MÜFETTİŞLİK TEŞKİLATININ SON YILLARI VE ORTADAN KALDIRILMASI	36

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU GAZETESİNE GÖRE İMAR FAALİYETLERİ

2.1. İMAR FAALİYETLERİ.....	43
2.1.1. Bölge Ölçekli Faaliyetler	43
2.1.1.1. Gazete Haberleri	44
2.1.2. Erzurum'un İmarı.....	101
2.1.2.1. Gazete Haberleri	122
SONUÇ	165
KAYNAKÇA.....	167
ÖZGEÇMİŞ	169

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
DOĞU GAZETESİNE GÖRE ÜÇÜNCÜ UMUMÎ MÜFETTİŞLİK
VE İMAR FAALİYETLERİ
(1937-1938)
İbrahim BOZ
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Murat KÜÇÜKUĞURLU
2019, 169 sayfa

Jüri : Prof. Dr. Murat KÜÇÜKUĞURLU
Doç. Dr. Uğur Akbulut
Dr. Öğr. Üyesi: Mevlüt YÜKSEL

Merkezi Erzurum olarak belirlenen Üçüncü Umumî Müfettişlik ve dönemin yayın organı olarak ortaya çıkan Doğu gazetesinin ele alındığı bu çalışmanın amacı, Cumhuriyetin henüz başlarında oluşturulan teşkilatlanmanın, Türkiye'nin yaşadığı değişim ve yenileşme sürecinde önce bölgesel sonra da yerel anlamda Doğu gazetesi kaynaklı incelemektir.

Bu amaçla çalışmada ilk olarak, Umumî Müfettişlikler hakkında genel bir açıklama yapıldıktan sonra, Umumî Müfettişlik teşkilatının kurulması ve özellikle Üçüncü Umumî Müfettişlik organının çalışmaları, proje ve yeniliklerinden bahsedilmiştir. Ele alınan yıllar içerisinde görevlendirilen şahsiyetlerin çalışmaları anlatılmıştır. Üçüncü Umumî Müfettişlik kurumunun teşkilatlanması, kapsadığı iller ve özellikle merkezi olma özelliğine sahip Erzurum iline yapılması planlanan ve yapılmış olan çalışmalar Doğu gazetesinden kesitler sunularak anlatılmıştır. Dönemin yenileşme süreci içerisinde bulunduğu durumlar da göz ardı edilmeyerek çalışma faaliyetlerinin sonraki dönemlere yönelik etkilerine değinilmiştir. İlerleyen zaman içerisinde konusunu ele aldığımız teşkilatlanmanın olumlu-olumsuz yönleriyle tartışmalara ve görüşmelere yol açtığı süreç de ele alınmıştır. Son olarak siyasî, idarî ve daha çok imar faaliyetlerinin anlatıldığı başlıklar altında Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının kapsadığı yerlerde yapılan faaliyetler gazete haberlerinden kesitler şeklinde ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Erzurum, Basın, Üçüncü Müfettişlik, Doğu Gazetesi, Tahsin Uzer.

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
ACCORDING TO THE DOGU NEWSPAPER THIRD GENERAL INSPECTORATE
AND RECONSTRUCTION SERVICES
(1937-1938)
İbrahim BOZ
Advisor: Prof. Dr. Murat KÜÇÜKÜĞURLU
2019, 169 page

Jury: Prof. Dr. Murat KÜÇÜKÜĞURLU
Assoc. Prof. Uğur AKBULUT
Asst. Prof. Mevlüt YÜKSEL

The Third General inspectorate, which centered in Erzurum and the Dogu newspaper, which appeared as the publication organ of the period are focused in this study. Therefore, the aim of this study is to examine the organization that has been formed in the early Republic and Turkey's changes and reform process first in the regional and then the local significance originated in the Dogu newspaper.

For this purpose, first, after a general explanation is made about the General Inspectorates, establishment of the organization of the General Inspectorate and the studies, projects and innovations of the Third General Inspectorate are mentioned. The studies of the personalities that assigned in the years stated are explained. The organization of the Third General Inspectorate, covered provinces and especially the studies that are planned and carried out in central featured Erzurum province, are explained by the presenting sections from the Dogu newspaper. In addition, the situations in which the period is in the process of renewal are not ignored and the effects of the study activities on the following periods are mentioned. Furthermore, in the course of time, the positive-negative aspects of the mentioned organization that have led to process of debates and meetings have been discussed. In conclusion, under the headings describing political, administrative and mostly reconstruction activities, the services carried out in the places covered by the Third General Inspectorate are dealt with sections from newspaper articles.

Key Words: Erzurum, Press, the Third Inspectorate, the Dogu Newspaper, Tahsin Uzer.

KISALTMALAR

Bkz	: Bakınız
BCA	: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
EBA	: Erzurum Belediye Arşivi
km	: Kilometre
m	:Metre
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi

ÖN SÖZ

Bu tezde Cumhuriyet döneminde Erzurum ve çevresinde kurulmuş olan Üçüncü Umumî Müfettişlik ve imar faaliyetleri, bu Müfettişlik tarafından Erzurum'da çıkarılmış olan Doğu gazetesi bağlamında ele alınacaktır.

Bu çalışma bir giriş ve iki bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde, Cumhuriyet döneminde kurulmuş olan Umumî Müfettişlikler hakkında bilgi verilmiştir. Bunların kuruluşları ve kapsadığı bölgeler anlatılmaya çalışılmıştır. Öncelikle Umumî Müfettişliklerin tarihsel bir süreci ele alınarak Osmanlı Devleti döneminde karşımıza çıkan ilk örneklerine de değinilmiştir. Müfettişliklerin kurulmasına sebep olan faktörler ele alınmaya çalışılmıştır. Kurulan müfettişliklerin tarihleri ve bu teşkilatlara tayin edilen müfettişler de bu bölümde ele alınmıştır. Giriş bölümünde son olarak, “Üçüncü Umumî Müfettişlik ve Doğu Gazetesi” başlığı altında Doğu gazetesi genel hatlarıyla tanıtılmaya çalışılmıştır.

Birinci bölümde “Üçüncü Umumî Müfettişlik ve Doğu Vilayetleri” ana başlığı altında ilk olarak Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatını doğuran sebepler hakkında açıklamalar yapılmıştır. Birinci bölümün ikinci başlığı olarak Müfettişlik teşkilatının kurulması ve Tahsin Uzer dönemi ele alınmıştır. Kanuni düzenlemeler ve ilgili kanun maddeleri uyarınca Müfettişlik teşkilatının kurulması ve Umumî Müfettiş olarak Tahsin Uzer'in seçilmesi konuları açıklamalarıyla ele alınmıştır. Birinci bölümün üçüncü başlığında Müfettişlik teşkilatına tayin edilen Tahsin Uzer'in idare anlayışı ve yapmak istediği reformlar bir başlık altında toplanarak görevlendirildiği bölgenin gelişimi konusunda gözlemleri ve yapmak istediği yeniliklerden bahsedilmiştir. Birinci bölümün dördüncü ve son başlığı olarak Umumî Müfettişlik teşkilatının son yılları ve ortadan kaldırılması konusu ele alınarak özellikle Tahsin Uzer'in vefatından sonra Üçüncü Umumî Müfettişlik görevinin dönemin Erzurum valisi Haşim İşcan tarafından yürütülmeye başlanması ve sonraki süreç içerisinde yürütülen faaliyetlerden bahsedilmiştir. Yine ilerleyen dönemlerde (1940-1946) Erzurum'da Umumî Müfettişlik kurumunun başına Nazif Ergin'in getirilmesi ve yapmış olduğu faaliyetler anlatılarak özellikle Erzurum'da yapılan “Valiler Toplantısı” adı altında yapılması gereken projelere değinilmiştir. Sonuç olarak Üçüncü Umumî Müfettişlik döneminin özellikle Tahsin Uzer döneminden sonra pek bir ilerleme gösterememesi sonraki yıllarda da bu teşkilatlanmanın pasif kalması

nihayetinde lağvedildiği anlatılmıştır. Bu bölümde verilen bilgiler, Doğu gazetesi ile birlikte, çeşitli kaynaklardan elde edilmiştir.

İkinci bölümde, Doğu gazetesine göre imar faaliyetleri ana başlık olarak ele alınmıştır. İmar faaliyetleri, önce bölgesel ölçekte, daha sonra da sadece Erzurum odaklı olarak ele alınmaya çalışılmıştır. Bölge ölçekli faaliyetler başlığında Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının kapsadığı iller olan Erzurum, Ağrı, Kars, Artvin, Rize, Trabzon, Gümüşhane, Erzincan illerinde yapılan ve yapılması tasarlanan faaliyetler hakkında haber başlıkları yer almaktadır. Erzurum imarı başlığı altında ise öncelikle Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının kurulmasından sonra özellikle imar anlamında yaşanan gelişmelere yer verilmiştir. Daha sonra yine bu başlık altında sadece Erzurum ilinde yapılmış ve yapılması düşünülen faaliyetler özellikle dönemin en önemli yayın organı olan ve ele aldığımız Doğu gazetesinden haberlerle sonlandırılmıştır.

İkinci bölümde anlatılan Üçüncü Umumî Müfettişlik tarafından yapılan bölge ölçekli imar faaliyetleri, gazetede tarih sırasına göre aktarılmıştır. Bu yapılırken, önce haberin başlığı aynen verilmiş ve altında, haberin içeriği, kısmen yorumlanarak aktarılmıştır. Bazı yazı ve haberler ise, önemine binaen aynen aktarılmıştır.

Konumuzla alakalı araştırma ve incelemeler yapılırken, Erzurum'a dair birçok kitap, makale, dergi ve gazeteler incelenmiş olmakla birlikte dönemin birçok yerel ve bölgesel gazeteleri de bilimsel yöntemler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Çalışmamızda yararlandığımız çeşitli arşiv ve kütüphanelerde yer alan ulusal gazeteler de taranmıştır. TBMM Zabıt Cerideleri, İl Yıllıkları ve çeşitli dönemlere ait Belediye İstatistikleri gibi ana kaynaklardan faydalanılmıştır. Yine arşiv belgelerine dayanan dergi, gazete ve kitaplar, araştırma eserler ve makaleler de kullanılmıştır.

Konumuzla alakalı çalışma yapacak olan ve çalışma alanları altında bu tür konuları kaleme alacak olanlara faydalı olabilmesi ümidiyle.

Tez çalışmamızın gerek başlangıcında gerek seçim aşaması olmak üzere tüm aşamalarda deneyimleriyle, çalışmalarıyla fazlasıyla istifade ettiğim, rehberliğini her an hissettiren, desteklerini bir an olsun esirgemeyen değerli ve kıymetli hocam Prof. Dr. Murat KÜÇÜKÜĞURLU'ya şükranlarımızı sunarım.

İbrahim BOZ
ERZURUM 2019

GİRİŞ

Tarihsel açıdan baktığımızda, Umumî Müfettişlikler 19. yüzyılın sonlarından 1950'lere kadar Türk idare tarihinde önemli bir yer edinmiş, ülke topraklarının içinde bulunduğu askerî, sosyal, ekonomik, idarî ve siyasî durumları kontrol altına almak üzere kurulmuş yapılanmalar olarak karşımıza çıkmıştır.¹

Umumî Müfettişlikler II. Abdülhamid döneminde de olmak üzere sırasıyla II. Meşrutiyet dönemi, Milli Mücadele dönemi ve Cumhuriyet dönemlerinde karar yetkilerinin dereceleri açısından eleştirilmiş ve tartışılmıştır.² Özellikle Milli Mücadele döneminde Umumî Müfettişlikler yapılanma olarak TBMM tarafından kabul edilen Teşkilâtı Esâsiye Kânunu'nda yer almıştır.(20 Ocak 1921)³

II. Abdülhamid, Balkanlara ve Anadolu'ya o dönemde var olan ismiyle Umumi Müfettiş olarak, itimat ettiği kişileri (paşaları) görevlendirmiş, bu kişilerin hazırladıkları raporlar da o dönemin Osmanlı topraklarında yaşanan düzeni hakkında önemli bilgiler vermiştir.⁴ Yine bu hususta II. Abdülhamid Yaveri Ekrem Müşir Ahmet Şakir Paşa'yı 1895-1899 yıllarında Anadolu Islâhatı Umum Müfettişi olarak görevlendirdiği bilinmektedir.⁵

Görevlendirildiği yıllar içerisinde, İngiltere, Fransa ve Rusya devletlerinin "Vilayet-i Sitte" adıyla tarih sayfalarında yer bulan altı il üzerinde bir düzenleme hareketinin başlaması, büyük devletlerin ısrarları ile birleşince olağanüstü kararların alınmasına sebebiyet vermiştir. Bu maksatla Vilayet-i Sitte içinde yer alan Erzurum, Sivas, Van, Bitlis, Mâmuratül-Aziz (Elazığ) ve Diyarbekir (Diyarbakır) vilayetlerini Umumî Valilik adı altında birleştirerek, bölgenin asayişini başta olmak üzere Umumi Müfettiş Yaver Ekrem Müşir Ahmet Şakir Paşa yaşanacak tüm gelişmeleri rapor halinde Babiâli'ye sunacaktı.⁶ Vilayet-i Sitte içerisinde adı geçen devletlerin herhangi bir şekilde ıslahatlarla alakalı müdahil olmamaları için Ahmet Şakir Paşa'nın Anadolu Islâhatı Müfettişi olarak görev alması düzenleme hareketinin aslında bir iç mesele olduğu ve bu meselenin dışa

¹ Erdal Aydoğan, "Üçüncü Umumi Müfettişliği'nin Kurulması ve III. Umumi Müfettiş Tahsin Uzer'in Bazı Önemli Faaliyetleri", **Atatürk Yolu Dergisi**, 9 (33-34), 2004, 2.

² Aydoğan, "Üçüncü Umumi Müfettişliği'nin Kurulması ve III. Umumi Müfettiş Tahsin Uzer'in Bazı Önemli Faaliyetleri", 1.

³ Cemil Koçak, **Umûmî Müfettişlikler (1927-1952)**, (3. Baskı), İletişim Yayıncılık, İstanbul 2016, 42.

⁴ Selçuk Akşin Somel, "Osman Nuri Paşa'nın 17 Temmuz 1885 Tarihli Hicaz Raporu", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, 18 (29), 1996, 1.

⁵ Koçak, **Umûmî Müfettişlikler (1927-1952)**, 32.

⁶ Koçak, **Umûmî Müfettişlikler (1927-1952)**, 32-33.

kapalı olması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.⁷ Bu şekliyle bakıldığında II. Abdülhamid döneminde Umumî Müfettişlik kurumu özellikle askerî ve siyasî bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı yapılanması içerisinde Umumi Müfettişlikler özellikle II. Abdülhamid döneminde yapılması hedeflenen ıslahatların herhangi bir sekteye uğramaması için denetim, karar ve yetki bakımından neredeyse Valilik makamından üstün özelliklerle donatılan Umum Müfettiş, hemen her alanda (bayındırlık, tarım, ticaret, sanayinin geliştirilmesi vs.) önemli bir rol oynamıştır.

Umumi Müfettişlik adı Birinci Dünya Savaşı öncesinde tekrar gündemde kendine yer bulmuştur. Osmanlı Devleti'nin Londra Büyükelçisi olan Tevfik Paşa, 1913 yılında İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na bir öneri sunarak ülkenin birkaç vilayetlerle bölgelere ayrılacağı hususunda ve her bölgeye bir Umumi Müfettiş atanacağı hakkında bilgilendirmede bulunmuştur⁸. Hiç şüphesiz, 1913 yılı özelinde bakıldığında Doğuda ve Anadolu'nun kuzeyinde büyük devletler olarak adlandırdığımız İngiltere, Fransa ve Rusya'nın emelleri doğrultusunda bir de Ermeni meselesinin çözüme kavuşturulmasında ortaya koydukları öneriler dikkate alındığında Umumi Müfettişlik kurumunu bölgede etkin kılmak, devletin önemli bir kolu haline getirmek önemli bir adım olarak görülebilir.⁹ Bahsini ettiğimiz tarih aralıklarında Umumi Müfettişlerin görev ve yetkileri olarak; yasaların uygulanmasını denetlemek, valilerle görüş birliği içerisinde uygun görmedikleri yasalar hakkında yapılması gereken değişikliklerin tespit edilmesi, memurların tayin ve ıslahatı ile ilgili kararlar alınması, bölgeleri içinde yasa ve nizamnâmelerin uygulanması ile asayişten sorumluydular. Bunun dışında Umumi Müfettişler yetki sınırları içerisinde orman, maden ve ziraat alanlarının işletilip muhafaza edilmesinden de sorumluydular.¹⁰

Milli Mücadele döneminde de Umumi Müfettişlikler hakkında önemli gelişmeler göze çarpmaktadır. Özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın 9. Ordu Müfettişliğine tayin edilmesi, koca bir milletin varlığının devam ettirilmesi bakımından çok büyük bir önem arz

⁷ Ali Karaca, **Anadolu Islahâtı ve Ahmet Şâkir Paşa (1838-1899)**, (1. Baskı), Eren Yayıncılık, İstanbul 1993, 163.

⁸ Koçak, **Umûmî Müfettişlikler (1927-1952)**, 37,38.

⁹ Özellikle Rusya'nın 1913 yılında Ermeni Meselesi hususunda hazırlamış olduğu tasarıda Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır (Diyarbakır), Harput (Elazığ) ve Sivas vilayetlerinin tek bir vilayet halinde birleştirilmesi ve sözü geçen Büyük devletlerin hem fikir olarak bir Genel Vali belirlenmesi ile yönetimin bu şekilde olması hususunda bir tasarıda bulunmuştur. Bu tasarıda Genel Vali'nin yönetiminde tek hak sahibi olacağı kolluk kuvvetlerinin de Genel Vali'nin yetkisinde olacağı bildirilmişti. Ayrıntılı bilgi için bkz. Koçak, **Umûmî Müfettişlikler (1927-1952)**, 38

¹⁰ Koçak, **Umûmî Müfettişlikler (1927-1952)**, 39.

etmektedir. Umumi Müfettişlikler bölgelerdeki asayişsizliğin giderilmesi, halkın huzur ve refahı için olumsuz herhangi bir duruma hemen karşı bir tepki verecek, sadece tepki vermekle kalmayacak görev ve yetkileri doğrultusunda uygun gördüğü dokunuşu tüm hassasiyetiyle ortaya koymuştu.

Başlangıçta Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun ve havalisinde meydana gelen asayişsizlik sebebiyle 9. Ordu Müfettişliğine tayin edilmesi siyasi ve askeri bir karar olarak görülse de netice itibariyle yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan bir milletin istiklal mücadelesinde dönüm noktasını oluşturmuştur.¹¹

Milli Mücadele döneminde İstanbul Hükümeti, Erzurum, Van, Bitlis vilayetleri ile Erzincan sancağında 1918 yılında Müstahsile Müfettişi Umumîliği kurmuş ve yine aynı tarihte Umumi Müfettiş olarak Tahsin Uzer'i atamıştır. Bu atama çok uzun soluklu olmayarak, Tahsin Uzer'in Suriye Valiliğine atanması ile kurulan bu müfettişliğe başka bir müfettiş ataması yapılmamıştır.¹² Yine İstanbul Hükümeti 1920 tarihinde Anadolu Olağanüstü Müfettişliği adı altında yeni bir müfettişlik kurmuş ve Umumi Müfettiş olarak Müşir Zeki Paşa'yı atamıştır. İstanbul Hükümeti, yaklaşık bir ay içerisinde de Umumî Müfettişin yetkilerini açıklayarak, gerçekten de kurulduğu isimle bağdaştığını açıkça ortaya koymuştur. Yetki itibariyle, sıkıyönetim ilan etmeye, var olan askeri teşkilatı lağvetmeye sahipti. Nitekim altı ay kadar varlığını devam ettiren Anadolu Olağanüstü Müfettişliği İstanbul Hükümeti'nin kararıyla ortadan kaldırılmıştır.¹³

Umumî Müfettişlikler kuruluş gayesi açısından bakıldığında, ülkenin çeşitli bölgelerinde yaşanan sosyal, siyasî, ekonomik, ulaşım, imar vb. sorunların araştırılması, sorunlara müdahale edilmesi ve sorunların çözüme kavuşturulması maksadıyla ülkenin çeşitli bölgelerinde kurulmuş önemli yapılanmalardır. Cumhuriyet döneminde değişik bölgelerde ve değişik illeri kapsayan beş Umumî Müfettişlik kurulmuştur.¹⁴

Hazırlanan tasarı ve yasaların belirlenmesi ile beraber 27 Teşrinisânî / Kasım 1927 tarihinde Elazığ, Urfa (Şanlıurfa), Hakkâri, Bitlis, Diyarbakır, Siirt, Mardin ve Van illerini kapsayan bir Umumî Müfettişlik oluşturulmuştu. Bölgenin sorumlusu olacak Umumî Müfettiş' in ise Dâhiliye Vekâletinin önerisi ve Hükümetinin kararı ile atanacağı 5858

¹¹ Salim Koca ve Semih Yalçın, "Mustafa Kemal Paşa'nın Dokuzuncu Ordu Müfettişliğine Tayininde Osmanlı Genelkurmayının Rolü", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 10 (29), 1994, 403.

¹² Koçak, **Umumî Müfettişlikler (1927-1952)**, 40.

¹³ Koçak, **Umumî Müfettişlikler (1927-1952)**, 40,41.

¹⁴ Herhangi bir önem derecesi gözetilmeksizin sadece kuruluş tarihleri açısından bir sıralama yapıldığından böyle bir numaralandırma metodu uygulanmıştır.

sayılı Umumî Müfettişlik teşkilatının teşkiline dair olan 1164 numaralı kanunun birinci maddesinde belirtilmişti.¹⁵

Adı geçen illerin, asayiş başta olmak üzere idarî, ekonomik, eğitim, sağlık, sosyal alanlarda bir ilerleme gerçekleştirilmesi beklenmekte, bu konuda faaliyetlere girişilmesi hedeflenmişti. Asayiş konusu hakkında özellikle belirtmek gerekir ki, henüz yeni kurulmuş bir rejim, yeni bir hükümet ve ülke topraklarının farklı bölgelerinde çıkan kargaşa ve karışıklık ortamlarını en aza indirmek ve ortadan kaldırmak asayiş kolunun öncelikli hedefi olarak göze çarpmaktadır. Bu durum sadece asayiş kolunun değil Birinci Umumî Müfettişlik kurumunun da başlıca kuruluş gayesinin bir parçasını oluşturmuştu.

Birinci Umumî Müfettişlik merkez olarak Diyarbakır ilini kabul etmiş ve 1 Kânunisâni / Ocak 1928 tarihinde göreve başlamıştır. Birinci Umumî Müfettiş olarak da Diyarbakır milletvekili İbrahim Tâli Öngören atanmıştı.¹⁶ Zaman geçtikçe Birinci Umumî Müfettişlik bölgesinde hem Umumî Müfettiş makamında atamalarla alakalı değişiklikler meydana gelmiş, hem de bölgeye dâhil edilen ve çıkarılan iller hakkında değişiklikler görülmüştü.¹⁷

Kapsadığı iller dolayısıyla Trakya Umumî Müfettişliği olarak da bilinen İkinci Umumî Müfettişlik 19 Şubat 1934 tarihinde 2/150 sayılı karnâme ile Edirne, Kırklareli, Çanakkale ve Tekirdağ bölgelerinde, merkez Edirne olarak belirlenmiş, nafia ve iskân işlerinin tanzimi ve idaresi amacıyla kurulmuştur.¹⁸

Genel olarak bakıldığında Birinci Umumî Müfettişlik teşkilatından yedi yıl sonra kurulmuş olan İkinci Umumî Müfettişlik ilkinin aksine Trakya bölgesinde kurulmuştu ve ülkenin çeşitli bölgelerinde bir anlamda farklı bir idare anlayışı ortaya çıkmaya başlamıştı. Farklı bölgelerde farklı problemlerin ele alınması, bunların tespiti ve çözüm odaklı faaliyetler bakımından ele alındığında, hükümetin yurdun tüm bölgelerinde eksikliklerin giderilmesi amacıyla başlattığı çalışmalar olumlu olumsuz eleştirilere açık olmuştur.

¹⁵ Koçak, **Umûmî Müfettişlikler (1927-1952)**, 81.

¹⁶ Koçak, **Umûmî Müfettişlikler (1927-1952)**, 90,91.

¹⁷ Konuyla alakalı olarak, diğer Genel Müfettişlik bölgelerinin açılmasıyla birlikte müfettişlik bölgeleri arasında il değişiklikleri meydana gelmiştir. İlerleyen tarihlerde kabul edilecek olan yasalarla zamanla görülecek değişimler(kaza, bucak, nahiye) Müfettişlikler arasında da yaşanacaktır.

¹⁸ Koçak, **Umûmî Müfettişlikler (1927-1952)**, 139

Trakya Umumî Müfettişliği olarak kayıtlarda yer alan İkinci Umumî Müfettişlik kurumun başına daha önce Birinci Umumî Müfettişlik de yapmış olan İbrahim Tâli Öngören 18 Mart 1934 tarihinde 2/303 sayılı kararnâme hükmünce atanmıştır.¹⁹

Daha önce de müfettişlik görevinde bulunmuş kişilerin yeni kurulmuş ve kurulacak olan müfettişliklere tayin edilmesi, büyük ihtimalle yaşadıkları deneyimlerden katkılar alınması yolunun bir parçası olarak değerlendirilebilir. Yeni idareci ve yöneticilerin de müfettişliğin ilerleyen yıllarında göreve getirilmesi farklı çözüm yollarının tespiti açısından mümkün olmuştur.

Merkezi Erzurum olarak kabul edilen ve Kars, Gümüşhane, Çoruh (Artvin), Erzincan, Trabzon, Ağrı illerini kapsayan Üçüncü Umumî Müfettişlik kurulmasına ilişkin kararnâmede herhangi bir tarih bulunmamakla birlikte Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Bakanlar Kurulu Kararları Kataloğunda 23 Ağustos 1935 tarihi bulunmaktadır.²⁰

Üçüncü bir Umumî Müfettişlik kurulması Bakanlar Kurulu'nda görüşülmüş ve 23 Ağustos 1935 yılında da Umumî Müfettiş olarak Bakanlar Kurulu kararıyla Erzurum milletvekili Tahsin Uzer atanmıştır.²¹

Kuruluş amacı daha çok Birinci Umumî Müfettişlik kurumuyla uyuşan Üçüncü Umumî Müfettişlik kapsadığı mntıklar itibariyle de yine ilk kurulan müfettişliğin izlerini taşımaktadır.

Çalışmamızın ana konusunu oluşturan Üçüncü Umumî Müfettişlik detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Fakat yine de bu bölümde kapsadığı iller ve kuruluş gayesi hakkında kısa bir açıklama yapılmıştır.

11 Kasım 1935 tarihinde Dördüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının kurulmasına ilişkin rapor TBMM'ye sunulmuştu. Kuruluş amacı; sunulan raporda tıpkı diğer müfettişlikler gibi, ekonomi, sosyal, bayındırlık ve kültürel konularda belirlenen bölgelerin geliştirilmesi hedeflenmişti.²²

Ülkenin farklı bölgelerinde yaşanan sorunlar ve bu sorunlara çözüm bulabilmek amacıyla kurulan müfettişlikler, dönemin tüm yeniliklerini hayata geçirmek ve beklenen yüksek refah seviyesine çıkma konusunda ilerlemelerini sürdürmüşlerdir.

¹⁹ Koçak, *Umûmî Müfettişlikler (1927-1952)*, 140,141.

²⁰ Koçak, *Umûmî Müfettişlikler (1927-1952)*, 169.

²¹ Aydoğan, ‘‘Üçüncü Umumi Müfettişliği'nin Kurulması ve III. Umumi Müfettiş Tahsin Uzer'in Bazı Önemli Faaliyetleri’’, 5.

²² Koçak, *Umûmî Müfettişlikler (1927-1952)*, 233,234.

6 Ocak / Kanunisâni 1936 tarihli 2/3823 sayılı Dördüncü Umumî Müfettişlik kurulmasına ilişkin kararnamede; idare ve asayiş işlerinin hükümet tarafından kontrolünün sağlanması ve yaşanan gelişmeleri yakından takip edebilmek amacıyla Bingöl, Tunceli ve Elazığ mntıkalarını kapsayan bölgelerde müfettişlik kurulması kararlaştırılmıştı.²³

Müfettişlik mntıkaları arasında yer yer değişikliklerin olduğu ve olacağı hususunda daha önce bilgilendirme yapılmıştı. Dördüncü Umumî Müfettişlik konusunda yapılan bilgilendirmeye dair bir örnek karşımıza çıkmaktadır. Daha önce Birinci Umumî Müfettişlik mntıkası içinde yer alan Elazığ ili Dördüncü Umumî Müfettişlik bölgesine dâhil edilmiştir. Yine daha önce Üçüncü Umumî Müfettişlik bölgesi içinde yer alan Erzincan vilayeti de ilerleyen zamanlarda Dördüncü Umumî Müfettişlik mntıkasının içerisine dâhil edilecektir.

Dördüncü Umumî Müfettişlik kurumunun başına aynı zamanda Tunceli valiliğine de atanan Korgeneral Hüseyin Abdullah Alpdoğan tayin edilmişti.²⁴ Bu cümleden de anlaşılacağı üzere Dördüncü Umumî Müfettişlik kurumunun merkezi Tunceli ili olabilir. Ele aldığımız dönem itibariyle Tunceli valiliği de yeni kurulmuş bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat çalışmamız ve konumuz itibariyle bu durum üzerinde detaylı bir açıklama ve araştırmaya sahip olmadığımızı da belirtmek gerekir.

Beşinci Umumî Müfettişlik kurumunun kurulup kurulmadığına dair herhangi bir yasa ya da kararnamenin varlığından haberdar olunmadığı bilgisiyle beraber bazı gazete haberleri ve Umumî Müfettiş raporları Beşinci Umumî Müfettişlik kurumunun varlığını göstermektedir.²⁵ Beşinci Umumî Müfettişlik kurumunun mntıka bölgelerinde hangi illerin yer alacağı, bu iller arasından müfettişlik kurumunun merkezi olarak hangi ili belirlediği ile alakalı bilgiler yine bir gazete haberinden temin edilmektedir. Elde edinilen bilgiler ışığında, gazete haberinin devamında müfettişlik mntıkasının kapsadığı iller olarak; İçel, Hatay, Gaziantep, Maraş, Seyhan ve Adana illeri yer almaktaydı. Beşinci Umumî Müfettişlik merkezi olarak Adana ili belirlenmişti.²⁶

Çalışmanın temel konusunu oluşturmamasına rağmen Beşinci Umumî Müfettişlik kurumunun kurulmasıyla alakalı gazete haberi dışında yasa ya da herhangi bir

²³ Koçak, **Umûmî Müfettişlikler (1927-1952)**, 247,248.

²⁴ Koçak, **Umûmî Müfettişlikler (1927-1952)**, 249.

²⁵ Koçak, **Umûmî Müfettişlikler (1927-1952)**, 291,292,293.

²⁶ 1 Temmuz 1947 tarihli Vatan Gazetesi haberinde konuyla alakalı olarak Beşinci Genel Müfettişlik kurulduğunu ve kurumun kapsadığı illeri açıklamıştı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Koçak, **Umûmî Müfettişlikler (1927-1952)**, 291.

kararnameye çalışmalarımız ışığında rastlayamadık. Beşinci Umumî Müfettişlik kurumunun varlığı eleştirilere açık olmakla birlikte, çalışmamızda bu kurumun en azından ne şekilde ele alınıp, hangi kayıtlar altında ne tür bilgilerin olduğuna ilişkin kısa bir açıklama yapılmaya çalışılmıştır.²⁷

Üçüncü Umumî Müfettişlik, yayın organı olarak önemli bir gazete çıkarmıştır. Doğu ismini taşıyan bu gazetenin ilk sayısı 29 Ekim 1937’de okuyucularla buluşmuştur. Gazetenin çıkacağı haberi büyük bir sevinçle ilk sayısından on beş gün öncesinden halka duyurulmuştur. Bu amaçla, 14 Ekim 1937’de özel bir sayı çıkarılmıştır.²⁸ Üçüncü Umumî Müfettiş Tahsin Uzer’in gayretleriyle Erzurumlu, Karanlı, Artvinli, Trabzonlu, Rizeli yurttaşlarımızın sesi olacak gazete taşıdığı bölgesel niteliği ile de dönemin önemli süreli yayınları arasında kendine yer bulmuştur. Bölgesel özelliğinin yanında yerel anlamda da büyük bir çalışma ve gayret gösterecek olan gazete bu hususta da büyük başarılarla ulaşmıştır. Şehrin en uç bölgelerinden, kimselerin varlığından dahi haberdar olmadığı mahalle ve köylere kadar uzanmış olup, tüm ayrıntılarıyla habercilik anlamında büyük başarılar göstermiştir.

Gazetenin çıkış gayesinde özellikle vurgulanmak istenilen amaç, halkın gazetesi olma bilincini taşımak, halkla iç içe olan bir neşir hayatı geçirmek olduğu düşüncesidir. Gazete bölgesel ve yerel haberlerin yayınlanacağı müjdesini verirken parça parça, bir önceki yazının devamı olarak çıkan uzun yazılara yani tefrikalara da yer vereceğini ilan etmiştir. Bu anlamda gazetenin hazırlanış biçimiyle üzerinde çalışılmış ve düşünülmüş bir faaliyetin ürünü olduğunu söyleyebiliriz. Gazetenin ilk tefrikaları Ziya Şakir’in kaleme aldığı ‘Aziziye Tabyası’ başlığını taşımaktadır. Dönemin önemli kadın romancılarından olan Peride Celal Bayburtlu tarafından kaleme alınan ‘Ben Vurmadım’ isimli tefrikası ve Fransız muharrirlerinden bir gazetecinin umumî harpteki casusluk faaliyetlerini anlatan yazılarını Türkçeye çeviren Muammer Alatur’un ‘B.35’ adlı tefrikası Doğu Gazetesi’nin ilk tefrikaları olması hasebiyle kıymet arz etmektedir. Gazetenin sahibi ve aynı zamanda Başmuharriri Cihat Baban, Yazı İşleri Müdürü Bahadır Dülger’dir. Gazetenin idare yeri Erzurum’da İl Basımevi olup, Doğu Basımevi tarafından çıkarılmıştır. Gazete çıkarılış

²⁷ Bu hususta; Beşinci Genel Müfettişlik mntıklarını kapsayan bölgelerde, valilik görevlerinde bulunan, bölgeyi yakından tanıyan Nizameddin Atakar ismiyle karşılaşmaktayız. Bu isim, Beşinci Genel Müfettişlik bölgeleri olarak adlandırılan yerlerle alakalı sorunları ele alan bir raporu doğrudan Başbakanlık mevkiine yazdığı bilinmekte. Bu durum Nizameddin Atakar isminin Beşinci Genel Müfettiş olarak bir rapor sunduğu ihtimalini doğurabilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Koçak, **Umûmî Müfettişlikler (1927-1952)**, 292,293,294.

²⁸ **Doğu Gazetesi**, 14 Birinci Teşrin (Ekim), 1937.

gayesiyle bölgesel nitelik taşıdığı kadar yerel anlamda yaptığı çalışmalarıyla da dikkat çekmektedir.

Doğu Gazetesi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerçekleşen devrimlerin halka anlatılması açısından en önemli araç olmuştur. Bu bakımdan önemli bir modernleştirme aracı olarak karşımıza çıkar. Bu anlamda da Halkevleri önemli bir yer tutar.

Gazete dönemin Halkevlerinin aktif olarak çalışmalarına büyük ölçüde yer veriyor, halkevlerinin yapmış olduğu faaliyetleri eksik ve hatalı yönleriyle beraber gazetenin ilk sayfalarında paylaşıyordu. Halkevlerinde açılan parasız kursları, halkevi yöneticilerinin yardım ve çalışmalarını ayrıntılarıyla inceleyen Doğu Gazetesi halkevlerinin dönem olarak ne kadar aktif olduğunu da bizlere gösteriyordu.²⁹ Bununla beraber şehirde yaşanan olumsuzluklar karşısında kendini bir vatandaş gibi, halkın içinden bir birey gibi yönetime hesap sorma sorumluluğunda hissediyor, daha doğrusu yaşanan olumsuzlukların temelinde yatan sebepleri yetkili kişi ve kişilerden talep ediyordu. Bir anlamda Doğu Gazetesi vatandaşın içinde biriktirdiği ve söyleyemediği şeyleri yetkililere aktarıyor ve halkın duygularına tercüman oluyordu. Bölgesel ve yerel anlamda gerçekleşen imar faaliyetleri, sağlık, ziraat, eğitim, ekonomi, siyasî sosyal ve kültürel konulara daima yer vermiş, yeri geldiğinde eleştirmekten çekinmemiş ve yeri geldiğinde de takdir etmekten geri çekilmemiştir.

Ülke topraklarının tüm bölgelerinden haberlerin yanında Ülke dışından haberleri de içinde barındıran Doğu Gazetesi Paris, Londra, Berlin'den haberleri de okuyucularına aktarmıştır. Spor, sanat, eğlence gibi alanlara da önem veren bu amaçla yazılar kaleme alan gazete genel anlamda tüm yönleriyle halka ulaşmaya çalışmıştır. Gazete her sayısında abone tarifesi hakkında da bilgi aktarmıştır okuyucularına.

Gazete, kimi zaman 6, kimi zaman 8, kimi zaman da 4 sayfalık sayılarıyla okuyucularının karşısına çıkmıştır. Pazartesi günü dışında her gün çıkan gazetenin sayısının genelde 5 kuruş olduğu, bunun dışında idare yerinin ve basılmayan yazıların geri verilmeyeceği bilgisi de gazetenin her sayısının ilk sayfasında sağ üst köşede yer almıştır. Tarih, gün ve sayı bilgisi ise gazetenin sol üst köşesinde kendine yer bulmuştur.

Gazetenin ülke sınırları içerisinde seneliği, altı aylığı, üç aylığı, bir aylığı şeklinde fiyatlar belirlenmiş, yabancı memleketler için de senelik ve altı aylık olmak üzere gazete

²⁹ Doğu Gazetesi, 20 Şubat 1938.

aboneliği hakkında okuyucularına hatırlatmada bulunmuştur. Gazeteye ilan verecekler için de ilanda bulunacak olanın hangi sayfaya ilan vereceğine bağlı olarak da bir ücret tarifesi belirleyeceğine dair ilgililere gereken bilgileri sunmuştur.

Doğu Gazetesi'nin bir çağdaşlaşma aracı olarak yayın hayatında önemli bir yere sahip olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü ele aldığımız dönemde birçok yenileşme faaliyetleri görölmektedir. Tarımdan ticarete, ulaşımdan endüstriye kadar Avrupa'daki sanayileşme hareketlerinden bir parça dahi olsa ülke toprakları içerisine entegre etme, geliştirme ve yaygınlaştırma çalışmaları göze çarpmaktadır. Bu hususta da gazetenin bölgesel ve genel anlamda bir araç olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Faaliyetlerin üretim mekanizmalarının geliştirilip gerçekleştirilmesi ve gazete aracılığı ile bunların duyurulması gazetenin yenileşme çalışmalarında üstlenmiş olduğu rolü de göstermektedir. Doğu Gazetesi reklam ve ilanlarıyla dönemin sosyal kültürel hayatına da ayrı bir ışık tutmaktadır. Vilayette açılan eczaneler, okullar, dükkânlar, ticarethaneler, terziler vs. yerler mekân sahiplerinin isimleri ve adresleri ile beraber ayrıntılı bir şekilde gazete de yer almıştır. Ayrıca düzenlenen yarışmalar, piyango çekilişleri ve bu piyango çekilişlerinin yer aldığı sonuç tablosu da gazetede okurlarına sunulurdu. Doğu Gazetesi günün anlam ve önemini belirten (10 Kasım Atatürk'ü Anma Günü, Cumhuriyet Bayramı, Erzurum'un Kurtuluşu, civar ilçelerin kurtuluş günleri Halkevlerinin açılışı ve yıl dönümleri, Kızılay'ın yıl dönümleri, vs.) günlerine gazete ilk sayfalarında yer vermiş, yapılacak kutlama töreni ve protokol hakkında detaylı açıklamalarda bulunmuştur.³⁰

Gazete ikinci sayfasında genelde 'Doğudan Haberler' başlığı altında bölgede yaşanan gelişmelere yer vermiştir. Kısa kısa haber başlıklarıyla özellikle Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinin haberlerini okuyucularına duyurmuştur. Önemli günlerin dışında gazetenin ilk sayfalarında hükümet ile ilgili yani ülke genelinde görölen gelişmelere yer verilmiştir. Gazetenin üçüncü sayfalarında ekseriyetle 'En Son Haberler' başlığı altında genellikle dış basın hakkında yani dünyadan haberlere yer vermiştir. Gazete dördüncü sayfasında genellikle tefrikalara yer vermiştir. Bunun dışında köşe yazıları diyebileceğimiz farklı bölgelerde yaşanan önemli gelişmelere yer verilmiştir. Gazetenin tarifesi hakkındaki bilgiler de genellikle bu sayfada yer almıştır. Gazetenin sabit bir sayfa sayısı olmadığı için günden güne sayfa sayısında farklılıklar görölmektedir. Diğer sayabileceğimiz sayfalarında

³⁰ Konuyla alakalı bir örnek verecek olursak, Doğu Gazetesinin 25 Birinci Kanun (Ocak) 1937 tarihli gazete sayfalarında Kızılay'ın kuruluş yıl dönümü hakkında önemli bir yazı kaleme alınmıştır.

ise sinema, eğlence, spor başlıkları altında detaylı haberleri okuyucularına ulaştırmayı başarmıştır.

Gazete geniş faaliyetleriyle özellikle civar bölgelerdeki muhabirleriyle dönemin imkân ve şartları çerçevesinde birçok çalışmalara imza atmış ve Artvin'den Gümüşhane'den, Trabzon'dan, Bayburt'tan Rize'den Iğdır'dan, Ardahan'dan Van'dan, Kars'tan ve bunların önemli merkezlerinden haberleri, yaşanan son gelişmeleri ayrıntılarıyla okuyucularına sunmuştur. Yaşanılan ve büyük ölçüde hedefine ulaşılan bu basın-yayın organının döneminin çalışma faaliyetlerine ışık tutarak halkı yaşanan gelişmelerden mahrum bırakmaması bir anlamda gazete bağlamında Doğu Gazetesi olarak emellerine ulaştırmıştır. Tüm bu çok yönlülük ve farklılık Erzurum'da Doğu Gazetesi'nin varlığı sayesinde olmuştur. Çalışmamızda gazetenin 100 sayılık bir dönemini yani 1938 Mart ayının 31. günü olan Perşembe gününe kadar olan süreci ele almış olduk.

Sonuç olarak Doğu Gazetesi, Erzurum'da çıkmış olan ve Tahsin Uzer'in başında bulunduğu Üçüncü Umumî Müfettişlik kurumunun yayın organıdır ve bir bölge gazetesidir. Dolayısıyla bu gazete, bahsedilen Müfettişlik teşkilatının sınırları içinde yer alan vilayetler ve bir bütün olarak bölgeye yönelik haber ve makaleleri içermektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ UMUMÎ MÜFETTİŞLİK VE DOĞU VİLAYETLERİ

1.1. ÜÇÜNCÜ UMUMÎ MÜFETTİŞLİK TEŞKİLATINI DOĞURAN NEDENLER

Üçüncü Umumî Müfettişlik, sadece Erzurum'la ilgili bir teşkilat olmayıp, Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz'in önemli bir kısmını ilgilendiren ve bölgenin siyasî, idarî ve ekonomik yapısında önemli değişikliklere neden olan bir teşkilattır. Bu bölümde, Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının kuruluşu hakkında genel bir giriş yapılacaktır ve daha sonra çalışmanın kapsamı itibarıyla, bu teşekkülün Erzurum ve çevresindeki idari teşkilatlanmada oynadığı rol üzerinde durulacaktır.

Başvekil İsmet İnönü'nün 1935 yılındaki doğu gezisinden sonra hükümet tarafından alınan kararların en önemlilerinden biri merkezi Erzurum olmak üzere Üçüncü Umumî Müfettişlik kurulmasıdır.

1935 yılında bölgeyi baştanbaşa gezen ve inceleyen İnönü, doğunun dertlerinin ve iskân meselesinin Ankara'dan halledilemeyeceğini düşünerek, doğu illerinin kalkınması ve güvenli bir hale gelmesi için Birinci Umumî Müfettişlik teşkilatının dışında kalan bölgelerde yeni bir Umumî Müfettişlik kurulması gerektiğini belirtmiş³¹ ve şu önerilerde bulunmuştur:

1. İdare meseleleri: Doğu illeri için esas idare şekli Umumî Müfettişlik olacaktır. Teftiş, hudut ve iskân meseleleri, birkaç vilayeti ilgilendiren ekonomi ve ulaşım programları ve yer yer özel adliye rejimi, geniş yetkilerle donatılacak ve yaygın bir teşkilata sahip olacak Umumî Müfettişlik eliyle idare edilecektir.

Umumî Müfettişler, bütün muamelelerin merkezi olacak ve bütün memurlar nihai olarak Umumî Müfettişe bağlı olacaktır.

2. Umumî Müfettişlik, merkezi Erzurum olan ve Erzurum, Erzincan, Ağrı, Kars, Artvin, Rize, Trabzon ve Gümüşhane vilayetlerini kapsayacak olan Üçüncü Umumî Müfettişlik kurulmalıdır. Bu teşkilatın derhal kurulması lazımdır.

Umumî Müfettişler, asayiş, iskân ve program konularında bakanlıkların yegâne muhatapları olacaktır. Umumî Müfettişlerin müdahale edemeyecekleri iş olmayacaktır.

³¹ İsmet İnönü, **Defterler (1919-1973) 1.Cilt**, Hazırlayan: Ahmet Demirel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, 172.

Umumî Mufettişliklerde yeterli derecede kabiliyetli fen heyetleri ve bu heyet içerisinde kuvvetli bir su mühendis heyeti bulunacaktır. Umumî Mufettişliklerde bilhassa bir iskân işleri merkezi bulunacaktır.

Umumî Mufettişliklerde her ne sebeple olursa olsun, hiçbir idari makam boş kalmayacak, bunun için gerekirse Umumî Mufettiş emrinde vilayetler maiyetine tevzi edilmiş halde maiyet memurları bulunacaktır.

Birinci ve Üçüncü Umumî Mufettişliklerde merkezden giden subay ve memurlara mesken inşasını devlet yapacaktır.

Umumî Mufettişliklerde mali işlerin hızlı bir şekilde halledilmesi için mali heyetler bulunacaktır. Bütün mali işler bu suretle kesin olarak halledilecektir.³²

İsmet İnönü, Erzurum'a geldiği 18 Temmuz 1935'in hemen ertesi günü, Umumî Mufettişlik konusuyla yakından ilgilenmiştir. İnönü'nün günlüğünde, Umumî Mufettişlik teşkilatına verilmesi gereken yetkiler konusunda özetle şu ifadeleri kullanmıştır:

Umumî Mufettişlik asayiş konusunda sorumlu olması ve raporların Umumî Mufettişlik tarafından toplandıktan sonra buradan merkeze gündelik rapor verilmesi.

Memurlara işten el çektirme veya vekâlet emrine alma yetkilerinin Umumî Mufettişlik teşkilatına verilmesi. (Vekiller Heyetinin yapabildiğini Umumî Mufettişin yapabilmesi).

Valilerin değiştirme yetkisi olan memurlar konusunda Umumî Mufettişlik teşkilatının emredebilmesi.

Özel idareler konusunda Umumî Mufettişin düşüncelerinin esas alınması.(Vekiller Heyetine bu görüş bildirilmeden aksinin karar altına alınmaması).

Mecidiye para işinde oluşu gibi vekâletlerin mühim işlerini Umumî Mufettişlik teşkilatına vermeleri.³³

İsmet İnönü'nün 1935 tarihli "Doğu Gezisi", özellikle bölgenin idari yapısı bakımından son derece önemli sonuçlar doğurmuştur. İnönü, tecrübeli bir idare adamı olarak, bölge gezisinde bu konu üzerinde önemle durmuş ve bölgenin kalkınabilmesi için öncelikle idari alanda büyük değişiklikler yapılması gerektiği sonucuna varmıştır. İnönü,

³² Saygı Öztürk, **Kasadaki Dosyalar**, (6. Baskı), Ümit Yayıncılık, Ankara 2005, 72-74.

³³ İnönü, **Defterler (1919-1973) 1. Cilt**, 175-176.

Doğu Gezisi ile ilgili hazırlamış olduğu raporun son bölümünde, Türkiye'nin doğusu hakkında şu genel değerlendirmeyi yapmaktadır:

Samsun-Sivas hattını dışarıda bırakırsak, bu hattın doğusunda bulunan ülke düzü, Türkiye'nin yarısını geçer. Bu yarıda tüm Türkiye nüfusunun üçte biri ile meskündür. Bu doğu kısım, bugün hazineye bütün gelirin üçte birini vermiyor. Bu kısmın masrafları ve müdafaası batı illerinin üstündedir. Doğu illeri verimli bir hale gelmedikçe, bütçenin ve devlet kudretinin artması beklenemez. Fazla olarak doğu illeri, dört hududun siyasal ihtimallerine ve en mühimi Kürt meselesinde de maruzdurlar. Bunun için doğu illerimize esaslı ve devamlı bir programla girerek, burasını yalnız gairesiz değil, hatta verimli bir hale getirmek lazımdır.³⁴

İnönü'ye göre, doğuyu sorunsuz ve hatta verimli bir hale getirmek için idarî alanda atılması gereken önemli adımlar vardır. Bu adımların başında, Erzurum ve çevresinde bir Umumî Müfettişlik kurulması gelmektedir. Bu Umumî Müfettişlik, normal bir idarî teşkilat olmayıp, birçok yetki ve sorumluluğu üzerinde toplayan kuvvetli bir idarî mekanizma olmalıdır. İnönü, raporunda bu hususu şöyle belirtmektedir:

Umumî İnspektörlük (Müfettişlik) doğu illeri için esas idare şekli olacaktır. Mütemedi teftiş lüzumu, hudut meseleleri, iskân meseleleri, birkaç vilayeti alakadar eden ekonomi ve muvasala programları ve yer yer özel adliye rejimini geniş salâhiyetli geniş teşkilatlı Umumî İnspektörler temin edebilir.

Umumî Müfettişler bütün muamelatın merkezi ve bütün memurların da mukadderatına kati olarak hâkim olacaklardır. Birinci Umumî Müfettişlikten başka merkezi Erzurum olacak olan Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkil olunmalıdır. Bu müfettişlik kapsamına Ağrı, Kars, Artvin, Rize, Trabzon, Gümüşhane, Erzincan ve Erzurum vilayetleri alınmalıdır. Bu teşekkülü derhal kurmak lazımdır.

Umumî Müfettişlerin asayiş, iskân ve program hususlarında vekâletlerin yegâne muhatabı olması başlıca meseledir. Bununla beraber Umumî İnspektörlerin müdahale edemeyecekleri iş olmayacaktır. Umumî Müfettişler lüzumlu ve acil gördükleri anda, mıntıkaları dâhilindeki emri veya herhangi bir tedbiri durdurmaya, tadil etmeye salâhiyetli olacaklardır. Böyle bir mesele hangi vekâlete taalluk ederse, o mesele icap ederse hükümette mütalaa olunacaktır.³⁵

1.2. MÜFETTİŞLİK TEŞKİLATININ KURULMASI VE TAHSİN UZER DÖNEMİ

Başvekil İsmet İnönü'nün Doğu Gezisi ile birlikte Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının kurulması ciddi bir şekilde gündeme gelmiş ve bu konuda gereken kanunî düzenlemeler süratle yerine getirilmiştir.

³⁴ Saygı Öztürk, "İsmet Paşa'nın Kürt Raporu", Doğan Kitap, İstanbul 2007, 4; Hürriyet, 10 Eylül 1992, 7.

³⁵ Öztürk, "İsmet Paşa'nın Kürt Raporu", 4, 7.

Aynı yıl çıkarılan 2/3199 numaralı kararname ile 25 Haziran 1927 tarih ve 1164 numaralı kanunun birinci maddesine göre, Erzurum, Kars, Gümüşhane, Çoruh, Erzincan, Trabzon, Ağrı vilayetlerini içine almak üzere Üçüncü Umumî Müfettişlik kurulmuştur.³⁶

2/3200 numaralı ve 23.8.1935 tarihli kararname ile de, Üçüncü Umumî Müfettiş olarak Erzurum Saylavı (mebusu) Tahsin Uzer atanmıştır.³⁷

Müfettişlik teşkilatının kurulmasıyla ilgili kararnamenin üzerinde herhangi bir tarih bulunmamakla birlikte, Uzer'in atanmasıyla ilgili kararnamenin üzerindeki tarih olan 23 Ağustos 1935 tarihine bakarak, önceki kararnamenin aynı tarihte veya 23 Ağustos'tan önceki günlerde çıktığını söylemek mümkündür.³⁸

Üçüncü Umumî Müfettişlik tarafından yayınlanan bir eserde ise Müfettişlik teşkilatının faaliyete geçtiği tarih olarak 1 Ocak 1936 tarihi verilmiştir.³⁹ Muhtemelen bu tarih, Tahsin Uzer'in gerçek anlamda çalışmalarını başlattığı tarihtir.

Erzurum Mebusu Hasan Tahsin Uzer, Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatına tayin edilmesi nedeniyle, 8 Kasım 1935 tarihinde TBMM'ye sunduğu dilekçeyle, milletvekilliğinden istifa etmiştir.⁴⁰

Hasan Tahsin Uzer, yakın dönem Türk siyasi tarihinin önemli simalarından biridir. 1878'de Selanik'te doğmuş, İstanbul İdadisini bitirdikten sonra 1897'de Mülkiye mektebinden mezun olarak çeşitli devlet hizmetlerinde bulunmuştur. I. Dünya Savaşı'nın en hareketli günlerinde Erzurum Valiliği yaparak önemli hizmetlerde bulunmuş ve Erzurum, Van, Suriye valilikleri nedeniyle bölgeyi yakından tanıma fırsatı bulmuştur.⁴¹ Kendisi 1930'ların başında Serbest Fırka döneminde önemli bir rol oynamış ve bu partinin ileri gelenlerinden biri olmuştur. Ardından da 1935'te yeni bir görev ve geniş yetkilerle tekrar doğuya gönderilmiştir.

³⁶ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.1.2.57.70.15. (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı adı altında birleşmiştir. Bundan sonra yer alacak kaynaklarda Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi kısaltması "BCA" şeklinde olacaktır)

³⁷ BCA, 030.18.1.2.57.70.16.

³⁸ İçişleri Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu bir kitapta, Üçüncü Genel Müfettişliğin 6 Eylül 1935'te kurulduğu belirtilmektedir. Bkz: **Meşhur Valiler, 50 Ünlü Vali**, İçişleri Bakanlığı Merkez Valileri Bürosu Yayınları, Temmuz 1969, 521. İsmet İnönü'nün Günlüklerini hazırlayan Ahmet Demirel ise, 25 Ağustos 1935 tarihini vermektedir. Bkz: İnönü, **Defterler (1919-1973), 1Cilt**, 172.

³⁹ **Doğu Cumhuriyet'in 15. Yılında**, 22.

⁴⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, V/5, 13.

⁴¹ **İçişleri Bakanlığı Arşivi, Hasan Tahsin Uzer Sicil Dosyası**, Sicil No: 1222; **Meşhur Valiler**, 515-516.

Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının kurulmasıyla ilgili kanunda Müfettişlik merkezi açık olarak belirlenmemesine rağmen, Dâhiliye Vekâleti tarafından merkezin Erzurum olduğu Tahsin Uzer'e tebliğ edilmiş ve bütün maaş ve masraf tediye emirleri de Erzurum'a gönderilmiştir. Ayrıca Erzurum'da Müfettişlik binaları yapılmak üzere 1.000.000 liradan fazla tahsisat veren kanun çıkarılmış ve bu tahsisatla Erzurum'da yeni bir mahalle oluşturulmuştur. Zaten, İsmet İnönü'nün 1935'te yaptığı doğu gezisi sonrasında Atatürk'e sunduğu raporda, merkezi Erzurum olmak üzere bir Müfettişlik kurulması açıkça belirtilmiştir. Bununla birlikte, Umumî Müfettişlik teşkilatının kurulduğu tarihlerde Erzurum'da uygun bürolar bulunmadığı için, Müfettişlik kurumları geçici olarak Trabzon'da çalışmalarını sürdürmüşlerdir.⁴²

Erzurum Milletvekili Tahsin Uzer, milletvekili olarak Erzurum'daki son konuşmasını 30 Temmuz 1935'te belediye salonunda yapmıştır. "İdarede İnkılap" isimli bu konferansta Uzer, bu konuda bir kitap hazırladığını belirtmiş ve konuşmasının sonunda "Atatürk, İnönü adları hepimizin ve bilhassa gençlerin her işte ve her zaman besmelesi olmalıdır" diyerek sürekli alkışlar arasında sözlerini tamamlamıştır.⁴³

Umumî Müfettiş Tahsin Uzer, başta Erzurum olmak üzere bölge valiliklerine gönderdiği 15 Eylül 1935 tarihli telgrafında, bu göreve tayin edilmesi ve amaçlarını şu şekilde ifade etmiştir:

Müfettişliğe tayin edildim. Başbakanın doğu seyahatlerinde gördüğü eksiklikleri tamamlamak müfettişliğin programını teşkil eder. Atatürk'ün ilk kurtuluş sesini yükselttiği ve işittirdiği şark memleketlerinde en küçük mesai ve muvaffakiyetimizin devlet hayatı içindeki çok canlı ve verimli birer eser olacağını ve işte bu noktada aşk ve iman birliğiyle şarkın kalkınmasına bütün varlığımızı şart etmemiz lazım geleceğini programımızın ilk başlangıcı olarak beyan ederim...⁴⁴

Üçüncü Umumî Müfettişlik kurulduğu sırada, Müfettişlik teşkilatı şu kadrolardan oluşturulmuştur: Umumî Müfettiş, Başmüsavir, yabancı işler müdürü, hususi kalem müdürü, yazı işleri müdürü, evrak işleri müdürü, istatistik işleri müdürü, asayiş müşaviri ve muavini, emniyet müşaviri ve muavini ve 5 istihbarat memuru.⁴⁵

Uzer, Trabzon'a gelerek işe başladığını belirten telgrafında ise, Müfettişlik mıntikasının geniş bir ailenin çalışma ocağı olacağını, bu ocakta Atatürk rejimine dürüst

⁴² İçişleri Bakanlığı Arşivi, Hasan Tahsin Uzer Sicil Dosyası.

⁴³ Varlık, 1 Ağustos 1935, Perşembe, 1.

⁴⁴ Erzurum, 19 Eylül 1935, Perşembe, 2; Varlık, 19 Eylül 1935, Perşembe, 1

⁴⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, V/7, 97.

bir şekilde sarılanların dostu olacağını, namuskârlığına şüphe getirecek hareketlerde bulunanların ise bu ocaktan uzaklaştırılacağını belirtmiştir.⁴⁶

Tahsin Uzer, yanında Müfettişlik Finans Danışmanı Esat, Ekonomi danışmanı Saffet ve diğer yetkililer ile birlikte 17 Eylül 1935'te Trabzon üzerinden Erzurum'a hareket etmiştir. Uzer'in bu seyahatteki amacı, Erzurum'da bir müddet kaldıktan sonra Müfettişlik bölgesindeki diğer illerde inceleme yapmak, daha sonra Ankara'ya dönerek Müfettişlik teşkilatını tamamlayıp gereken yetkileri aldıktan sonra tekrar doğuya hareket etmektir. Uzer, seyahati sırasında bir gazeteciye verdiği beyanatta, doğuda görev yapmak için birçok meslek sahibi ve sanat sahibinin müracaat etmesinin kayda değer bir şey olduğunu söylemiştir.⁴⁷

16 Eylül 1935 Pazar günü İstanbul'dan danışmanları ile birlikte yola çıkan Tahsin Uzer'in, Trabzon, Gümüşhane, Erzincan gibi illerde incelemeler yaptıktan sonra 28 Eylül'de Erzurum'a gelmesi ve diğer illeri de gezdikten sonra Ankara'ya dönerek Ekim sonlarında tekrar Erzurum'a gelmesi planlanmıştır.⁴⁸

Uzer, İstanbul'dan hareketinden önce valiliğe bir genelge göndererek, bölgedeki her ilin finansal, ekonomik ve tarım işleri hakkında, yapacağı incelemelere ait malumat ve istatistiklerin hazırlanmasını istemiştir. Bunun üzerine Erzurum'a ait raporların hazırlanmasına başlanmıştır.⁴⁹

Tahsin Uzer, planlanandan iki gün sonra, 30 Eylül 1935'te Erzurum'a gelebilmiştir. Saat 14.00'da İstanbul Kapısı'nda törenle karşılanan Uzer, burada halka ve memurlara bir konuşma yapmıştır. Başbakanın selamını söyledikten sonra, başbakanın doğuda gördüğü eksiklikleri tamamlamanın şimdilik müfettişliğin programını oluşturduğunu, memurların çok derin bir vazife aşkı ile şimdikinden çok daha fazla çalışmaları gerektiğini belirtmiştir.

İki gün Erzurum'da kalan Uzer, yetkilileri belediyede toplayarak onlardan bilgiler almış ve bazı açıklamalar yapmıştır.⁵⁰

Umumî Müfettişlik teşkilatının Erzurum'a geldiği ilk dönemde, Müfettişlik binaları yapılmadığı için, Vali Konağı, Müfettişlik dairesi olarak kullanılmıştır.⁵¹

⁴⁶ **Erzurum**, 26 Eylül 1935, Perşembe, 1.

⁴⁷ **Ayın Tarihi**, Sayı: 22, 1-30 Eylül 1935, 7.

⁴⁸ **Varlık**, 19 Eylül 1935, Perşembe, 1.

⁴⁹ **Varlık**, 19 Eylül 1935, Perşembe, 1.

⁵⁰ **Varlık**, 3 Ekim 1935, Perşembe, 1.

⁵¹ **Varlık**, 14 Mayıs 1936, Perşembe, 3.

Uzer'in Umumî Müfettiş olarak atanması ve yaptığı çalışmalar, basın dikkatini doğuya çevirmiştir. Yine Uzer'in gençlerin doğuda görev almaları ve bölgenin kalkınmasına hizmet etmeleri konusunda yapmış olduğu açıklamalar, bu konuyu gündeme getirmiştir. Bu hususla ilgili olarak Falih Rıfkı Atay, Ulus gazetesinde yazdığı bir makalede şunları belirtmiştir: “Demiryolu ve limanlardan uzaklaşmamak gençlerimizde bir hastalık halini almıştır. Ordunun yaptığı gibi, doğu illerinde hizmet ve yalnız hizmet değil iş başarmak ve iş görmek, bütün devlet cihazında ilerlemek ve yetişmek için şart olmalıdır.”⁵²

Yunus Nadi, “Memleket İdaresinde Umumî Müfettişliklerin Rolü” isimli 8 Şubat 1936 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'ndeki makalesinde, Umumî Müfettişliklerin ruhu hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

...Geçen yaz Başbakan İsmet İnönü'nün memleket içinde yaptığı uzunca bir tetkik seyahati sonunda bilhassa şark vilayetlerimizin iki yeni Umumî Müfettişlikle daha faal bir kalkınma yoluna sevk edilmesi lüzumu artık daha ziyade geciktirilmeyecek bir iş olarak kesin belirmiş ve kararlaştırılmış oldu. Uzakça yerlerin idaresini merkezden, sanki o yerler merkezin yanı başında imiş gibi yürütmek, her nedense kendi haline bırakıldıkça mümkün olmuyor, olamıyor. Bilmiyoruz. Gözden ırak olan gönülden de mi ırak oluyor. Hülasa işler kendi hallerine bırakıldıkça uzakça yerlerin vaziyetleri az çok ihmale girmekten hali kalamıyor...

Umumi Müfettişler buldukları yerlerde Ankara'yı beraberinde götürüyor gibi bir rol oynayacaktır. Onların en göze çarpan tesirleri burada görülecektir. Bir kere bundan sonra kendisini kapıp kayıran memur olmayacaktır.⁵³

Tahsin Uzer, Eylül 1935'teki Erzurum ziyaretinden sonra Ankara'ya dönmüş ve burada gerekli görüşmeleri yaptıktan sonra, 6 Şubat 1936'da İzmir vapuru ile Trabzon'a hareket etmiştir.⁵⁴ Uzer, 13 Şubat 1936'da Trabzon'a gelerek teşkilatıyla vazifeye başlamıştır.⁵⁵ Bu mevsimde Erzurum'da ağır kış şartları hüküm sürdüğünden, müfettişlik teşkilatı Trabzon'da işe başlamıştır.

13 Mayıs 1936'da Erzurum'a gelen Tahsin Uzer için çok büyük karşılama törenleri yapılmıştır. Erzurum Valisi vilayet hududuna, Parti başkanı Osman Koptagel Bayburt'a,

⁵² **Ayın Tarihi**, Sayı: 22, 1-30 Eylül 1935, 56.

⁵³ **Ayın Tarihi**, Sayı: 27, 1-29 Şubat 1936, 46.

⁵⁴ **Ayın Tarihi**, Sayı: 27, 1-29 Şubat 1936, 4.

⁵⁵ **Ayın Tarihi**, Sayı: 27, 1-29 Şubat 1936, 7.

Korkomutan Vekili Nuri Yamut ve belediye meclisi üyeleri Ilıca'ya, Ticaret Odası Başkanı ve birkaç yetkili de Aşkale'ye kadar giderek müfettişi karşılamışlardır.⁵⁶

Bu tarihte Erzurum'da büyük bir bina sıkıntısı çekildiği için Müfettişlik dairesi olarak kullanılan İstanbul Kapısı'ndaki Vali Konağı'nın merdivenlerinden halka ilk konuşmasını yapmıştır. Konuşmasında şu ifadeleri kullanmıştır:

Ben sizleri şimdi değil, çok eskiden tanıyan ve sevenlerdenim. 22 sene evvel burada vali olarak bulunan bir babanızı, bir ağabeyinizi elbette tanırınız.... Büyük Atatürk'ün bütün beşeriyet âlemine ilk defa çıkardığı istiklal sesi Erzurum şahikalarından yükselmiştir. Doğu illerinin fedakârlıklarını Cumhuriyet hükümetimiz takdir etmiştir.⁵⁷

Bu konuşmadan sonra biraz dinlenen ve akşam belediye salonundaki yemeğe katılan Uzer, kadeh kaldırma merasiminden sonra bir konuşma yapmıştır. Erzurum'un kara günlerini, I. Dünya Savaşı'ndan önce ticaret ve refahın Türk olmayan unsurların elinde bulunduğunu, bunun ancak Cumhuriyet devrinde Türklere intikal ettiğini, isimler ve örnekler vererek açıklamıştır.⁵⁸

Bu arada, Üçüncü Umumî Müfettişlik müşavirliklerine çeşitli atamaların yapıldığı görülmektedir. Örneğin, Erzurum Vilayeti Kültür Direktörü Reşit Tarakçıoğlu Mart 1936'da Umumî Müfettişlik müşavirliğine atanmıştır.⁵⁹ Üçüncü Umumî Müfettişlik Ziraat Müşavirliğine tayin edilen Çanakkale Ziraat Müdürü Reşat Bey ise, 7 Temmuz 1936'da Erzurum'a gelerek görevine başlamıştır.⁶⁰ Ekim 1936'da Üçüncü Umumî Müfettişlik Nafia Müşaviri Muavini Turhan Bey İzmir İli Bayındırlık Direktörlüğüne, İzmir İli Bayındırlık Direktörü Asım Bey ise Üçüncü Umumî Müfettişlik Nafia Müşavirliğine tayin edilmiştir.⁶¹

Tahsin Uzer, 24 Mayıs 1936'da, Erzurum Belediyesi salonunda üç buçuk saat süren önemli bir konuşma yapmıştır. Konuşmasına Erzurumluları takdir ederek başlayan Uzer, Atatürk'ün Anadolu'ya ayak bastıktan sonra Erzurum'a gelerek ne kadar doğru bir iş yaptığını ve Erzurumluların kendisini samimiyet ve sıcaklıkla karşıladığını ağzından birçok kez dinlediğini belirtmiştir.⁶²

⁵⁶ **Varlık**, 14 Mayıs 1936, Perşembe, 1.

⁵⁷ **Varlık**, 14 Mayıs 1936, Perşembe, 3.

⁵⁸ **Varlık**, 14 Mayıs 1936, Perşembe, 3.

⁵⁹ **Varlık**, 12 Mart 1936, Perşembe, 2.

⁶⁰ **Varlık**, 9 Temmuz 1936, Perşembe, 1.

⁶¹ **Varlık**, 12 Birinci Teşrin 1936, Pazartesi, 2.

⁶² **Erzurum**, 4 Haziran 1936, Perşembe, 1.

Konuşmasının devamında doğu ile batı illerini karşılaştıran Uzer, Beyoğlu'ndaki 980 sivil doktora mukabil sekiz vilayette 87 sivil doktor bulunduğunu, Beyoğlu ve Eminönü kaymakamlığının 67 eczanesine mukabil 35 000 nüfuslu Erzurum'da iki ve Kars'ta bağırsakla birlikte ecza satan bir eczane bulunduğunu, Erzincan'da ise ilaç bulmanın mümkün olmadığını, İstanbul öğretmenlerinin sayısının 8 vilayet öğretmenlerinin sayısının iki misli olduğunu, Fatih Kaymakamlığında yüksek tahsil görenlerin sayısının 8 vilayettekilerin üç misli olduğunu, 8 batı vilayetinde 42 baytar olduğu halde, bu vilayetlerden iki misli fazla hayvanı bulunan Kars'ta bir baytar bulunduğunu ifade etmiştir.⁶³

Konuşmasının sonunda, çarşaf ve peçenin yabancı milletlerden geldiğini, bir görenek olmadığını, bunların yerine palto giymenin daha doğru olacağını belirterek alkışlar arasında konuşmasına son vermiştir.⁶⁴

Tahsin Uzer, Mayıs 1936'da Erzurum'dan sonra gittiği Kars Halkevinde yaptığı bir konuşmada, doğu ile ilgili fikirlerini ilginç benzetmelerle açıklamıştır. Konuşmasının başında ordunun doğu için öneminden bahseden Uzer, doğunun kalkınması için ordu disiplinin örnek alınması gerektiğini belirterek, İstanbul'daki bir birlikte Gürcübulak'taki bir birlik arasında hiçbir fark olmadığını, ülkenin her tarafından aynı olan bu askeri düzeni ve eşitliğin sivil hayatta da aynı olması gerektiğini ifade etmiştir. Ordunun önemini ise şu örnekle açıklamıştır:

“Arapça ayet ve hadis bilmiyorum. Her şey su ile hayat bulur: “Vecealna minelmai küllü şey'in hayy.” Ben de doğuda bu ayeti “Vecealna minel ordu küllü şey'in hayy” diye söylüyorum.”⁶⁵

Daha sonra doğunun geri kalma gerekçelerinden bahseden Uzer, bunun en önemli nedeninin ihmalkârlık olduğunu belirtmiştir. Nitekim İnönü'nün 1935 doğu gezisi sonrasında Atatürk'e söylediği ilk şeyin, “Doğuya istediğimiz gibi bakamamışız” olduğunu hatırlatan Uzer, özellikle idarenin, halkın ve gençliğin ihmal edildiğini belirtmiştir.⁶⁶

Uzer, doğunun idaresinde görülen ihmalkârlık hakkında verdiği örnekte şunları söylemiştir:

⁶³ BCA, 490.01.648.151.1; BCA, 030.10.70.462.11; **Erzurum**, 4 Haziran 1936, Perşembe, 3.

⁶⁴ **Erzurum**, 4 Haziran 1936, Perşembe, 3.

⁶⁵ Yani, “Her şey ordu ile hayat bulur”. Bkz: **Varlık**, 18 Haziran 1936, Perşembe, 2.

⁶⁶ **Varlık**, 18 Haziran 1936, Perşembe, 2.

...İdareci bir peygamberdir. Bu peygamber halkın ıstırapı ile müteessir olmazsa, fakrüzaruret daha çok devam eder. 128.000 peygamber geldi diye kitaplarda var. Bunlar beşer için gelmiştir. Hepsi de min tarafillah (Allah tarafından) geldiklerini söylemişlerdir. Bunlardan 25'inin adı ve yalnız üçünün ümmeti ve kitabı var. Çünkü onlar halkı anlamışlar. İdareci demek, kendini sevdirmek ve devletin mevzuatı kanuniyesini tatbik etmek demektir.⁶⁷

Uzer'e göre doğunun idaresinde en büyük sorun, batılı yetişmiş gençlerin doğuyu bilmemelerinden ve yanlış tanımlarından dolayı, burada görev yapmak istememeleridir. Uzer, konuşmasında bu konuyla ilgili şu örnekleri vermiştir:

Batı gençlerinin doğu illerini benimsememesi yüzünden doğu vilayetleri çok geri kalmıştır... Erzurum'a gelen bir ser mühendis, gününü geçirmek üzere hokkasına kalemi batırmadan iki ay sonra savuşmuştur. Kuruçay ve Tercan'a tayin edilen kaymakamlar kartvizitlerin tabını bitirmeden dörder ay ara ile istifa etmiştir.

Ve o memleket, ilk tedrisat görmemiş mendebur bir tahrirat kâtibinin elinde tam 4 sene kalmıştır. Başvekille Tercan'a geldiğimizde, zevalde gölge kaymakam vekili vardı. Bu kaymakam İsmet İnönü'nün karşısına maddeten çıkamazdı. Çünkü düz beyaz bir entariyle gezermiş.

İşte bu zevalde gölge kaymakam o ilçeyi üç sene idare etmiştir.

Acaba Falih Rıfkı'nın "Ah Bu Taşra" makalesinde yazdığı gibi midir?..

Bunlar Kars'a gelirse, "Acaba konuşacak adam bulabilir miyim?" diyorlar. Bilhassa kendi evladım üzerinde tecrübe ettim. Oğluma "Erzurum'da memuriyet alır mısınız" dedim. "Dört seneden beri Paris'teydim. Şimdi Erzurum'a nasıl giderim?" dedi.

"Gidersin, hem seni öyle getiririm ki..."

Bu kabahati biraz hükümetçilere, biraz gençlere bırakacağız. Acaba orduya nasıl geliyorlar. Kanunla orduya vatan için, millet için geliyorlar.⁶⁸

Erzurum ve çevresinin 1935 yılındaki yönetici kadrosu hakkında, Ankara'daki yetkililere göndermiş olduğu raporlarda birtakım bilgiler veren Üçüncü Umumî Müfettiş Tahsin Uzer, bölgedeki kaymakamların genelde genç ve bilgi seviyesi yüksek kişilerden oluştuğunu fakat bazı kötü durumların da mevcut olduğunu belirtmiştir. Uzer'e göre nahiye müdürleri açısından durum son derece kötüdür. Çünkü bütün sekiz vilayette Erzurum'un Ilıca Nahiyesi müdürü dışında ne yüksek ne de lise tahsili gören nahiye müdürü vardır. Uzer bu konuda şu ifadeleri kullanmıştır:

⁶⁷ Bu örneğinde Uzer, idareciyi peygambere, devletin kanunlarını ise kutsal kitaba benzetmiştir. Bkz: **Varlık**, 18 Haziran 1936, Perşembe.

⁶⁸ **Varlık**, 18 Haziran 1936, Perşembe.

İstanbul ve diğer büyük şehirlerde mukayyitlik ve hatta odacılık gibi en küçük hizmetler arkasından koşan nice lise mezunlarının doğu illerinde bir nahiye müdürlüğüne gitmemesi dikkate değer ruhi bir gençlik davasıdır. Bu maruzatım diğer sanat ve meslek erbabı için de geçerlidir...

Doğuda yüksek tahsil boşluğunu dolduran ordudur. 20-30 yaş arası genç subayların şarkta vatan sınırlarını yüksek bir aşk ve imanla bekler bir milletin selameti için bütün varlığı ile çırpınırken, beri tarafta devlet bünyesine hayat kudret verecek olan meslek erbabı gençlerin bu güzel ülkeye uzak kalması ve bu kahramanlar diyarının yükselmesine yabancı durması, memleket bünyesinin bir tarafındaki gençliğin meflûç olduğunu gösterir.⁶⁹

Üçüncü Umumî Müfettiş olmadan önce de Erzurum ve çevresini yakından tanıyan Tahsin Uzer'e göre, bölgenin geri kalmışlığının en büyük nedeni, idari alanda görülen eksikliklerdir. Bunun nedeni ise Türk gençliğinin doğuya karşı kayıtsız davranması ve burada görev yapmak istememesidir. Bunun için Uzer, Umumî Müfettiş olduğu 1935 yılından itibaren, batı Anadolu'daki yetişmiş gençliği doğu ile barıştırmak ve bu sayede onların bölgede görev üstlenmelerini sağlamak için birtakım uygulamalara girişmiştir. Bunların en önemlisi, batı gençliğinin doğuya seyahatini ve bölgeyi tanınmasını sağlamaktadır. Müfettişlik görevine başladığı 1935'te hazırladığı bir raporda, bu konuya ilişkin şunları söylemektedir:

Türk istiklalinin ilk kuruluş sedası Erzurum şahikalarından yükselmiştir. Türk gencinin bu güzel toprakları görmesi bir farizadır. Bundan olayı birkaç sene için batıdaki değişik gruplardan yüzer kişilik bir irfan kitlesinin doğu illerinde gezdirilmesi gençlik ve memleket açısından çok faydalı olur. Ayrıca yüksek tahsil görmüş meslek erbabı Türk gencinin muayyen bir zaman için doğu ilinde mecburi hizmete bir kanunla tabi tutulması farzdır. Ancak o zaman muhtelif sanat ve meslek erbabı gençlerimiz fedakâr zabitlerimizle aynı maksat ve davada ve aynı yol ve hizada bulundurulmuş olur.⁷⁰

Tahsin Uzer'in batı illeri gençliğine doğu illerini tanıtmak için planlar yaptığı bir sırada, yani 1936 ortalarında, Alman ve Çekoslovakya üniversite ve lise son sınıf öğrencilerinden 35 kişilik bir kabile, Türk ve Alman doçentlerin nezaretinde Doğu Anadolu'da bir seyahate çıkmıştır. 25 Temmuz 1936'da Erzurum'a gelen kabile, 26 Temmuz'da Karaköse yoluyla Van'a gitmiştir.⁷¹

Tahsin Uzer, Başvekâlete yazdığı 8 Mayıs 1936 tarihli uzun bir yazıda, muhtelif mesleklerden yüzer kişilik bir irfan kitlesinin birer ay ara ile 8 doğu vilayetinde hiçbir

⁶⁹ BCA, 490.01.648.151.1; BCA, 030.10.70.462.11.

⁷⁰ BCA, 490.01.648.151.1; BCA, 030.10.70.462.11.

⁷¹ Varlık, 27 Temmuz 1936, Pazartesi, 1.

masraf yaptırılmayarak gezdirilmesi konusunda bölge valileriyle mutabık kaldığını, her vilayetin kendi sınırları içinde misafirlerini ağırlayacağını belirtmektedir. Uzer, bu işlerle ilgilenmek üzere Ankara’da bir komisyon kurulmasını ve bu komisyonla temasa geçirilmesini istemektedir.⁷²

Uzer, bu yazısına ek olarak verdiği bazı rakamlarla, yapmak istediği gençlik seyahatinin nedenlerini sıralamıştır. Buna göre:

Sekiz vilayetin lise ve yüksek tahsil görmüşlerinin sayısı 174.000 nüfuslu Fatih Kaymakamlığı dâhilindeki tahsil görmüşlerin yarısı kadardır.

Müfettişlik mıntikasındaki mühendislerin miktarı Müteahhit Abdurrahman Naci’nin yanında çalışan mühendislerin bir noksanıdır.

224.000 nüfuslu Beyoğlu Kazası’nda etıbbı (Doktorlar) odasına kayıtlı yalnız sivil doktorların sayısı 980 olmasına mukabil, mühendislik mıntikasındaki doktor sayısı 77’dir. Buna hükümet ve belediye doktorları da dâhildir.

98.600 nüfuslu Eminönü Kazası’nda mevcut eczaneler, doğu illerindeki bütün eczanelerin iki katıdır.

Kanzuk ve Kasapyan Ecza depolarındaki ilaçlar ve sıhhi malzeme, şark ecza hanelerindeki mevcudun çok üstündedir.

Sekiz batı vilayetinin 42 baytarına mukabil, bu vilayetler hayvanlarının iki mislini yaşatan Kars yaylalarında sadece tek bir baytar vardır.

Sekiz vilayette mevcut diplomalı ebeler, İstanbul Vilayeti’nin ebe mektebinde okuyan talebelerden azdır.

Erzurum’da iki eczane vardır ve 35.000 nüfusun hayatıyla ilgilenmektedir. Kars’ta hem ilaç hem bağırsak satan eczane vardır. Doğru illerinin orta ve lise okullarında üçte bir oranında öğretmenlik açıktır. Bunların yerini zabitan, doktorlar ve diğer memurlar doldurmaktadır. Bazı yerlerde ise bazı dersler hiç okutulmamaktadır.⁷³ Tahsin Uzer’in 8 Mayıs 1936 tarihinde Başvekâlete yazmış olduğu yazı aynı zamanda 1936 tarihinin bölgedeki genel haritasını açıkça ortaya koymaktadır. Yapılan karşılaştırmalara istinaden Tahsin Uzer, 29 Ekim 1937 tarihinde Doğru Gazetesinin ilk sayısında 1936 yılında yazmış olduğu yazıya benzer bir yazı kaleme almıştır. ‘‘Cumhuriyette Doğru’’ başlığını taşıyan

⁷² BCA, 030.10.71.464.4.

⁷³ BCA, 030.10.71.464.4.

yazısında yapılan faaliyetleri sıralarken geçen zaman dilimi içerisinde geline vaziyet hakkında bilgilendirmelerde bulunmuştur. Uzer, yazısında önceki durum ve mevcut durumun istatistiki karşılaştırmasında bulunarak, vardıkları nokta hakkında önemli açıklamalarda bulunmuştur.⁷⁴

Uzer, gençlik seyahatinin gerekliliği hakkındaki raporunu şu ifadelerle bitirmektedir:

Bir elektrik mühendisini doğuya celp etmek için üç ay uğraşmakla geçen zamanı başka bir mevzua sarf etseydim, belki memlekete faydalı bir iş görürdüm. Bu iş için yapılan yazışmalar ise küçük bir broşür tutar. Bir genç muhtelif şartlar arasında 500 lira maaş almayı teklif ediyor. Bir diğeri Trabzon'da oturmak ve projeleri oradan yapmak şartıyla 400 lira istediğini yazıyor. İki kuvvetli daktilo için at İstanbul'a başvurduğum. Vilayetlerimizde bu genç ruhları nasıl bulacağımızı ve bu boşlukları ne vakit dolduracağımızı ve Atatürk inkılabının mehdi sayılan bu güzel tarihi diyarı ne zaman şenlendirecek ışıklandırarak elemanlar yetiştireceğimizi bir türlü havsalama sokamıyorum.

Büyük Başvekile iki teklifim oldu: Biri orduda olduğu gibi kanun, diğeri gençliği tenvir, teşvik, terqip. İkinci şıkta mutabık kaldık. Fakat teferruatı kararlaştıramadık. Bunun için her meslekten yüzer kişilik birkaç irfan kafilesinin Temmuz Ağustos aylarında doğu vilayetlerinde gezdirmek teklifini Başvekile yaptım ve bu yazılarımda deniz yollarının ili ve marifet ve sanat yavrularını masrafsız getirip götürmesini, ondan sonra vilayetler dâhilindeki her türlü misafirperverliğin tamamen yapılacağını arz ettim.⁷⁵

Tahsin Uzer'in teklifi üzerine Erzurum'a gelecek olan 150 kişilik gençlik kafilesi için Temmuz 1936'da Erzurum'da hazırlıklara başlanmış ve bir komite seçilmiştir.⁷⁶

İstanbul'dan doğuya gidecek gençleri organize etmek amacıyla, Temmuz 1936'da Üniversite Genel Sekreteri, Yüksek Öğretmen Okulu Direktörü ve Tıp Fakültesi Dekan Vekil'inden oluşan bir komite kurulmuş ve birkaç toplantı yapılmıştır.⁷⁷

Tahsin Uzer, Kars ve Erzurum Valileri ile yaptığı bir toplantı sonucunda, gençlerin doğu seyahati ile ilgili bir program hazırlamış ve bunu 1 Ağustos 1936'da CHP Genel Sekreterliğine göndermiştir.⁷⁸ Tahsin Uzer'in planlamış ve hazırlıklarını yapmış olduğu gençlik seyahati meselesi Dâhiliye Vekili ve CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya tarafından 10 Ağustos 1936'da Atatürk'e sunulmuştur. Atatürk, bu yıl acele ve sıkışık vaziyette

⁷⁴ **Doğu Gazetesi**, 29 Birinci Teşrin (Ekim) 1937, Cuma.

⁷⁵ **BCA**, 030.10.71.464.4.

⁷⁶ **Varlık**, 3 Ağustos 1936, Pazartesi, 2.

⁷⁷ **BCA**, 490.01.1202.210.2.

⁷⁸ **BCA**, 490.01.1202.210.2.

yapılacak bir seyahatin olumlu bir tesir yapmayacağını belirterek, bu işin gelecek yıla ertelenmesini istemiştir. Bunun üzerine Ankara ve İstanbul'da yapılan hazırlıklar olduğu gibi durdurulmuş ve bu durum 10 Ağustos 1936'da Tahsin Uzer'e iletilmiştir.⁷⁹

Bu emir üzerine Tahsin Uzer, Şükrü Kaya'ya gönderdiği 11 Ağustos 1936 tarihli telgrafta, aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

...Her emir ve iradelerinde ve her âlemşümül düşüncelerinde yüksek mana ve işaret olan büyükler büyüğünün telakki ettiğim iradeleri veçhiyle doğu seyahatinden vazgeçilmiştir. Bu vesile ile Sevgili Atatürk'ümüzün şarkı şerefliendirmelerini büyük bir tahassürle yalvarır kendilerine daima ve daima güzel gün, güzel yüz dilerim.⁸⁰

Böylece, Tahsin Uzer'in Umumî Müfettiş olarak atanmasından itibaren üzerinde en çok durduğu ve doğunun idaresi için önemli bulduğu bir teşebbüs, Atatürk tarafından verilen emir üzerine gerçekleştirilememiştir.

Tahsin Uzer'in gençlik seyahati ile ilgili hazırlıkları devam ederken, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ın Erzurum ziyareti, dikkatleri bu tarafa çekmiştir.

Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak, beraberinde Tahsin Uzer, Orgeneral Kazım Orbay, Korgeneral Muzaffer Ergüder olduğu halde 10 Eylül 1936 Perşembe günü Oltu'dan Erzurum'a gelmiştir. Belediyede belediye üyeleri ve Ticaret Odası üyelerinden şehrin durumu ve ekonomisi hakkında ilgi almış, Uzer'in daveti üzerine Millet Bahçesindeki Sipahi Ocağı Kulübü'ne giderek bir müddet sohbet etmiştir.

11 Eylül Cuma akşamı onuruna belediye salonunda verilen ziyafet ve süvarede, birçok kibar hanım Mareşalin şerefine dans etmiş, ayrıca Erzurum gençleri Erzurum barlarını oynamışlardır. Üç gün boyunca incelemelerine devam eden Çakmak, daha sonra Kağızman'a geçmiştir.⁸¹

Hasankale'de, kasaba içindeki suyolları demir borular içine alınmış ve iki çeşme yaptırılmıştır. 14 Eylül 1936'da Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak Hasankale'den geçerken bu çeşmelerden birisinin resmi açılışı yapılmış ve Hasankaleliler bu çeşmeye bu günün hatırası olarak "Fevzi Çakmak Çeşmesi" ismini vermişlerdir. Diğer çeşme de Ağaç Minare ile Erzurum Kapısı arasında yaptırılmıştır.⁸²

⁷⁹ BCA, 030.10.199.360.13.

⁸⁰ BCA, 490.01.1202.210.2.

⁸¹ Varlık, 14 Eylül 1936, Pazartesi, 1.

⁸² Varlık, 21 Eylül 1936, Pazartesi, 1.

Bu sırada önemli bir atama olarak, Eylül 1936'da Ordu Valiliğine Üçüncü Umumî Müfettişlik Başmüsaviri Yahya Sezai Uzer atanmıştır.⁸³

Üçüncü Umumî Müfettişlik büroları, kış mevsimi dolayısıyla, yaz aylarında geri gelmek üzere, Ekim 1936'da Trabzon'a taşınmıştır. Uzer, Trabzon'a giderken, İstanbul Kapı'da çok parlak bir törenle uğurlanmıştır.⁸⁴

Üçüncü Umumî Müfettişlik büroları 20 Haziran 1937'de Erzurum'a gelmiştir. Uzer ve Müfettişlik yetkilileri binlerce halk tarafından şehir civarında karşılamıştır. Uzer halka yaptığı konuşmada Atatürk'ün doğu illerine olan teveccühünü anlatmış ve bölgede yapılacak işlerden bahsetmiştir.⁸⁵

Erzurum'da Umumî Müfettişlik büroları 22 Haziran 1937'de faaliyete başlamıştır. Uzer, 21 Haziran'da vilayet, kolordu ve müstahkem mevki kumandanlıklarını ve parti ve belediyeyi ziyaret etmiştir. Vilayetin yaptırmakta olduğu apartman, hastane ve onun yanında örnek evleriyle Umumî Müfettişlik grup inşaatını gezerek yeni mahallenin planları üzerinde verilen bilgileri dinlemiştir. Akşam belediyede verilen 100 kişilik ziyafette belediye başkanına verdiği cevapta, Atatürk'ün Erzurumlulara olan teveccühünü anlatmış, eskiden birlikte geçirdiği kara günlere karşı bugün beyaz günleri heyecanla yaşadığını anlatmış ve sık sık alkışlanmıştır.⁸⁶

Tahsin Uzer'in başkanlığında Eylül 1937'de Doğu İlleri toplantısı yapılmış ve toplantıya Erzurum, Kars, Ağrı, Çoruh, Gümüşhane valileri katılmıştır.⁸⁷

Atatürk Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatına çok önem vermiştir. Milli Mücadeleye Erzurum'da başlamış olan Atatürk, bu bölgenin önemini her zaman kabul etmiş ve yakından ilgilenmiştir. Tahsin Uzer'e seyahat arzusunu belirtmiş, hava şartları müsait olursa Trabzon'dan Erzurum'a gidebileceğini belirtmiştir.⁸⁸

Tahsin Uzer, Üçüncü Umumî Müfettişlik görevindeyken, 3 Aralık 1939'de vefat etmiştir.⁸⁹ Uzer'den sonra, Erzurum'daki Umumî Müfettişlik faaliyetlerinde önemli azalmalar yaşanmıştır. Zaten Üçüncü Umumî Müfettişlik ile Tahsin Uzer ismi, adeta birbiriyle kaynaşmıştır.

⁸³ **Varlık**, 17 Eylül 1936, Perşembe, 1.

⁸⁴ **Varlık**, 15 Birinci Teşrin 1936, Perşembe, 1.

⁸⁵ **Erzurum**, 17 Haziran 1937, Perşembe, 3.

⁸⁶ **Ayın Tarihi**, Sayı: 43, 1-31 Haziran 1937, 7.

⁸⁷ **Erzurum**, 16 Eylül 1937, Perşembe, 3.

⁸⁸ Asım Us, **1930-1950 Hatıra Notları**, İstanbul 1966, 163.

⁸⁹ **İçişleri Bakanlığı Arşivi, Hasan Tahsin Uzer Sicil Dosyası.**

1.3. UZER'İN İDARE ANLAYIŞI VE YAPMAK İSTEDİĞİ REFORMLAR

Uzer, Müfettişlik görevine başladığı ilk günlerde, Erzurum'un değişik yerlerinde yaptığı konuşmalarla, Müfettişlik teşkilatının kuruluş amaçları ve bölgenin gelişmesi için yapılması gereken şeyler hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Uzer'in yapmak istediği ilk şeylerden biri, devletin temsilcisi olan memurların halka bakış açısını değiştirmek ve bu suretle devlet otorite ve güvenini halk üzerinde kurmaktadır. Uzer, 24 Mayıs 1936'da belediye salonunda verdiği konferansta, halk hükümetinin ne demek olduğunu ve memurların halka nasıl davranması gerektiğini anlatmıştır. Bu hususu ayrıca bir tamimle vilayetlere bildirmiştir. Bu tamimin önemli olan bazı kısımları şöyledir:

Bazı köylere ve dairelere yaptığım temaslarda, Cumhuriyet halk hükümetinin içinde taşıdığı mana ve maksatla hiç de uygun gitmeyen durumlara rastladım.

...Küçük memurların, maalesef bu küçük memurlar içinde yerli olanlardan birtakımlarının, her sınıf halka ve bu arada köylüye çiftçiye, insan muamelesinden uzak ve ruhu rencide edecek hareketlerde bulduklarını da ıstırapla karşıladım.

Bir iki sene önce halk içinde iken, şöyle bir ilk tahsil cihazıyla nasılsa ve belki bir iltimasla devlet makinesine giren bir yazıcının, bir kolcunun, bir memurun, bir tahsildarın, derhal kendini dev aynasında görerek bir kibri ceberrüt ile dilek sahiplerine karşı vaziyet almaları, korkunç olmaktan ziyade bir tiyatro sahnesine çıkmış calı ve taklit hareketler gösteren bir aktörün hal ve tavrı kadar gülünçtür.

Bir tapu kâtibinin herhangi bir kayıt için makamında karşısına çıkan bir müracaatçıya, daha sorgu suale meydan vermeden “çık dışarıya” hitabıyla hakarete bulunduğu duydum.

Bu duyguyu taşıyan memur, cumhuriyet prensipleri bakışına göre bir mürteciden başka bir şey değildir.

Bazı ahvalde memurların bu çirkin tavrı ya amirlerinin gözü önünde veya işiteceği bir mevkide cereyan ediyor ki, asıl ıstıraplı nokta burasıdır.

Atatürk'ün “efendi” dediği köylüye bir çiftçiye, bir tahsildarın hiçbir sebep ve bahane olmaksızın ağza alınmayacak küfürlerle muamele etmesi kadar dilhıraş bir şey tasavvur olunamaz. Köylümüz, mutlak bir itaatle mukayyet ve mütevazı insanlardır. İyi muameleden, resmi şefkatten çok mütehasıs olur.

Yüzde doksanı köylü teşkil eden büyük Türk Ordusu işte bu mütevazı insanların bir araya gelişinden müteşekkildir. Orduda muti, civanmert olan köylü, hükümet cihazının her kısmında muhabbetle karşılanmaya layıktır.

Herhangi bir köylünün, herhangi bir iş için herhangi bir daireye uğrayışında ve girişinde o daire amirinin ona bir merhaba demesi ve sözü

uzun sürecekse bir yer bir sandalye göstermesi ve dileklerini dinledikten sonra, o işle alakalı ve ilgili memuru çağırıp izahat alması ve bu dilek kendi salahiyetinde değilse, ona insanca yol göstermesi yahut büyük amirlere çıkarması, Cumhuriyetin kendi tarifini yapan bir Cumhuriyet davasıdır.

Devir ve teftişim esnasında izah etmek istediğim hal ve vaziyetlere tesadüf edersem, bunu idare namına en mühim bir kusur telakki edeceğimi ve çünkü dâhili ve idare siyasetimizin ancak her sınıf halkımıza bilhassa köylümüze şefkat, muhabbet gösterilerek mutlak bir adalet teminine istinat edeceğini yüksek takdirinize arz ederim.⁹⁰

Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlanan bu idarî düzenlemelerin devam ettirilememesi, Osmanlı yönetiminin son dönemlerinde kendini göstermiş olan memur-halk ayırımının devam etmesine neden olmuştur. Nitekim 1925-26'dan 10 yıl sonra, Tahsin Uzer, bu konuya değinerek, özellikle yerli küçük memurların, halka karşı çok kaba ve kırıcı davrandıklarını belirtmektedir.

Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatına atanan Tahsin Uzer'in en büyük amacı, bölgenin idaresinde büyük bir değişim gerçekleştirmektir. Ona göre bu müfettişliğin asli görevi, idarî bir görevdir. Nitekim göreve başlar başlamaz 1935 yılında hazırladığı raporlardan birinde, Umumî Müfettişliğin vazifesinin murakabe olmayıp doğrudan idareyle ilgili olduğunu belirtmiş ve bu yüzden bu teşkilata "Umumî Müfettişlik" yerine "Umumî Valilik" demenin daha doğru olacağını belirtmiştir.⁹¹

Umumî Müfettiş Tahsin Uzer, idari alanda bölgedeki tek yetkili kurumun Umumî Müfettişlik olması gerektiği üzerinde başından beri ısrarla durmuştur. Ona göre, bölgedeki valiler, adeta birer şube müdürü gibi bütün ilişkilerini Umumî Müfettişlik ile yürüteceklerdir. Bu valilerin Ankara ile doğrudan haberleşmeleri, sadece bir zaman kaybıdır. Onlar, elde edecekleri tüm bilgileri Müfettişlik teşkilatına sunmalı ve Müfettişlik bu konularla ilgili gerektiği zaman Ankara ile haberleştikten sonra uygun kararları vermelidir. Böylece Vekâletler, bölgedeki 8 vilayete ayrı ayrı uğraşmaktan kurtulacakları gibi, vereceği kararlarla mesuliyet Umumî Müfettişlik teşkilatına ait olmuş olacaktır.⁹²

Uzer bu konuda, İsmet İnönü'nün "Umumi Müfettişler bütün muamelatın merkezi ve bütün memurların mukadderatına kati olarak hâkim olacaklardır. Asayiş, iskân, program

⁹⁰ **Erzurum**, 4 Haziran 1936, Perşembe; **Varlık**, 11 Haziran 1936, Perşembe.

⁹¹ **BCA**, 490.01.648.151.1; **BCA**, 030.10.70.462.11.

⁹² **BCA**, 490.01.648.151.1; **BCA**, 030.10.70.462.11.

hususlarında vekâletlerin yegâne muhatabı Umumî Müfettişler olmalıdır” yolundaki devletçilik ilkesini daha da genişleterek kullanmak istemektedir.⁹³

Tahsin Uzer, hazırladığı raporlarda olduğu gibi, Başbakan İsmet İnönü’ye yazdığı özel yazılarda da Umumî Müfettişlik teşkilatının idarî yetkilerinin genişletilmesi konusuna sık sık değinmiştir. 23 Kasım 1935 tarihli yazısında, Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatına dair TBMM’ye sunulan kanun layihasında müfettişin vazife, mesuliyet ve yetkilerine dair bir madde bulunmadığını, müfettişliğin vekâletlerle olan ilişkilerine değinilmediğini hatırlatarak, bu müfettişlikten beklenen faydanın elde edilebilmesi için, Umumî Müfettişin, bütün vekâletlerin tüm yetkilerini elinde bulunduran ve onlar adına vaziyete hâkim olan bir kanunun getirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Uzer, bu hususun gerçekleşmesi ve bölgede istenilen idari düzenin kurulabilmesi için, yaklaşık 20 maddeden oluşan bir kanun taslağı hazırlayarak, bunun Umumî Müfettişlik Kanununa ek olarak TBMM’den geçirilmesini istemiştir. Bu taslağın önemli maddeleri şunlardır:

1.Umumî Müfettişler, mıntıkası dâhilinde hükümetin vekili ve bütün vekillerin mümessilidir. Bu sıfatla bayta valiler olmak üzere bütün memurlar kendisine karşı mesul ve gördükleri işlerden ve yaptıkları icraattan izahat ve hesap vermeye mecburdurlar.

2.Umumî Müfettişlik, mıntıkası içindeki vilayetlerde valiler ile vekâletler arasındaki muhabere, hesap işleri gibi hususlar müstesna olmak üzere, Umumî Müfettiş kanalıyla yapılır.

3.Umumî Müfettiş, polis ve jandarma kıtaları gibi zabitan ve silahlı kuvvetleri ve mıntıkası içindeki asker kuvvetlerini icra kuvveti olarak kullanabilir.

4.Umumî Müfettişler, mıntıkaları dâhilindeki valilerle bütün memurların amiri, genel ve mahalli hükümet işlerinin nazım ve murakıbyı sıfatıyla memurun kanunu hükümleri dairesinde hizmet ve memuriyetlerinde kalmasını asayişe mahzurlu gördüğü valilerle memurların ellerini işten çektirebilir.

5.Umumî Müfettiş, gerekli gördüğü zaman, bölgesinde örfi idare ilanını Dâhiliye Vekâletinden ister.

6.Umumî Müfettiş, idarede amirlik ve teftiş hakkını haiz olduğu gibi, mahalli idarelerde dahi nezaret ve murakabe salahiyetini haizdir. Valiler genel meclis kararlarını tasdik ve icra etmezden evvel Umumî Müfettişin rey ve tasvibini alırlar. Umumî Müfettiş,

⁹³ BCA, 490.01.648.151.1; BCA, 030.10.70.462.11.

belediyeler üzerindeki murakabe hakkını münasip gördüğü tarzda kullanır. Umumî Müfettiş bu kararları tasdik veya iade edebileceği gibi, yolsuz ve noksan gördüğü vilayet bütçelerini dahi tashih, tadil veya ikmal edilmek üzere ait olduğu vilayetler iade eder.

7.Umumî Müfettiş, Müfettişlik teşkilatına dâhil memurlarla mıntkası içindeki vilayetler memurları hakkında vali ve vekillerin kanunen haiz oldukları salahiyeti kullanır.⁹⁴

Tahsin Uzer'in 1935'te hazırlamış olduğu ilk raporun ilgili kısımları ait oldukları vekâletlere gönderilerek, belirtilen konulardaki görüşleri alınmıştır. Vekâletlerin özellikle Uzer'in idari alanda ortaya attığı tekliflere karşı ilk tepkileri, Umumîde olumsuz olmuştur. Örneğin Nafia Vekâleti, 14 Aralık 1935'de verdiği cevapta, vilayetlerin özel idare bütçelerinin birleştirilerek beş yıllık programa bağlanması fikrinin, başlangıçta faydalı bir tedbir gibi görünmesine rağmen, özel idarelerin yetkilerine ve hükmi şahsiyetlerine ait kanuni dayanaklara zarar verebileceğini belirtmiştir.⁹⁵

Tahsin Uzer'in, idarî alanda valilerin bütün yetkilerini elinden alacak ve vekâletlerin bölgedeki yetkilerin de Müfettişlik teşkilatına verecek şekilde yapmaya çalıştığı değişiklik, Adliye Vekâleti tarafından da tepkiyle karşılanmıştır. Nitekim Adliye Vekili'nin Başvekâlete gönderdiği 8 Şubat 19356 tarihli yazıda, vilayetlerle yapılacak haberleşmelerde vekâletlerin Umumî Müfettişliği vasıta etmeleri, vilayetlerin de o vasıta ile haberleşmeleri şeklinde özetlenebilecek Uzer'in teklifinin bazı mahzurları olduğu belirtilmiştir. Adliye Vekili'ne göre, devletin emniyetini ilgilendiren mühim ve acele işlerde doğrudan doğruya vilayetlerle haberleşmek zarureti vardır. Umumî Müfettişlik teşkilatının araya girmesi işleri geciktirir. Ayrıca 1426 sayılı Vilayetler İdaresi Kanununun, valilerin vilayete ait işler hakkında ait olduğu vekâletlerle haberleşecekleri, vekâletlerin de idari, siyasi muhaberatla devlete ait işleri doğrudan doğruya vilayetlere yazacaklarını belirleyen 18. maddesi hatırlatılarak, Uzer'in bu teklifinin kanunun ruhuna aykırı olduğu belirtilmiştir.⁹⁶

Tahsin Uzer, Müfettişlik teşkilatının yetkilerinin genişletilmesi hakkındaki düşüncelerini ve ısrarını 1936 yılında da sürdürmüştür. 10.5.1936'da "General İsmet İnönü Büyük Başbakan" başlığıyla gönderdiği yazıda, vekâletlerle haberleşilirken, vekâletlerin

⁹⁴ BCA, 030.10.70.462.8.

⁹⁵ BCA, 030.10.70.462.1.

⁹⁶ BCA, 030.10.70.463.6.

sadece müfettişliği muhatap almasını, aynı yazının hem müfettişliğe hem de bölgedeki bütün valilere gönderilmesinin zaman kaybına ve karışıklığa neden olduğunu belirtmektedir. Uzer'e göre bu durumda, bütün valiler vekâlete gönderecekleri cevabı önce müfettişliğe göndermektedirler ve Müfettişliğin bu yazıları derleyip toparlayıp vekâlete arz etmesi “malûmu ilâm” etmekten başka bir şey değildir. Bu durum emniyet ve asayiş gibi önemli konularda gecikmelere de sebep olmaktadır.⁹⁷

1935'te Üçüncü Umumî Müfettiş olarak atanan Tahsin Uzer'in, bölgedeki özel idareler hakkında çok farklı fikirleri vardır. Müfettişlik görevine getirildiği günlerde hazırlamış olduğu bir raporda, bölgedeki özel idarelerin konumlarında köklü değişiklikler içeren fikirlere yer vermiştir. Tahsin Uzer'e göre, bölgedeki özel idarelerin yönetiminde bu tarihe kadar başarılı olunamamıştır. Özel idarelerin başarı ölçüsü olan gelir tahsilatı ancak %30'lar civarındadır. Elde edilen bu paranın önemli bir kısmı daimi masraflara harcanmakta, geri kalan miktar da adeta serpiştirilerek savrulmakta ve faydalı eserler meydana getirilememektedir.⁹⁸

Gerçekten doğru olan bu teşhisten sonra Uzer, bu problemi çözmek için çok radikal ve tartışılabilir bir teklifte bulunmaktadır. Uzer'e göre bu problemin çözümü için, bölgedeki sekiz vilayetin bir vilayet gibi düşünülmesi ve bütçenin de tek bir vilayet bütçesi gibi düzenlenmesi gerekmektedir. Bunun için, bütün vali ve meclis üyelerinin katılımıyla beş yıllık bir program ve ona göre bir bütçe yapılarak yıllara taksim edilmelidir. Bu işin takibi için müfettiş nezdinde sekiz vilayetten sekiz kişilik bir idare heyeti bulundurulması lazımdır. Ayrıca bu müşterek murakabe heyeti neticesinde gereksiz büyüklükteki Hasankale, Tercan mektepleri, mükellef hükümet konakları, faydasız yollar ve parklar gibi Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılmış gereksiz harcamalar yapılmaz. Esasen doğu vilayetleri özel idare bütçeleri çoğu zaman merkezden takviyeye muhtaçtır ve bunun dışında başarı sağlanamaz.⁹⁹

Tahsin Uzer, Üçüncü Umumî Müfettiş olduktan sonra, bölgenin idarî mekanizmasını yeni baştan ele almıştır. Bu alandaki esaslı değişiklikler yanında bazı şekil değişikliklerini de gündeme getirmiştir. Nitekim 1935'te hazırlamış olduğu bir raporda, kaymakam ve nahiye müdürlerinin giyiniş tarzının çok değişik ve fena olduğunu belirttikten sonra, bunlara üniforma giydirilmesi ve birer at verilmesi konusunda

⁹⁷ BCA, 030.10.68.452.2.

⁹⁸ BCA, 490.01.648.151.1; BCA, 030.10.70.462.11.

⁹⁹ BCA, 490.01.648.151.1; BCA, 030.10.70.462.11.

Başbakan'ın doğu gezisi sırasında dile getirdiği fikri gerçekleştirmek istediğini belirtmiştir.¹⁰⁰

İsmet İnönü ve Uzer'in gezilerinden sonra, Erzurum'daki memurların kılık kıyafetleri konusunda da bir değişiklik yapılmıştır. Erzurum Valiliğinin Ekim 1935'teki bir genelgesi ile memurların kasket giymesi yasaklanmıştır. Bunun üzerine, Erzurum'da bir alışkanlık haline gelen memurların kasket giymesi terk edilerek, bütün memurlar fötr şapka giymeye başlamıştır.¹⁰¹

Üçüncü Umumî Müfettiş Tahsin Uzer, bölgedeki en sorunlu yönetim birimlerinden olan belediyelere de el atmış ve bu konuda bazı düzenlemelere gidilmiştir. Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının isteği üzerine Erzurum'da belediye başkanlarının atamayla göreve gelmesi şehir merkezinde ve ilçelerde bir süre uygulanmış, daha sonra bu uygulamadan vazgeçilmiştir. Hasankale, Tortum ve Oltu gibi ilçelerde 1935-1940 arasındaki yaklaşık 5 yıllık dönemde belediye başkanlıkları kaymakamlar tarafından yürütülmüştür.¹⁰² Fakat belediye başkanlarının atamayla gelmesi uygulaması Hınıs'ta bir süre daha devam ettirilmiştir. Örneğin Belediye başkanlığı uzun süre kaymakam tarafından idare edilmiştir. Kaymakam iki işi bir arada yürütemediği için belediye işleri ihmal edilmiştir. 1942'de bu uygulamanın sona ereceği bildirilmesine rağmen, buna son verilmesini gerektiren şartlar henüz ortadan kalkmadığı için, birkaç yıl daha bu durum devam etmiştir.¹⁰³

Tahsin Uzer, 24 Nisan 1936'da İsmet İnönü'ye gönderdiği bir yazıda, muhtemelen Erzurum Valisi'nden şikâyet ederek şu ifadeleri kullanmıştır:

Yazı altında kalmış kırtasiyeye boğulmuş yaşını başını almış idarecilerden doğu illerinin beklediği enerjiyi görmek zor olacaktır. Erzurum şimendifer inşaatının on sene geri bırakıldığı yolundaki menfi propagandalara bürosundan başını uzatmayan bir arkadaştan doğu ili için hayırlı ve isabetli işler beklemek güç bir mevzudur.¹⁰⁴

Yeni kurulmuş olan devlet, varlığını devam ettirmek ve güçlendirmek için yeniliklere adım atmak ve özellikle bu aşamada cehalete ve geri kalmışlığa bir çözüm bulmak arayışı içinde bir takım inkılapları hayata geçirmiştir. Bunun bir sonucu olarak da Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının kurulması bakanlar kurulu tarafından görüşülmüş

¹⁰⁰ BCA, 490.01.648.151.1; BCA, 030.10.70.462.11.

¹⁰¹ Varlık, 14 Birinci Teşrin 1935, Perşembe, 2.

¹⁰² BCA, 490.01.648.155.1.

¹⁰³ CHP 1943 Kaza Kongreleri Dilekleri, 177.

¹⁰⁴ BCA, 030.10.70.463.24.

ve nihayetinde merkezi Erzurum olan kuruluşun müfettişliğine Erzurum halkının yakından tanıdığı memlekette daha önce görev yapmış olan Tahsin Uzer atanmıştır.¹⁰⁵

Tahsin Uzer 1936 yılında doğrudan Başbakanlığa yazdığı raporda görevli bulunduğu bölgenin siyasî durumu üzerinde edindikleri izlenimleri tüm çıplaklığıyla ortaya koymuştur. Açıklamalarında bölge halklarıyla görüşmelerini onlardan edindikleri izlenimlerini ileten Uzer, bölge halklarının rejime olan güvenlerinin güçlülüğünü dile getirmiştir. Yine raporunda Trabzon limanının yapılması, Erzurum bölgesinde şimendiferin başlanılmasının doğu bölgesi için çok büyük destek olacağına altını çizmektedir. Raporunda değindiği ve bir anlamda yönetimden bazı isteklerde bulunduğu da önemli bir husus olmakla beraber hükümetin girişmiş olduğu bu davada sorumluluklarını hakkıyla yerine getirecek mücadelesini kanının son damlasına kadar gösterecek genç ve dinamik idarecilerin görevlendirilmesini talep etmektedir. Özetle yapılacak olan inkılapların hem hükümete olan bağlılığı artırmak hem de siyasi idare ve halk arasında bir birlikteliği meydana getirme düşüncesi yer almaktadır.¹⁰⁶

Tahsin Uzer, kuruluşun belirlenmiş olan programı dâhilinde çalışmalara en kısa zaman dilimi içinde başlanması gerektiği düşüncesindeydi. Bunun içinde sivil örgütleri etkin kılmak, yerel idareleri harekete geçirmek başta olmak üzere görevli olduğu bölge memurlarının yaşam standartlarını yükseltmek belirlemiş olduğu programın ana hatlarını oluşturmaktaydı. Çalışmalarına ara vermeksizin devam eden Uzer ihtiyaç duyduğu ve yapılması gerektiğine inandığı yatırımlar için acil eylem planları hazırlayarak sürekli hükümetle teması geçmiştir. Yapacağı faaliyetlerin herhangi bir engelle karşılaşmaması ve süreklilik arz etmesi bakımından da yetki sınırlarının genişletilmesini Ankara'dan talep etmiştir. Tahsin Uzer bu hususta da Umumi Müfettişlerle temas halinde olmanın onların görüşlerine başvurmasının faydalı olacağı kanısındaydı.¹⁰⁷

Üçüncü Umumi Müfettişlik bölgesinin kurulması, yapılması düşünülen faaliyetlerin hayata geçirilmesinde siyasi faktörün çok büyük bir etkiye sebep olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Özellikle kuruluşun siyasi ayağını temsil eden müfettiş rütbesini taşıyan Tahsin Uzer'in; yaptığı yatırımlar, getirdiği yenilikler ve göstermiş olduğu mücadele dikkate alınacak olursa hükümetle sürekli iletişim halinde olması çalışmalarını raporlar halinde

¹⁰⁵ Aydoğan, “Üçüncü Umumi Müfettişliği'nin Kurulması ve III. Umumi Müfettiş Tahsin Uzer'in Bazı Önemli Faaliyetleri”, 3.

¹⁰⁶ Koçak, **Umûmî Müfettişlikler (1927-1952)**, 179-181.

¹⁰⁷ Aydoğan, “Üçüncü Umumi Müfettişliği'nin Kurulması ve III. Umumi Müfettiş Tahsin Uzer'in Bazı Önemli Faaliyetleri”, 6.

hükümete iletmesi ve bunun kontrolünü Ankara'ya gidip bizzat görüşmelerde bulunmasıyla ortaya koyması çok mühim bir faktördür.

Başbakanlığa yazılan asayişle ilgili raporlar, Üçüncü Umumî Müfettişliğin görev yetkilerine dair raporlar, Başbakanlık müsteşarlığına yazılan yazılar ve telgraflar, Adliye vekâletine yazılan raporlar, Ziraat Vekâletine yazılan raporlar, Nafia Vekâletine yazılan raporlar doğrultusunda elde edinilen bilgilerden yola çıkarak ülkenin idarî, ekonomi, sosyal, kültürel eğitim, sağlık ve bayındırlık faaliyetlerinin gerçekleşmesinde en önemli unsurun siyasî faaliyetin aktif bir şekilde çalışmasına bağlı olduğu gerçeği yatmaktadır.

1930'ların ortalarına gelindiğinde, Türkiye'nin iktidarını elinde bulunduran CHP'nin, devlet mekanizmasıyla iyice bütünleşmesi ve sıkı bir merkezileşme politikasının uygulanması, özellikle Erzurum'u da içine alan Doğu Anadolu'da etkisini göstermiştir. Nitekim illerdeki parti başkanlıklarının valiler tarafından yürütülmesinin yanı sıra, bölgede ayrıca bir Umumî Müfettişlik teşkilatı kurularak, bölgedeki bütün vilayetlerin tek bir elden idaresi amaçlanmıştır.

Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının kurulmasından sonra, özellikle asayiş ve güvenlik önlemlerinin artırılması amacıyla yapılan incelemeler sonucunda, Erzurum'un İdarî teşkilatında önemli değişiklikler gündeme gelmiştir.

Bu dönemde yapılan çalışmalar sonucunda, Doğu Anadolu'nun bazı bölgelerinde asayişin daha iyi hale getirilmesi zaruri görülmüş, bu nedenle İdarî teşkilatın sıklaştırılması ve inzibatın yakından kontrol edilmesi imkânını temin için, Mardin, Diyarbakır, Tunceli ve Erzurum vilayetleri dâhilinde 5 yeni ilçe kurulması gerekli bulunmuştur. Bu konu Mayıs 1937'de TBMM gündemine gelmiştir. Bunlar arasında Erzurum Vilayeti'nde, merkezi Bayraktar olmak üzere Karayazı İlçesi kurulması da vardır.¹⁰⁸

Erzurum'da Karayazı ismiyle yeni bir ilçenin kurulmasında, Tahsin Uzer yönetimindeki bu müfettişlik teşkilatının önemli etkisi olmuştur. Bu ilçenin kurulmasına bir hazırlık olarak, Üçüncü Umumî Müfettişlik Emniyet Müşaviri Bahri Doğanay bu bölgeye gönderilmiş ve bu kişi bütün köyleri gezerek ilçe ve nahiye merkezlerini tespit etmiştir. Bunun üzerine il Genel meclisi tarafından ilçenin kurulması için kanuni prosedür

¹⁰⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, V/19, 159.

takip edilmiştir.¹⁰⁹ Bu şekilde kurulan Karayazı İlçesi idare teşkilatı, 30 Temmuz 1937’de faaliyete geçmiştir.¹¹⁰

Doğu Gazetesi, 1 Aralık 1937’de Karayazı ilçesinin kurulması ile alakalı bir yazı kaleme almıştır. Bu yazıda, Karayazı’nın il merkezi ile olan irtibatın sağlanabilmesi için ilk iş olarak telefon tesisatının teşebbüs edildiği bilgisi paylaşılmıştır. Gazete, ayrıca telgraf hattının da Karayazı ilçesine bağlanması için ilgili makamlara başvurulduğu ile alakalı bilgi vermektedir.¹¹¹

3223 sayılı kanunla kurulan Karayazı İlçesi kaymakamlığına, vekâleten Müfettişlik Emniyet Müşavir Muavini Bahri Doğanay tayin edilmiştir.¹¹²

Yine Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının kurulması ve güvenlik endişelerinin bir sonucu olarak, Doğu Anadolu’da en önemli bir Türk topluluğu halinde bulunan Erzincan Vilayeti’nin büyütülmesi için, Erzurum’a bağlı Tercan İlçesi’nin Erzincan’a bağlanması gündeme gelmiş ve bu durum, Mayıs 1938 tarihinde kabul edilen kanunla gerçekleştirilmiştir.¹¹³

Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının kurulması ve bu teşkilatın başına getirilen Tahsin Uzer’in faaliyetleri, Erzurum Belediyesi üzerinde çok önemli etkilere neden olmuştur. Bu etkilerden belki de en önemlisi, seçilmiş olan belediye başkanı yerine, atanmış bir belediye başkanının işbaşına getirilmesi hususunda alınmış olan karardır. Erzurum ve çevresinin idarî hayatında en yüksek idarî amir gibi hareket eden ve bölgedeki valilikleri adeta devre dışı bırakan Tahsin Uzer, idarî alanda istediği yenilikleri yapabilmek ve bu alanda bir birlik oluşturabilmek için, Erzurum belediye başkanlığı konusunda böyle bir uygulamaya gitmiştir.

Tahsin Uzer tarafından Dâhiliye Vekâletine yazılan 18 Aralık 1936 tarihli bir yazıda, “arz ettiği hususiyetler dolayısıyla” doğu vilayetlerinden Erzurum ve Trabzon’da, belediye başkanlığı vazifesinin valiler uhdesine verilmesi talep edilmiştir. Belediye başkanlığı makamının devamlı meşguliyeti gerektiren bir ihtisas işi olması ve valilerin bu parti başkanlığı ile birlikte üç ayrı işi idare etmesinin mümkün olamayacağı düşüncesiyle hareket eden Dâhiliye Vekâleti, başlangıçta bu isteği geri çevirmiştir. Bunun üzerine

¹⁰⁹ **Erzurum**, 27 Mart 1939, Pazartesi.

¹¹⁰ **Ayın Tarihi**, Sayı: 44, 12

¹¹¹ **Doğu**, 1 Birinci Kanun (Aralık), 1937, Çarşamba.

¹¹² **Erzurum**, 22 Temmuz 1937, Perşembe.

¹¹³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, V/25, 43.

Tahsin Uzer, 1 Ocak 1937 tarihinde yeni bir teklifte bulunarak, Erzurum ve Trabzon belediye başkanlıklarının atanmış kişiler olmasını talep etmiştir. ¹¹⁴ Bu teklif sonucunda, İcra Vekilleri Heyeti'nin 2 Şubat 1937 tarihli kararıyla, bu iki şehrin belediye başkanlarının atanmış kişiler olmasına karar verilmiştir. ¹¹⁵

Belediye başkanının atanmış olması yolundaki uygulama, Erzurum'un bazı ilçe belediyelerini de içine almıştır. 1 Nisan 1937 tarih ve 2/6295 sayılı ve 26 Ağustos 1937 tarih ve 2/7306 kararname ile Erzurum Vilayeti'nin Hasankale, Oltu, Tortum belediye başkanlıklarının kaymakamlar uhdesine verilmesi kabul edilmiştir. ¹¹⁶

Erzurum belediye başkanının atanmış bir kişi olması uygulaması, 2/11535 sayılı ve 19 Temmuz 1939 tarihli kararnamenin yayınlanmasına kadar devam etmiştir. Bu kararname ile Trabzon ve Erzurum Vilayetlerinde belediye başkanlarının atanmış kişilerden olmasını gerektiren sebep ve zaruretin ortadan kalkmasına binaen, buralarda belediye başkanlarının yeniden seçimle iş başına getirilmesi kabul edilmiştir. ¹¹⁷

Hasankale, Oltu, Tortum belediye başkanlıklarının kaymakamlar uhdesine verilmesi uygulaması ise, 10 Eylül 1940 tarihli kararname ile ortadan kaldırılmıştır. ¹¹⁸ Bu kararnamenin ilanından sonra, bahsedilen Erzurum ilçelerinde belediye başkanlıkları için seçimler yapılmıştır. Bu seçimlerin sonucunda, bölgedeki parti müfettişinin önemli etkisi görülmüştür. Başka bir ifadeyle, bu dönemde bölgede Parti Müfettişi olarak bulunan Vehbi Demir ve diğer parti yöneticilerinin tespit ettiği kişiler belediye başkanı olarak seçtirilmiştir. ¹¹⁹

Erzurum ilçelerindeki belediye başkanlıklarının kaymakamlar tarafından yürütülmesi uygulaması, sıklıkla başvurulmuş bir uygulama olmuştur. Örneğin, yeni kurulmuş olan Karayazı İlçesi'ndeki belediye başkanlığı görevinin kaymakam tarafından yürütülmesi, 14 Şubat 1941'de Bakanlar Kurulu tarafından kararlaştırılmıştır. ¹²⁰

Yukarıda belirtildiği gibi, Erzurum'un bazı ilçelerinde seçilmiş belediye başkanı uygulamasına geçilmesine rağmen, Hınıs İlçesi'nde atanmış belediye başkanı uygulaması uzun süre devam etmiş ve belediye başkanlığı kaymakam tarafından yürütülmüştür. Bu

¹¹⁴ **BCA**, 030.18.1.2.87.70.1; **EBA**, Meclis Zabıtları, 1 Nisan 1937, Perşembe.

¹¹⁵ **BCA**, 030.18.1.2.71.9.12; **EBA**, Meclis Zabıtları, 1 Nisan 1937, Perşembe.

¹¹⁶ **BCA**, 030.18.1.2.73.25.20; 030.18.1.2.92.87.9.

¹¹⁷ **BCA**, 030.18.1.2.87.70.1.

¹¹⁸ **BCA**, 030.18.1.2.92.87.9.

¹¹⁹ **BCA**, 490.01.648.155.1.

¹²⁰ **BCA**, 030.18.1.2.94.11.5.

istisnai durum, ilçe halkının tepkisine neden olmuş ve bu konuda CHP makamlarına birçok dilekçe gönderilmiştir.¹²¹ 1942’de bu uygulamanın sona ereceği bildirilmesine rağmen, buna son verilmesini gerektiren şartlar henüz ortadan kalkmadığı için, bu durum uzun süre devam ettirilmiştir.¹²²

1.4. UMUMÎ MÜFETTİŞLİK TEŞKİLATININ SON YILLARI VE ORTADAN KALDIRILMASI

Tahsin Uzer’in ölümünden sonra, Üçüncü Umumî Müfettişlik görevi, fiilen Erzurum Valisi Haşim İşcan tarafından yürütülmüştür.

Erzincan depremi üzerine, Trabzon’da bulunan Üçüncü Umumî Müfettişlik müşavir ve memurlarının Erzurum valisinin emri altında felaketzedelerin yardım ve hizmetlerinde bulunmak üzere hemen Erzurum’a çağrılmaları Dâhiliye Vekâleti tarafından Erzurum Valisi ve Müfettişlik Başmüsaviri Haşim İşcan’a bildirilmiş ve ayrıca emirlerinin etkili olabilmesi için Umumî Müfettişlik Vekâleti Vali Haşim İşcan’a verilmiştir. Böylece Erzurum Valisi Haşim İşcan 1939 yılı sonunda Umumî Müfettişlik Vekâletini yürütmeye başlamıştır.¹²³

Erzurum Valisi Haşim İşcan 11 Son kanun 1940’ta Üçüncü Umumî Müfettişlik Vekâletine resmen tayin edilmiştir.¹²⁴

Üçüncü Umumî Müfettişlik Başmüsavirliğine Nisan 1940’ta Tekirdağ Valisi Sakıp Buygu atanmıştır.¹²⁵

Haşim İşcan’ın Üçüncü Umumî Müfettişlik görevi çok kısa sürmüştür. Nitekim 30 Haziran 1940 tarihinde Üçüncü Umumî Müfettiş olarak Nazif Ergin tayin edilmiştir.¹²⁶ 1893’te Sivas’ta dünyaya gelen Ergin, 1914’te Siyasal Bilgiler Fakültesini bitirmiş ve 1925’ten itibaren Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Ordu ve Antalya Valiliği, Posta ve Telgraf Genel Müdürlüğü, Kütahya ve Konya Valiliği ve İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığı yapmıştır. 1940’ta ise Üçüncü Umumî Müfettiş olarak Erzurum’a gelmiştir. Ergin, 1946’da Sivas Milletvekili olarak TBMM’ye girmiştir. 3 Eylül 1965’te İstanbul’da vefat etmiştir.¹²⁷

¹²¹ BCA, 490.01.650.163.1; **CHP 1941 Kaza Kongreleri Dilekleri**, Ankara, 1941, 254.

¹²² **CHP 1943 Kaza Kongreleri Dilekleri**, Ankara, 1943, 177.

¹²³ BCA, 030.10.119.844.2.

¹²⁴ **Ayın Tarihi**, Sayı: 74, 1-31 Son kanun 1940, 63.

¹²⁵ **Erzurum**, 15 Nisan 1940, Pazartesi, 1.

¹²⁶ BCA, 030.18.1.1.91.63.18.

¹²⁷ BCA, 030.10.71.464.27; **Meşhur Valiler**, 554; Baltaoğlu, **Atatürk Dönemi Valileri**, 320.

Bu bilgilere göre Nazif Ergin, 1940-1946 döneminde Erzurum'daki Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının başında bulunmuştur. Ergin, 30 Temmuz 1940'ta Erzurum'a gelerek görevine başlamış ve aynı gün şehir merkezinde ve bazı ilçelerde incelemeler yapmıştır.¹²⁸

Nazif Ergin, göreve başlamış olduğu 1940 yılı içinde bölge valilerini bir araya toplayan bir toplantı yaparak, birlikte yapılacak işler hakkında görüş alışverişinde bulunmuştur. Müfettişlik bölgesi vilayetlerinin ortak meselelerini görüşmek ve gereken kararları almak için 11 Kasım 1940 Pazartesi Umumî Müfettişlik binasında Rize, Kars, Ağrı, Gümüşhane, Erzurum valileri ve Başmüsavir Sakip Baygo'nun katılımıyla "Valiler Toplantısı" başlamıştır. Nazif Ergin başkanlığında yapılan toplantı 14 Kasım'a kadar devam etmiştir.¹²⁹

11-15 Kasım 1940'ta Erzurum'da "Valiler Toplantısı" yapılmıştır. Toplantılara Üçüncü Umumî Müfettiş Nazif Ergin başkanlığında mıntika valileri ve Umumî Müfettişlik müşavirleri katılmıştır. Toplantı sonunda, Kars ve Erzurum'da Hayvan ve Mahsulleri panayırı ile Trabzon'da bir fuar kurulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca çıplak yayla köylerinin ağaçlandırılması, hayat şartları müsait olmayan kaza merkezlerinde memur ve subay evleri yapılması, mıntika dâhilindeki şehir ve kasabaların plan ve haritalarının tanzimi gibi kararlar alınmıştır.¹³⁰

Valiler Toplantısı'nda alınan ve Erzurum'u ilgilendiren önemli kararlardan bazıları da şöyledir:

Lise ve orta mektebi olan vilayet merkezlerinde birer pansiyon yaptırılması, bu pansiyonlar için hususi idarelerce yardım tahsisatı kabul edilmesi ve Umumî Müfettişlikçe yapılacak müşterek talimatnamenin tatbiki ve pansiyonlara lisesi olmayan vilayetlerden katılım hissesi alınması, yalnız orta mektep tahsil edeceklere mahsus olmak üzere yüzde 10 nispetinde ücretsiz talebe kabul edilmesi.

Erzurum, Trabzon ve Kars'ta tarihi eserleri ihtiva eden genel birer müze ile etnografya müzesi teşkili, mahalli tarihleri içeren eserler hazırlanması ve telif edilmiş

¹²⁸ **Erzurum**, 5 Ağustos 1940, Pazartesi, 1.

¹²⁹ **BCA**, 030.10.71.468.12; **Ayın Tarihi**, Sayı: 84, 1-30 Son Teşrin 1940, 9.

¹³⁰ **Erzurum**, 18 İkinci Teşrin 1940, Pazartesi, 1.

olanların bir an evvel bastırılarak memleket evladının istifadelerine sunulması ve bu işlerin sonuçlarından Umumî Müfettişlik teşkilatının haberdar edilmesi.¹³¹

Nazif Ergin'in Erzurum'daki bu görev yılları oldukça sönük geçmiştir. Ergin, devlet hizmetindeki asıl ününü, özellikle Antalya Valiliği sırasında kazanmıştır. Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatında bulunduğu sırada, ismi çok fazla ön plana çıkmamıştır. Bunun nedenleri muhtemelen, Tahsin Uzer gibi deneyimli ve çalışkan bir Umumî Müfettişin yerine geçmesi, Uzer döneminde Müfettişlik mıntıkasında çok büyük işlerin yapılmış olması ve çok partili hayata geçişte CHP'nin ürünü olan Umumî Müfettişliklere karşı bazı tepkilerin ortaya çıkmaya başlamasıdır. Gerçekten de Tahsin Uzer'den sonraki Üçüncü Umumî Müfettişlik döneminde, bu birimin çok önemli bir fonksiyonu olmamıştır. Örneğin, Tahsin Uzer döneminde, Erzurum'un idarî ve siyasî bütün işlerinde Uzer'in etkisi hissedilirken, Ergin döneminde Umumî Müfettişlik teşkilatının böyle bir etkisi görülmemiştir. Bu dönemde Nazif Ergin değil, CHP Bölge Müfettişi Vehbi Demir, Erzurum'un siyasi ve idari hayatında daha etkin bir rol oynamıştır. Nitekim Erzurum Valiliği, parti teşkilatı ve Halkevi, Ankara'dan isteyecekleri dilekler için daha çok Vehbi Demir'e müracaat etmişlerdir.¹³²

Bu arada, açık bulunan Üçüncü Umumî Müfettişlik Maarif Müşavirliğine Nisan 1942'de İstanbul Kız Öğretmen Okulu Edebiyat Öğretmeni Murat Uraz tayin edilmiş ve Erzurum'a gelerek vazifesine başlamıştır.¹³³ Murat Uraz, bu tarihten itibaren Erzurum'da bulunduğu 3 yıl içinde, şehrin sosyal hayatında önemli görevler yapmış ve özellikle Halkevi Başkanı olarak faydalı çalışmalarda bulunmuştur.

1940'ların ortalarında, Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının, özellikle emniyet ve asayişle ilgili bazı büroları hakkında bazı şikâyetler ortaya çıkmaya başlamıştır. Müfettişlik teşkilatının ismini ve yetkilerini kullanan bazı Müfettişlik memurları, halkın üzerinde psikolojik bir baskı kurmuşlardır. Bu durumu en açık bir şekilde ortaya koyan Yukarı Yoncalık Mahallesi'nden Nihat Atacan isimli bir vatandaşın CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği 22 Eylül 1943 tarihli bir yazı, aşağıda aynen verilmiştir.

¹³¹ **Erzurum**, 25 İkinci Teşrin 1940, Pazartesi, 1.

¹³² **BCA**, 490.01.649.158.1.

¹³³ **Erzurum**, 30 Nisan 1942, Perşembe, 1.

“Beş seneden beri memleketimizde mesai yapan Üçüncü Umumi Müfettişliğin son günlerde yürekler acısı bir hal alan asayiş müşavirinin zulüm ve istibdadından bizleri kurtarmak üzere aşağıdaki vaziyet yazılmıştır.

Müfettişliğin asayiş müşaviri Bahri Doğanay, askeri tekaüt olup gece gündüz sarhoş gezmekte ve kumar oynamaktadır.

Bahri'nin üç adamı vardır. Yüzbaşılıktan metruk (kovulmuş) Hakkı, Yüzbaşılıktan metruk Tefik, Nahiye Müdürlüğünden hırsızlık yüzünden tart edilmiş Halis.

Bahri Bey parasız kaldığı zaman bu adamlarından herhangi birini bir otelcinin, sermaye sahibi ev sahibinin, bir kahvecinin yanına göndererek ondan bir miktar para alır. Eğer para alınamazsa, ertesi gün bir rapor tutularak bu işyeri kapatılır.

Bugün Umum Müfettişin sırf kendi şahsı için, Müşavir Bahri ve adamları tarafından sadece Pasinler ve Aşkale Köylerinden 600 liralık bal, 300 liralık kuzu ve 400 liralık yağ, köylüyü korkutmak suretiyle ve güya Müfettişin şahsı için toplanmaktadır. Hâlbuki Umumî Müfettişin hiçbir şeyden haberi yoktur. Toplanan bu mallar bu dörtler hırsızlık kumpanyası tarafından taksim edilmektedir.

Erzurum'daki mevcut sazlar, tiyatro yerleri ve eğlencelerde bu kişiler için parasız sofralar hazırlanmaktadır. Bu 4 kişiden Erzurum halkının kurtarılması gerekmektedir.”¹³⁴

Bu durum Genel Sekreterlik tarafından Erzurum Bölge Müfettişine sorulmuş ve bu iddiaların Erzurum'da birçok kez tekrarlandığı ve önemli bir kısmının doğru olduğu belirtilmiştir.

Bunun üzerine durum Dâhiliye Vekili Hilmi Uran'a bildirilmiş ve gereken tahkikatın yapılması istenmiştir. Dâhiliye Vekili Uran'dan Genel Sekreterliğe gönderilen 1 Şubat 1944 tarihli yazıda, bu iddiaların asılsız olduğu belirtilmiştir.¹³⁵

Bu son derece ilginç ve cesurca yazılmış olan bu yazıdan anlaşıldığına göre; Müfettişlik bünyesinde yer alan bazı memurlar, Müfettişlik teşkilatının ismini ve nüfuzunu kullanarak şahsi menfaatlerini temin etmeye çalışmışlardır. Buna karşılık halk, uzun süre hiç sesini çıkarmadan bu kişilerin şahsi menfaatlerine alet olmuş ve onları memnun etmek için ellerinden geleni yapmıştır. Böylece, halk ile devlet arasında memurun şahsi menfaatinin veya bozuk karakterinin girmesi sonucunda aslında Üçüncü Umumî

¹³⁴ BCA, 490.01.471.1828.1.

¹³⁵ BCA, 490.01.471.1828.1.

Müfettişlik teşkilatının ve Umumî Müfettişin bir hatası olmamasına rağmen, suç Müfettişlik teşkilatına yüklenmiştir. Böylece Tahsin Uzer'in 1935'te göreve başlarken belirttiği memur-halk ilişkisi modeli gerçekleştirilememiş ve Müfettişlik teşkilatının faaliyet gösterdiği 5 yıl içinde, Uzer'in bu konudaki hedeflerinin tam tersi gerçekleşmiştir.

Nazif Ergin'in Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatından ayrılmasından sonra, bu göreve Osman Sabri Adal getirilmiştir. 1947 yılında Üçüncü Umumî Müfettiş olarak Osman Sabri Adal ismi, birkaç belgede geçmektedir. Bu belgelerden birine göre, Üçüncü Umumî Müfettiş Osman Sabri Adal, Haziran 1947'de Posof'ta merdivenden düşmek suretiyle bir kaza geçirmiştir. Yapılan radyografi neticesinde kırık ve çatlak olmadığı, sadece bir zedelenme olduğu anlaşılmıştır.¹³⁶

Temmuz 1947'de doğu illerinde tetkik seyahatinde bulunan Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sırer Umumî Müfettiş Osman Adal refakatinde Erzurum'dan Trabzon'a hareket etmiştir.¹³⁷

Osman Sabri Bey'in Üçüncü Umumî Müfettiş olarak yaptıklarıyla ilgili önemli bir bilgi yoktur. Zaten bu dönemde, Umumî Müfettişliklerin gerekliliği üzerinde önemli tartışmalar başlamıştır. Umumî Müfettişliklerin artık gereksiz ve devlete yük olan kuruluşlar olduğu yönünde ciddi eleştiriler vardır. Bu eleştiriler altında, Umumî müfettişlikler hiçbir varlık gösterememiştir.

Aslında Umumî Müfettişlikler ile ilgili tartışmalar 1940'ların başından itibaren başlamıştır. Bu tartışmaların temel nedeni, Erzurum örneğinde görüldüğü gibi, Umumî Müfettişliklerin kurulmasıyla birlikte, anayasalarla valilere verilmiş olan birçok yetkinin bu kurumlara devredilmesi ve valilerin Umumî Müfettişler emrinde birer memur seviyesine indirilmesidir. Gerçekten de Umumî Müfettişlikler kurulduktan sonra, valilerin elindeki bazı memurları atama yetkisi Umumî Müfettişler tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Bu nedenle, 1940'ların başında başlayan idarî teşkilatı ıslah etme çalışmalarında Umumî Müfettişliklerin kaldırılması meselesi sıklıkla dile getirilmiştir.¹³⁸

Türkiye genelinde kurulmuş olan Umumî Müfettişlik teşkilatları, 1948'den itibaren fiilen lağvedilmiştir. Yani, bu teşkilatların kadrolarına ilişkin tahsisatlar 1948 yılı bütçesine konulmamış ve Müfettişlikler hukuken var olmaya devam etmekle birlikte fiilen ortadan

¹³⁶ BCA, 030.1.17.97.7.

¹³⁷ **Ayın Tarihi**, Sayı: 164, 1-30 Temmuz 1947, 2.

¹³⁸ Uş, **1930-1950 Hatıra Notları**, 575.

kalkmıştır.¹³⁹ Merkezi Erzurum olan Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının Şubat 1948’de fiilen lağvedildiği anlaşılmaktadır.¹⁴⁰

Umumî Müfettişliklerin 1948’de fiilen kaldırılması üzerine, Erzurum’da boşalan Üçüncü Umumî Müfettişlik binasına, vilayet makamı, defterdarlık ve muhasebesi, maarif müdürlüğü, sıhhat müdürlüğü, jandarma alay komutanlığı gibi dairelerin taşınması kararlaştırılmıştır. Çünkü Hükümet Konağı, daire ve işlem sayısı artan vilayet işleri bürolarının hepsini alacak durumda değildir.¹⁴¹

Fakat Müfettişlik binası şehrin dış bir mahallesinde bulunduğu için, hükümet dairelerinden bir kısmının Lalapaşa Cami karşısındaki Hükümet Konağı’nda kalmasının, özellikle kış aylarında vatandaşlar için sıkıntı doğuracağı düşünülmüştür. Çünkü bu durumda, örneğin, hükümet konağında kalacak olan maliye veznesinden para alacak bir vatandaş, işini tamamlamak için bir (1) km mesafesi bulunan eski Umumî Müfettişlik binasına taşınacak olan vilayet makamı ve defterdarlık gibi dairelerde göreceği işleri takip için büyük sıkıntılar çekecektir.¹⁴²

Buna çare olarak Hükümet Konağı karşısında bulunan Müstahkem Mevki binasının Adalet ve diğer bir kısım hükümet dairelerine ayrılması ve Umumî Müfettişlik binasının da müstahkem mevki komutanlığına verilmesi düşünülmüştür. Çünkü diğer askeri binalar ve kumandanlıklar şehrin bu batı kısmında bulunmaktadır.

CHP İl İdare Heyeti tarafından 19 Mart 1948’de yapılan bu istek Genel Sekreterlik tarafından da uygun bulunmuş ve İçişleri bakanlığına 23 Mart 1948’de bir yazı gönderilerek, bu konu hakkında uygun bir karar verilmesi istenmiştir. Bu dönemde Genel sekreterlik adına bu gibi yazıları değerlendiren Cevat Dursunoğlu olduğu için Erzurum’un işleri daha hızlı ilerlemiştir. Sonuçta bu istek olumlu bulunmuş ve Hükümet Konağı karşısındaki eski Müstahkem Mevki binası, Adliye Binası olarak yeniden düzenlenmiştir. Bakanlar Kurulu’nun 16 Şubat 1950 tarihli kararıyla Erzurum Adalet Dairesine tahsis edilen bu binanın onarım işine ait ihale kabul edilmiştir.¹⁴³

Bununla birlikte, 24 Ağustos 1950 sabahı Erzurum Adliye binasında yangın çıkmış, Erzurum itfaiye teşkilatının yok denecek kadar az olması dolayısıyla yangın

¹³⁹ Cemil Koçak, **Umumi Müfettişlikler (1927-1952)**, (2. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul 2003, 276.

¹⁴⁰ **EBA**, Erzurum Belediyesi Meclis Zabıtları, 1 Haziran 1948, Salı, 22 Haziran 1948, Salı.

¹⁴¹ **BCA**, 490.01.471.1928.1.

¹⁴² **BCA**, 490.01.471.1928.1.

¹⁴³ **BCA**, 030.18.1.2.121.108.15; **BCA**, 490.01.471.1928.1.

söndürülemedi ve ikinci kat ile çatı tamamen yanmıştır. Elektrik kontağından meydana geldiği sanılan yangında zararın 100. 000 liradan fazla olduğu tahmin edilmiştir.¹⁴⁴

Türkiye genelindeki Umumî Müfettişlikler, ancak 1952 yılında hukuken ve tamamen ortadan kaldırılmıştır. Diyarbakır Milletvekili Mustafa Remzi Bucak, Umumî Müfettişlik Teşkiline dair kanun ile ek ve tadillerinin yürürlükten kaldırılması için vermiş olduğu 24 Ocak 1952 tarihli kanun teklifinde, Umumî Müfettişliklerden şu şekilde bahsetmektedir:

Siyasî mülahazalarla lüzumundan fazla küçültülerek meydana getirilen vilayetlerden bazılarının iktisadi, teknik ve coğrafi vahdetleri göz önünde bulundurularak, beyinlerinde umumi ve müşterek birtakım menfaatlerin mevcut olabileceği düşünülmüş ve bu gibi vilayetlerin bir merkezden ve bir elden idaresini temin maksadıyla, halen ilgasını istediğimiz 16.07.1927 tarihli 1164 sayılı kanunla Umumî Müfettişlikler kurulması sağlanmıştı.

Lakin ne garip ve acı bir hakikattir ki, Umumî Müfettişliklerin ihdasından lağvına kadar geçen zamana şöyle bir nazar ettiğimizde, adı geçen idareye tabi tutulmak bedbahtlığına düşürülmüş vilayetlerimizde, tesis ve kuruluş gayesiyle kabili telif en ufak bir ümran eserine tesadüf edilememekte, bilakis hemen her köşesinden “Hindistan Valii Umumiliği” idare tarzı ve kokusu gelmektedir. Bu bakımdan Umumî Müfettişlikler idarî ve siyasî tarihimize, iğrenç ve korkunç kanlı sahifeler ilave etmekten başka bir vazife görmemişlerdir. Bu sebeple tesis ve teşekkül gayesinden tamamen ayrılarak, hatta aksine bir hedef takip ederek, asgari 16 vilayetimizde adı ancak iğrenç ve ürperme ile hatırlanabilen bu umumi müfettişlik müessesesinin tarihi rollerini ikmal ettikleri artık bir vakiydir.¹⁴⁵

Bu teklif 19 Haziran 1952 tarihli toplantıda kabul edilerek, Umumî Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun ile ekleri tamamen yürürlükten kaldırılmıştır.¹⁴⁶

¹⁴⁴ **Yeni Erzurum**, 25 Ağustos 1950, Cuma, 1.

¹⁴⁵ **TBMM Tutanak Dergisi**, IX/16, 45; Genel Müfettişlikler hakkında yapılan bu olumsuz yorumun bir benzeri, 1950’de Erzurum milletvekili olan Rıfık Salim Burçak tarafından, Erzurum’daki Üçüncü Genel Müfettişlik teşkilatının güçlü ismi Tahsin Uzer hakkında yapılmaktadır. Burçak’ın Uzer hakkındaki sözleri şöyledir: “...Tahsin Uzer o tarihlerde (1938) Erzurum’da bir imparator tutum ve davranışı içindeydi. Kendisini sadece devlet otoritesinin temsilcisi rolünde gören bu zat, geri kalmış bir ülkenin halkına hizmetle ve şefkatle yaklaşan bir idareciyi değil de, kuvveti ve otoriteyi daima ön planda tutan bir metropolün, sömürgelerindeki genel valilerini hatırlatıyordu...” Bkz: Burçak, **On Yılın Anıları**, 26.

¹⁴⁶ **TBMM Tutanak Dergisi**, IX/16, 358.

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU GAZETESİNE GÖRE İMAR FAALİYETLERİ

2.1. İMAR FAALİYETLERİ

2.1.1. Bölge Ölçekli Faaliyetler

Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının kapsadığı bölge genelinde gerçekleşmesi planlanan ve gerçekleştirilen faaliyetler bu bölümde ele alacaktır. Bu bölümde, Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının sınırları içerisinde bulunan bölgenin genel ağırlıklı olarak imar faaliyetlerini kapsayan gazete haberlerini aktarılmaya çalışılmıştır. Gazete, bu faaliyetleri okuyucularına aktarırken aynı zamanda bölgelerin içinde bulunduğu tüm olumsuz şartları da okuyucularının ve yetkililerin dikkatine sunmuştur. Sonuç olarak, gazete haberlerinden, bölgedeki şehir ve kasabaların eski durumu ile yapılan faaliyetler sonucunda ortaya çıkan yeni durumları arasındaki belirgin farkları da takip etmek mümkündür.

Diğer taraftan, gazetede bazı makaleler, haberler ve görseller, Umumî Müfettişlik yetkililerinin bölgeye yönelik imar faaliyetlerinin amaç ve kapsamını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Örneğin, 4 Kasım 1937 tarihli Doğu gazetesinin ikinci sayısında yayınlanan “Erzurum’a Uzanan Çelik Kol” başlıklı resimde, yapımına devam edilen demiryolu çalışmalarına ait bir çizim yer almaktadır. Yine aynı tarihli gazete sayısında Erzurum’un gelecekte olan vaziyeti hakkında temsili bir resim yer almaktadır. Bu tarihi şehre kazandırılmak istenen modern unsurlar resimde gösterilmektedir. Bunlar demiryolu, uçak vs.dir. Gazete, bölgesel anlamda da hayal edilen ve hayata geçirilen çalışmalar hakkında da sayfalarında birçok görsele yer vermiştir. Örneğin, 4 Kasım 1937 tarihli farklı bir görselde bu defa Borçka (Artvin) bölgesinde yapılan köprü çalışmalarına ait bir resim bulunmaktadır. Resme ait yazıda köprü çalışmasına dair katedilen aşama hakkında bilgilendirmede bulunulmuştur. Bir diğer görselde de Kop dağı eteğinde bulunan bir yol bakımevi resmedilmiştir. Görsele ait yazıda, Trabzon-İran transit yolunda yapılan faaliyetlerden bahsedilmiştir. Doğu Gazetesinin 9 Kasım 1937 tarihli bir görselinde de Üçüncü Umumî Müfettiş Tahsin Uzer ve Atatürk birlikte resmedilmiştir. Bu görselle alakalı yazıda da Kuvârshan bakır madeni fabrikasının açılmasıyla alakalı bilgiler yer alırken, aynı zamanda fabrikanın kurulmasında Üçüncü Umumî Müfettiş Tahsin Uzer’in başarısına dikkat çekilmiştir. Doğu Gazetesi bu tür görselleri nüshalarının tamamına yakınında okuyucularıyla paylaşmıştır. Biz konuyla alakalı olarak ilk örneklerini sizlere

aktarmaya çalıştık. Kısaca özetleyecek olursak, Doğu gazetesi, Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının kapsadığı bölgelerde hayal edilen çalışmalardan devam eden çalışmalara kadar gerek görsel gerek de yazılı haberlerle döneme ziyadesiyle ışık tutmuştur.

Bölüm içerisinde, Üçüncü Umumî Müfettişlik mıntikasını kapsayan yerlerde inşa edilen mektepler, yeni yapılan yollar veya mevcut olan yolların düzenlenmesi, yapılması hedeflenen ve yapılan hastaneler, inşa edilen köprüler ve mevcut olan köprülerin tamirata, yolların ve caddelerin ağaçlandırılması gibi çevrecilik faaliyetleri hakkında bilgiler mevcuttur. Aynı zamanda, sağlık, ekonomi, sosyal, imar, idarî, eğitim alanlarında yapılması düşünülen ve yapıldığı takdirde elde edilecek kazanımların bölge kalkınması açısından önemine de değinilmiştir.

Aşağıda, Üçüncü Umumî Müfettişlik tarafından yapılan bölge ölçekli imar faaliyetleri, gazetede tarih sırasına göre aktarılacaktır. Bu yapılırken, önce haberin başlığı aynen verilmiş ve altında, haberin içeriği, kısmen yorumlanarak aktarılmıştır. Bazı yazı ve haberler ise, önemine binaen aynen aktarılmıştır.

2.1.1.1. Gazete Haberleri

“Mamur Doğuya Doğru”

Gazetenin elimizdeki ilk nüshası 14 Ekim 1937 tarihli dir. Bu nüshada, yukarıda yer alan gazete başlığı adı altında Üçüncü Umumî Müfettişlik bölgesinin genel durumu ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bölgede yapılan düzenlemeler (imar planları), inşaatına başlanan yeni yollar, köprüler, binalar ve elektrik, su işlerine kadar çeşitli bilgiler haberde yer almıştır. Konumuz açısından son derece önemli olan bu yazı, aşağıda aynen aktarılmıştır.

“Bayındırlık

Doğu diyarında 937 senesini yalnız şuurlu bir kalkınmanın tarihi değil, halkın kazma küreğe, malaya ve çekice sarılarak abideler yükselttiği imar seferberliğinin başlangıcıdır, diye kabul etmeliyiz. Bu büyük hareketi; asrımızın en belîğ bir ifadesi olan rakamlara istinaden kaydedeceğiz.

1- yollar 2- nakliyat 3- şehir haritaları, imar planları 4- inşaat 5- içme suları 6- elektrik işleri

Yollar

Mıntıkayı teşkil eden yedi vilayetten Erzurum vilayetinde 8, Rize vilayetinde 3, Ağrı vilayetinde 5, Trabzon vilayetinde 3, Kars vilayetinde 5, Gümüşhane vilayetinde 4, Çoruh vilayetinde 3 olmak üzere tam 32 muhtelif yol ve istikamette vilayet mükellef amelesi, hendekleri temizlemekte, müteaddit köprüleri kurmakta, bozuk şoseyi tamir etmekte, vilayet merkezi ile kazalar ve nahiyeler arasındaki irtibatı, günün medeni nakil vasıtası olan motorlara göre tanzim etmekte ve amade bulundurmaktadır. Bunlardan; kıtaları bağlayan tarihi transit yolunda; Gürcübulak-Trabzon arasındaki 644 kilometrelik kısma Gürcübulak'tan Hopa ve Kop'tan Trabzon'a olmak üzere iki mıntıkaya ayrılmış ve bu mıntıklar başmüdürlükler marifet ile Türkiye Cumhuriyeti'nin en mükemmel ve esaslı şoseleri haline ifrağ ettirilmektedir. Bu yol üzerinde; 12 silindir mütemadiyen faaliyette bulundurulmaktadır.

Şehir ve kasabalar içinden geçen kısımlarının 938 senesinde asfalta tahvili için lazım gelen tetkikat yaptırılmıştır ve ilk imkânda tatbikine geçilecektir. Tahir geçidi, Deveboynu, ve Ovuk, Kop, Zigana dağları gibi mühim mevkiilerde yolların kontrolü için mütemadi tamirat postaları teşkil edilmiş, amelenin istirahati ve yolcuların yaz ve kış maruz kalacakları müşkülâtı önlemek için tam teşkilatla mükemmel ekip ve sığınak binaları vücuda getirilmiştir.

Tabiatın hırçınlığına, felaketlerin devamına mani olacak bu ekip binaların telefonla teçhizi ve şehirlere bağlanması önümüzdeki ilkbahara kalmıştır. Bu yolun Trabzon-Kop arası ikmal edilmiştir. İkinci mıntıkada da Gürcübulak-Kop arasındaki 300 kilometrelik kısmında parça parça olmak üzere 200 kilometrelik yol inşaatında, 6 büyük köprüde; tabiatın bütün şiddetine ve karşılaşılan mahrumiyetlere rağmen, faaliyetin aksamadan başarılmasında gösterilen büyük fedakârlıktan dolayı fen memurları ve kısım mühendisleri takdir ve taltif edilmişlerdir. Bu yol; kıtaları bağladığından fevkalade mühimdir. Bunu tekrar vatana bir hayat damarı olarak kazandıran Tahsin Uzer'e de tahakkuk ettirdiği ideali ve eseri önünde hürmetle eğilerek şükranlarımızı arz ederiz.

Nakliyat

Motor, sadece bir medeniyettir diye kısaca tarif ve bu da kabul ve tasdik edildiğine göre, mıntıkanın yollarında aksamadan, bozulmadan, durmadan işleyen bu vesaitin gerek askeri, gerek iktisadi ve siyasi rollerini ifa ettiği görülür. Ayrıca transit yolunda, devlet demiryolları yedinci işletmesinin hayat ve feyz remzini taşıyan yeşil renkli otobüs ve

kamyonlarının; muasır medeniyetimizin nakilde üstün tuttuğu, ciddiyet, resmiyet, konfor ve ekonomiyi, Karadeniz kıyılarından bulutları yırtarak, zirveleri aşarak, vadileri dolaşarak, ovaları geçerek komşumuz İran'a ulaştırması şerefini cumhuriyet hükümetimiz doğuya tedi etmiştir.

Şehir Haritaları, İmar Planları

Sihhatimizi korumak, neşemizi artırmak için toplu yaşadığımız şehirleri tanzim etmeye ve düzeltmeye mecburuz. Şehirlerin tanzimi için; evvel emirde haritalarına ihtiyaç görülmüş, Erzurum şehir haritası 16.000, Kars şehir haritası da 9.000 liraya yaptırılmış ve şehir belediyelerine teslim edilmiştir. Bu haritaların yardımı ile yollar genişletilecek, sular getirilecek, binalar sıralanacak, meydanlar açılacak, parklar yapılacak, halka sıhhat ve neşe dağıtılacaktır.

Bu vadide vakit kazanmak için beynelmilel maruf şehir mütehassısı Profesör Lambert derhal getirilmiş, Erzurum ve Trabzon şehirleri tetkikine ve etüdüne bırakılmıştı. Profesör Lambert şimdi de bu iki şehrin müstakbel planlarını hazırlamakla meşgul bulunmaktadır. Halen Fransa'da bulunan mütehassıs, pek yakında, bu iki şehrin müstakbel projelerini bize gönderecek ve şehir bu program üzerinde yürüyecek ve kurulacaktır. Mütehassıs; mıntıka merkezinin hâlihazır vaziyetini umumiye planlarını takdirle karşılamıştır.

Erzurum ve Kars şehir haritalarını takiben şimdi de Gümüşhane şehir haritası işi mütehassıslarına ihale edilmiş; Trabzon şehrinin Polathane'ye mücavir kısmının noksan bulunan haritası da yaptırılmak üzere görüşülmüştür.

Mıntıkadaki Yapı İşleri

Mıntıkanın inşaatta göstermiş olduğu faaliyet pek büyük ve çok şümüllüdür. Bunu tasnif etmek mecburiyetindeyiz: a- mektepler, b- hükümet konakları, c- halkevleri, d- hastaneler, e- göçmen evleri, f- inekhaneler.

Yedi vilayette 300'ü mütecaviz inşaatta; doğu diyarının asırlardan beri hasret kaldığı yapılar yükselmekte ve biri de medeni vasfı haiz fenni surette vücuda getirilmekte bulunmuştur. (48'i Erzurum şehir hudutları içindedir)

Bu büyük faaliyetin mıntıka merkezimiz bulunan Erzurum'daki grup inşaatına bakıldığı zaman; kullanılan malzeme yapıdaki hareketi pek çabuk anlatır: çimento 24.000 torba, tuğla 2 milyon, taş 3.000 metre mikap, kereste 2.000 metre mikap, kireç 400 ton

demir 114 ton. Mufettişlik grup inşaatı denilen ve muallim mektebinin ikmalî inşaatını, hastane ve memur evlerini ihtiva eden bu toplu inşaatta yevmiye 500 ame, 300 usta çalıştığı da ayrıca faaliyetin derecesini anlamaya kâfidir.

Halen kalorifer, elektrik, sinyal ve gazdan tahaffuz bodrumlarını ihtiva etmek üzere yapılmakta olan modern kolordu, mufettişlik, halkevi binaları Erzurum'un iftiharla muhafaza edeceği büyük resmi binaları olacaktır. Bunlara ilaveten mufettiş, vali, kolordu ve mevkii müstahkem kumandanları villaları da fevkalade mimari eseri olarak meydana getirilecek ve şehrin yüksek makam ve kumandanlıklarına gösterdiği teveccühün birer misali olarak bu tarihi şehirde birer inci halinde meydana çıkacaktır. Binaların bu sene kaba aksamı ikmal edilecek ve gelecek sene dâhili kısımları bitirilerek 938 Cumhuriyet bayramında açılış törenleri yapılacaktır. Hepsinde modern tarzı mimari, sıhhi ve konfor tabi tertibatı ve zevkle tefriş edilmiş olmanın muhassalası halinde güzel eserler meydana çıkacaktır.

İçme Suları

Su mevzuu, yaşama mevzuumuzdur imkân ve fırsat müsaade ettikçe devam olunacaktır. Halen 18 kilometreden Kars'a su getirilmekte ve şehirdeki hazineler açılmış bulunmaktadır. Kağızman'a 4,5 kilometreden içme suyu getirilmekte ve inşaatına devam olunmaktadır. Trabzon şehrinin içme suyunu bir heyet marifet ile etütleri ikmal edilmektedir ve pek yakında Atatürk'ün namına doğuya son teşriflerinin bir hatırası olarak bu büyük şehirde içme suyuna kavuşacaktır. Projeleri yapılmaktadır. Bu sene faaliyete geçilecektir.

Erzurum'un suyu esas itibariyle halledilmiştir. Şehir civarına kadar Devlet Demiryolları tarafından getirilecektir. Malzemesi gelmiştir. Arastan nısf su hissemizi alarak ovanın sulanması ve rekoltesi iki milyonu aşan pamuk mahsulümüzü daha verimli bir hale getirmek için Serdarabad barajında kanal inşasına başlanmak üzeredir.

Elektrik İşleri

Doğuyu nura gark etmek, asırların karanlığı ve sessizliği içine gömülmüş civanmert halkı kurtarmak ön safta takip edilen mevzudur. Bu büyük işin, belediyeleri müşkül vaziyete sokan beceriksiz ellerde kararıp kalmaması için, Almanya'nın meşhur (Siemens) elektrik fabrikasının Türkiye'de mümessili (sarmaş) şirketi ile görüşülmüş ve 1,5 milyon liraya balığ olacak bu iş, 11 şehir elektrik projelerinin tanzimi bu büyük şirkete verilmiştir.

Şimdiye kadar projeleri yapıp Vekâletin tasdikine verilenler: Sarıkamış, Iğdır 1, Iğdır 2, Kağızman, Kars, Rize, Of, Sürmene. Projeleri bitirmek üzere olanlar: Erzurum, Hasankale, Gümüşhane. Artvin ve Ağrı şehirlerinin elektrikleri ikmal edilmiştir.

Proje bedelleri, kısmen hükümetin muaveneti, kısmen de belediye varidatlarına karşılık olmak üzere ‘belediyeler bankasından’ istikraz sureti ile temin edilecek ve bu suretle doğu senelerden beri beklediği ışığa kavuşturulacaktır.”¹⁴⁷

Doğuda Tabiatı Yeneceğiz

Gazete yukarıda belirtilen haber başlığında Üçüncü Umumî Müfettişlik bölgesinin genel vaziyetini tüm hatlarıyla çizmekte olup, sağlıktan ekonomiye, tarımdan imar faaliyetlerine kadar tüm konularda küçük bir kıyaslama mahiyetinde öncesi ve sonrası şeklinde karşılaştırmalara yer vermektedir. Haberde yine bölgeyi kapsayan illerin geçim kaynaklarına da değinilmiştir.

“Umumi Müfettişlik bölgesini teşkil eden yedi vilayet içinde tam 32 istikamette yol faaliyetine devam edilmektedir. Bütün bu yollar bugünün medeni nakil vasıtası olan motorlara göre tanzim edilmektedir. Doğu en kısa bir zamanda Türkiye’nin en mükemmel ve en esaslı şoselerine kavuşmuş olacaktır. Şehir ve kasabalar içinde geçen kısımlar asfalta çevrilecektir. Tabiatın bütün hırçınlıklarını ve sebep olduğu felaketleri önlemek için her türlü tertibat alınmış olacaktır. Büyük kıtaları birbirine bağlayan şoseler doğudan geçecektir. Erzurum ve Kars’ın şehir haritaları bitirilmiştir. Gümüşhane haritası müteahhidine ihale edilmiştir. Yedi vilayette üç yüzü müteceviz inşaatta doğu diyarının asırlardan beri hasret kaldığı binalar yükselmektedir. Erzurum’da inşasına devam edilen büyük resmi binaların 938 Cumhuriyet bayramında açılış törenleri yapılacaktır. Doğuda on bir şehrin elektrikle tenviri için bir buçuk milyon lira sarf edilecektir.

Belediye

1 Haziran 937’de Erzurum’un beledi vaziyeti şöyle idi: Belediye yüz bin liraya yakın borç içinde idi. Parasızlıktan memur ve müstahdemlerin dörtten sekiz aylığa kadar maaşları verilmemişti. Bu yüzden de belediye işleri meflûç bir halde bulunuyordu. Bu tarihten on gün sonra hareket başladı. Memurların ve müstahdemlerin maaşları verildi, tediyat bugüne kadar muntazam devam ediyor. Belediyenin borcu kırk bin liraya kadar indi. Erzurum’un en mühim mesire yeri olan Köşk metruk ve harap bir halde idi. Bu bina

¹⁴⁷ **Doğu Gazetesi**, 29 Birinci Teşrin 1937.

tamamen tamir edildi. Bu sayede binlerce halk bütün yaz oturacak bir mesire yeri buldu. Tahtacılar caddesinden mal meydanına kadar olan beş yüz metreyi müteceviz uzunluğundaki yol tanzim edildi. İş bankası önünden Hükümet önüne kadar yeni bir yol açıldı. Şehrin bütün suyollarının mahalleri büyük masrafla yenilettirildi. Hükümet önünde bir şehir bahçesinin açılmasına başlandı.

Erzurum'un en kıymetli Türk eseri olan Çifte Minareler önünde altı bin metre mikâbı kadar toprak tasfiyesi yapılarak topraklara ve pisliklere gömülmüş olan bu kıymetli eser meydana çıkarılıyor. Harap bir halde bulunan Aziziye Hanı'nda yirmi kadar dükkân tamir edilerek bat pazarı haline kondu ve bir müzayede salonu açıldı.

Sihhat

Üçüncü Umumî Müfettişlik mıntikasındaki doğu vilayetlerinin sağlık ve sosyal yardım işlerine de Cumhuriyet Hükümeti büyük ehemmiyet vermiş ve kısa zamanda büyük neticeler alınmıştır. Yalnız geçen sene zarfında bölgemiz dâhilinde hastanelere 4.785 kişi girmiş, 1.168 büyük ameliyat yapılmış ve 23.636 kişi polikliniklere müracaat etmişlerdir. Erzurum merkezinde Vali Haşim İşcan'ın büyük himmeti ile mükemmel bir cildiye ve zühreviye hastanesinin inşasına başlanmıştır. Dispanseri olmayan bütün kazalarda birer dispanser açılacaktır.

Tarım

İklim, arazinin teşkilatı ve yetiştirme kabiliyetine göre, bölgeyi biri deniz kıyısı diğeri iç taraf olmak üzere farklı iki kısma ayırmak lazımdır. Birinci kısımda arazi çok arızalı ve dardır. İkinci kısımda ise geniş ovalar ve yaylalar vardır. Evvela sahil mıntikasının bugünkü vaziyetini gözden geçirelim:

Trabzon

Sahil kısmının toprak mahsulleri fındık, tütün, mısır, pirinç, portakal, mandalina ve başta elma olmak üzere çeşitli meyvelerdir. Trabzon'da bir mütehassısın nezareti altında eski fidanlıklar ihtiyaca uygun hale getirilmekte, fenne uygun yeni fidanlıklar vücuda getirilmektedir. Muzır hayvanlarla mücadele, ihraç işlerinin yoluna konması gibi güdülen ve müspet neticeleri görünmeye başlayan iki hedef elde ettikten sonra, mahsulün birkaç sene içinde hayli çoğalacağına şüphe yoktur.

Tütün ziraatında halk mahirdir fideden itibaren denkleme kadar tütün işlerinin bütün safhalarını eksiksiz yapmaktadırlar. Hatta memleketin hiçbir tarafında henüz

taammüm etmemiş olan kimyevi gübrelerden azami derecede istifade edilmektedirler. Altı çeşit mısır üzerinde tecrübeler yapılmıştır. Amerikan cinsi sarı mısırın daha mahsuldar olacağı anlaşılmaktadır. Mahsul geçen seneden yedi milyon kilo ziyadedir. Karadeniz halkının esaslı gıdasını mısır teşkil ediyor. Müsait yerlerde buğday ekimi tecrübesi yapılmıştır. Hububat gibi fasulye ve patates mahsulü de bu sene iyidir.

Rize

Rize Karadeniz'in en mutedil kıyısıdır. Para getiren mahsulü portakal ve mandalınadır. Bu yıl Almanlara 35 milyon portakal satılmıştır. Rize havalisi bu senelerde narenciye bahçeleri ile dolacaktır. Sürmene'den Kemalpaşa'ya kadar 180 kilometrelik sahada kırk, elli bin hektarın kısmen çay ziraatına müsait olduğu anlaşılmıştır. Bu mntıkada memleketimizin senelik 850 bin kilo olan çay ihtiyacı ileride temin edilebilecektir.

Gümüşhane

Gümüşhane iç mntıkadadır. Meyve hububat sahasıdır. Başlıca ehemmiyetli meyveler elma, armut, cevizdir. Ayrıca sebze yetiştirmek için İstanbul'dan getirtilen tohumlar tecrübe edilmektedir. Ankara ve Adapazarı'ndan getirtilen sert ve yumuşak buğdaylardan bire on iki nispetinde mahsul alınmıştır.

Ağrı

Çam yetiştirmek için fidanlar dikilmiştir. Ayrıca kavak ve söğüt diktirilmek suretiyle muhit ağaçlandırılmaktadır. Peynirciliğe de ayrı ehemmiyet verilmektedir. Yağcılık ve kremciliği fenni hale koymak için makineler temin olunmuştur.

Kars

Hayvancılık, bilhassa sığır yetiştirme ve sütçülük işleri mühimdir. Ayrı ve müsait bir ırk olan göle ırkı daha ziyade ıslah edilecektir. 200 mevcutlu bir inekhane tesis edilmiştir. Bir sütçülük mütehassısı ve üç peynirci ustası ile bu havalinin süt ve süttten çıkarılan imalatı yoluna konmuştur. Halen iyi gravyer, kaşar, teneke ve salamura peynirleri yapılmaktadır. Süt ve müstahsilatının tahlil ve muayenesi için bir laboratuvar ve bir numune yağ imalathanesi yaptırılacaktır. Bozuk olan Iğdır pamuk tohumları yerine Rusya'dan 200 ton iyi pamuk tohumu getirtilmiştir.

Çoruh

Tütün yetiştirir. 935'e nazaran bu yıl üç misli mahsul yetiştirmiştir. Bağcılığa ve meyveciliğe de büyük ehemmiyet verilmektedir. Hopa ve Yusufeli'nin müsait yerlerinde yetişen pirinç mahsulü arttırılacaktır. Bu mıntıkada da çay yetiştirilmesi için tecrübeler yapılmaktadır. Mevcut dut ağaçlarından istifade için ipekçilik tecrübelerine de girişilmiştir.

Erzurum

Hususi muhasebe fidanlığında yetiştirilen 11.450 fidan meccanen dağıtılmıştır. Tereyağcılığının fenni bir şekle ircai için alakadarlara 700 süt makinesi temin edilmiştir. Adapazarı'ndan getirtilen buğdaylardan iyi neticeler alınmıştır. İleride yapılacak şeker fabrikası için pancar ziraatı hazırlık tecrübesinden iyi netice alınmıştır. Daha geniş miktarda tecrübe yapılacaktır.”¹⁴⁸

Doğuda İmar Faaliyeti

14 Ekim 1937 tarihli, elimizdeki ilk gazete nüshasında, Doğu bölgesinde yapılan ve yapımına devam edilen inşaatlar hakkında haberler yer almaktadır. Özellikle dikkat çeken husus hükümet konaklarının yapımı olmuştur. Buna göre Iğdır'da ihalesi evvelce yapılmış olan yeni hükümet konağı binasının inşasına başlanmıştır. Cumhuriyet caddesi ismi verilen cadde baştanbaşa parke döşenmiştir. Sarıkamış kaza hükümet konağı da yakında bitirilecektir. Konağın açılma töreni Cumhuriyet bayramında yapılacaktır. Kars'ın göle ilçesi hükümet konağı ile halkevi inşaatı da hayli ilerlemiştir. Bu kazada Ziraat Vekâleti tarafından yüz bin lira sarf ile muazzam inek hanelerle resmi daireler yapılmaktadır. Hasankale Hükümet konağının da inşasına devam edilmektedir. Eski konak yıkılmaktadır.¹⁴⁹

Transit Yolu Tamir Ediliyor

14 Ekim tarihli bu habere göre, belirtilen tarihte Karaköse'den İran hududuna kadar olan 83 kilometrelik şose kısmında büyük bir faaliyet vardır. Ağrı ile Erzurum arasındaki 130 kilometrelik şose ameliyatı bitmiştir. Trabzon ile Gümüşhane arasındaki transit yolu inşaatı da on güne kadar bitecektir. Umum transit yolu inşaatında bugün beş bin amele çalışmaktadır. Transit yolu üzerindeki büyük küçük kırk kadar köprü ikmal edilmiştir.

¹⁴⁸ **Doğu Gazetesi**, 29 Birinci Teşrin 1937.

¹⁴⁹ **Doğu Gazetesi**, 14 Birinci Teşrin (Ekim) 1937.

Horasan köprüsü 150,000 küsur lira ile müteahhide ihale edilmiştir. Yakında inşaata başlanacaktır.¹⁵⁰

Diyarbakır - Cizre Hattının Temeli Atılıyor

Nafia Vekili Sivas – Erzurum Hattında da Yeni Bir İstasyon Açacak

29 Ekim tarihli bu haberde, demiryolu inşaatları hakkında bilgiler yer alırken, demiryollarının komşu ülkelerle olan ilişkiler noktasındaki önemi dile getirilmiştir. Ankara 28 (hususî muhabirimizden) Nafia vekili Ali Çetinkaya Türk demiryollarını Irak hududuna ulaştıracak olan Diyarbakır – Cizre hattının temel atma merasimine riyaset etmek ve Sivas – Erzurum hattındaki Divriği istasyonunu açmak için ikinci teşrinde buradan hareket edecektir. Diyarbakır –Cizre demiryolunda şimdiye kadar yapılmış olan istikşaf lar bitirilmiş ve hattın güzergâhı tespit edilmiştir. Yakın senelerde Türk demir yolları ve bu hattan Irak ve İran demiryolları ile birleşmiş olacaktır. Diyarbakır’dan en kısa zamanda Cizre’ye uzanacak olan bu yeni yol Irak gibi, İran gibi dost memleketlerle yalnız ticari ve iktisadi münasebetlerimizin değil, siyasi münasebetlerimizin üzerinde çok faydalı bir rol oynayacaktır. Bu bakımdan yeni hattın temel atma merasimi memleket için tarihi bir gün olacaktır.¹⁵¹

Kayseri-Erzurum Telefonu

4 Kasım 1937 tarihli bu haber, telefon hatlarının vaziyetini aktarırken, ilerleyen zamanlarda telefon hattının Erzurum’a ulaşacağına müjdesini vermektedir. Halen Ankara-Adana telefon hattının ikmaline çalışılmaktadır. Bu hat bitirilince üç koldan olmak üzere, Kayseri-Sivas telefon devresinin uzatılmasına başlanarak bu kısım inşaat mevsiminde bitirilecektir. Bu devrenin Sivas’tan ileri kısmının uzatılmasına da önümüzdeki ilkbaharda başlanacaktır.¹⁵²

Kovarsana Bakır Madeni Bugün Büyük Merasimle Faaliyete Geçiyor

4 Kasım tarihli bu haberde, yukarıda da görüldüğü üzere heyecan verici bir haber başlığı dikkatleri çekmektedir. Üçüncü Umumî Müfettişlik bölgesinde bir bakır madenin in açıldığı haberi okuyucularla paylaşılmış, bakır madenin in bölgeye etkisi ve sevinci haberin detaylarında yer almıştır. Gazete de bakır madenin in ismi farklı şekillerde yazılmış

¹⁵⁰ **Doğu Gazetesi**, 14 Birinci Teşrin 1937.

¹⁵¹ **Doğu Gazetesi**, 29 Birinci Teşrin 1937.

¹⁵² **Doğu Gazetesi**, 4 İkinci Teşrin (Kasım) 1937.

olmakla beraber, doğru yazımın “Kovarshan” şeklinde olması gerekmektedir. Gazete, ismi okunduğu gibi yazma kolaylığında bulunmuş olabilir.

“Dünyanın en zengin madenlerinden olan kovarsana, istihsal hayatımıza mühim bir unsur olarak giriyor.

Bölgemiz bugünkü büyük bayram içinde kısa cumhuriyet yıllarında geniş ve hummalı bir kalkınma faaliyetini her zaman artırmış bir halde, her yerde yeni binaların, şoselerin, caddelerin parkların, mekteplerin açılma ve yahut temel atma törenlerini sevinçle kutluyor. Bu meyanda bölgemizin servet kaynaklarından biri olan kovarsana bakır madenin Üçüncü Umumi Müfettişimiz Tahsin Uzer’in el ile açılış töreni bugün yapılıyor. Bu ayın on beşinde Başvekâlet Vekili Celal Bayar’dan umumi müfettişimize şöyle bir telgraf gelmişti: kovarsana bakır madeninin küşat resmi Cumhuriyet bayramına müsadif 29-10-937 günü icra edilecektir. İş bu merasime riyaset buyurarak küşat resminin tarafı alilerinden yapılmasını rica ederim. Kovarsana bakır madeni bundan sonraki ileri günlerde bölgemizin hayat damarlarından biri olarak işlemeye namzet bulunuyor. Müfettişimiz Tahsin Uzer bu madeni bugün işlemeye açmak gibi şerefli bir vazifeyi de ifa etmektedirler. Tahsin Uzer bugün saat 15’te kovarsana bakırından yapılmış bir makasla, binlerce yurttaşın huzurunda fabrikayı faaliyete açacaktır. Umumi müfettiş kurdeleyi kesmeden evvel bir nutuk söyleyecek, hükümet namına milleti kutlayacaktır. Bundan sonra Çoruh Valisi Koraltan, Doktor Cemal, Tor Fabrika Direktörü Kromer hitabelerde bulunacaklardır. Hitabelerden sonra fabrika gezilecektir. Kovarsana madenin senelik istihsalatı şimdilik iki bin ton tahmin edilmektedir. Merasimi müteakip 1500 kişilik bir ziyafet verilecektir.”¹⁵³

Iğdır’da Belediye Faaliyeti

Bu haberde, Iğdır ilinin belediye binalarında yapılan düzenleme işleri, sulama kanalları ve imar çalışmalarından bahsedilmiş, en büyük sorunun belediyenin elektriği olduğu ve bu sorunun çözümü için çalışma gayretleri içinde oldukları haberi yer almaktadır. Iğdır Belediyesinin mali vaziyeti çok düzgündür. 19.570 liralık 936 muhammen bütçesine rağmen, 21.313 lira tahakkuk ve 17.793 lira tahsilat yapılmıştır. Bu yıl içinde fenni bir mezbaha yapılmıştır. Numune bahçesine yeniden 8000 fidan dikilmiştir. Belediyeye ait binalar tamir edilmiştir. Sulama kanalları temizlenmiştir. Şehir sınır haritası tanzim edilmiş, 2,300 lira sarfi ile 600 metre murabbai parke kaldırım yapılmış, belediye

¹⁵³ Doğu Gazetesi, 4 İkinci Teşrin 1937.

parkının etrafına duvar çevrildiği gibi; ortasına da fiskiyeli bir havuz yaptırılmıştır. Belediye şimdi elektrik işini halletmek azmindedir.¹⁵⁴

Kovarsan Bakır Madeni Nasıl Açıldı?

9 Kasım tarihli bu haber, önceki günlerde bakır madeninin açıldığı haberini vermişti. Gazete, günler sonra bakır madeninin hangi şartlar altında ve ne şekilde açıldığına dair yeni bir haberi okuyucularıyla paylaşmıştır. Bakır madeninin açılmasında emeği geçen dönemin liderlerine başta Mustafa Kemal Atatürk'e ve Başvekil Celal Bayar'a tebrik mesajları(telgraf) gönderilmiştir. Bölgede büyük bir yankı oluşturmuş olsa gerek, açılış merasiminde en ince ayrıntılara titizlikle değinilmiştir. Bu haber aynı başlık altında farklı gazete sayfalarında yer aldığı için haberin kaçınıcı sayfalarda olduğunu da sizlerle paylaşmak istedik.

“Fabrika köyü şimdi medeni bir şehir gibi cıvıl cıvıl kaynaşıyor.

Umumi Müfettişimiz Tahsin Uzer bir Yörük çadırında Atatürk'ün sofrasında (resim)

(Kovarsan bakır madeninin açılış töreninde bulunan arkadaşımız, cumhuriyet bayramında bölgemizin bu en zengin servet kaynağının başında yapılmış olan merasim hakkında aşağıdaki tafsilatı veriyor) 29 teşrin saat 15. Binlerce Çoruhlu fabrika köyüne dolmuş. Genç ihtiyar kadın erkek çoluk çocuk devlet adına fabrikayı açmak işi Başvekaletten uhdesine tevdi olunan Üçüncü Umumi Müfettiş Tahsin Uzer'i bekliyorlar. İşte fabrika direğine Türk sancağı çekildi ve Çoruh gençleri istiklal marşını söylüyorlar. Top yerine dinamit sesleri 21 defa ortalığı çınlattı. Herkesin içinde emsalsiz bir heyecan var. Türk bakır fabrikası açılıyor. Müfettişi Umumi Tahsin Uzer, kovarsan mamulatından bakır makasla: Atatürk adına addederek ve hükümet namına milleti kutlayarak... Sözleriyle kurdeleyi kesti, kurbanlar kesildi. Alkış ve yaşa sesleri ortalığı çınlatıyor. Davullar çalıyor; tulumlar ses veriyor, fabrika düdüklarinin hepsi birden ötüyor, heyecanlı dakikalar yaşıyoruz. (alt tarafı 7. Sayfada)

Kovarsan Bakır Madeni Nasıl Açıldı?

Şimdi fabrikanın iç avlusundayız. Halk kürsüsüne Çoruh'un enerjik valisi çıktı. Heyecanlı ifadelerle Çoruhluların sevincini ve Türkiye'de bakırı ilk akıtmak şerefinden dolayı Çoruhluların haklı gururunu anlattı. Ve Çoruhluların minnet ve şükranlarını büyük

¹⁵⁴ **Doğu Gazetesi**, 9 İkinci Teşrin 1937.

şefe iletmesini Umumi Müfettişten rica etti. R. Koraltan'ın içli söylevinden sonra Doktor Cemal kürsüye çıktı. İyi sözlerle sevincini ve günün manasını anlatmaya çalıştı. Söz sırası fabrika direktörü mühendisi Naim Kromer'e gelmişti. Tok sesli direktör: bütün şeref türkün ve cumhuriyetindir. Bizim bir tek payımız bir amele olarak burada çalışmak bahtiyarlığına kavuşmamızdır. Burada Türk bakırını Türk ameleleri, Türk ustaları ve Türk mühendisleri akıtıyor, dedi.

Genç bir Çoruhlu dolgun bir şiir okudu. Ve nihayet müfettişi umumi Tahsin Uzer alkışlarla ve yaşa sesleri arasında kürsüye çıktı ve beklenen mühim nutkunu irat etti: Osmanlı tarihinde madenin, bünye-i millette gizlenen bu cevherin tek bir manası vardı. O da sultanların vüzeraya hibe ettiği lokmaydı. Koca imparatorluğun bir yerinde bir maden işareti görülse derhal etrafına bir sinek gibi istismarcılar üşüşürdü. Hazine-i hassa bu madenlerin bir ticaretgâhı sayılırdı. Bu sayede birkaç nankörün cepleri göbekleri kabarırdı. Fakat bugün maden muhassala-i millet olan namuskâr bir müessesenin eline yine milletin bir vediası olarak teslim edilmiştir. Bu sayede millet umut fevkinde refaha yükselecektir. Bu gördüğünüz muvaffak Türk eserinde değerli başvekil Celal Bayar rehber ve amil olmuştur.

Büyükler büyüğü Atatürk'ün İzmir'de irat buyurdıkları bir nutkunda: bir milletin hakiki istiklali ancak iktisadi istiklalle kabildir, buyurmuşlardır. Şu iktisadi müesseselerimizle artık ferah ferah cihana ilan edebiliriz ki Türk hakiki istiklalini kazanmıştır. Müfettişi umumi coşkun bir talakatla tam bir saat süren nutkunun sonunda büyük eseri yaratanları; Türk ameleyi; ustalar ve mühendisleri tebrik etti ve: Türk milletini layık oluğu refah seviyesinde görmedikçe yatağımızda rahat ölmeyeceğiz, dedi ve çok alkışlandı. Bilahare fabrika gezildi ve misafirlerin huzurunda bakır akıtıldı. Gece büyük bir ziyafet verildi. Bütün civar köylüleri bu şölene davetli idiler. Törende Etibank namına meclisi idaresi azasından Bay İbrahim ve umumi müdür muavini Yakup Bey de bulundular. Etibank mümessilleri Murgul bakır yataklarının tetkikatıyla da meşgul olacaklar ve bu bakır yatağının da yakın bir zamanda işletilmesinin temini imkânlarını araştıracaklardır. Murgul kelimesinin Morgül olarak değiştirilmesi de istenilecektir. Fabrikanın açılışı münasebetiyle Atatürk'e ve başvekil Bayar'a tazim telgrafları çekildi.”¹⁵⁵

¹⁵⁵ Doğu Gazetesi, 9 İkinci Teşrin 1937.

Trabzon

Yeni Hastane

1 Aralık 1937 tarihli bu haber, Trabzon ilinde yapılacak hastanenin proje aşamasının tamamlandığını ve yakında temelinin atılacağı haberini okuyucularına müjdelemektedir. Trabzon hastanesinin keşif planları ve nihai projesi sıhhat vekâletinden Trabzon vilayetine gelmiştir. Hastane pek yakında münakaşaya konulacak ve bu muazzam sağlık müessesesinin temelleri atılmış olacaktır.¹⁵⁶

Bölgeden Mektuplar

Trabzon Bu Yaz Bol ve İyi Suya Kavuşuyor

1 Aralık tarihli bu haberde gazete, Trabzon Belediye Reisi Dr. Cemal Bey'in yazısını okuyucularla buluşturmuştur. Belediye reisi Trabzon ilinin su kaynaklarını ve yapılan çalışmalarını gazeteye bir yazı ile bildirmiştir.

“Değirmendere'nin suyu yarım milyondan fazla para sarf edilerek, saniyede kırk litre verebilecek halde şehre indirilecek.

Trabzon'un şimdiye kadar içilmekte ve kullanılmakta olan esaslı suları şehrin cenup ve yüksek sathı maillerinden çıkan Kırzade, Zülmera.(memlioğlu) sularıyla Trabzon – Erzurum şosesinin 16. Kilometresinden bir bent ve eski tasfiyeli suyolu ile anılan oldukça büyük bir kısım Değirmendere suyundan ibarettir. Kırzade suyu şehrin Akçaabat tarafında Tekfurçayır küçük silsilesinin eteğinden çıkar, miktarca fazla ve demir borular içinde şehrin kavak meydanına kadar olan kısmını sulayan bu su, içinden geçtiği bütün tarlalarının sahipleri tarafından daima fazla miktarda ziraat için istimal edilmekte ve şehre pek az miktarı alınabilmektedir. Kireçhane tepesinin eteğinden çıkan gerek hayır sahipleri ve gerek belediye tarafından oldukça büyük galeriler açılmak suretiyle toplanan Zülmera suyu daha muntazam ve hemen her yerinde kapalı beton kanallarla şehre kadar varmakta ve şehrin orta kısmını ve bu meyanda birçok da evleri sulamaktadır. Değirmenderesinden alınan ve hiçbir tasfiye görmeyen taksim su deposuna kadar gelen çamurlu dere suyu da şehrin aşağı yukarı 60 rakımından aşağı olan kısımlarını İskenderpaşa, İskele, Çaş, Kemer kaya, Ortahisar'a kadar uzanan şehrin en kalabalık bir kısmını sulamaktadır. Kırzade ve Zülmera suları yağmursuz zamanlarda berrak görünürlerse de kimyevi nokta-i nazardan temizlikleri ve içilebilecek halde oldukları hakkında kati bir hüküm verilemez ve

¹⁵⁶ Doğu Gazetesi, 1 Birinci Kanun (Aralık) 1937.

bu sular yağmurun kıt olduğu mevsimlerde membalarındaki himaye mıntıklarının kuruluşundan fazla miktarda azalır. Değirmendere suyu ekseri bulanık ve daima içilmeyecek ve hatta ev işlerinde temizlik hususlarında kullanılamayacak kadar mikroplu ve kirlidir. Her üç su yolu şehir dâhilinde mevcut eski kanalizasyon ile ekseriya kontak yapmakta ve şehre girmeden evvel de birçok suretle kirlenmektedirler. Bu sulardan başka Boztepe sathı maillerinden çıkan birçok küçük münferit membalarla Ayafilboyu namı verilen ve mecrası mezarlık altından geçen diğer bir su ile İskenderpaşa suyu ve Kindinar, Yenicuma, Tekfurbayır ve kışlalar semtlerinde ufak tefek tek tük memba çeşme ve kuyulara tesadüf edilmektedir. Bunlar da bakteriyoloji nokta-i nazardan içilmeye salih addedilememektedir. Yapılan muayenelerde şehirde en çok içilen Zülmera suyunun mikyasması 17-21, değirmen derenin yer üstü sularının mikyasması 5-6 arasında tehalüf etmektedir. İşte asırlardan beri Trabzon halkının içtiği su yukarıda tafsilen zikredilen bu sulardan ibarettir. 15 kilometredeki Zağanos'un altı muhtelif çeşmesinden at üstünden fiçılarla nakledilen ve günde 60-70 fiçı kadar şehre giren su her ne kadar temiz ve mikyasması bazılarında ancak 2 ise de (İslamoğlu çeşmesi) kemiyet nokta-i nazarından 30,000 nüfuslu şehirde 60-70 fiçı iyi bir su kıymet ifade etmemektedir. Bu sebeple bütün mekteplerde lise, kız orta, ilk mektep çocukları, fabrika ve müesseselerde işçiler temizlik için dâhil kullanılması caiz olmayan Değirmendere suyunu bil mecburiye içmektedir.

Aziz büyüğümüz sevgili Atatürk'ümüzün Trabzon'u şereflendirdikleri sıralarda yüksek huzurlarına arz edilen bu keyfiyetle derhal alakadar olarak Trabzon'un bu en büyük ve acil derdinin hemen izalesi esbabını emir ve irade buyurmuşlardır. Bugün bu yüksek buyruğun çok az bir zamanda başarılan hayırlı neticeleri karşısında; bütün memleket baştanbaşa büyükler büyüğü Atatürk'e minnettar ve sevinç içindedirler. (alt tarafı 7. Sayfada)

Trabzon Bu Yaz Bol ve İyi Suya Kavuşuyor(üst yanı 6. Sayfada)

Atatürk'ün iradelerini müteakip hükümetçe hemen gönderilen ve Trabzon'un suları üzerinde vakıfane incelemeler yapan nafia vekâletinin kıymetli sular umumu müdürü Bay Salahattin ve refakatindeki yerli ve ecnebi mütehassıs arkadaşları müttefikan değirmen derenin tahtelarz bol memba suyunun Trabzon için saniyede kırk litre verebilecek kudrette ve şürbe salih görerek şayanı tercih bulmuşlardır. Bu suyun hikemi ve kimyevi tahlilleri Ankara'da yapılarak içilmeye salih olduğu anlaşılmıştır. 518.403 liraya mal olacağı anlaşılan bu teniz mikropsuz bol içme suyunun en küçük noktasına kadar çizilmiş,

yapılmış, başarılı olmuş projeleri, fenni şartnameleri Nafia vekâletinden Trabzon valiliğine gönderilmiştir. Bizzat mühendis Valter tarafından büyük bir muvaffakiyetle ikmal edilen bu müfredat: 1. Trabzon şehri içme suyuna ait mukavelename, 2. su işleri fenni şartnamesi, 3. Trabzon şehri içme suyuna ait vahit fiyat listesi 4. bayındırlık işleri Umumî şartnamesi 5. Trabzon içme suyunun kapalı zarf usulüyle eksiltme şartnamesi 6. Trabzon şehrinin içme su tesisatına ait birinci keşif hulasası 7. Trabzon şehrinin isale ve tevzi edilecek içme suyuna ait hususi fenni şartnamesi 8. çelik borular hakkında talimatname ile Trabzon içme suyu makinist evi planı Trabzon içme suyu kuyu planı isale borusu planı vasat ve alacak mıntikalara ait şebeke planları esas hatların uzunluğu umumi plan 1.000.500.320.170 metre mikâblık olmak üzere sekiz kıta hazine planları ki 16 resmi ihtiva etmektedir. Şu halde bugünlerde beklenen emrin vürudunda münakaşaya çıkarılacak olan Trabzon su işine ait inşaatın Mart'ta başlaması ve yaz da Trabzon'un temiz, bol suya kavuşması tahakkuk etmiş demektir. (Trabzon Belediye Reisi Dr. Cemal).”¹⁵⁷

Kuvarshan

1 Aralık tarihli bu haberde Kuvarshan bakır madeni fabrikasının yankıları sürmekte... Bölgeye etkileri yine detaylı bir şekilde haber konusu olmuştur.

“Bakır fabrikası kurulunca köy küçük ve medeni bir şehre benzedi

Cumhuriyet bayramında Umumi Müfettiş Tahsin Uzer ‘in eliyle hükümet namına faaliyete açılış resmi yapılmış olan kovarsan bakır madenin bir tarihçesini okuyucularımız için şu sütuna yazıyoruz: maden 1901 de kâşifi mühendis Nikoloyi’ye ihale edilmiş, 1904 te Siemens’e devredilmiştir. Tesisat büyük harbin arifesine kadar sürmüş, 1913 te işlemeye başlayan fabrikanın en faal zamanı 1916 ve 1917 seneleri olmuştur. Umumi harp nihayetine doğru ve akabinde maden tamamen muattal kalmıştır. 26 teşrinievvel 1924 te Siemens veresesi hesabına tekrar çalışmaya başlamıştır. Fakat birçok yolsuzluklara idare edilen madeni 1928 de Siemens müesseselerini idare edenler terk etmeye mecbur kalmışlardır. Nihayet o zamandan sonra 8 sene battal, mühmel ve zavallı bir halde terkedilmiş, bir aralık mahalli idarelerce fabrika, tesisatın kölçe halinde satılması bile mevzuu bahis olmuş, hatta teşebbüsata girişilmiştir. Eski başvekil ismet İnönü ve bilahare o zaman iktisat vekili bulunan şimdiki Başvekil Celal Bayar’ın büyük doğu seyahatlerinde fabrika ve bu zengin bakır yatağı nazarı dikkat celp etmiş ve derhal ihyası ve süratle faaliyete geçirilmesi hakkında ciddi tedbirler alınmıştır. Muattal Kallan

¹⁵⁷ Doğu Gazetesi, 1 Birinci Kanun 1937.

fabrikanın tamirine 22 Temmuz 1936 tarihinde Etibank tarafından memur edilen mühendis Naim Kromer'in riyasetinde başlanmıştır. 1937 Mayısında tamirat ikmal edilerek tesisat faaliyete geçmiş ve izabe bakırı temmuzda akıtılmıştır. Türkiye'de Türk ellerinin akıttığı ilk bakır madeni budur. Bugüne kadar yüzde 98'lik 300 ton blister bakırı elde edilmiştir. 1937 senesi içinde 600 ton bakır elde edilecektir. İleride senevi istihsalat 1500-2000 ton tahmin edilmektedir. Kovarsan bakırının bir tonunda vasati 30 gram altın ve 1.250 gram gümüş vardır.

Büyük şef Atatürk, Millet Meclisinde söylediği büyük nutuklarında madenlerin memlekete getireceği dövizin faydalarından bilhassa bahis buyurmuşlardır. Kovarsan bakır fabrikasının bunda büyük rolü olacaktır. Vaktiyle fabrikanın muattal zamanında fabrika muhitinde daha doğrusu Çoruh vilayetindeki köylüler azami bir yoksulluk içerisinde kıvranmakta iken fabrika bu muhitte 600 aileye çalıştırmaya, 600 aile bu yüzden ferah geçinmeye başlamıştır. Ayda çevreye dağıtılan paranın tutarı 35.000 liradır. Bu bölgede iktisadi bir genişlik ve ferahlık tevhit etmiştir. Aşıkâr izlerini görmek her zaman için kabildir. Ayrıca: fabrika, oradaki köyü her türlü ihtiyaca cevap verecek medeni bir şehir haline getirilmiştir. Günde 150 kişiyi yıkamaya kâfi duşu ve modern bir hamamı var. Tiyatro salonu, okuma odası, oyun ve eğlence salonlarını ihtiva eden büyük bir mahfel fabrika muhitinin içtimai hayatında dinamik bir rol ifa etmektedir. Amele ve memurlar için: işçi kanununun müsmir neticelerinden sayılan bir ökonomi tesis olunmuş ve geniş miktarda faaliyete geçmiş bulunmaktadır. Ekonomide maliyet fiyatına gıda maddeler ve diğer giyecek malzeme satılmaktadır. Usta memurlar ve amelem için ayrı ayrı lokantalar mevcuttur. Kısaca denilebilir ki burası bir halk mektebidir. Ameleyi yetiştirme, vatandaş terbiyesi esas sayılmaktadır. Bu şirin fabrika şehrinde 3 sınıflı ve 100 talebeyi okutan tek hocalı bir mektep mevcuttur. Dâhiliye mütehasısı ve bir operatörü bulunan 20 yataklı mükemmel bir hastane şefkat kucağını yurttaşlara açmıştır. En büyük iftiharımız, bir yılda meydana getirilen bu eseri tamamen Türk kafasının, Türk kolunun ve Türk gücünün başarmış olmasıdır.”¹⁵⁸

Üç Şehirde Elektrik

Yakın bir zaman içinde doğuda elektrikle tenvir edilmeyen şehir ve kasaba kalmayacaktır. Kars şehrinin hidrolik elektrik tesisatı 296.400, Sarıkamış'ın lokomobil elektrik tesisatı 80.011, Iğdır'ın lokomobil elektrik tesisatı da 84.692 liraya ihale edilmiştir.

¹⁵⁸ **Doğu Gazetesi**, 1 Birinci Kanun 1937.

Karaköse Hükümet Konağı

Gazete Ağrı (Karaköse)'ya ait kısa kısa haber başlıklarında önce bir yangın sonucu kullanılamaz hale gelen Karaköse hükümet konağının yeniden inşasına başlanıldığını, daha sonra belediye tarafından yaptırılacak bir otel ve hamamın bölgede duyulan ihtiyacı hakkında bilgiler paylaşmıştır.

Yeniden yapılması için tahsisat gönderildi

Yanan Karaköse hükümet konağının yeniden inşasına karar verilmiştir. Bu binanın tamiri için evvelce beş bin lira gönderilmişti. Bu defa dokuz bin beş yüz lira daha gönderilmiştir. Karaköse de yeni hükümet binasının yakında inşasına başlanacaktır.

Karaköse'de Belediye Otel

Belediyenin yeni yaptırdığı ve bugünlerde bitmek üzere olan otel, şehrin büyük bir ihtiyacını karşılayacaktır. Otel, vali ve belediye reisinin himmetleriyle meydana getirilmiştir. Otelin alt kısmında lokanta ve gazino vardır.

Yeni Hamam

Karaköse'nin ihtiyaçlarından biri de yıkanacak temiz bir hamamı olmayışı idi. Şimdi bu ihtiyaçta önlenmiş ve fenni esaslar dâhilinde bir hamam yapılmıştır.¹⁵⁹

Transit Yolunda Münakale Durmayacak

Gazete, Üçüncü Umumî Müfettişlik bölgesinde yer alan ve kış ayının çetin geçtiği bölgelerde transit yol çalışmalarının zor olduğunu ve tüm zorluklara rağmen çalışmalara devam edileceğinin haberini okuyucularla paylaşmıştır.

“Kışın şiddet gösterebileceği bütün yerlerde teknik tedbirler alınmıştır

Kış mevsiminin gelmiş olması dolayısıyla transit yolu üzerindeki inşaat hareketi durmuş, fakat yolların kardan temizlenmesi ve seyri seferin durdurulmaması için yeni ve daha hummalı bir faaliyet başlamıştır. Transit yolu üzerinde tabiatın huşunetini yenmek için elden gelen hiçbir şey esirgenmemektedir. Bilhassa ikinci mıntika üzerinde Kop, Deveboynu, Ağrı hududunda Saçtepe ve kışın geçit vermemekle meşhur olan Ağrı vilayeti dâhilindeki Tahir gediğinde icap eden teknik tedbirler alınmıştır. Sürekli tamirat amelesi bilhassa bu mıntikalardaki ekip evlerine ve sığınaklara teksif edilmiştir. Transit yollarının

¹⁵⁹ Doğu Gazetesi, 13 Birinci Kanun 1937.

idaresinin azmi bu sene kışın bütün şiddetine rağmen transit yolu üzerindeki münakale intizamını haleldar etmemektedir. Şimdiye kadar bu arzuda muvaffak olunmuştur.”¹⁶⁰

Doğudan Haberler

Sığınaklar Arasına Telefon Çekilecek

Gazete haberinde, yol güzergâhları üzerinde emniyet amacıyla yaptırılan sığınakların yine emniyet amaçlı olsa gerek yaşanılacak herhangi bir olumsuzlukta sığınaklar arasında bir iletişim sağlanmak amacıyla önemli bir adım atılacağı yer almaktadır.

“Kop’un tepesi sığınaklara telefonla bağlanacak

Kop üzerindeki seyrüseferi emniyet altına alabilmek için transit idaresi tarafından yol üzerinde yaptırılmış olan sığınakların telefonla birbirine bağlanması lazımdı. Bu nokta göz önünde tutulduğundan kopun tepesinden Pırmakapan’a kadar sığınaklar arasında müstakil yeni bir telefon hattı çekilecektir. Bu hattın inşası kısa bir zaman zarfında bitirilmiş olacaktır.”¹⁶¹

Vilayetin Pulluk İhtiyacı da Karşılandı

Sanayii alanında önemli bir gelişme bu haber başlığı altında okuyucularla paylaşılmıştır. Yenileşme olarak değerlendireceğimiz bu haber, açılan fabrikaların faaliyetlere başladığını açıkça göstermektedir.

“İki un fabrikası komple pulluk imal ediyorlar

Vilayet çiftçileri şimdiye kadar muhtaç oldukları pullukları uzak yerlerden tedarike mecbur kalıyorlar ve bu yüzden birçok müşkülât çekiyorlardı. Bu müşkülâtı önlemek için Bayburt ve Çoruh’un fabrikaları kıymetli çalışmalarıyla teşebbüse girişerek yeni pulluklar imal etmişlerdir. Bu fabrikalar altılı komple pullukları on iki, dörtlük komple pullukları da on bir liraya satmaktadırlar.

Pulluklar şirketin Bayburt’taki deposunda kurulmuş olarak müşteriye teslim edilmektedir. Depodan çıktıktan sonra bütün masraflar müşteriye ait olmak üzere satılmaktadır.”¹⁶²

¹⁶⁰ **Doğu Gazetesi**, 15 Birinci Kanun 1937.

¹⁶¹ **Doğu Gazetesi**, 17 Birinci Kanun 1937.

¹⁶² **Doğu Gazetesi**, 19 Birinci Kanun 1937.

Erzincan Bataklıkları Bu Yaz Kurutuluyor

Erzincan ilinin ve Hasankale'nin bataklıklarının kurutulması yönündeki çalışmalar haber başlığı altında okuyucularla paylaşılırken, bataklıkların kurutulmasının etrafa vereceği faydalardan da bahsedilmiştir.

“Şimdi büyük kazma makineleriyle kanallar açılmaktadır. İleride ovayı sulamak için Fırat'ın dar bir yerinde ayrıca baraj yapılacaktır

Doğu bölgesindeki bataklıkların kurutulması işine hükümetimiz uzun bir zamandan beri el koymuş bulunmaktadır. Bunlardan mesahası 25 bin hektara varan Erzincan bataklığının kurutulması ameliyesine başlanmıştır. Evvelce etütle yapılmış ve planları hazırlanmış olan bu bataklıkların kurutulması işi 155 bin liraya müteahhidine ihale edilmiştir. Şimdi getirtilen büyük kazma makineleriyle kanallar açılmaktadır. Gelecek eylüle kadar bataklığın kurutulması işi bitirilmiş olacaktır. Bundan sonra muhtelif sulama kanalları açılarak kurutulan arazinin sulama işi intizama alınacaktır. Bunun için Erzincan civarında Sansa deresinde ve Fırat'ın en dar yeri olan kaban boğazında bir baraj yapılacaktır. Bu baraj sulama işini daha muntazam bir hale getirecektir. Hasankale'deki bataklıkların etüdünü yapmak üzere nafia vekaleti tarafından gönderilmiş olan fen heyeti tetkiklerini yapmış ve Hasankale'den ayrılmıştır. Hasankale civarında 3000 hektarlık bataklık arazi daha çok o civardan geçen derenin ıslahını icap ettirmektedir. Dere ıslah edilirse bataklık ve ondan tevellüt eden muzır hastalıkların tamamıyla önü alınmış olacaktır. (Alt tarafı 4. de)

Erzincan Bataklıkları Bu Yaz Kurutuluyor

Geçen sene enhar-ı sagr-i gayrimenkulenin tathiri hakkındaki kanunun hükümlerine dayanarak 25 köyün 1.500 mükellefi çalıştırılmak suretiyle Erzurum'dan geçen karasuyun mecrası temizlettirilmiş; yeni bentler kurulmuş, fakat civardaki genişliği 20 bin hektara balığ olan bataklıkların tamamen kurutulması mümkün olmamıştı. Önümüzdeki ilkbaharda bu bataklıkların da etüdü yapılacak ve projesi hazırlanarak kurutma ameliyesine başlanacaktır.”¹⁶³

Gümüşhane'de Yeni Okul Binaları

Haber, Gümüşhane'de yapımına devam edilen ve açılacak olan okulların inşası hakkında bilgiler vermektedir.

¹⁶³ **Doğu Gazetesi**, 21 Birinci Kanun 1937.

“Her köyde yer yer yeni mektep binaları yükseliyor

Gümüşhane vilayeti dâhilinde birçok yeni okul binaları daha inşa ettirilmektedir. Kire köyünde 3700 lira sarf edilerek vücuda getirilen üç dershaneli okulun noksanlarını tamamlamak üzere dış siyasiyle iki odasının ahşap kısmı henüz bitirilmemiştir. Kale nahiyesi merkezinde üç dershaneli bir okul binası inşasına başlanmıştır. Binanın bütün duvar aksamı bitirilmiş, kereste ev sair malzemesi ikmal edilmiştir. İkinci kısım inşaatı hazırandan sonra yapılarak gelecek ders yılında açılacaktır. Torul ilçesinin Aşağı Ulu köyünde de tam teşekküllü yatılı bir okul binasının inşasına başlanmış temel ve zemin katı bitirilmiştir. Torul’un Yukarı Ulu köyünde de bir dershaneli yeni bir okul binası yapılmıştır. Bu binada yakında bitirilecektir.”¹⁶⁴

Muş’ta İmar Faaliyetleri

Haberde, Muş’ta yapılan çalışmalar hakkında kısa bilgiler yer alırken, tamamlanmak üzere olan ve ileride yapılacak faaliyetlerden bahsedilmiştir.

“Temmuz ortalarında Muş’a gelmiş olan vali Tevfik Gür Muş’u doğunun güzel şehirlerinden biri haline getirmek için bir program dâhilinde çalışmaktadır. Bir buçuk ay gibi kısa bir zaman içinde vilayet konağı ile ortaokul binası meydana getirilmiş bulunmaktadır.

Atatürk anıtı, memleket hastanesi ve aygır deposu bitirilmek üzeredir. Şimdilik halkevi ve vilayet konağı da elektrikle tenvir edilmiştir. İlbayın programına koyduğu diğer işler arasında belediye parkı, çocuk bahçesi, şehir elektriği, Muş – Bitlis yolu üzerinde esaslı geçitler inşası gibi diğer teşebbüslerde vardır. Bilhassa Muş’u Bitlis üzerinden El Aziz’e bağlayan 450 kilometrelik mesafe, Çabukçur üzerinden yapılacak muntazam bir şose ile 240 kilometreye indirilecektir.”¹⁶⁵

Karaköse’nin Suyu (Ağrı)

Gazete haberinde, Karaköse belediyesinin şehrin su sorunu karşısında yapılacak çalışmalarından söz etmektedir. Su sorununun çözümü şüphesiz halkın sıkıntılarının giderilmesi bakımından son derece önem arz etmektedir.

“Karaköse belediyesi şehre civardaki İranos köyünden su getirmek kararını vermiştir. Bu sene yapılacak tesisatın projeleriyle keşfi hazırlanacaktır. Suyun getirilmesi

¹⁶⁴ **Doğu Gazetesi**, 23 Birinci Kanun 1937.

¹⁶⁵ **Doğu Gazetesi**, 24 Birinci Kanun 1937.

için 939 senesinde belediye ve hususi idarelerin bir kısım sermaye ile iştirak edecekleri bir birlik kurulacak ve su işinin idaresi bu birliğe tevdi edilecektir. Karaköse bugün su sıkıntısı çekmekte olan bir şehrimizdir. Proje halindeki bu fikirlerin fiili sahasına çıkarılması o muhitte büyük bir boşluğu dolduracak ve bulunduğu mevki itibariyle inkişafa fevkalade müsait olan Karaköse'ye yeni bir hamle olacaktır.”¹⁶⁶

Vilayet Yollarında Hazırlık

Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatı sorumlu olduğu mıntıklar dâhilinde yol çalışmalarına aralıksız devam etmektedir. Bu meyanda hem faaliyetlerine devam etmekte hem de toplantılar düzenleyerek memleket meseleleri hakkında çözüm yolları aramaktadır. İnşaat mevsiminde faaliyete geçilmek üzere bütün vilayet yolları üzerinde hazırlıklara başlanmıştır. Bu meyanda Tortum yolu üzerindeki tamire muhtaç 12 kilometrelik bir kısmın tamiri için lazım olan malzeme ve taş hazırlanarak mahalline sevk edilmiş bulunuyor.

İmar Birliğinde Toplantı

26 Aralık tarihli bu haberde, Cuma günü öğleden sonra imar birliği idare heyeti vali Haşim İşcan'ın reisliği altında içtima etmiş, toplantıda şehre ait birçok meseleler mevzuu bahis edilmiştir.¹⁶⁷

Trabzon'da Yapılacak Lise Binası

Bu haberde ise, Trabzon ilinde yapılacak olan lise binasının inşaat aşamaları ve yapımı hakkında kısa bir bilgi verilmiştir.

“Trabzon'da yapılacak olan lise binasına ait proje ve keşifler tetkik ve tasdik edilmek üzere bayındırlık bakanlığına gönderilmiştir. İnşaat ikiye ayrılmıştır. Birinci tertip çatı dâhil olduğu halde kaba inşaattır. Geriye kalan işler müteakiben eksilmeye konulacaktır.”¹⁶⁸

Ağrı'da da Bu Sene Büyük Binalar Yüksелеcek

Bölgede imar faaliyetleri tüm hızıyla devam etmektedir... Yapılacak hükümet konakları, yollar, cezaevi, okul ve köprülerin yapımı için hazırlanmış ücret tarifeleri ile geniş çaplı bir faaliyet hazırlığı içerisinde bulunduğu bilgisi gazete haberinde yer almıştır.

¹⁶⁶ **Doğu Gazetesi**, 25 Birinci Kanun 1937.

¹⁶⁷ **Doğu Gazetesi**, 26 Birinci Kanun 1937.

¹⁶⁸ **Doğu Gazetesi**, 28 Birinci Kanun 1937.

“Hududa gidecek transit yoluna 650 lira sarf edilecek

Ağrı vilayeti dâhilindeki imar işlerine gelecek sene aynı faaliyetle devam edilecektir. Gelecek sene zarfında bu vilayet hudutları dâhilinde masrafları gerek müvazene-i umumiyyeden, gerek muhasebeyi hususiyeden verilmek üzere muhtelif binalar inşa edilecektir. Karaköse’den hududa giden transit yolunun yeni inşa edilecek kısmı için 656 bin lira sarf edilecektir. Diğer taraftan merkezde 110 lira sarfıyla bir hükümet binası yaptırılacak ve 36 bin liraya mal olacak modern bir cezaevi inşa ettirilecektir. Bunlardan başka 25 liralık bir otobüs istasyon ve garajı, merkezde 30 bin liralık bir ilkokul, idare-i hususiye apartmanları ve vilayet hudutları dâhilinde birçok numune jandarma karakolları inşa ettirilecektir. Belediye gelecek seneki bütçesine tımar masrafı olarak 15 bin lira koymuştur. Yine gelecek sene 50 bin lira sarfıyla tutak köprüsü yeniden yaptırılacak ve idare-i hususiye bütçesinden köylülerin ianesiyle yaptırılacak mekteplerle, Eleşkirt’te kurulacak dispansere 10 bin lira yardım edilecektir. Bir hayvancılık merkezi olan Ağrı’daki hayvan cinslerinin ıslahı için bir aygır deposu tesisi de kararlaştırılmış ve bu maksatla bütçeye 8 bin lira tahsisat konmuştur.”¹⁶⁹

Karaköse – Van – Kağızman Yolları

Bölgeler arasındaki yol çalışmalarının düzenlenmesine devam edildiği ve doğuda yaşanan çetin kış şartları dolayısıyla inşaat sezonunda eksik kalan çalışmalara devam edileceği haberi okuyucularla paylaşılmıştır. Karaköse ile Van ve Kağızman arasındaki yolların kısmen tesviyesine ve kısmen ıslahına devam edilecektir. Mevsimin şiddetine binaen tatil edilmiş olan inşaat faaliyeti havaların müsaade etmeye başlayacağı ilkbahar mevsiminde yeniden ele alınacaktır.¹⁷⁰

Ağrı Kazalarında İmar Faaliyeti

Bu haber başlığı altında yapılan imar faaliyetlerinin kısa bir değerlendirmesi yapılmış olup, aslında kazalarda yapılan imar faaliyetlerine yüklenilirken il merkezinin bu konuda biraz mağdur edildiği düşüncesi gazete haberi başlığında açıkça dile getirilmiştir.

“Mülhakat belediyelerine merkezden bir yardım faslı ayrılacak

Ağrı vilayeti dâhilinde kuvvetli bir imar faaliyetinin mevcut olduğunu bundan evvelki nüshalarımızda yazmıştık. Gerek vilayet merkezi olanlar Karaköse yapılan yeni

¹⁶⁹ **Doğu Gazetesi**, 28 Birinci Kanun 1937.

¹⁷⁰ **Doğu Gazetesi**, 1 İkinci Kanun (Ocak) 1938.

binalar, yollar ve gerek yapılması takarrür etmiş olan bu şehrin manzarasını tamamen değişik bir hale getirmişlerdir. İmar faaliyeti yalnız vilayet merkezine inhisar ettirilmemiştir. Bulunduğu muhit itibarıyla henüz inkişaf edememiş birer köyden ibaret bulunan kaza merkezlerine yeni bir ruh, yeni ve ileri bir manzara vermek Ağrı vilayetinin en büyük emellerinden bir tanesidir. Bununla beraber maddi imkânların azlığı şimdilik bu emelin seri bir şekilde tahakkukunu güçleştirmektedir. Kaza merkezlerindeki belediye varidatı şehri besleyecek ve onu ilerletecek bir yekûna baliğ olamamaktadır. Bu itibarla kaza merkezleri eski ve geri yüzlerini muhafaza ediyorlar. Bununla beraber yeni sene bütçesinde mülhakat belediyelerine yardım için bir fasıl ayrılacaktır. Kaza belediyeleri kendilerini kurtararak öz varidatlarıyla işlerini çevirmeye muvaffak olabilecekleri güne kadar merkezden yardım göreceklidir.”¹⁷¹

Pazar’ın Bir Hükümet Konağına İhtiyacı Var

Tarihsel serüvenine baktığımızda, önce Çoruh (Artvin) iline bağlanan daha sonra Rize il olduktan sonra Rize il sınırlarına dâhil edilen Pazar ilçesinde yapılan ve yapılması hedeflenen imar faaliyetleri hakkında güzel bir haberle karşılaşmaktayız.

“Başlayan imar faaliyeti bu hızla daha üç sene devam ederse, pazarın güzelliğine doyum olmayacaktır

Pazar muhabirimiz yazıyor: burada ameli bir kalkınma faaliyeti başlamıştır. Emniyet müdürümüz Behçet geceli gündüzlü durmadan çalışıyor. İmar işlerinde gösterilen alaka ve halkın gayretleriyle birkaç sene evvel yapılarak olduğu gibi bırakılmış olan şehir planının tatbikine girişilmiştir. Umumi yollarda şehrin güzelliğini bozan çürük çarık binalar yıktırılmış, enkazı ortadan kaldırılmıştır. Bu suretle kasaba on beş gün içinde tanınmaz bir hale gelmiştir. Şimdi geniş yollar açılmış, ruhlara kasavet veren köhne binalar ortadan kaldırılmıştır. Cumhuriyet meydanı ve parkı yapılmak üzere de hazırlıklara girişilmiştir. Kasabanın modern bir hale getirilmesi için çalışılmaktadır. Yıllarca bakımsız kalan bu kasabamızda bugün beton ve modern binalar yapılmaya başlanmıştır. Şimdiye kadar belediye ve parti kiralık binalarda oturuyorlardı. Şehrin pek pek güzel bir yerindeki belediye binasının natamam inşaatına hızla başlanmıştır. Geldiği günden beri gece gündüz çalışan emniyet müdürümüze halk ve belediye kararıyla fahri hemşerilik verilmiştir. Bu çalışmaları vilayet, yüksek makamınca da takdir edilerek, bu kalkınma faaliyetlerine önyak olmasından dolayı tebrik ve teşekkür edilmiştir.

¹⁷¹ **Doğu Gazetesi**, 1 İkinci Kanun 1938.

Burada salgın bir halde bulunan kumar oyunları birçok ailelerin mahvolmalarına ve bilhassa müstahsil halkımızın bir senelik emeğinin ve çalışmasının da muhassalası olan parasına göz diken bu feyli kimselerin gayrimeşru kazanmalarına teşkil ediyordu. Bu sebepten kâğıt oyunu yasak edilmiştir. Kâğıt oyunlarının kaldırılması bütün çoluk çocuk, kadın erkek tarafından memnuniyetle karşılanmış ve bayram yapmıştır. Bugün ne kahvehanede ve ne de şurada burada bu kâğıt oyunlarına ve oyuncularına rast gelinmez. Herkes kendi işinin başında müstakil tarlasında toprağında ticaretinde çalışıp durmaktadır. Kadınlarımızın arkalarında taşıdıkları küfeler atılmış ve herkesin modern bir kisve ile dolaşmalarına yol açmıştır.

İlçemiz jandarma kumandanı Kara Paşazadeyi şehrin asayışı, emniyet ve inzibatı noktasından da tebrik etmek lazımdır. Emniyet müdürümüz ile müşterek toplantılar yapılmakta ve merkeze bağlı köylerin merkezle ve nahiye ile ve hepsini de merkeze bağlaması için tedbirler almışlardır. Bu kalkınma faaliyeti bu hızla daha üç sene devam ederse, esasen tabiat ve manzara itibariyle Karadeniz'in güzel bir kazası olan kasabamızın şirinliğine doyum olmayacaktır. İşte yüksek görüşlü büyüklerimizden istediğimiz bir şey daha varsa o da 20-30 bin sarf ile bütün hükümet devairini içerisine alabilecek kadar bir hükümet konağı tahsisatının bir evvel verilmesini temin etmektir.”¹⁷²

Sarıkamış'ta

Bir Yıllık Kültür ve Bayındırlık

1 Ocak 1938 tarihli bu haberde gazete, “Sarıkamış'ta” haber başlığı altında yaklaşık bir yıllık zaman zarfı içerisinde yapılan faaliyetleri okuyucularıyla paylaşmak maksadıyla teferruatlı bir yazı hazırlayarak önemli bilgiler sunmuştur. Sağlık, ekonomi, imar faaliyetleri ve sosyal durum haberde anlatılmaya çalışılmıştır.

“Bir ortaokul açıldı, güzel bir hükümet konağı ve mezbaha yapıldı

Kıymetli sarıçam ormanlarının koyu yeşillikleriyle süslenmiş reçine kokulu Sarıkamış'ın mühim iki ihtiyacı 1930 yılında giderildi. Çatılarından Türk gençliğini hayat fışkıran halkevlerinin kuruluşları yıldönümü 21 Şubat 1937 Pazar günü kutlayan Sarıkamışlılar sevinç duygularına sevinçler kattılar. Birbirlerini kutladılar. Nasıl sevinilmeyecek ki: ilçeden senelerden beri açılması gözetilen kültür yuvası bugün

¹⁷² Doğu Gazetesi, 1 İkinci Kanun 1938.

açılıyordu. Nihayet 21 Şubat 1937 Pazar günü saat 16.00'da törenle Sarıkamış halkevi de açıldı.

Orta Okul

Anavatandan kırk yıl hasret kalmış olan Sarıkamış kültür durumunda bu uzun yıllarda ilerleyememiş, hatta çok geri kalmıştır. Ekmeğe muhtaç buldukları kadar ilçe halkı okula muhtaç bulunuyor. Kars ilinin her türlü noksanların gidermek için heyecanla çalıştığı kadar çok yapmak isteyen İlbay Akif İyidoğan'ın iyi görüş ve yapışlarından biri de vilayetin mekteplerinin sayısını çoğaltarak Maarif ihtiyacını azaltmaktır. Bu kıymetli ilgi ile Sarıkamış'ta ortaokula kavuştu. 29 Teşrin evvel 1937 mesut cumhurluğumuzun yıl dönümü kutlanırken ortaokulun açılış töreninin de yapılmasını bütün Sarıkamışlıları aşırı derecede sevindirmiş, bu şirin yurt ortaokulu bağrına basarak bir kat daha mutlu oldu.

Ulus okulları

İlçedeki 1 resmi ilkokuldan başka kazanın 90 köyünde geçen 1937 yılında ulus okulu açılmış bu 90 köy halkının 7437 kadın ve erkek devam etmiş. 335'i sınav neticesinde muvaffak olarak şahadetname almışlardır.

Sosyal durum

Büyük Millet Meclisimizin Ankara'da açılışının bu kutsal günün yıldönümü23 Nisan 1937 mili bayrama halkevi sosyal yardım kolu 25 öksüz çocuğu giydirerek yedirmiş bu sevinçli günde bu yavruları arabalarla gezdirmiştir.

Kızılay'ın sünnet düğünü

30 Ağustos 1937 zafer bayramımızın yıldönümü münasebetiyle Kızılay kaza şubemiz 33 fakir çocuğa elbise ve ayakkabı yaptırarak sünnet ettirdi. O geceyi neşe içinde geçirmeleri için süel mahfer de danslı bir eğlenti yapıldı.

İlkokul himaye heyeti

Kanuni Sani 1-37 de seçilen Fevzi paşa okulu himaye heyeti mayıs1937 nihayetine kadar 5 ay içinde öğrenci velilerinin ve hayır sezer yurttaşlarının verip ve yardımlarıyla bu menfaate halkevinde verdiği müsamereden temin ettiği 514 lira öksüz çocukların elbise, ayakkabı ve ders malzemesiyle okulun gerekli ihtiyaçlarını gidermiştir.

Yapı İşleri

Şarkın İsviçre'si Sarıkamış'a yakışacak adliye ve teknil teşkilatı çatısı altında toplayacak bir hükümet konağı kasabada bir eksiklik olarak göze çarpıyordu. Genç ve yorulmak bilmeyen ilbay Akif İyidoğan'ın gözünden bittabi kaçmamıştı. Sarıkamış'ta bir hükümet konağı ile belediye mezbahası yaptırılması vilayetin 1937 yılı imar ilerini sıralarken başa geçirmişti. 12 Mayıs 1937 Çarşamba günü saat 16'da askeri ve sivil memurin mektepler ve cemiyetler ve bütün halk önünde ilbay Akif İyidoğan'ın ilk temel taşını attığı bu muhteşem ve güzel binanın inşaatı da biterek müteahhidinden teslim olundu.

Belediye Mezbahası

Yine İlbay İyidoğan'ın görüş ve kovalamasıyla kasabanın ihtiyacına uygun 6 bin lira keşifli fenni bir mezbaha belediyece yaptırılarak beldenin bu ihtiyacı da giderilmiştir.

Arpaçay'dan kordon kaldırıldı

Bundan bir müddet evvel Arpaçay'a tabii gedik satmış köyünün sığırları arasında hümayi kalai hastalığı görülmüştür. Bu hastalığın diğer köy hayvanlarına sirayetine mani olmak için kordon konmuş ve hayvan gelişi men edilmişti. Hastalık tamamen geçmiş olduğu ve köyde hasta hayvan kalmadığı için kordon kaldırılmıştır.”¹⁷³

Rizelilerin İhtiyaçları

Hastane Genişletilmeli ve Bir Lise Açılmalıdır

Bu haber başlığında, Rize bölgesinde yapılanlar ve yapılması gerekenler hakkında küçük bir eleştiri mahiyetinde haber paylaşılmıştır. Bölgede eksik görülen unsurlar anlatılırken, bölgenin daha iyi bir şekilde nasıl düzen alacağı hususunda bazı önerilere yer verilmiştir.

“Karadere ve İkizdere nahiyeleri arasında yapılacak yol da büyük bir ihtiyacı karşılayacaktır

Rize muhabirimiz yazıyor: Rize vilayeti 222.463 nüfusu bulunan bir kazalı vilayet olup vilayet merkezinde yirmi yataklı bir hastanesi vardır. Vilayet umum nüfusuna göre 11.123 kişiye bir yatak isabet etmekte ve bu da ihtiyaca hiç kifayet edememekte olduğundan halkın pek çokları tedavisiz kalmaktadır. Bugün yirmi yataklı bir hastane

¹⁷³ **Doğu Gazetesi**, 4 İkinci Kanun 1938.

ancak bir dispanserden ibaret demektir. Vilayet merkezinde hiç değilse elli yataklı bir hastane yapılmak üzere hali hazırda hastanesinin genişletilmesi pek lüzumlu ve değerli işlerden biridir.

Rize’de Gençlik

Gençliğin Rize’de ileri götürülmesi için vilayet merkezinde bir liseye son derece ihtiyaç vardır. Artvin, Hopa, Pazar’dan kendi vilayeti içerlerinden gelecek genç okuyucular ile bu ülkede gençliğin canlanmış bulunacağı şüphesizdir. Hali vakti yerinde olan cüzi bir kısım halkın birçok masraflar ihtiyar ederek çocuklarını İstanbul ve Trabzon’daki liselere göndermek suretiyle okutmakta iseler de hali ve vakitleri olmayan birçok ekseriyeti teşkil eden halkın çocukları ise tahsilden mahrum kalmaktadırlar. Buna binaen burada bir liseye son derece ihtiyaç vardır.

Yollar

Rize vilayeti içinde sahil yolları istisna edilirse, içlere doğru hiç yol yoktur; Rize’nin ticaretinin inkişafıyla iktisaden yükselmesi için karadere nahiyesi üzerinden İkizdere denen nahiyeye girecek olan hali inşada bulunan yol cumhuriyet hükümetimizin yardımlarıyla muavenet görecektir olursa hiç şüphe edilmemelidir 40.000 den ziyade nüfusu bulunan bu iki nahiyenin iktisaden yükselmesine ve Rize’nin en büyük dertlerinden birine nihayet verilerek ticaretinin inkişaf bulmasına büyük yardım edilmiş olacaktır.”¹⁷⁴

Ardanuç’ta Bir Dispanser Açıldı (Artvin)

4 Ocak tarihli haber başlığı, bir dispanser açıldığı bilgisini aktarıyor. Sıradan bir haber görünümüne sahip olsa da etkileri açısından büyük önem taşıdığını düşündüğümden gazete haberini sizlerin de görmesinde fayda gördük.

“Dispanser için de bir sıhhiye memuru gönderildi

Ardanuç muhabirimizden: bugün halk gayet neşeli, çünkü Ardanuç’ta dispanser açılıyor. Öteden beriden bu sevinmek alametini anladım. Meğer Ardanuç’ta dispanser açılıyor. Yeni gelen sıhhiye memuru Kamil Karahan dairede çalışıyor. 18 bin nüfuslu bir nahiyenin dispanseri ve böyle bir genç sıhhiye memuru bulunması lazımdı. Nahiye müdürü Bay Şaban Bugut dispanser hakkında şu malumatı verdi: sevgili espekterimiz Bay T. Uzer geçen yıl gezileri esnasında Ardanuç halkının dertlerini yakından dinlemişti. Bizde icap

¹⁷⁴ Doğu Gazetesi, 4 İkinci Kanun 1938.

eden sözleri söylemekten çekinmedik. Bilhassa Ardanuç nahiyesini sıhhat nokta-i nazarından müşteki olduklarını sevgili valimiz refik koraltan açmıştı. Bay T. Uzer Ardanuç'un yaralarını sarmaya söz vermişti. Ardanuç dispanserinin emri bakanlıktan gelmiştir. Bir gün Vali R. Koraltan bu hayırlı işi telefonla müjdeliyordu. Ve dispanser için güzel bir binanın seçilmesini benden istiyordu. Ben Ardanuç'un şirin binalarından birini seçtiğimi bildirdim. Ve derhal genç sıhhiye memuru K. Karahan dispanser emrine gönderildi. Bugünden itibaren dispanserin açıldığını halka bildirdiğim zaman, halk içinden gelen bir arzu ile başta Bay T. Uzer ve R. Koraltan'a teşekkürlerini bildirmişlerdir.”¹⁷⁵

Doğu Şehirleri

Bayburt

Gazete, bu özel başlık altında Bayburt'ta yapılan faaliyetleri kapsamlı bir şekilde ele almıştır. Bayburt'un tarihçesi hakkında kısa bir giriş yapan gazete, etrafındaki bölgelerle münasebetlerine de değinmiştir. Ayrıca Bayburt'un genel bir vaziyetini tüm alanlarıyla bu başlık altında okuyucularına sunmuştur. Nazım Güler adlı bir kişi tarafından kaleme alınan bu yazıda faaliyetlerle alakalı önemli bilgiler paylaşılmıştır.

“Transit yolu üzerinde bulunan şirin Bayburt'un tarihi tetkik edilirse Erzurum'a her sahada bir olduğu meydana çıkacaktır.

Trabzon – Erzurum yolunun üzerinde ta eskiden beri tarihi bir kıymeti olan Bayburt bugün de İran transit yolunun üzerinde ve bu iki mühim vilayetin arasında her hususta tetkike şayan; iktisadi bakımdan çok mühim bir güzergâhtır. Erzurum'a 120 Trabzon'a 190 kilometrelik bir mesafe ile bağlıdır. Tarihi bir kıymeti haiz olan ve geçmiş günlerin bütün hatıralarını, yakıp yıkılan Bayburt'un bütün ıstıraplarını gelip geçenerlere tebarüz ettiren tarihi kale Bayburt'a aynı zamanda da tarihi bir şeref bahşetmektedir. Ortadan geçerek şehri iki parçaya bölen Çoruh bu şirin beldeye ayrıca güzellik vermektedir.

Bayburt'un Yakın Bir Tarihe Kadar Erzurum'la Olan Münasebeti

Kültürü, lisanı, töresi aynı olan bu iki memleket mazinin bütün ıstıraplı, acı günlerini beraber yaşamış; Erzurum istila edildiği zaman Bayburt'ta istila edilmiş; 1278 sefer ile ondan evvelki Rus seferlerinde Bayburt'ta Erzurum'la beraber Rus istilasına uğramış ve yakılmış, yıkılmış ve bilhassa 1278 seferinde Bayburtlular, gerek Bayburt kalesinde ve gerekse (Hart) ovasında Rus kuvvetlerini bataklıklara gömerek kılıçtan

¹⁷⁵ Doğu Gazetesi, 4 İkinci Kanun 1938.

geçirmek suretiyle destani bir kahramanlık yaratmışlardır. Bayburt'un yetiştirdiği değerli şair Zihni bu tarihi günü manzum bir destan yazarak büyütmüş ve benzetmiş! Bugün halkın ağzında bir kahramanlık mevzuu olmuştur. Ve işte umumi harbin felaketli günlerini gördükten sonra, ve üstelik Ermeni mezalimine sahne olduktan sonra cumhuriyetin ilanıyla bu felaketli ve kara günlere son verilmiş, Bayburt o günden sonra bir ümran bir terakki sahasına dâhil olmuştur.

Bayburt'ta Bugünkü Ekonomi Durumu

Beş altı sene evveline kadar büyük bir iktisadi faaliyete sahne olan Bayburt'un şu birkaç seneden beri bu faaliyeti biraz gerilemiş bulunmaktadır. Mamafih böyle olmakla beraber ehemmiyetini hiçbir zaman kaybetmemiş; ve bu fena vaziyetten silkinip kurtarmaya çalışmıştır. Nitekim Bayburt'ta kurulan Çoruh'un Fabrikası aynı düşüncelerin mahsulüdür. Hakikaten kurulan bu fabrika Bayburt'un iktisadiyatında mühim bir rol oynamış, o gün bu gün köylünün buğdayı para etmiş, bir taraftan ziraat bankasının köylüye yardım maksadıyla almış olduğu buğday; diğer taraftan da fabrikanın mütemadi faaliyeti neticesi olarak Trabzon'dan Van'a kadar sevk ettiği un sayesinde hem köylüyü diriltmiş hem de Bayburt'a binlerce lira girmesine sebep olmuştur. Bugün de yine aynı şirket elektriği yapıp meydana getirdikten sonra memlekete büyük bir hizmet yapmakla beraber Fabrikaya da ayrıca bir kazanç temin etmiş olacaktır. Bayburt'ta ikinci derecede para getiren yumurta ve koyundur. Bilhassa yumurta birkaç sene evveline kadar Bayburt'ta mühim miktarda para bırakmıştır. Evvelce yumurta piyasaları oldukça sarsılmışsa da bu yıl yine düzelmiş bulunmaktadır.

Kültürel Durum

Bayburt'ta hali hazırda pansiyonlu bir ortaokul ve bir de ilkokul mevcuttur. Ortaokulun mevcudu 35 kişisi pansiyoner olmak üzere 150'ye yakındır. Pansiyona daha fazla müracaat yapılmışsa da binasızlık yüzünden kabul edilmemiştir. Bina meselesi birkaç seneden beri halledilemeyen bir mesele olmuştur. Şimdiye kadar mektep idaresi bu zorluklarla karşılaşmıştır. Fakat bu önemli ihtiyacı nazarı dikkate alan Kültür Bakanlığı üçüncü umumi müfettiş Bay Tahsin Uzer'in kıymetli yardımlarıyla Bayburt'un bu ihtiyacını karşılamak üzere bir orta mektep binası yaptırılmasına karar verilmiş, tahsisat emri de gelmiş bulunmaktadır. 38 yılı içerisinde yapılmasına başlanacaktır.

İlkokul meselesine gelince: Bayburt'un bugün en önde gelen ihtiyacı ilk mektep binasıdır. Gerçi bugün 500-600 çocuğu içerisinde alan bir ilkokul binası mevcuttur. Yalnız

bu okul binası tahsil çağına gelmiş çocukların yarısını bile çatısı altına alamamıştır. Bugün kazanın nüfusu on üç bin olduğuna göre tahsil çağına girmiş 1.500-2.000'e yakın çocuk vardır. İlk tahsil mecburi olduğuna göre hâlihazırda mektep sıralarında 600 çocuk hayata hazırlanırken geri kalan 1000 çocuğun istikbali ne olacaktır? Bilhassa bu cihet nazarı itibara alınarak burada aynı büyüklükte ikinci bir okul binasının yaptırılması zaruri ve yerinde bir ihtiyaçtır. Bu mübrem ihtiyaç karşılandığı gün boş gezen yoktur. Yavrunun istikbali kurtarılmış olacak ve o zaman Bayburt'un kültürel durumu düzeldiği gibi istenilen randıman alınmış olacaktır.

Sağlık İşleri

Bayburt'un okul işinden sonra en mühim ihtiyaçlarından birisi de hastane meselesidir. Hâlihazırda bir dispanser ve bu dispanserde bir doktoru vardır. Fakat! Köyleriyle beraber 80 bin nüfusu geçen Bayburt'un sıhhi işlerini bu bir dispanserle biricik bir doktoru nasıl karşılayabilir? Hükümet sağlık işlerinde azami hassasiyet gösterirken Bayburt'un bu önemli ihtiyacı neden göz önüne alınmıyor? Burada hiç değilse 20-40 yataklı bir hastanenin yapılması zarureti varken nüfusu iki üç bini geçmeyen Gümüşhane'de bir hastane yapılması lüzumu hissediliyor da Bayburt'ta neden bir hastane yaptırılmıyor? Bayburt'un da böyle bir hakkı vardır. Ve dediğim gibi 30-40 yataklık bir hastane kuvvetle Bayburt'ta da yapılmalıdır. Bütün halkın ve bütün köylünün arzusu bu yolda ve bu merkezdedir.

Halkevi Çalışmaları

Bayburt'ta halkevi açıldığı günden bugüne kadar geçen dört yıl içerisinde esaslı bir prensip dâhilinde yürüyerek ve tam bir enerji ile çalışarak kendisinden beklenen randımanı vermiş bulunmaktadır. Bütün şubelerin faaliyetle bilhassa ar, gösterit içtimai yardım kollarının tam bir program dâhilindeki çalışmaları bugün Bayburt halkevine bölgemizin en iyi çalışan ve en ileride yürüyen bir halkevi adını verdirmiştir. Halkevini bugün kuvvetli bir bando takımıyla bir de ince saz takımı vardır. Yeni yapılmakta olan halkevi binası tamamlanıp da Bayburt gençliğini çatısı altında topladığı gün muhakkaktır ki: bu faaliyet iki misli artmış olacaktır. Bayburt halkevi mahdut bir bütçe ile gösterdiği bu enerjiyi değerli İlçebayımız Hamit Onat'a medyundur. Buraya geldiği günden beri gençliği bir gül halinde bu mukaddes havada bütün varlığı ile çalışmak her genç için mukaddes bir gaye, bir ülkü, bir ideal olmuştur. Ve işte bunun içindir ki, Hamit Onat her gencin kalbinde sarsılmaz sevgi bırakmıştır.

İmar Faaliyeti

937 yılı içerisinde Bayburt'un imarı hususunda mühim kararlar verilmiş bu çok şirin beldenin imarlaştırılması için iyice fedakârlıklar yapılmıştır. Bir taraftan hükümet konağının karşısında halkevi binasının temelleri atılırken diğer taraftan da yine ilçebayın himmet ve gayretleriyle Cumhuriyet caddesinin kenarında Bayburt'un oldukça mühim bir ihtiyacı karşılayan güzel bir park vücuda getirilmiş, caddenin her tarafındaki yaya kaldırımını yeni baştan yapılmış ve akasyalar dikilmiştir. Ve yine bu arada Bayburt için her zaman büyük bir tehlike arz eden sel yatağı genişletilmiş ve bu dere üzerindeki köprü sökülerek yaptırılmıştır. Cumhuriyet caddesine amuden büyük Cumhuriyet okuluna bir de caddenin açılmasına başlanmışsa da tamamlanmamıştır. Bu yıl tamamlanacaktır. 38 yılı içerisinde yine imarı faaliyetlere devam edilecek büyük bir hükümet konağıyla beraber bir de ortaokul binası yapılacaktır. Bu iki mühim binanın yapılma emri gelmiştir. Bu arada elektrikte tamamlanırsa Bayburt bir yıldız gibi birdenbire parlayacak ve hakikaten şarkın yıldızı olacaktır.”¹⁷⁶

Torul'un İhtiyaçları

15 Ocak tarihli gazete haberinde Torul (Gümüşhane) belediyesinden beklentilerden bahsedilmektedir. Gazete bu bağlamda Torul köprüsü olarak belirttiği yerin önemine dikkat çekerek, belediyenin bu bölge üzerinde göstereceği hassasiyetin yapacağı imar çalışmalarısıyla çok büyük değer kazanacağı vurgusunu dile getirmektedir.

“Belediyenin kanal açma, ağaç dikme tasavvurları tahakkuk ettiği zaman, Torul daha güzelleşecektir

Torul (hususî muhabirimizden) size transit yolu üzerinde yüksek bir sanat eseri olan Torul köprüsünün resmini gönderiyorum. Bu köprü otuz yıl evvel yapıldığı metanetine hiçbir hâlel gelmemiştir. Köprü Haraşlı ırmağı üzerindedir. Irmak Torul'u ikiye ayırmakla beraber, bu köprü kasabanın içtimai topluluğunu temin etmiştir. Torul'da oturulacak kıraathaneler varsa da maalesef okuma odası, mahfel gibi faydalı yerlerden mahrumdur. İki sene evvel kaymakam İhsan Olgun zamanında açılmış olan memurin mahfeli şimdi kapalı bulunmaktadır. Büyük harpten sonra yeniden kurulmuş olan kasaba daha çok çalışmaya muhtaçtır. İçtimai ihtiyaçları karşılayacak yeni belediye binasının çatısı altında üç yüz kişilik bir müsamere salonu varsa da birlik beraberlik imkânsızlığından istifade

¹⁷⁶ **Doğu Gazetesi**, 5 İkinci Kanun 1938.

edilememektedir. Kasabada ferdi çalışmalar iyidir. Bu sayede oldukça inkişaf göze çarpmaktadır. Belediyenin kanal açma, ağaç dikme tasavvurları tahakkuk ettiği zaman Torul daha güzelleşecektir.”¹⁷⁷

Geçen Yıl İçinde Kars'ta Yapılan İşler

19 Ocak tarihli gazete haberinde, Kars bölgesinin durumu hakkında bölgeyi yakından takip eden, bölge hakkında detaylı bilgilere sahip olan gazetecilik alanında adından söz ettirmiş kişilerin yazılarını paylaşmaktan çekinmemiştir. Bu haberde de bunun bir örneği ile karşılaşmaktayız. Fuat Araslı adlı gazeteci veya siyasi bir kişilik olarak bilinen bu zat yazısında Kars'ta geçen bir yıl içinde gözlemledikleri yenilikleri kaleme almıştır. Yollar, binalar ve köprüler hakkında bilgiler verilmiş, tarım ve hayvancılıktaki son durum da vermiş olduğu sayısal rakamlarla ifade edilmiştir.

“Genel meclis toplantılarına başladı. Vali geçen sene içinde yapılan ve bundan sonra yapılacak olan işler hakkında malumat verdi

Kars (hususî) vilayet umumi meclisi vali Akif İyidoğan'ın mufassal ve çok değerli bir nutku ile ikinci kanunun 3'ünde askeri komutanlar, Sovyet konsoloshanesi erkânı, memureyn, lise talebesi kadın erkek kalabalık bir halk huzurunda ve vilayetin muhteşem toplantı salonunda açılmıştır. Vali nutkunda 937 takvim senesi içindeki vilayetin umumi vaziyetini tafsilen ve rakamlarla mukayeselerle izah etmiş, gerek dinleyiciler ve gerekse meclis azaları neticeden çok memnun kalmışlardır. İzahat hülâsatan şudur: ekonomi: 937 yılının her mevsiminde havaların üretim hayatına uygun gitmesi toprak ve hayvan mahsullerinin bolluğunu ve mahsulün kolayca toplanmasını temin etmiştir. Canlı hayvan fiyatları 36 ya nispetle yüzde 20-25 yükselmiştir. Sivas – Kafkas devlet demiryolları transit yolları Erzurum grup inşaatı ve bizzat Kars ilindeki 670.000 liralık inşaat iş hacmini genişletmiş, bu suretle borcunu, vergisini, zaruri saybalarını kolayca sağlayabilen üretmen piyasaya mal indirmekte nazlı davranmıştır. Yün, yapağı, barsak, ham deri fiyatlarında önemli terakkiler kaydedildiği gibi yağ, kaşar, gravyer, beyaz peynir fiyatları da mahsulatin çokluğuna rağmen sağlam kalmıştır. Buğday bire 5-8 yulaf bire 10 kadar ürün vermiştir. Rekolte geçen yıldan yüzde yirmi fazla evsaf üstün fiyat da yüksektir. Kars ve Iğdır ziraat bank şubelerine buğday satın almaya devam emri verdirilmiştir. İlaçlanmış iyi tohumlar mahsulü olan 937 pamuk rekoltemiz asgari bir tahminle 2.500.000 kilo taranmış pamuktur. Iğdır Iğdır olalı, tarih (sürmeli çukuru) denilen bu ovada bu miktar pamuk

¹⁷⁷ Doğu Gazetesi, 15 İkinci Kanun 1938.

rekoltesi kaydetmiştir. İlmin nuru ve devlet eli ile teşkilatlandırılan ilk Türk Pamukçusu 4.200 küsur iğcir, Tuzluca, Kağızman kooperatif ortaklarına bu şansı bir kere de muhterem huzurunuzda kutlamaktan zevk duyarım.

Pek çok zorlukları ve ilk yadırgayışların yanlış telakkilerini göğüsleyerek kurulup işletilen dört tarım satış kooperatifi ve bunların birliği eli ile yeni bu teşkilata bağlı köyün ortaklar eli ile 937 mahsulü daha tarladan başlayarak sortalara tasnifli toplanmış, temiz çırçırlanmış arsulusal tip standartlara uygun evsafta pres makineleri ile ve geniş çemberlerle balyalanmış, markalanmış, şimdiden her cins pamuktan örnekler hazırlanmış, istekli dış piyasalarla temasa geçilmiştir. Tarım kredi kooperatifleri 937’de 250.000 lira kredi dağıtmıştır. Kars canlı hayvan ve müştekkatı borsası bir yıl içinde 13.968.636 kilo hacminde alışveriş temin etmiş ve 18.496 lira varidat yapmıştır. Borsa idaresinin adil, bitaraf müteyakkız tavır ve hareketi halkımızı borsaya ısındırmış ve bent etmiştir. Borsa Ardahan ve Iğdır’da birer şube açmak üzeredir.

Geçen Yıl İçinde Kars’ta Yapılan İşler

Merkezi Kars’ta bulunan doğu ve cenup vilayetleri canlı hayvan ihracatları birliği 936 satışlarına yüzde 17 ile ihracatı mukaveleye bağlamışsa da iç piyasanın yükselmesi birliği zararına mal toplayarak taahhüdünü baya mecbur eylemiştir. Süt tozu fabrikamız bu yıl tekrar faaliyete geçerek 24 ton süt tozundan başka gazein ve sterilize yağ imalatına da başlamıştır. 5 ve 6 kiloluk yeni teneke zarflarla 10 ton sterilize yağ istihsalatının kaffesini İstanbul piyasasına satmıştır. Ardahan’da da iki müteşebbis firma küçük yeni teneke zarflar ve Ardahan markası ile erinmiş yağ imalat ve sevkiyatına başladılar. 937’de yalnız İstanbul piyasasına ilimizin yağ sevkiyatı yarım milyon kiloyu geçmektedir. Kars merkezinde ‘Macar salamı’ Arpaçay’ın Hacıverdi köyünde pastırma imalatına başlanmış. Ardahan’da hususi teşebbüsle kavurma imalatı ve bunların maden havzaları ile demiryolu inşaat sahalarında sürümü inkişaf etmiştir. Bal istihsalatı 250 tonu geçiyor. Kuş tüyü mahsulü üzerinde de piyasa sağlam ve istihsal inkişaftadır. Toplu olarak Kars ilinin ekonomik durumu 937 yılı itibariyle aktif karakterini bir hayli artırmış ve genişletmiş olduğunu arz ederim. Bu genişlik sebebiyledir ki 937 mali senesi tahsilat kanunu evvel sonunda yüzde 87’yi geçmiştir. Vergiye tabi hayvan sayısı 110.000 vergiye tabi olan ve olmayan hayvan sayısı 300.000 baş artmıştır. Davar ve deve haliye tahsilatı yüzde 97 diğer hayvanlar yüzde 92’dir. 937 özel idare bütçemiz 420.850 liradır. Mali yılın yedi ayında haliye tahsilatı yüzde 87 sabıka yüzde 7’dir. 937’nin yedi aylık haliye ve sabıka tahsisatının yekûnu geçen

936'nın aynı müddete ait yekûnlarından 73.850 lira daha fazladır. Yol köprü içme suları okullar yapı ve tamir işlerine ait bütün istihkaklar ve daimi masraflar tamamıyla ödendiği halde sandık mevcudumuz 120,000 lirayı geçmektedir. İlimizde arazi tahriri yapılması gereken 851 cücü tamdan 710'u ikmal edilmiş diğerlerine de çalışılmaktadır. Haziran 938'de yani tam kanuni miadında tahrir işi bitirilmiş olacaktır.

Yollar

937 yol mükellefleri 9.827 kişisi paraya, 22.701 kişisi yola yazılmış olmak üzere 42.528 neferdir. Yola yazılanlardan 10.429 kişi de yüzde elli cezası ile nakde tahvil edilerek bakaya devrolunmuştur. Huzurumuzda Kars ilinin sayın yol mükelleflerinin dikkatlerine arz edeceğim nokta şudur: her tarafta iş açılmıştır. Millet yol vergisi nispetinden daha yüksek gündelik ile daha karlı işlere koşmak imkânını bulduğundan şimendiferlere inşaata gitmekte ve yola yazılanlar iş mevsiminde köylerinde bulundurulamamaktadır. Yol parası ise kanunun gösterdiği asgari hadde indirilmiştir. Şu halde yola yazılarak iş vakti gelmeyip yüzde 50 cezası ile 6 lira vermeye mecbur olmaktan ise vaktiyle paraya yazılıp dört lira vermeyi tercih ederim.

Köprüler

Kars – Göle yolunda Çakmak köprüsü Tuzluca – Iğdır yolunda Cincovad köprüsü, Sarıkamış – Erzurum yolunda Zek köprüsü ve Kurtkale nahiyesindeki Zigaristav köprüsünün tehlikeli ayağı tamam yeniden yapılmak suretiyle onarılmış, Iğdır–Ağrı hududunda muhtelif kilometrelerde 10 adet beton arma köprü ve menfez yeniden yaptırılmış. Kars – Sarıkamış şosesinin 15-70 deki demir köprü yıkılarak yeniden betonarme olarak yaptırılmaya başlanmıştır. Umumi bütçeden verilen tahsisatla boyaları yaptırılan 24 demir köprünün ahşap tabliyeleri hususi bütçe tahsisatı ile onarılmıştır. Bütün bu işlere nakden ihtiyar edilen masraf 35.000 liradır.

Binalar

Kars hükümet konağı, jandarma, pansiyon, ismet paşa mektebi ve memleket hastanesi binalarının külli tamirâtı ve ilave-i inşaatları Sarıkamış ve Arpaçay hükümet konaklarının inşaatı ve posta hükümet konağı tamirâtı sona ermiştir. Başgedikler, Yalnızçam Kurtkale ve Cala nahiyelerinde yeni hükümet konaklarına Ardahan Posof kazaları ile Başgedikler nahiyesinde 300'er mevcutlu ilkokulların inşasına başlanmış, Arpaçay, Tuzluca göle kazalarında ve selim nahiyesinde 300 mevcutlu olarak başlanılan

ilkokul binaları çatıya kaldırılmıştır. Kars'ta 50.000 liralık bir halkevi inşasına başlandı, spor ve sosyal yardım servislerini ihtiva edecek olan subasman kısmı tamamlandı.”¹⁷⁸

Kars Bol Suya Kavuşuyor

Müjdeli bir haber... Haber, Kars'ta yaşayan ailelerin evlerine tazyikli suyun getirilmesi müjdeleniyor. Çalışmaların aşamalarından, maliyetinden de haberde ayrıca bahsedilmiştir.

“Evlere tazyikli su vermek için tesisat yapılacak

Kars (Hususi) Kars'ta kısa bir zaman içinde bol temiz suya kavuşmuş olacaktır. Yirmi iki kilometre tutan isale boruları tamamıyla döşenmiştir. Kabul muamelesi bahara kalmıştır. Bütün tesisat yüz yirmi bin liraya mal olmuştur. genel su deposundan evlere tazyikli su verilecektir. Bu tesisata da yakında başlanacaktır.”¹⁷⁹

Hopa Gittikçe Güzelleşiyor

Gazete, haberin detaylarında önceki dönemlerde gereken değerin verilmediği, ihmal edildiği Hopa (Artvin) 'da yapılan imar faaliyetleriyle Hopa'nın bir nebze olsun hatırlandığının ve daha da güzel olacağını haberini okuyucularıyla paylaşmaktadır. Doğu vilayetlerinin en yakın, en kısa iskelesi Hopa'dır. Öyle olduğu halde şimdiye kadar ihmal edilmiş olan Hopa artık mevkiini ve ehemmiyetini takdir ettirmiştir. Büyüklerimiz şimdi Hopa'yı yükseltmek ve eksiklerini tamamlamak için el birliği ile çalışıyorlar. Sekiz ay içinde elektrik, parti binası, dört yüz metre uzunluğunda rıhtım, şehir lokantası gibi işler başarılmıştır. Bir taraftan da şehrin su projesi tanzim edilmiştir. Pek yakında bu ihtiyaçta bertaraf edilecektir. Bir zamanlar güneş kadar batmaz evlerine çekilen Hopalıları, şimdi elektriğe kavuşunca, faaliyetlerini bırakmıyorlar. Çünkü Hopa'da elektrik Hopa'da gece hayatını uyandırmıştır.¹⁸⁰

Son Tipilerin Kapattığı Yollar Tamamıyla Açıldı

20 Ocak 1938 tarihli bu haber başlığında, çetin kış şartları altında kapanan yolların trafiğe açılmasıyla ilgili çalışmalardan bahsedilmiştir. Yollarda kalan araçların vaziyeti hakkında bilgiler aktarılırken, aynı zamanda çalışmaların ilerleyebilmesi adına gerekli

¹⁷⁸ Doğu Gazetesi, 18 İkinci Kanun 1938.

¹⁷⁹ Doğu Gazetesi, 19 İkinci Kanun 1938.

¹⁸⁰ Doğu Gazetesi, 19 İkinci Kanun 1938.

bütçenin temini için de ilgili yazışmalarda bulunulduğu haberin detaylarında yer almaktadır.

“Seyrüsefer intizamlı denilecek şekilde devam ediyor

Son tipiler dolayısıyla Transit yolu üzerindeki seyrüsefere ehemmiyetli denilebilecek bir arıza gelmemiştir. Geçen hafta Zigana, Kop, Tahir Gediği tamamıyla kapanmıştı. Transit yolunun tamirâtı mütemadiye amelesine zammedilen amele-i mükellefe bu mıntikalarda yolu açmak için muntazaman çalışmakta idi. Bu çalışmalar sayesinde gerek Zigana gerek Kop ve gerek Tahir Gediği bugün tamamen açılmış bir vaziyettedir. Huduttan gelerek Karaköse’de Tahir Gediği’nin açılmasını bekleyen sekiz transit otobüsü Karaköse’den Erzurum’a müteveccihen hareket etmişlerdir. Tahir Gediği’nden evvelki gün geçen altı kamyon Eleşkirt’te kalmıştır. Dün Eleşkirt ile Karaköse arasında yolculuğa mani olacak derecede kuvvetli olmayan bir tipi kaydedilmiştir. Zigana geçit vermekle beraber tamamıyla temizlenmiş bir halde değildir. Bütün müşkülata rağmen transit yolu üzerindeki seyrüsefer gerek vilayetlerin ve gerek transit yolları idaresinin faaliyetleri sayesinde intizamlı denilecek bir surette devam etmektedir. Transit yolları ikinci mıntika başmüdürlüğüne nafia vekâletinden temizlemeler için yeniden on bin liralık bir tahsisat gönderilmiştir.”¹⁸¹

Kars’ta Cüzamlılar İçin Bir Hastane Yapılıyor

Gazete haberinde hastanelerin yapılacağı bilgisi okuyuculara müjdelenirken, özellikle cüzam hastaları için ayrı bir hastanenin yapılacağı haberi dikkatleri çekmektedir. Bir deri hastalığı olarak bilinen cüzam hastalığı, ele aldığımız bu dönem zarfında yaygın olarak hissedilmiş olsa gerek ki böyle bir yazıyı kaleme almaya ihtiyaç doğmuştur. Hem imar anlamında hem de sağlık alanında önemli bir faaliyet bu haber içerisinde detaylarıyla paylaşılmıştır.

“Genel Meclis hiçbir şey yapmamış olsa da, yalnız cüzamlıları kurtarmaya karar vermiş olsa, memleket hesabına en iyi ve yerinde bir karar vermiş olur

Kars; 17 (Hususi) Genel meclis toplantılarına devam etmektedir. Vali Akif İyidoğan’ın bütçe hakkında verdiği uzun tafsilata göre, Iğdır’da 25 yataklı bir hastane açılacaktır. Kars’ta adetleri yetmiş sekseni bulan Cüzamlılar için de bir hastane yapılarak halka rabitaları kesilecek ve şimdiye kadar tatbik edilmekte olan usul hilafına, bunlar artık

¹⁸¹ Doğu Gazetesi, 20 İkinci Kanun 1938.

cüzamlılara mahsus köye gönderilmeyecektir. Vali bu mevzu etrafında söz söylerken, demiştir ki umumi meclis hiçbir şey yapmamış ve yalnız, cüzamlıları kurtarmak kararını vermiş dahi olsa memleket hesabına en güzel ve en büyük bir karar vermiş olur. Bütçe adli ve fevkalade olmak üzere 503 bin lira olarak kabul edilmiştir. Bütçe miktarı geçen seneye nazaran 83 bin lira fazladır. Ayrıca yine Kars'ta memleket hastanesinin tevzi edilmesine de karar verilmiştir. Yedi aylık tafsilat miktarı yüzde yetmiş beşi bulmuştur.”¹⁸²

Çoruh'ta Hastane, Hopa'da İskele, Murgul'da Fabrika

Gazetenin farklı sayfalarında kendine yer bulan bu çarpıcı haberde, Artvin bölgesinin genelinde yapılacak çalışmaların mutluluğu dile getirilirken, yapılacak hastane ve açılacak fabrikanın üst yetkililerden onayının alındığı bilgisi okuyucularla buluşturulmuştur.

“Çoruhlular Ankara'da bulunan valilerinden aldıkları müjde telgrafı üzerine sevinçli tezahürde bulundular

Artvin, 25 (Hususi) Çoruh valisi Refik Koraltan bir aydan beri Ankara'da tedavide bulunmaktadır. Değerli valimiz bütün Çoruh'u müteessir eden hasta haliyle vilayetiyle daimi surette temasta bulunmakta, mahalli ihtiyaçları takip etmektedir. Evvelki gün Çoruh'un çok muhtaç olduğu hastane için 938 senesinde tahsisat ayrılmasının merkezce takarrür ettiğine Murgul fabrikasıyla Hopa iskelesinin de alakadar vekâletle yapılacak işlerin ön safında bulunduğu dair valisinden yeni bir müjde aldı. İki seneden beri Cumhuriyet hükümetinin doğu diyarında yarattığı hesapsız kalkındırıcı ve yükseltici eserlerden Çoruh bölgesine isabet edenler karşısında duyduğu taşkın minnet ve şükranını bir arada ifade etmek ve birbirini kutlamak üzere köylü şehirli yüzlerce Artvinli dün Halkevinin geniş salonunda toplanarak bu kısa müddet için tahakkuk ettirilen

Çoruh'ta Hastane Hopa'da İskele, Murgul'da Fabrika

Tahakkuk ettirilen veya hemen başlamak üzere bulunan kuvarssan fabrikası halkevi hükümet konağı ecza evi ve hastane binaları, Murgul fabrikası, Hopa iskelesi gibi değerleri milyonlar tutan müesseseler ve kazanç yerleriyle mutlak bir refah ve saadetin eşğine getirilmiş bulunmalarından doğan sevinçle tezahüratta bulundular. Şehirden ve köylerden

¹⁸² **Doğu Gazetesi**, 20 İkinci Kanun 1938.

birçok imzalı tellerle büyüklerimize tazim ve şükranlarını sundular, sevgili Valilerine afiyetler dilediler.”¹⁸³

Aferin Köylülere

Samimi ve bir o kadar da ilginç bir haberle karşılaşmaktayız... Bayburt Kaymakamı tarafından gazeteye gönderilen bir haberde aşağıda isimleri geçen köy halkının çalışmalarından bahsedilmiştir. Köylerden merkeze telefon hattını çekmeyi başaran köylülerin gayret ve mücadeleleri bölge müfettiş ve valilerin ilgisini fazlasıyla üzerlerine çekmiştir.

“Everek, Burnaz, Sığırcı köylüleri çalışıyor

Bu temiz yürekli, uyanık köylüler bu mevsimde çalışarak köylerini telefonla nahiyeye bağladılar ve Bayburt’a gelen Gümüşhane valisi ile telefonda konuştular.(dün Bayburt Kaymakamı Bay Hamit’ten şu mektubu aldık) Doğu gazetesine: doğu gazetesinin köylülerimiz arasında bir çalışma ve başarıma gıptası ve tabiri caiz ise rekabeti uyandırdığına en canlı bir misali yazıyorum. Bu misaldeki sıcaklık ve samimiyeti ben hatırlayamamıştım. Beni alakadar köylüler ikaz ettiler dersem hakikati kısa yoldan icmal etmiş olurum. Kop eteklerinde Everek, Burnaz, Sığırcı köyleri bu mevsimde çalışarak köylerini maden nahiyeye merkezine telefonla bağladılar. Kazamıza dağcılık ve kayakçılık teşkilatı yapmak üzere teşrif buyuran sayın valimizin geldiklerini duyunca örneği ekli telefon yazılarıyla hislerini izhar ettiler. Valimizin ne kadar sıcak bir şefkatle yazıldığı besbelli karşılık yazıları da telefonla kendilerine yazdırıldı. Bütün bu işler bittikten sonra bu üç köyün muhtarları telefonla beni bularak doğu gazetesine kendilerine verilen öğütlerden çok minnettar olduklarını ve ancak bazı köylerin çalışarak başardıkları varlıklar hakkında ara sıra okudukları iyi şeylerden birini de kendileri yaptıklarından bunu da yazılmasını dilediler. Bende kendi kurduğu gazetesine yakından bu derece alaka göstermelerini kurdukları telefon hattı kadar mütemyiz medeni bir hamle olarak telakki ederek size yazıyorum.

Köylülerle Gümüşhane Valisi arasında geçen telefon muhaveresi şudur: Bayburt’ta saygılı ve sevgili valimize saygıdeğer kaymakamımıza

Senenin sekiz ayını karlar altında her yerle bağlarını ayırt ederek yaşayan biz Sığırcı köylüleri dünden itibaren telefona kavuştuk. Asırlardan beri amansız Kop Dağının

¹⁸³ Doğu Gazetesi, 26 İkinci Kanun 1938.

hırçınlıkları ve bizi düşünmeyen eski idarenin varlığını donduran ve paslandıran bütün eskimişliklerini Cumhuriyet idaresine ve onun feyizlerinde olan telefona dünden itibaren kavuşmakla kökünden atarak siz büyüklerimize yakınlaştık. Bu yakınlık kalplerimize kadar sokuldu. Sizlere derin ve ebedi saygı ve sevgilerimizi pek zayıf olan teşekkür sözü yerine sunarız. Sığırcı Köyü İhtiyar Heyeti

Sığırcı Köyü İhtiyar Heyetine

Kudretli varlıklarımızın ve feyizli çalışmalarınızın ve kıymetli idare ve zabıta amirlerinizin ihtimamlı ve itinalı gayret ve müzaheretleriyle köyünüze aziz yuvalarınıza kadar uzatılmasına muvaffakiyet elvermiş olan telefonunuzdan dolayı çok sevindim. Cumhuriyet idaremizin nurlu ve feyizli ışıklarıyla daha yüksek ve daha kıymetli başarılarla da mazhariyetinizi diler hepinizi kutlar sevgilerle gözlerinizi öperim. Bayburt'ta Gümüşhane Valisi F. NOMER.¹⁸⁴

Doğu Kasabalarını Tanıyalım

Şavşat

Gazete, yukarıdaki başlıklardan da anlaşılacağı üzere belki her sayısında değil ama bazı sayılarında doğu bölgesinin önemli gördükleri bazı yerleri hakkında detaylı bir yazı kaleme almışlardır. Bu haberde de Şavşat (Artvin) konu alınmış, tarihi, ekonomisi ve sosyal yapısı hakkında bilgilendirmeler okuyucularla buluşturulmuştur. Yapılmış ve yapılacak çalışmalarla katedilen aşamalar önem arz etmektedir.

“Yollar tamamen ikmal edilmediği için, ihracat mahsulleri mahallinde ucuz olarak sarf ediliyor. Yollar tamamen bitirilince kasabanın iktisaden kalkınacağına şüphe yoktur.

Şavşat (muhabirimizden) doğu bölgesinin sevimli yerlerinden birisi de Şavşat'tır. Şayanı tetkik tabii manzaralara malik olan bu kaza Çoruh vilayetinin ihtiva ettiği beş kazanın birisi olup Çoruh ve Kars vilayetlerinin hududunu teşkil eder. Üç nahiyesi ve 57 köyü olup umumi nüfusu 36 bindir. Kaza merkezi sathi bahirden 1.050 irtifaında bulunan ve Yeniköy adını taşıyan yüz haneli ve 800 nüfuslu bir kasabadır. Şavşat Çoruh vilayeti merkezi bulunan Artvin'e 90 kilometre kadar bir mesafede olup vilayetin şark kısmını teşkil eder. Bir taraftan Ardahan ve Posof kazalarına huduttur. Kazanın vilayet merkezine şimdilik muntazam şose yolu ikmal edilmek üzeredir. Bu yol kazanın hayatı denecek derecede mühim inkişaf vasıtası olacaktır. Şavşat, Ardahan şose halinde tesviye-i

¹⁸⁴ Doğu Gazetesi, 27 İkinci Kanun 1938.

turabiyesi ikmal edilmek üzere bulunan yol ile bağlıdır. Bu kaza kendi hududu olan Sahara yaylasına kadar yolunu yapmışsa da Ardahan kendi hududu içinde bulunan kısmını henüz tamamıyla ikmal edemediği için şimdilik bu kısımdan Şavşat'a otomobiller güçlükle geçmektedir. Yapılmamış olan kısım beş kilometrelik kadar az bir yerdir. Önümüzdeki ilkbahar yol mesaisinde Kars vilayetince bu geçitte açılırsa Kars'la Şavşat arasında muntazaman otomobil işleyebilecektir. Kaza dâhilinde ikisi beş sınıflı olmak üzere on iki resmi ilk mektep vardır. Kazanın ihracat eşyası olarak Ardahan'a sevk edilen yaş meyve ile Artvin pazarına sevk edilen hububat ve İstanbul'a sevk edilen 70 bin kilo kadar yağı şayanı kayıttır. Yollar tamamen ikmal edilmediği için bu ihracat eşyası mahallinde pek ucuz olarak sarf edilmektedir. Bu itibarla kazanın iktisadi vaziyeti şimdilik pek iyi değilse de gerek Artvin'e gerekse Ardahan'a açılmakta olan şose yolları tamamen bitirilince bu vaziyet düzelmiş olacaktır. Şavşat'ın son harplerdeki vaziyeti ise kısaca şöyle izah edilebilir: Ruslarla Osmanlı Hükümeti arasında açılmış 93 harbi neticesi olarak 45 sene kadar Rusya hükümetinin elinde esir kalan bu muhit umumi harpte 330 senesinde Türk kuvvetleri tarafından istirdat edilmiş ve bu istirdadı takiben halk, Rus kuvvetlerine karşı sekiz ayda müdafaa harbi yapmışsa da Erzurum'un sukutu üzerine tekrar Rusların istilasına maruz kalmıştır. Umumi harp içinde Ruslarla yapılan Brestlitovsk muahedesi hükümlerine tevfikan arayış umumiye vaki müracaatta halkın müttefik ve bilakaydüşart anavatanla birleşme arzusu üzerine kaza tekrar 333 senesi sonlarında anayurtla birleşmişse de 334 senesinde İngilizler tarafından işgal edilmiş, 335 senesinde ise meşum Sevr muahedesi hükümlerine tevfikan bu defa da Gürcülerin eline geçmiştir.

İzah ettiğim şekilde birçok felaketler geçiren kaza halkı milli benliğinden bir zerresini bile olsun kaybetmeyerek İngiliz ve Gürcü idarelerini de filen reddetmiş ve bunların istilası altında olduğu halde Erzurum ve Sivas kongrelerinden aldığı ilhamla bu yabancı müstevlilerle birçok mücadeleden sonra halk kendiliğinden milli teşkilat kurarak bu teşkilatın başında bulunan Müftü Fevzi Efendiyi mebus intihap etmeye muvaffak olmuş ve birinci Büyük Millet Meclisine iltihak etmek üzere Ankara'ya göndermiştir. Bu suretle hükümetle iltisak peyda etmiş olan halk, heyecanla kurtuluş gününü beklerken kahir Türk ordusunun Şark cephesi kuvvetler tarafından tepelene Ermenilerden sonra sıranın kendilerine geldiğini anlayan Gürcüler, 337 senesinin Mart ayının yedinci günü muharebeye meydan vermeden Ardahan yoluyla kazaya dâhil olmuş Türk askeri ve önlerindeki şanlı bayrağımıza resmi selamı ifa ettikten sonra çekilip gitmişlerdir. Bu

suretle son defa istirdat edilen kaza ebediyen kendi ulusuna ve anayurduna kavuşmuştur. Mesut olmuştur.”¹⁸⁵

Bayburt Hastane İstiyor

Bayburt nüfusunun artık bir hastane ihtiyacını fazladan hak ettiğini belirten haberde, geçen yıllara ait rakam ve istatistikler haberde yer alırken hem bir sitem, hem de bir öneri açısından anlamlı bir haber ile karşılaşmaktayız.

“Bu uğurda sarf edilecek mesai yerindedir ve büyük bir ihtiyacı karşılayacaktır

Bayburt (muhabirimizden) bundan evvel Bayburt hakkında yazdığım umumi bir yazıda sağlık durumundan da bir parça bahsetmiş, ezcümle Bayburt'ta 30-40 yataklı bir hastanenin yapılmasının zaruri olduğunu ilave etmiştim. Bugünkü yazımda yine Bayburt'un çok lüzumlu bir ihtiyacı olan sağlık işleri ve dolayısıyla hastane meselesi etrafındadır. Bu ihtiyacın gazete sütunlarında haklı olduğunu göstermek lüzumunu hissettiğim için hükümet doktoru Bay Kamil Alptufan'ın fikirlerini ve düşüncelerini de anlamaya karar verdim. Ve bu ziyaretten aldığım neticeye kendi görüş ve düşüncelerimi ilave ederek Bayburt'un bu haklı isteğini tebarüz ettirmeye çalışacağım. Evvelki yazımda demiştim ki: hükümet sağlık işlerinde azami hassasiyet gösterirken, Gümüşhane gibi 2 bin azami 3 bin nüfusu geçmeyen ve nüfusunun birden tezayüdüne imkân olmayan bir yerde hastane yapılmak lüzumu hissediliyor da Bayburt'ta neden hissedilmiyor? Evet! Gümüşhane bugün vilayettir, binaenaleyh bu ihtiyacın kazalardan evvel vilayette karşılanması lazımdır. Doğru, kabul ediyoruz. Fakat: nüfusu on üç bine yakın olan Bayburt'un aradaki fark nazarı itibara alınırca bu ihtiyacı vilayetten evvel göze çarpması lazım gelirken, kesafeti nüfus itibarıyla Bayburt'tan çok dün olan ve bu farkı hiçbir zaman aradan kaldırmamasına imkân olmayan vilayetin sağlık işleri göz önüne alınırken; köyleriyle beraber seksen bin nüfusu geçen Bayburt'un ve bu kadar halkın sıhhi durumları, sağlık işleri neden göz önüne alınmıyor? Gösterilen gayret eğer halkın sıhhi vaziyetini düzeltmek ve onu hayata zinde bir vücutla hazırlamaksa bugün Gümüşhane ili içerisinde en evvel Bayburt'un buna ihtiyacı vardır. Bu hususta sarf edilecek herhangi bir gayret yerindedir. Ben ve yine beraber aynı düşüncede olanlar Gümüşhane'de veyahut şurada burada hastane yapılmasını demiyoruz. Yurdun her bucağında müteaddit hastanelerin açılması en büyük temennimizdir. Ancak: bugün Bayburt'ta yapılacak bir hastane veyahut ta bugünkü dispanserin oldukça bir emek sarfıyla hastane şekline ifrağı yüzlerce yurttaşın hayatını

¹⁸⁵ **Doğu Gazetesi**, 3 Şubat 1938.

kurtaracaktır. Bu hususta sarf edilecek mesai hiçbir zaman boşa gitmeyecek, tam yerinde ve isabetli olacaktır. İddiamı ispat için Bayburt dispanserinin yalnız iki yıllık mesaisini aşağıya çıkarıyorum: 936 senesinde Bayburt dispanserine 9.127 vatanadaş; 937 senesinde de 8.828 vatanadaş müracaat etmiştir. Müracaat edenlerin aylık vesaiti nispeti 750'yi geçmektedir. Bu arzu ve hakikatleri ortaya atarken, bugün yarın toplanacak olan vilayet encümen üyelerinin Bayburt'un bu müphem ihtiyacını karşılamak hususunda bir karar vermelerini bekliyoruz. Ve ümit ediyoruz ki memleketin bu mühim ihtiyacı sayın üyelerin nazarı dikkatinden kaçmayacak ve Bayburt 938 yılı içerisinde bir hastaneye kavuşacaktır.”¹⁸⁶

Trabzon'da Yeni Bir Hastaneye Başlandı

Gazete, Trabzon'da büyük bir hastanenin inşaatına başladığı bilgisini okuyucularla paylaşmıştır. Sıhhat vekâletinin yatırdığı büyük numune hastanesi inşaatına başlanmıştır. Trabzon bu suretle büyük ve modern bir hastaneye kavuşmuş oluyor.¹⁸⁷

Kars Hayvan Borsası İçin Muntazam Bir Bina Lazım

Haberde, Kars hayvan borsasının önemine değinilirken, bu borsanın bölgede halkın sorunların çözümünde katkıları olduğuna değinilmiştir. Eksiklik olarak güvenli ve emniyetli bir binalarının olmayışı görülmüş, dolayısıyla da gerekli adımların atılmasının doğru olacağı belirtilmiştir.

“Komiserlik ve satış mahallerinin birleştirilmesi işlerin selametini ve intizamını daha iyi temin eder

Şark hayvancılığın inkişafında ve kısa zaman içinde mühim bir rol oynayan Kars hayvan borsasının kapanması gereken büyük bir boşluğu doldurmuş bulunmaktadır. Bütün hayvan satışı ancak borsada muamele görmektedir. Borsa kurulmadan evvel satışın inzibat altına alınmaması yüzünden köylü bilhassa çok mutazarrır oluyordu. Hayvanlarını şehirde satmaya getiren köylüler ellerine birer kamçı alarak yollara çıkan ve kendilerine cambaz ismi verilen bir takım kimseler tarafından karşılanıyorlar,

Kars Hayvan Borsası İçin Bir Bina Lazım

Senin hayvanı satacağız diyerek köylünün elinden malı alıyor, tartıdan, fiyattan çalınarak vatanadaşın elinden hayvanları kapatılmak suretiyle elde ediliyordu. Köylüden

¹⁸⁶ Doğu Gazetesi, 4 Şubat 1938.

¹⁸⁷ Doğu Gazetesi, 5 Şubat 1938.

aldıkları hayvanları satamayarak köylüye birkaç gün sonra iade eden ve verdiği pey akçesini de köylüyü tehdit ederek geri alan zorbalaraın miktarı az değildi.

Borsanın kurulmuş olması gerek hayvan satışını ve gerek mahsulatını inzibat altına almış ve vatandaşın hukukunu korumaya muvaffak olmuştur. Kars hayvan borsası Ardahan'da da bir şube açmış bulunmaktadır. Yalnız borsanın bir derdi vardır: binasızlık! Borsa komiserliğiyle satış mahallinin birleştirilerek muntazam bir binaya nakli işlerin selamet ve intizamını temin bakımından zaruri görülmektedir.”¹⁸⁸

Kars, Sarıkamış, Iğdır Elektriği

Bu haberde, hazırlanan elektrik tesisatı projelerinin ekonomik boyutu ele alınmıştır. Projelerin maliyetinin ne kadar mal olduğu okuyucularla paylaşılmıştır. Yapılan keşiflere göre kaçta çıkacak? Kars şehrinin elektrik tesisatı projeleri hazırlanmıştı. Yapılan keşfe göre bunun 296,400 liraya yaptırılabilceği anlaşılmıştır. Projeleri aynı şekilde yaptırılmış olan Sarıkamış tesisatı 80,000 Iğdır ise 84,692 liraya mal olacaktır. Bu tesisatın yakında münakaşaya konulması takarrür etmiştir.¹⁸⁹

Su Şehrinde Elektrik

Bölgede elektrik işleri tüm hızıyla devam etmektedir. Su Şehri kazasında yapılacak olan elektrik tesisatının maliyeti hakkında da bilgilendirmede bulunulmuştur. Su Şehri Sivas, Erzincan yolu üzerinde çok şirin bir kasabadır. Her tarafı bağlık bahçelik, havası, suyu gayet iyidir. Kazada elektrik tesisatı vücuda getirmek için teşebbüsata girişilmiş ve mühendisler getirilmiştir. 70 beygir kuvvetinde yapılacak olan bu tesisat için 2000 lira sarf edilecektir.¹⁹⁰

Diyarbakır-Tatvan Yolu Bu Yıl Ele Alınacaktır

Haberde, kış şartlarının sona ermesinden dolayı yapılacak yol çalışmalarıyla birlikte başlanılacak köprü inşaatları hakkında detaylar paylaşılmıştır.

“Önümüzdeki inşaat mevsiminde köprülerin yapılmasına başlanıyor

Van (Hususi) Diyarbakır'dan Tatvan'a kadar uzanan yol, Doğu bölgesinin ana damarlarından sayılır. Uzun kış yıllarında bu yol şimdiye kadar güzergâhına rastlayan vilayet, kasaba ve köyler için kendisinden beklenen vazifeyi yapamıyordu. Trenin bu

¹⁸⁸ Doğu Gazetesi, 5 Şubat 1938.

¹⁸⁹ Doğu Gazetesi, 9 Şubat 1938.

¹⁹⁰ Doğu Gazetesi, 10 Şubat 1938.

tarafllara uzaklığı, yolun bozukluğu, mevsimin Şiddetli nakil işlerini sekteye uğratıyordu. Memnuniyetle haber aldığımıza göre hükümet bu yolu 1938 Haziranından itibaren devlet yolları arasına almıştır. Şose azami üç yıl içinde baŐarılacak, Milayadi-Batman ayı üzerinde önümüzdeki inşaat mevsiminde muazzam bir köprü yapılacaktır. Bu haber, yoldan bilhassa faydalanılacak olan Van için eşsiz bir müjdedir. Doğunun kalkınmasına bilhassa önem veren devletin bu yerinde kararı Vanlıları son derece sevindirmiştir.”¹⁹¹

Van’da Bol IŞık

Gazete, Van ili ve çevresi hakkında yapılacak imar faaliyetleri hakkında bilgiler sunmaktadır.

“Van (Hususi) Birden bire küçük elektrik makinesinin uğradığı ani arıza yüzünden Van’da elektrik iŐıđı çok azalmıŐtı. Belediye reisi Şaban Boysa’nın büyük himmeti sayesinde elektrik fabrikasına büyük bir makine getirilmiş ve montajı yapılmıştır. Önümüzdeki ay iptidasından itibaren yeşil Van tekrar bol iŐıđa kavuşmuş olacaktır.

ErciŐ Nahiyelerinde İmar Faaliyetleri

ErciŐ (hususı) kazamızın Kocapınar nahiyesinde mran işleri ilerlemektedir. Köy yolları düzeltilmektedir. Üç yeni dükkân, bir park bir jandarma karakolu yapılmıştır. Yeni köyde de bu yıldan itibaren köy kanunu tatbik edilecektir.”¹⁹²

Çoruh’un Yolları

nemli bir haber ile yine karşı karŐıyayız... Karadeniz bölgesinin ulaşım anlamında bölgeleri birbirine bağlayan yollarda yapılan değişiklikler hakkında bilgiler paylaşılırken, aynı zamanda yolların önemi hakkında da çok mühim bilgiler paylaşılmıştır.

“Baş döndürücü tabii güzellikler arasından kıvrılıp giden yollar

Dar bütçeye rağmen bu sene yollara büyük ehemmiyet verilmiştir. Bugünkü muhtaç oruh’u yarın bu yollar refah ve saadete götürecektir

Artvin (hususı) Çoruh vilayeti meclisi Şubat başında yıllık toplantısına başladı. Vali vekili Behçet Ertan dolgun bir izahname okudu. İzahnamenin sayıp döktüğü bir senelik faaliyetin bu mektubumda ben, yalnız nafıa kısmı üzerinde durmak istiyorum. 7955 kilometre murabbı gibi geniş bir saha üzerinde teessüs etmiş bulunan oruh vilayetinin

¹⁹¹ Doğu Gazetesi, 23 Şubat 1938.

¹⁹² Doğu Gazetesi, 23 Şubat 1938.

nüfusu 160 bini geçmez. Hususi idare varidatı da o nispette azdır. Buna mukabil asırlarca imar eli değmemiş bulunan bu çetin arazi coğrafi vaziyeti ve iktisadi kalkınma bakımlarından sayısız nafia ihtiyaçlarıyla doludur. Çoruh'ta nafia faaliyeti denince hiç şüphesiz yol hatıra gelir. Çoruh'un ana yollarının ehemmiyetini, şöyle bir tasnife tabi tutmak suretiyle tebarüz ettirmek mümkün olacaktır.

1- Yalnız Çam-Borçka-Hopa (179 km)

Kars ve Doğu Beyazıt vilayetlerinin de en kısa ticaret güzergâhı olan bu Hopa-Borçka kısmı 36 km cumhuriyet idaresinin eseridir. Mükemmel ve asri bir şosedir. Umumi muvazeneeye aittir. Borçka-Yalnız Çam kısmı 143 km ise Sultan Aziz zamanında yapılan Batum-Kars şosesinin Çoruh vilayeti için de kalan parçasıdır. Vilayet nafiasına aittir. Bu yol üzerinde çar idaresi nedense fazla meşgul olmamış, ufak tefek tamirlerle iktifa etmiş. Yol umumiyet itibariyle dardır. Güzergâh, saatle ölçülen zaman parçalarının mühim bir iktisadi unsur olarak mütalaa edildiği bu devrin ihtiyaç ve icaplarına uygun değildir. Dağların dik sathı maillerinden geçen bu dar yol fazla olarak, bütün sene boyunca çöküntü ve yıkıntılara maruzdur. Bu ehemmiyetli güzergâhın böyle arızalarla kapanmaması ve ticari faaliyetin sektedar olmaması için Çoruh nafiası, adeta Kuvayı umumiyesini israf edercesine, dikkat gözünü bir an için olsun buradan ayırmamaktadır. Bu temizlik bunca kuvvet sarfına rağmen şüphesiz ki rasyonel bir mesai değildir. Umumi muvazenenin er geç ele alacağı muhakkak olan bu yolda Çoruh nafiası tedric kaidesine dayanarak faydalı programlarla tadil ve ıslah teşebbüsüne geçmek ihtiyacını duymuş ve işe başlamış bulunuyor. Borçka'dan itibaren Çoruh suyunun sağ tarafını takiben, Artvin'e bir yan ve uzak bakışla Berta hanları üzerinden Ardanuç'u da sağında ve uzağında bırakmak suretiyle karanlık meşe ve Yalnız Çam istikametine nazaran bu güzergâhın Borçka- Berta kısmını Çoruh suyunun soluna geçirmeye karar vermiş, Artvin ile Borçka arasında iki ay evvel faaliyete geçmiş bulunmaktadır. Şu vaziyete göre bugünkü 73 kilometrelik Borçka-Berta hanları yolu 1,3 kilometreye inmekle umumi güzergâhtan 30 kilometre kazanılmış; evvelki mektuplarımdan birinde arz ettiğim gibi bu yol, Artvin'in içinden geçeceğine ve yine Artvin'in içinden Yusufeli yoluna kavuşacağına göre vilayet merkezinin inkişafı kolaylaşmış bulunacaktır. Kaldı iki, yeni Artvin-Borçka güzergâhı kötü virajlardan tehlikelerden kışın ekseriyetle kar ve tipiden kapanan Sinkot dağından kurtarılmış, emniyet altına alınmış olacaktır. Yine bu yol, Artvin'in Sirya Nahiyesinde Artvin'e bağlanmış bulunacaktır. Bu uzun güzergâhta daha bir yerde tadilat yapılmak zarureti vardır. Ardanuç

mıntıkasında Şimdiki Ardanuç nahiye merkezinin karŐırlarında Tütünlü köyü civarında yaz ve kiŐ heyelanlar yüzünden her sene yüzlerce amele israf edilen kısım üzerinde. Bu tadil Naldöken'den ayrılarak doğruca Harmanlı köyü üzerinden Ark başına 18 kilometrelik kısa bir yol açmakla yapılacaktır. Buradan da hem 14 kilometre kazanılmış hem de Kars-Hopa Şosesi müstakbel Ardanuç kazasının merkezi harmanlı köyünün içinden geçmiş bulunacaktır. Çalışkan Ardanuç müdürü Şaban'ın ve Ardanuluların gayretiyle köy kanununa tevfiikan, Naldöken-Harmanlı arası 10km kısa bir zaman içinde açılmış ve Ark başında Őoseye birleŐmek için 8 kilometre gibi az bir mesafe kalmıştır. Böylece biri mühim ve diğeri çok az bir mesaiye istilzam eden güzergâh değiştirme ile 224 kilometre Hopa-Borçka-Sotibar-Berta hanları-Naldöken-Ark başı-Yalnız Çam-Ardahan gibi tehlikesiz ve çok emin bir ticaret güzergâhı halini almış bulunacaktır. Üzerinde devletçe tasnif olunan yakın ve ciddi alakanın, zannederim, daha uzun müddet mahrum ve tabiatıyla yine, senenin birkaç ayında kapalı kalacaktır. Bu müşkülâtı da, Berta-Şavşat-Ardahan yolu karşılayacaktır.

2-Berta-Şavşat-Ardahan yolu

Bu, yolsuzluktan ve manlanın tevlit ettiği geçim ağırlıkları altında ezgin ve bıkkın bulunan fedakâr Şavşat halkı için bir idealdir. Şavşat bir taraftan Kars'la bir taraftan da Artvin ve Hopa ile geniş miktarda iktisadi münasebet ve ihtiyacında bulunmasına rağmen yolsuzluk yüzünden mahsulatından en hiç istifade edememekte, adeta eli kolu bağlı bulunmakta, mevcut patika yollarda bata çıka yapılmakta olan mektari nakliyatı ŐavŐatlının bu büyük derdine bir damlacık deva bile olamamaktadır. Çoruh vilayeti ve değerli valisi bu ihtiyaca Şiddetle müdahale lüzumunu hissetmiş, halkın ve idare memurlarının gayretini kamçılammıŐ, kısa zaman içinde bu güzergâhta büyük işler başarılmıştır. İlk hamlede Şavşat-Ardahan hududu arası ikmal edildikten sonra var kuvvetle Şavşat-Berta istikametine dönülmüŐ, Şavşat deresinin yalçın kayalıklarında amansız bir mücadeleye girişilmiştir. Őakule yakın meyilli kaya dağlarının bağrında cereyan eden ve birkaç yurttası bile Şehit bırakan bu çetin savaŐ nerede ise kalenin kapısını söküp atmak üzeredir. Daha bir 15 kilometre. Ve nihayet bir yıllık bir gayret, ondan sonra 86 kilometrelik Berta-Şavşat-Ardahan yolu ŐavŐatlılara mübarek olsun! Hem öyle ki, kuru virajsız, tehlikesiz, Hopa-Ardahan-Kars iktisadi muvumanını kısım bile emniyet altında bulunduracak bir yol! Bu Hopa-Kars ana yolunun ehemmiyetini bu kısa satırlarla izah edebildiğime kani değerim. Bu ehemmiyeti Hopalılar, Artvinliler, ŐavŐatlılar, Ardahan'ın,

Kars'ın hatta ve hatta daha çok ilerilere kadar genişleyen Doğu parçasının tüccarları, nakliyecileri ve işi ele almış değerli idarecilerimiz ve fen adamlarımız çok iyi takdir ederler. Bu güzergâhın bugünkü kifayetsiz haliyle yaptığı hizmeti Hopa iskelesinin defteri amalinden okumaya lüzum yoktur. Bu satırlarla benim yapmak istediğim şey Çoruhlu hemşerilerime ve alakalı ticaret erbabına bu Kars-Hopa güzergâhındaki programa alınmış ve üzerinde ısrarla çalışmakta bulunan işleri ve muvaffakiyetleri tebşir ve izah etmektir.

3- Artvin-Vecenk-ersis yolu (130km)

Yolsuzluk yüzünden Şavşat kadar hatta daha fazla bulunan Yusufeli'ni bir taraftan Erzurum'a bir taraftan da Artvin üzerinden Hopa'da sahile bağlayacak olan bu yol hakkında Yusufeli'ne tahsis etmek istediğim diğer bir yazıda izahat vermek istiyorum. Şu kadarcık ilave etmeliyim ki bu güzergâhta vilayet nafiasının ehemmiyetle ele almış olduğu bir mevzudur.

4- Sarp-Hopa-Arhavi-Viçe-Rize sahil yolu (78km) (alt tarafı 5.de)

Çoruh Yolları (üst tarafı 3.de)

Büyük harpte çar idaresi tarafından yapılmış, istirdattan sonra el değmemiş üzerinde ne köprü ne menfez kalmış, döküntü, yıkıntı ve türlü müdahalelerle kısmen tarla haline getirilmiş bu suretle yer yer kopmuş ve harap olmuş bir halde yeni Çoruh vilayetine devredilmiş bu yol Çoruh'un sevgili valisi Refik Koraltan'ın yakın alakası, Hopa kaymakamı Sabri Demir'in ve coşkun Karadeniz halkının sevdalı gayret ve hamleleriyle kısa zaman içinde motorlu vesaitin işlenmesine açılmış bulunmaktadır. Bu yolun ehemmiyetini, Üsküdar'dan Karadeniz kıyısını takiben Sarp hududuna kadar uzanacak olan uzun caddenin turizm bakımından haiz olduğu kıymet çerçevesi içinde mütalaa etmek lazımdır. Baş döndüren tabii güzelliklerle dolu Rize ile Hopa arasındaki sahil dekorun da bir otomobil seyahatinin vereceği zevkten daha bir müddet istiğna gösterilmezdi. Kaldı ki denizin hırçın zamanlarında Hopa'da vapura girmeyen ve vakti nakit olan yolcular Rize ve Trabzon hastanelerine hemen ulaşmak zaruretinde bulunan hastalar için de büyük bir ihtiyaç idi. Bu bakımlardan değeri yüz binlerce lira ile değil milyonlarla ölçülebilen bu yol meğerse devletin doğuya verdiği ehemmiyeti Çoruh vilayetinde muvaffakiyetle ifade edecek olan Refik Koraltan'ın bir işaretini bekliyormuş. Şimdi Çoruh vilayetinin bu ana yolları ve bunların şubeleri üzerinde idame ettirdiği faaliyeti rakamların belagatine terk edebiliriz. Yeniden açılan ve yapılmakta olan yolların toprak tesviyesi tamamen bitirilen kısmın boyu: 27.571 metre. Silindirajı bitirilmiş kısmın boyu: 4.518 metre. Döşenmiş

kırma taş: 3.590 m3. Silindirilmiş veya döşenmiş blokaj taş: 1.927 m3. Ham taş: 5.000m3. Tabiyesi ahşap olup yeniden yapılan köprüler: adet 24, mecmuu açıklık 326 metre tabiyesi beton veya kargir olanlar adet 125, mecmuu açıklık 125 metre. Her nevi köprü ve menfez tamirâtı: adet 67, mecmuu açıklık 223 metre. Harçlı istinat duvarı 1047m3. Kuru istinat duvarı 10562m3. Kaya hafriyatı 50099m3. Ariyet imla 9.612 m3. Asfalt: 600 m2. Bu işler için yapılan masraf: 16.926 lira. Çalıştırılan amele-i mükellefe 9.243 ilave etmeliyim ki köy kanununa göre yapılan işler mevzuumuz haricindedir. Bu rakamlardan sonra Çoruh'un iş canlı değerli nafıa müdürü Emin Vural'ı ve Şavşat deresi kahramanı fen memuru Sadi'yi bir Çoruhlunun duyduğu haz ve sıfatla saygı ve minnetle anmak borcundayım. Dün de bu Çoruh, bu 160 bin nüfus, o nispette mükellef amele, çok mütevazı olmakla beraber yine bu bütçe ve bu para vardı. Bu mükellefiyetler ifa ediliyor ve bu paralar harcanıyordu. Fakat o kadar ortada bir şeyler yoktu!

Bu verdiğim rakamların Çoruh'un bu çetin tabiatı üzerinde tespit ettiği maddi eserleri ve Çoruhlunun bu eserlerden yaptığı maddi istifadeyi miktar tutalım ve bunları geçmiş senelerin adedince hem çok gerilere gitmemek şartıyla çoğaltarak Çoruh'u gözümün önünde canlandıralım. Dört başı mamur bir Çoruh! Fakat hayır, bu bir rüya ve hayal olur! Hakikat şudur: Hamle inkılabındır, rejimindir, gittikçe alevlenen Kemalizm heyecanıdır. İşe yeniden başladık; yeniden hayata doğduğumuz gibi! Çoruh bugün muhtaç; fakat yarın muhakkak mesut ve müreffektir. Yurdun umumi imar ve kalkınma ilerleyişine artık ayak uydurdun, güzel Çoruh! Hamleye devam!.”¹⁹³

Kop Yolu Gene Kapalı

Kış şartlarından dolayı yolların kapanması ve bu durumun gerek ulaşımaya gerek de ticarete ne şekilde yansıdığını gösteren önemli bir haber gazete tarafından paylaşılmıştır.

“Posta dün saat üçe kadar Kop'a gelememişti

Birkaç gün evvel yağmış olan kar gerek Trabzon gerek Pasinler istikametindeki transit yollarıyla beraber Erzurum'dan mülhakata giden bütün yolları kapamış ve Erzurum'u etrafından tamamıyla tecrit etmişti. O kadar ki şehrin haricine çıkmak hatta kapılardan uzaklaşabilmek motorlu vasıtalar için kabil olamamıştır. Yalnız yakın köylerden kızaklarla şehre gelmek mümkün olabildiği. Transit yolları üzerinde bilhassa en büyük bir mani teşkil eden Kop'ta tamirâtı mütemadiye amelesi büyük bir faaliyetle işe

¹⁹³ Doğu Gazetesi, 1 Mart 1938.

başlamıştı. Geçen hafta zarfında ancak ve güçlükle iki posta gelmiş olmasından dolayı bu yeni faaliyetin yolları tamamen açacağı ümit edilmişti. Pazartesi günü Kop ile Pırnakapan arasına düşen büyük bir çığ yolun 70 metrelik bir kısmını tamamen geçilmez bir hale koymuştu. O akşam çok şiddetli ve soğuk bir rüzgâr da başladı. Bu rüzgar şimdiye kadar açılmış olan bütün mıntıkları dağlardan ve yüksek yerlerden önüne katıp sürdüğü karlarla eski haline ettiği gibi sert bir buz tabakası haline getirdi. Bugün bu yeni tabaka ile örtülen yerler ancak büyük bir çalışma ile açılabilir hale gelmiştir. Gerek mülhaktan gerek Trabzon'dan Erzurum'a gelen potalar yolların muhtelif yerlerinde kalmışlardır. (alt tarafı 3.de)

Kop Yolu Gene Kapalı

Evvelki gün Erzurum'a gelmesi lazım gelen posta bir müddet Gümüşhane Bayburt arasının geçilmez hale gelmesi yüzünden Gümüşhane'de beklemeye mecbur olmuştur. Bu sırada postanın kızaklarla bile yoldan geçirilmesine imkan hasıl olamamıştır. Nihayet posta Gümüşhane'ye erişmişse de bir müddet orada kalmaya mecbur olmuş ve Salı günü akşamı saat 19 raddelerinde Bayburt'tan ayrılmıştır. Dün saat 3'e kadar posta Kop'a kadar gelememişti. Yolların ne zamana kadar açılacağı şimdiden kestirilememektedir. Mamafih hava yumuşamış ve güneş yüzünü göstermiştir. Açma faaliyetine şiddetle gergi verilecek ve mümkün olduğu kadar süratle yollar açtırlacaktır.”¹⁹⁴

Doğu Şehirlerinde Kar ve Kış

Bu haber, içeriğinde herhangi bir imar faaliyeti barındırmamaktadır. Fakat dönemin kış şartlarına bir misal olması hasebiyle nitelendirebileceğimizden bu haberi paylaşmaktayız.

“Ardahan (Hususi) Bu sene Ardahan'a fazla miktarda kar yağmaktadır. Sekiz gündən beri devam eden kar bir metreyi bulmuştur. Şiddetli fırtınalar yüzünden Kars-Ardahan postası iki gün tehhürle gelebilmiştir. Posof ve Şavşat ve Çıldır kazaları arasında münakalat durmuş gibidir. Ardahan'dan Kars'a giden yolculardan bazılarının halen evlerine dönmedikleri ve şimdiye kadar da kendilerinden bir haber alınmadığı cihetle hayatlarından endişe edilmektedir.

Ardanuç (hususı) İki aydan beri sonbahar havası gibi geçen kış, kurban bayramından sonra şiddetini artırmıştır. Nahiye merkezine yağın karların azlığına nispeten

¹⁹⁴ Doğu Gazetesi, 2 Mart 1938.

soğuk pek fazladır. Civar köyler ise kar altında kalmıştır. Soğuklar bütün şiddetiyle devam etmektedir.

Muş (hususî) Garp illerinde bu sene fazla soğuk ve kar görüldüğü halde, rakımının yüksekliğinde rağmen kânunusaninin altısına kadar şehrimizde kar görülmemiştir. O gündən bir gün sonra başlayan kar şubat on beşine kadar üç metre sekiz santimi bulmuş ve bugün yerde ancak bir metre kar kalmıştır. Sühnet derecesi bir gün ancak nakıs on sekize düşmüş, diğer günler zait ve nakıs dört ile beş arasında oynamıştır. Odun kömür boldur ve ucuzdur.”¹⁹⁵

Trabzon Planının Avan Projesinde Bazı Teklifler

Gazete, haberin detaylarında Trabzon bölgesinde yapılacak olan yeni yol ve liman çalışmalarını okuyucularına aktarmaktadır. Yapılacak çalışmaların önemi de haberin detaylarında yer almaktadır.

“Yeni rıhtımlar, yollar, sanayi mahallesi, fûniküler

Trabzon (Hususî) Şehircilik mütehasısı Profesör Lambert tarafından gönderilen şehrin avan projesi tetkik edilmektedir. Bu raporun ilk kısmı yollara ve limana tahsis edilmiştir. Rapora göre, kayalar atılmak suretiyle Cenup sırtları cihetindeki yol genişletilecektir. Bir yol istasyonu tesis edilecek, burada kamyon parkı, benzini ve su alma yeri tesis edilecektir. Ayrıca tamir atölyeleri, yedek aksam merkezi ve durma mahalli yapılacaktır. Yolcu ve şoförler için han ve oteller göz önünde tutulmuştur. Şehrin kademeli cihetleriyle liman arasında sıkı münasebet tesis için yan yana iki kademeli ve geniş bir manevra sahası tesis edilecektir. Liman sahası şarka doğru uzatılacak rıhtım ve dolma set inşa edilecektir. Vapurların yanaşacağı rıhtım sınai mahallede bulunacak olan eşya ve yük istasyonlarına ufak demiryollarıyla bağlanacaktır. Gömlekçi mahallesi kısmında amenajman yapılacak, Rize cihetindeki yol ile şarkta Erzurum yolu tevsi edilecektir. Sınai mahallenin burada tesisi zaruri görülmektedir. Yirmi bir hektar genişliğini tutacak olan bu sahada antrepolar ve imalathaneler vücuda getirilecektir. Sınai mahallenin bu tarafta oluşu duman ve sair ifrazatla şehir havasının bozulmasını temin içindir. Limanda ve sınai mahallede çalışacak amelenin gidip gelişini kolaylaştırmak için bir fûniküler yaptırılması da zaruri görülmektedir.”¹⁹⁶

¹⁹⁵ Doğu Gazetesi, 8 Mart 1938.

¹⁹⁶ Doğu Gazetesi, 8 Mart 1938.

Bingöl Kazasında İmar ve Kültür Hareketleri

Haberde, Bingöl kazasında geçen yıllarda yapılmış imar faaliyetleri ile ilgili bilgiler yer alırken, mevcut durum hakkında da bazı önemli bilgiler paylaşılmıştır.

“Önümüzdeki baharda üç yeni bina daha yapılacak

Bingöl, (hususî) Dört sene evvel bir köy olan bugünkü kazada güzel evlere rastlarsınız. Geçen sene belediye tarafından inşa edilen yeni iki binanın biri bugün hükümet dairesi olarak kullanılmaktadır. Diğeri halkevine tahsis edilmiştir. Baharda kazada bir jandarma dairesi için on üç bin lira tahsisat verilmiş, resim ve planları ikmal edilmiştir. Belediye tarafından geçen sene şehir planı, umumi hela, köprü gibi başarılı işlerden sonra baharda bir hamam, bir de çeşme yaptırılacaktır. On bin fidan yetiştirecek bir fidanlık için tahsisat ayrılmıştır. Kazada yeni kurulan halk okuma evine köylerden rağbet fazladır. Haftada bir köylüye istifadeli konferanslar verilmekte ve onlara gazetelerdeki yeni haberler okutulmaktadır. Halkın daha yeni haberler alması için yakında bir de radyo getirilecektir. Eski senelere nispetle gece derslerine tevacüm fazladır. Derslere devam eden köylülerin hepsi de gazete okuyacak kadar harfleri öğrenmişlerdir. Bu sene gece derslerinden beklenen randıman elde edilmiş demektir.”¹⁹⁷

Rize’de Yapılacak Hastane

Yeni bir hastane... Haberde, Rize’de yeni bir hastanenin yapılacağı ve maliyeti hakkında bilgi verilmiştir.

“Rize, 7 (A.A.) Şehrimizde yapılacak olan hastane müzayede ile taliplisine ihale edilmiştir. Hastane binası 100 bin liraya mal olacaktır.”¹⁹⁸

Trabzon’un Yeni Planında Yollar ve Caddeler

Gazete, daha önce Trabzon’da yapılacak olan yeni projelerden bahsetmişti. Bu haberde detaylara inilerek haberin devamı niteliğinde bilgiler sunmaktadır.

“Lambert’in avan projesinde daha neler var?

Trabzon (Hususî) Şehircilik mütehasısı Profesör Lambert’in buraya gönderdiği Trabzon’un planının avan projesinin bir kısmı hakkında evvelce malumat vermiştim. Mütehasıs bu projede yollar için de şu tekliflerde bulunmaktadır: Atatürk caddesinin

¹⁹⁷ Doğu Gazetesi, 9 Mart 1938.

¹⁹⁸ Doğu Gazetesi, 10 Mart 1938.

tesviyesi ve genişletilmesi çok isabetli olmuştur. Aynı ameliye cumhuriyet caddesiyle diğer şimal ve cenup caddelerine de tatbik edilmelidir. Şehrin denize doğru açılabilmesi için 250-300 metre ara ile şimdiki meydandan Ayasofya'ya kadar olan sahada, en işlek mahallelerden en uzak semtlere kadar uzanan yollar ıslah edilmeli, genişletilmeli ve yenileri açılmalıdır. Bilhassa imaret mahallesinde ana caddeden denize kadar şimal ve cenup istikametlerinde bir caddenin açılmasını teklif ediyoruz. Denize uzanan her caddenin nihayetine, vesaiti nakliyenin kolayca dönebilmeleri için geniş dairevi meydanların açılmasını lüzumlu buluyoruz. Aynı zamanda dairevi şekilde yaya kaldırımlarının kenarlarına bir sıra akasya veya servi dikmek ve yaya gidenlerin istirahatleri için kenar duvarlara yaslanmış taş sıralar koymak muvafık olur.”¹⁹⁹

Erzurum'a Gelen Demiryolu

Haberde, büyük bir tünelin açıldığı bilgisi yer almaktadır. Şüphesiz, demiryolu açısından tünelin açılması bölgede önemli bir gelişme olarak karşılanmıştır.

“Kemah-Divriği arasındaki büyük tünel de açıldı

Erzincan, 19 (A.A.) Sivas-Erzurum demiryolu boyunca Divriği ile Kemah arasındaki 15. Kısımda bulunan tünel bu gece açılmıştır.”²⁰⁰

Ağrı Umumi Meclisi İctimalarını Bitirdi

Bu haberde, Ağrı Umumî meclisinin toplantılarının bittiği ve toplantılarda alınan kararlar hakkında malumatlar paylaşılmıştır. Yapılacak imar faaliyetleri ve bu faaliyetlere ayrılacak bütçe hakkında, sağlık alanına ve daha birçok konu hakkında bilgiler sayısal ifadelerle okuyucuların bilgisine sunulmuştur.

“Bu yıl bir hükümet konağı, telgrafhane, hapishane ve inhisar binalarının da inşasına başlanacak

Ağrı (Hususi) Umumi meclis 1 Şubat 938'de İlbay Burhanettin Teker'in başkanlığı altında içtimaa başlamış ve 12.3.938'de ödevini bitirerek içtimaina son vermiştir. 938 yılı için kabul edilen varidat yekûnu 277.422 lira 46 kuruştur. Bunun 191.975 lira 46 kuruşu adi bütçe ve 85.447 lirası da fevkalade bütçe ile verilmiştir.

¹⁹⁹ Doğu Gazetesi, 18 Mart 1938.

²⁰⁰ Doğu Gazetesi, 22 Mart 1938.

Adi bütçe ile verilen tahsisat yerleri

Hususi muhasebeye 42.412 lira, Kültür işlerine 49.395 lira 65 kuruş, bayındırlık işlerine 6.448 lira, sağlık sosyal yardım k. İş. 34.521 lira 78 kuruş, tarım veteriner ve sanat işlerine 14.517 lira, ilin muhtelif ve müşterek işlerine 44.681 lira, yekûn 191.975 lira 46 kuruş.

Fevkalade bütçeyle verilen tahsisat yerleri

Bayındırlık inşaatı için 50.300, hususi muhasebenin emlak ve akar işlerine 4.750, kültür fevkalade işlerine 36.147 veterinerliğin aygır deposu inşaatına 4.250 yekûn 277.422 lira 46 kuruş. Geçen yılki bütçe tutarı olan 264.748 lira 91 kuruşla yapılan bütün işlere yok nazarıyla bakılarak önümüzdeki yıl için hazırlanan bütçe muhteviyatı ile yapılacak bütün işler bir kalkınma programı olarak kabul edilmiş ve bilhassa imar işlerine yer verilmiştir. Geçen yılki bütçe ile bu yılki bütçe rakamları arasında görülen 12.673 lira 55 kuruş fark ileri hareketin bir ifadesidir.

Kültür

Merkezde yaptırılacak 40,000 lira bedeli keşifli olan ilkokul binasının 938 yılında 20,000 lirasını verecek ve bu binayı iki senede bitirecektir. Aynı zamanda Eleşkirt'in Tahir köyünde ve ilin Hamur, Cumaçay kamunlarında köylü tarafından yaptırılacak olan modern üçer sınıflı köy okullarına da yardım edecektir.

Sağlık İşleri

Elli yataklı merkez numune hastanesinin mutfak, çamaşırhane ve ameliyathanesine yenilikler ilave edecek ve en mübrem ihtiyaç olan bir röntgen makinası mubayaa edecektir.

Hususi Muhasebe

Doğu Beyazıt ilçe merkezinin istasyona nakli dolayısıyla bir ilçebay ev ve geçen yıl inşasına başlanıp ta yarım kalmış olan Patnos ilçebay evi ve il merkezinde bir garajı ikmal ettirecektir.

Bayındırlık

Kara Köse, Kağızman, Kara Köse, Van, Doğu Beyazıt, Iğdır yollarını ve bu yollardaki köprü ve menfezleri esaslı bir surette inşa ve tamir ettirecek ve mükellef ameleiy de burada çalıştıracaktır. İl merkezine yarım saat mesafede bulunan Küp Kıran

Köyü arasındaki ahşap köprü ihtiyaca kâfi gelmediğinden vilayetle müştereken beton olarak yeniden yaptıracaktır.

Veteriner ve Tarım İşleri

İl merkezindeki numune fidanlığı etrafında bulunan ve yarı kalmış olan duvarı tamamlatacak, içinde bir park, havuz ve kameriyeler yaptırıp elektrik tesisatı da ilave ederek halka sıhhi bir dinlenme yeri olarak açacaktır. 4.250 lira ile de bir aygır deposu inşa ettirecek ve mevcut bahçeyi genişleterek bir manej yeri de hazırlayacaktır. Üç sene evveline kadar bir bina, bir ağaç ve su yüzüne hasret bulunan Karaköse bugün eski halini değiştirmiş ve İlbay Burhanettin Teker'in mesaisiyle doğuda kendine has olan yeri almaya başlamıştır. Bu yıl ayrıca bir hükümet, telgrafhane ve inhisar binalarının inşasına da başlanacaktır. Karaköse'yi evvelce görüp ayrılmış olanlarla görmeyip de işiterek tanımış olanlara tekrar gördükleri zaman tanınmayacak halde bulacaklarını ve hayretler içinde kalacaklarını iftiharla söyleyebiliriz.²⁰¹

Cumhuriyetin Modern Bir Sıhhat Abidesi

25 Mart 1938 tarihli bu haber, Trabzon'da açılacak olan hastanenin önemi hakkında açıklamalarda bulunmuştur.

“Bu ayın 14'ünde Trabzon numune hastanesinin temelleri atıldı

Bu sağlık yurdu yalnız Trabzon'un değil, doğu illerimiz için de her bakımdan güvenilir bir hayat kaynağıdır

Trabzon(19) Cumhuriyetin ülkede yarattığı umumi kalkınma ve yükselme hareketlerinin modern bir örneği olan ve temelleri halkın minnet ve şükran sesleri arasında atılan 250 yataklı Trabzon numune hastanesi, Atatürk Türkiye'sinin sağlık bakımından dahi muasır tababetle aynı hizada yürümekte olduğunu gösteren canlı bir eserdir. Sayın valimiz Sezai Uzay'ın heyecanlı bir hitabesiyle temelleri atılan modern Trabzon Numune Hastanesi önümüzdeki ve daha öteki yıl içinde göğüsleri kabartan büyük bir sıhhat abidesi halinde yükselince, artık Trabzon'dan, yan ve arka vilayetlerimizden İstanbul'a hasta yollamaya pek de lüzum ve ihtiyaç kalmamış olacak, hastalarımız, en mükemmel, en asri vesaitle donanmış ve bezenmiş olan büyük şifa yurdunda sıhhat ve hayatlarını kazanmış olacaklardır. Asırlardan beri her bakımdan olduğu gibi sağlık ve esenlik bakımından dahi tamamen ihmal edilmiş buluna n bir vatan parçası için, bundan daha büyük daha hayırlı ne

²⁰¹ Doğu Gazetesi, 22 Mart 1938.

müjde olabilir? Trabzon numune hastanesi, yalnız Trabzon'un değil, yan, arka ve bütün doğu illerimiz için de her bakımdan güvenilir bir şifa yurdu, bir hayat kaynağıdır. Onun içindir ki, sevinçlerimiz mevzi olmaktan ziyade müşterek ve umumidir.”²⁰²

Transit Otobüslerimiz Bundan Sonra Tebriz'e Kadar İşleyecek

Gazete, transit yollar üzerinde gerçekleşecek önemli bir gelişmeyi okuyucularına duyurmaktadır. Bu haberde, komşu ülke İran ile ikili ilişkilerin önemi dike getirilmiştir.

“İdare devlet demiryollarından ayrılarak müstakil bir umum müdürlük haline getiriliyor

Trabzon-İran transit hareketini uyandıran otobüs servisinin, hükümeti merkeziyemizce merbut olduğu devlet demiryolları idaresinden ayrılarak müstakil bir umum müdürlük halinde idare edilmesine karar verilmiş bulunmaktadır.

Bu umum müdürlük merkezi de Erzurum'dan Trabzon'a nakledilecek ve Umumî direktörlüğe eski ispekterlerden Ömer Lütfü getirilecektir. Trabzon ile Gürcü Bulak (Gürbulak), yani İran hududu arasında işleyen otobüslerimizin Türk-İran ticaretinin inkişafında lazım gelen randımanı vermedikleri müşahede ediliyor ve kıymetli komşumuz İran'ın, kendi topraklarında da otobüs servisleri ihdas etmesi bekleniyordu. Şimdi öğrenmiş bulunuyoruz ki, bizim otobüslerimiz bu eksikliği bertaraf edecek ve yollar işlemeye müsait bir hale gelir gelmez, gerek yolcu ve gerek eşya nakliyatı Tebriz'e kadar uzatılacaktır. İki dost memleket arasındaki iktisadi ve ticari münasebatı inkişaf ettirecek olan bu karar hiç şüphe yok ki her iki taraf için de büyük istifadeler temin edecek ve iki memleketin yaklaşmasında bir kat daha amil olacaktır.”²⁰³

Mükellef Amele 20 Nisan'da İşe Başlıyor

Geçen kış mevsiminden sonra yol çalışmalarının devam ettirileceği bu haberde, aşağıda belirtilen yollar üzerinde düzenleme ve yenilik çalışmalarına başlanılacağına bilgisi verilmektedir.

“İş başına çağrılan amele tayin edilen günlerde geleceklerdir

İlkbahar mükellef amele devresi 20 Nisan'dan itibaren başlayacaktır. Bu devre birisi Karabıyık-Tercan yolu, diğeri de Ahpısor-Oltu yolu üzerinde olmak üzere iki yerde şantiye açılacaktır. Karabıyık-Tercan yolu için 358 ve Ahpısor-Oltu yolu için de 2.471

²⁰² **Doğu Gazetesi**, 25 Mart 1938.

²⁰³ **Doğu Gazetesi**, 29 Mart 1938.

mükellef amele çağrılmıştır. Hava müsaade ettiği takdirde ikinci kısım üzerinde yani Ahpisor-Oltu yolunda silindiraj işleri devam edecek ve yol üzerinde icap eden tesviye-i türabiye yapılacaktır. İş başına çağrılan mükellef amelelerin tayin olunan günlerde gelmeleri ve bu hususun ehemmiyetle takibi için vilayetten kaymakamlıklara ve nahiye müdürlüklerine yazılmıştır. Bundan başka da jandarmalar vasıtasıyla köy muhtarlıklarına tebligat yapılarak davete icabet lüzumu mükelleflere anlatılacaktır. Gününde gelmeyen amelelerin bu bedeni mükellefiyetleri para cezasına tahvil edilmekle beraber ceza olarak da yüz elli zam yapılarak tahsil olunacaktır.”²⁰⁴

Norgâh Kamunu İçinde Bu Yıl Yapılacak İşler

Günümüzde Erzurum’un Pazaryolu ilçesi olarak bilinen, eski adı Norgâh olan bölgede geçen senelerde yapılan faaliyetlerle birlikte bu sene yapılmış ve yapımına devam ettirilen imar faaliyetleri bu haber içerisinde yer almaktadır.

“Yeni okul binaları, yollar, su işleri, numune karakolu

Norgâh, (Hususi) Tatilden istifade ederek mahalleye bir kilometre uzakta bulunan hükümet dairesine gidiyordum. Karşıdan dairenin önünde bir halk kesafeti gözüme ilişti. Adımlarımı sıklaştırarak kafileye katıldım. Kırk yedi köyün dört yıl için seçilen muhtarları nahiyeye gelmişler, fotoğraflarını çıkartıyorlardı. Kamun Bay bu esnada sözlerini söylemeye başlamıştı. Yapılacak işleri muhtarlara anlatıyordu. Hülasa ettiğim sözlerine göre 938 yılında başarılabacak epeyce işler vardır. Kamun Bay şunları anlattı: Vaktiyle Norgâh’ın yakınındaki altı köy halkının eseriyle vücuda getirilen yukarı Norgâh Okulu iki yıldan beri tamir ettirilmiş iken 936 yılında yeniden üzerine yaptırılan çatısı kışın tesirâtı havaıyyeye ve üzerindeki karın ağırlığına mukavemet edemeyerek yıkılmıştı. Ve zaten duvarları da zedelenmiş olduğuna göre gönderilen tam teşkilatlı ve iki katlı okul planını tatbikan yeniden bir okul yapmamız için geçen yıl eski okulun yanı başında ve elli lira mukabilinde yetesi arazi istimlak edildi. Eski okulun yerini bahçe haline sokmayı göze aldığımız ve yapacağız. Aşağı Norgâh Baksı okullarının yanı başlarındaki toprak yığınları kaldırtılacak önlerinde güzel bir bahçe vücuda getirilecek ve Karakoç, Varincis köyleri okullarının da çatıları yeniden yaptırılacaktır. Bu yıl mıntıka dâhilinde numune köylerinden olan Kilins, Mezehrek, Baksı ve Ahbunos köylerine eldeki plana göre yeniden köy hükümet konağı inşasına başlatılacaktır. Geçen yıl sudan mahrum olan aşağı Norgâh suya kavuştu, orta Norgâh’da muhtaç olduğu suyu köy içine kadar getirdi, çeşmesini bu yıl

²⁰⁴ **Doğu Gazetesi**, 29 Mart 1938.

yapacaktır. Arnas köyünün suyu olmadığından o köylü hamiyetli bir vatandaşın bu işe 300 lira vereceğini köy heyetine vadettiğini anlayan halk 300 lira da kendilerinden vererek bu ihtiyaçlarını temin edeceklerdir. Geçen yıl 29 kilometre yol yapılmıştır. Bu sene ilkbahar tohumunu ekmesini müteakip vatandaşlar umumi bir kaynaşma ile faaliyete geçeceklerdir. Abrans köyünün vadiye doğru tahminen 500 metre kadar yalçın ve korkunç uçurumlu yolu ilgili köylerin iştirakiyle yapılacaktır. Ayrıca kâfi miktarda amele gönderilmesi de ilçe baylığa arz edilecektir. Modlisor-Danzot ve Danzot-Orsor köyleri arasında müşterek yollar bu yıl bitirilecektir. Aşağı Norgah'ta geçen yıl selin tahrip ettiği yolun icap eden yerleri tekrar açılacak ve köprübaşına kadar kavuşturulacaktır. Bunlardan başka korcukturlar arasında yazın geçit vermeyen su üzerine bir ahşap köprü yaptırılacaktır. Geçen yıl Aşağı Norgâh'ta köyün şahsiyeti maneviyesine ait Çoruh kenarındaki geniş fidanlığa bu sene fazla önem verilecektir. Bu fidanlık nahiye merkezine üç kilometre kadar uzakta olduğu için, nahiye merkezinde de yeni bir fidanlık tesis edilecektir. Geçen yıl muhtelif cinsten 14.000 ağaç dikildi. Bu kadarı maksadı temine kifayet etmez. Bu yıl da ağaç dikeceğiz. Numune karakolunun temeli kazılmıştır. Taşı, toprağı hazırdır, bu yıl da karakolun inşası bitirilecektir.”²⁰⁵

Malatya Bez Fabrikası İnşaatı Bitmek Üzere

İlginç ve bir o kadar da ilkleri içinde barındıran bir haberle karşılaşmaktayız... Malatya'da açılacak olan bez fabrikasının inşaat aşamasında sona yaklaşıldığının haberiyle birlikte, fabrikanın sanayii alanında önemli bir gelişmeye sebebiyet verdiği vurgulanmaktadır. Yine haberde fabrikada ilk olarak jakar (desenlendirme) yönteminin ilk defa olarak kullanılacağı da müjdelenmektedir.

“Nisanda makinelerin montajına başlanacak

Ankara'da üç büyük milli bankanın iştirakiyle kurulmuş olan Malatya bez fabrikası Türk anonim şirketinin Malatya'da inşa ettirmekte olduğu bez ve iplik fabrikası hayli ilerlemiştir. Nisan sonlarında makinelerin montajına başlanacak ve kuvvetli bir ihtimalle fabrika 938 senesi sonlarında faaliyete geçecektir. Beş senelik sanayi planının mühim bir kısmını üstüne almış memlekette ilk defa olarak Jakarlı Bez imaline yarar makinelerle teçhiz edilmesi kararlaştırılmış olan Malatya Fabrikası tanzim edilme programlarına nazaran başlıca şu nevi kumaşları imal edecektir:

²⁰⁵ Doğu Gazetesi, 31 Mart 1938.

- 1- Siraya Jakarlı tipi
- 2- Antalya Jakarlı tipi
- 3- Vişi Florida jakarlı
- 4- Zafer suva jakarlı tipi
- 5- İpekli jakar tipi
- 6- Kreplin jakar tipi
- 7- Manyo fistanlık
- 8- İpekli fistanlık

Bu nevilere 10.638.672 metre istihsal edecektir. Fabrikanın iplikhane kısmı ayrıca senede, muhtelif cinsten, 1.048.870 kilo iplik imal edecektir. Bu ipliğin 824.521 kilosu kumaş imalinde bizzat fabrika tarafından istimal edilecek, mütebakisi piyasaya sevk olunacaktır. Fabrikanın tam randımanla çalışabilmesi için üç ekipte takriben 2.000 işçi istihdam etmesi lazım gelmektedir. Bu işçilerin Malatya'da kolaylıkla tedarik edebileceği muhakkaktır. Fabrikanın usta muavini ve usta kadrosu elyevm Almanya'da muhtelif fabrikalarda ve Kayseri fabrikasında yetiştirilmektedir. Türkiye'de ilk defa olarak Malatya Fabrikası ustalarının sanat mektebi mezunu olmaları şart koşulmuştur. Teknik elemanlar kadrosu da hazırlanmaktadır. Sümerbank'ın muhtelif fabrikalarında çalışan veya staj gören elemanlara ilaveten Almanya'da tahsilde bulunan teknisyenler de vardır.”²⁰⁶

2.1.2. Erzurum'un İmarı

Umumî Müfettişlik teşkilatının kurulmasından sonra, Erzurum'un siyasî ve idarî hayatında önemli bir karar daha alınmış ve uygulamaya konmuştur. Umumî Müfettişlik teşkilatının talebi üzerine, Erzurum'daki merkez ve ilçe belediye başkanlıkları, kaymakamların idaresine verilmiştir. Yani 1935'te görevde bulunan mevcut seçilmiş belediye başkanları görevden alınmış ve belediye işleri de kaymakamlar tarafından yürütülmeye başlanmıştır.²⁰⁷

Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının kurulmasıyla birlikte, Erzurum imar işlerinde olağanüstü bir faaliyet göze çarpmaktadır.

²⁰⁶ Doğu Gazetesi, 31 Mart 1938.

²⁰⁷ BCA, CHPK, 490.01.648.155.1.

17 Eylül 1935 tarihli üçlü kararname ile “Erzurum ili bayındırlık işlerinin ehemmiyetine binaen” İzmir Bayındırlık Müdürü Mehmet Nuri Bey, Erzurum Bayındırlık Müdürlüğü’ne tayin edilmiştir.²⁰⁸

11 Haziran 1936’da kabul edilen 3037 sayılı kanunla, Erzurum, Van, Erzincan vilayetleri ve bilhassa pamuk üreten Iğdır su ihtiyacı için 300.000 lira, Üçüncü Müfettişlik teşkilatının yaptıracağı inşaat için de 240.000 liralık bir tahsisat kabul edilmiştir.²⁰⁹ 20 Ocak 1937’de kabul edilen yeni bir kanunla da, Üçüncü Umumî Müfettişlik inşaatı için ayrılan bu 240.000 liradan, müfettişlik mıntıkası dâhilinde gerekli görülecek şehir ve kasabaların harita ve planlarının yaptırılabilceği kabul edilmiştir.²¹⁰

11 Haziran 1936’da kabul edilen 3037 sayılı kanunla, 1936 bütçesinde Erzurum inşaatına 240.000, transit yoluna 490.000, transit yolunun motorize edilmesine 280.000, Erzurum, Erzincan, Kars, Iğdır su ve elektrik tesisatı yapımına 300.000 lira tahsisat ayrılmıştır.²¹¹ Yine bu kanunla, Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının Erzurum’da yaptırdığı bu inşaat için 1937 ve 1938 yıllarına 480.000 liralık ayrıca taahhüt icrası konusunda ilgili vekâletlere yetki verilmiştir.²¹² Bu tahsisat, Tahsin Uzer’in istediği miktarın çok altında olduğu gibi, Erzurum ve çevresinde yapılacak imar işlerinin kim tarafından ve nasıl yaptırılacağı da ayrı bir sorun olmuştur. Nitekim Uzer, 22 Haziran 1936’da Başvekâlete gönderdiği yazıda, Erzurum’da Müfettişlik grup inşaatı alanında yapılacak inşaat proje, plan ve maketlerinin Mimar Sedat ve Necmi Ateş tarafından Atatürk’e ve Başvekil’e sunulduğunu belirterek, bu projelere göre Erzurum inşaatının 1.000.000 liraya mal olacağını, hâlbuki bütçede sadece 240.000 lira ayrıldığını ifade etmiştir. Bu para ile önce hangi inşaata başlayacağını bilemediğini belirten Uzer, eğer üç yıl boyunca bu inşaat için 240.000 liradan 720.000 lira konulacaksa, bu konuda kendisine bilgi verilmesini buna göre hareket etmek istediğini belirtmiştir. Uzer’in bu inşaat için ihaleleri Nafia Vekâletinin mi, yoksa Müfettişliğin mi yapacağı konusunda da tereddütleri vardır. Yine Erzurum projesinde Başvekilin emriyle kolordu dairesi kolordu ile müstahkem mevki kumandanlarının hususi evleri ve memurin ve zabitan için ayrıca evler vardır. Bunlar da aynı tahsisattan mı yapılacaktır? Yoksa Milli Müdafaadan ayrı bir tahsisat mı

²⁰⁸ **Resmi Gazete**, Sayı: 3112, 21 Eylül 1935.

²⁰⁹ **Erzurum**, 18 Haziran 1936, Perşembe, No: 3501, 1.

²¹⁰ **Düstur**, XVIII, 243.

²¹¹ **Kavanin Mecmuası**, XVI, 968-969.

²¹² **Kavanin Mecmuası**, XVI, 968-969.

verilecektir? Uzer yazmış olduğu 22 Haziran tarihli bu yazıda, inşaat mevsiminin kısalığı dolayısıyla bu hususların bir an önce aydınlatılmasını rica etmiştir.²¹³

Tahsin Uzer'in 22 Haziran 1936 tarihli telgrafına cevap olarak Başvekil İsmet İnönü imzasıyla gönderilen 26 Haziran tarihli cevapta, Trabzon-İran Transit yolu için 480.000 lira, bu yolun motorize edilmesi için 280.000, su işleri için 300.000 lira ve Umumî Müfettişlik inşaatı için 240.000 lira ayrıldığı, bu paranın yetmemesi durumunda noksanların tamamlanması için çareler aranacağı belirtilmiştir. Yazının devamında, Erzurum'daki Müfettişlik binaları için üç yılda 720.000 lira ödeneceği, buna göre gelecek yıllara göre taahhüt altına girilebileceği belirtilerek, inşaat mevsiminin kısalığından endişeye gerek olmadığı ifade edilmiştir. Bu paranın nasıl harcanacağını Nafia Vekâleti tarafından tespit edilerek Müfettişlik teşkilatına tebliğ edileceği de belirtilmiştir.²¹⁴

Üçüncü Umumî Müfettişlik tarafından 15 Ekim 1936'de yapılan bir ilanla, Cumhuriyet Meydanı ile İstanbul Caddesi ve Hakkı Paşa Köşkü arasındaki arsada Üçüncü Umumî Müfettişlik, Kolordu, Halkevi, Mıntika Jandarma Müfettişliği, posta ve telgraf binası, otel, gazino, ilk mektep, Umumî müfettiş evi, kolordu kumandanı evi, mevkii müstahkem kumandanı evi, 11 memur ve subay evi inşaatı, 720.000 lira keşif bedeli ve kapalı zarf usulüyle eksiltmeye konmuştur.²¹⁵

Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının faaliyete başlamasıyla, şehir içindeki ve çevresindeki kabristanların önemli bir kısmı ortadan kaldırılmış ve yerlerine modern binalar yapılmıştır. Bu mezarlıkların yanı sıra, özel idareye ait birçok arsa da Üçüncü Umumî Müfettişlik inşaat alanında kalmıştır. Ayrıca, 9 aileye ait 60.593 metrekare arsa 1 Eylül 1937'de istimlak edilmiş ve bunların metrekaresine 10 kuruş gibi cüzi bir miktar tespit edilmiştir.²¹⁶

Üçüncü Umumî Müfettişlik mıntikasında yapılacak inşaat işleri için, öncelikle bazı mahallerin harita ve planlarının hazırlanması faydalı ve zaruri bulunmuş ve bu iş için gerekli masrafın, 11 Haziran 1936 tarih ve 3037 sayılı kanunla Üçüncü Umumî Müfettişlik inşaat işlerine ayrılan 240.000 liralık tahsisattan karşılanması 20 Ocak 1937 tarihli Meclis görüşmesinde uygun görülmüştür.²¹⁷

²¹³ BCA, 030.10.27.5.17.

²¹⁴ BCA, 030.10.71.464.21.

²¹⁵ Erzurum, 15 Birinci Teşrin 1936, Perşembe, No: 3518, 4.

²¹⁶ Erzurum, 9 Eylül 1937, Perşembe, No: 3563, 4.

²¹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, V/13, 20.1.1937, 75.

31 Mayıs 1937’de kabul edilen 3194 sayılı kanunla, Üçüncü Umumî Müfettişlik inşaat işleri için 216.000 lira tahsisat ayrılmıştır.²¹⁸

TBMM tarafından kabul edilen 30 Mayıs 1938 tarihli ve 3420 kanunla, Üçüncü Umumî Müfettişlik inşaatları için 350.000 lira daha eklenerek 1938 yılı için 614.000 lira tahsis edilmiştir.²¹⁹ Daha doğru bir ifadeyle 3420 sayılı bu kanunla, Üçüncü Umumî Müfettişlik inşaatı için 614.000 liralık bir tahsisat ayrılmıştır.²²⁰

Yeni Erzurum şehrine ait projeler planlar ve maketler Mimar Sedat ve Mimar Necmi tarafından tamamlanarak Mayıs ayı sonlarında Başbakan’a sunulmuştur. Haziran ayı başlarında ise İstanbul’da Atatürk’e takdim edilmiştir.²²¹

Erzurum haritası Mithat ve Nail Bey Grubu tarafından yapılmaktadır. 1936 ortalarında bu işlem devam etmektedir.²²²

1935 yılında Umumî Müfettiş olan ve gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra 1936 yılı başında imar faaliyetlerine başlamayı planlayan Tahsin Uzer, kendisine gerekli tahsisatın verileceğinden emin bir halde, 1936 yılı başında bazı taahhütlere girişmiştir. Fakat 1936 ortalarında tahsisat konusunda çıkan bazı problemler, Tahsin Uzer’i son derece zor duruma düşürmüştür. Bu konudaki sıkıntılarını 29 Haziran 1936 tarihli aşağıdaki yazıyla Başvekâlet Müsteşarı Kemal Gedeleş’e bildirmiştir:

Kardeşim.

Bir ay evvel aldığım tebşir telgrafında Erzurum inşaatının, harita, su, elektrik işlerinin kâmilan fevkalade tahsisattan verileceğini bildirmiştiniz. Çok sevinmiştim.

Son gelen tahsisat emrinde harita, su, elektrik olmadığı görülünce çok muzdarip oldum. Uykusuz kaldım. Çünkü Kars ve Erzurum harita ve planını iki gruba vermiştim. Şimdi vaziyetim çok ağırlaştı. İki şehir haritası 20-30.000 lira teşkil ediyor. Bunun belediye veya hususi muhasebenin karşılaması mümkün değildir.

Kars ve Erzurum zulmet içindedir. Sularda hastalık vardır. Dün Ali Çetinkaya’ya tafsilatlı bir surette bildirdim. Bu konuda yardımınızı dilerim.²²³

Gedeleş 13 Temmuz 1936 tarihinde aşağıdaki cevabı vermiştir:

²¹⁸ **Düştur**, Üçüncü Tertip, XVIII, 1046-1048.

²¹⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, V/25, 30.5.1938, 331..

²²⁰ **Kavanin Mecmuası**, XVIII, 759.

²²¹ **BCA**, 030.10.71.464.9.

²²² **BCA**, 030.10.71.464.9.

²²³ **BCA**, 030.10.71.464.30.

Erzurum ve Kars harita, su ve elektriği hakkında işarımız üzere geçen gün de Başvekile maruzatta bulundum. Buna bir çare bulunamamasından ve sizin bu babdaki yazışmalarınızdan kendileri de üzülmedir. Bugün için müspet bir emirlerini almadımsa da bu hususta tamamen menfi değıllerdir. İlerde buna dair bir hal çaresi bulunacağından ümit varım. Alınabilen fevkalade tahsisattan bu işlere para tefriki mümkün olamayacağından Nafia Vekilliğinden alınan bugünlü bir tezkirede bildirilmektedir.²²⁴

Tahsin Uzer'in Başvekâlete yazdığı bir yazıda, Erzurum ve Kars su, elektrik ve haritaları işlerinin kendi gelirleriyle yapılmasının mümkün olmadığı, harita olmadıkça diğer teşebbüslere girişilemediği, bunların fevkalade tahsisattan verileceği kanaatiyle her iki şehrin haritasının alınmasının iki gruba verildiği ve bunlar için tahsisat verilmediği takdirde haritalardan vazgeçileceği belirtilerek fevkalade tahsisattan bu işler için para istenmiştir.²²⁵

Nafia Vekâletinden Başvekâlete yazılan 8 Temmuz 1936 tarihli yazıda, Erzurum ve Kars şehir planlarının yapılması ve elektrik işine 1936 yılında tahsisat ayrılmadığı ifade edilerek ancak başbakanlıkça bu işler için çare bulunabileceği belirtilmiştir.²²⁶

Doğu'da elektrik tesisatının ilk yapıldığı yer olan Trabzon'da bu konuda bazı sıkıntıların yaşanması üzerine, Umumî Müfettiş Tahsin Uzer, bölgedeki 16 şehir ve kasabanın hidroelektrik projelerini toptan Siemens Şirketi'ne yaptırmıştır. Bu projelerin en uygun şekilde uzun vade ile büyük bir şirkete yaptırılması planlanmıştır. Yapılan hesaplara göre, bu 16 merkezin elektrik tesisatı yapıldığı takdirde 300.000 kişinin nura kavuşturulmasının yanı sıra, her yıl petrol parası olarak ülke dışına çıkan 600.000 liranın memlekette kalacağı ve ordu ve devlet teşekkülleri bütçesinden her yıl elektrik ücreti olarak ayrılan 100.000 liranın yarısı tasarruf edilecektir. Tahsin Uzer, hazırlanan projelerin gerçekleştirilmesi konusunda İsmet İnönü'ye gönderdiği 27 Nisan 1937 tarihli yazıda bu durumu anlatarak, bu elektrik tesisatının yapılması için 1.000.000 liranın gerektiğini, bunun yarısının bölgedeki belediyeler tarafından yarısının ise 5 yılda devlet bütçesinden verilecek 100.000 liralardan karşılanabileceğini belirtmiştir. Bu durum Başvekâlet tarafından Maliye vekâletine bildirilerek görüş istenmiştir. Vekâlet, 1937 yılına ait müfettişlik ve fevkalade tahsisat programının TBMM'den geçtiğini, bu nedenle 1937 yılı

²²⁴ BCA, 030.10.71.464.30.

²²⁵ BCA, 030.10.71.464.21.

²²⁶ BCA, 030.10.71.464.21.

için istenen 100.000 liranın verilmesinin iskânsız olduğunu belirtmiştir. Böylece bu projeler, 1937 yılında bölgedeki 16 belediyenin elinde kalmıştır.²²⁷

1936 yılının başlarında, Cumhuriyet Meydanı civarında yapılacak müfettişlik grup inşaatının proje ve planları Mimar Sedat tarafından hazırlanmıştır. Mart 1936'da ise keşifleri üzerinde çalışılmaya başlanmıştır. Korgeneral Abdurrahman Nazif Gürman, askeri daire ve evlerinin yeni mahallenin sol tarafında yapılmasını istediğinden, Müfettişlik daire ve evlerinin sağ tarafta yapılmasına karar verilmiştir. Plan ve projelerin hazırlanmasından sonra gereken tahsisatın Ankara'dan alınmasına sıra gelmiştir.²²⁸

Tahsin Uzer, 1 Nisan 1936'da İsmet İnönü'ye gönderdiği yazıda ise, Erzurum'da yapılacak grup inşaatının yanı sıra, Erzurum'da bir sinema ve restoranlı ve on odalı pansiyonlu bir şehir kulübü açılmasını, Ilıca'da ise bir hamam ve otel inşa edilmesini istemiştir. Uzer'in yaptığı hesaplara göre 100.000 liraya mal olabilecek bu müesseselerden her yıl 15.000 lira gelir gelecektir.²²⁹

1936 yılı başında Mimar Sedat ve Mimar Necmi Ateş tarafından grup inşaatı konusunda ayrı ayrı iki proje hazırlanmıştır. Mimar Sedat'ın hazırladığı proje, 1936'nın ilk aylarında Başvekâlete sunulmuştur. Daha sonra ise Mimar Necmi Ateş tarafından Erzurum arazisi üzerinde uzun inceleme ve sondaj yapıldıktan sonra yeni şehrin hangi sahada kurulabileceği tespit edilmiştir. Necmi Ateş'in hazırladığı proje ise Mayıs 1936'da Başvekâlete gönderilerek ikisi arasında tercih yapılması istenmiştir.²³⁰

Uzer'in İnönü'ye 10.10.1936'da gönderdiği yazı:

Erzurum'daki yeni mahallenin plan, proje ve keşifleri için Güzel Sanatlar Akademisi Muallim Muavini Mimar Sedat'la, basit bir mukavele yapılmıştır. Mimar Sedat Erzurum'a gelmeden, araziye görmeden harita üzerinde proje ve planları yapmış ve büyük bir maket meydana getirerek Ankara'ya gitmiş ve Başvekâlete takdim etmiştir. Fakat Erzurum'a gönderilen bu planlar arazi üzerinde uygun bir sonuç vermediğinden, müfettişlik emrindeki genç mimar Necmi Ateş, plan, proje ve maketleri yeniden tanzim ederek Mayıs 1936'da Başvekâlete sunmuştur. Sonuçta 1936 yılı içinde Nafia Vekâletince tercih edilen Necmi Ateş'in planları, projeleri ve keşifleri üzerine inşaat eksiltmeye konulmuştur.²³¹

²²⁷ BCA, 030.10.71.466.4.

²²⁸ BCA, 030.10.71.466.11.

²²⁹ BCA, 030.10.71.466.11.

²³⁰ BCA, 030.10.71.466.11.

²³¹ BCA, 030.10.71.466.11.

Serbest bir mimara yaptırılması durumunda yaklaşık 40.000 liraya mal olabilecek ve bir yılda yapılabilecek bu plan ve projeler Müfettişlikte 3.000 kuruş maaş alarak çalışan Necmi Ateş tarafından 3 ay içinde hazırlanmıştır. Necmi Ateş, yol, otel, telgraf ve proje malzemesi ve maketler masrafını cebinden vermiştir.²³²

Erzurum'un şehir haritası işinin 1936'da halledilememesi üzerine, bu işe 1937 yılında başlanmıştır. Yeni mahallenin İstanbul Kapısı arkasındaki meyilli arazide kurulması kararlaştırıldığından, ilk önce bu parçanın haritası ve aynı zamanda imar planının yaptırılması planlanmıştır. Uzer tarafından Başbakan'a gönderilen 12 Mart 1937 tarihli yazıda, grup inşaatına Mayıs 1937'de başlayabilmek için her türlü hazırlığın 1 ay içinde bitirilmesi ve inşaat ihalelerinin 15 Nisan'a kadar tamamlanması halinde bu arazinin düzeltilmesine şimdiden başlanabileceğini belirtmiştir. Bu arada Mimar Sedat, inşaat keşiflerinin vekâletler nezdinde takibine memur edilmiştir.²³³

İsmet İnönü'nün 1935 tarihli doğu seyahatiyle kararlaştırılan ve Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının kurulmasıyla fiiliyat sahasına konan doğu kalkınmasında en büyük problem, tahsisat meselesi olmuştur. Bu konuda en büyük sıkıntıyı ise, Erzurum ve çevresi için büyük hayalleri olan Tahsin Uzer çekmiştir. Nitekim tahsisat konusunda İsmet İnönü'ye onlarca telgraf gönderen Uzer, İnönü'ye, 1935 tarihli tarihi doğu seyahati sırasında ortaya konulan düşüncelerin tatbikat alanına sokulması için, her şeyden önce bunların para ile desteklenmesi gerektiğini sık sık hatırlatmıştır.²³⁴

Umumî Müfettişlik, kolordu, posta telgraf, otel ve diğer binaların temel atma töreni 5 Temmuz 1937'de kalabalık halk, ordu ve vilayet erkânı huzurunda yapılmıştır. Tahsin Uzer, aynı gün İsmet İnönü'ye bir telgraf göndererek kendisine durumu haber vermiş ve İnönü'de karşı bir telgraf göndererek, Erzurum'un imarını candan kutladığını ifade etmiştir.²³⁵

Buna göre Müfettişlik grup inşaatının yapımı, Tahsin Uzer'in planladığından bir yıl geç başlamıştır. Bunun en önemli nedeni de tahsisatın yeterli olmamasıdır.

Müfettişlik grup inşaatına başlanmasının hemen ardından Tahsin Uzer, Erzurum ve Kars'ın su, elektrik ve harita işleri için hükümetten tahsisat alınması için uğraşmaya başlamıştır. Fakat Temmuz 1937'da Nafia Vekili Ali Çetinkaya'dan Müfettişlik teşkilatına

²³² BCA, 030.10.71.466.11.

²³³ BCA, 030.10.71.466.11.

²³⁴ BCA, 030.10.71.464.15.

²³⁵ BCA, 030.10.71.466.11.

gönderilen yazıda, bu iki şehrin su, elektrik ve harita işlerinin mahalli gelirlerle yapılması belirtilmiştir. Yani 1937 yılında Erzurum'un su, elektrik ve harita işleri için gereken tahsisat verilmemiştir. Bunun üzerine Tahsin Uzer, 5 Temmuz 1937'de Başvekâlete bir yazı göndererek, Başvekâlet Müsteşarı Kemal Gedeleş'ten gelen bir yazıda bu işlerin de hükümetin vereceği fevkalade tahsisatla yapılacağını bildirildiği ve bunun üzerine halka bu müjdeyi verdiğini belirterek, bu sözün geri alınmasının doğru olmayacağını belirtmiştir. Erzurum Belediyesinin tam bir acz içinde hükümetten yardım beklediğini, özel idarenin ise ancak mektep ve müesseselerini yürütebildiğini belirten Tahsin Uzer, memlekete hayat ve medeniyet getirecek su, elektrik ve harita işlerinin şehrin kendi geliriyle yapılmasının istemenin, bunların yapılmamasını istemek anlamına geleceğini ifade etmiştir. Tahsin Uzer'in talep ettiği şey, su işleri için ayrılmış olan 300.000 liralık tahsisatla bu iki şehrin su işlerinin yapılması ve elektrik ve harita işlerinin ise, 1937 yılı için 3194 sayılı kanunla başka şehirlere ayrılan tahsisatın buralara nakledilmek suretiyle yaptırılmasıdır.²³⁶

Bu telgraf sureti Başbakanlıkça Nafia, Dâhiliye ve Maliye Vekâletlerine gönderilerek gereğinin yapılması istenmiştir.

Maliye Vekili bu isteğe karşı verdiği cevapta, 3037 nolu kanunla Çarşamba Ovası'nın kurutulması ve Van, Iğdır, Erzincan, Erzurum su işleri için verilen 300.000 liralık tahsisatın, Vekiller Heyeti'nin 18 Ağustos 1936 tarihli kararıyla tercihen Van, Erzincan ve Çarşamba için ayrıldığını, bu nedenle bu tahsisatla Erzurum ve Kars'ın su işlerinin yapılmasına imkân olmadığını belirtmiştir. Maliye Vekili, 3194 sayılı kanunla başka yerlerde yapılacak işler için ayrılan tahsisatın Erzurum ve Kars'a aktararak elektrik ve harita işlerinin yapılmasının ise kanunen mümkün olmadığını belirtmiştir. Maliye Vekilinin vermiş olduğu tek olumlu cevap, Umumî Müfettişlik inşaatları için 3037 ve 3194 sayılı kanunlarla ayrılan tahsisatın bir kısmıyla, tahsisat durumu uygun olduğu takdirde Erzurum ve Kars'ın harita ve planlarının yapılabileceğidir.²³⁷

Görüldüğü gibi Tahsin Uzer, Erzurum ve çevresinde yapmayı düşündüğü imar işleri için Başvekâletten devamlı olarak tahsisat istemekte, fakat vekâletlerin itirazı ile karşılaşmaktadır. Bir an önce işe başlamak isteyen Tahsin Uzer'in gerekli tahsisatın çıkmasını beklemeden yapacağı işlerin ihalelerini yapması ve taahhütlere girişmesi, bazı sıkıntılara neden olmuştur. Bu nedenle Vekâletler ile Umumî Müfettişlik arasında devamlı

²³⁶ BCA, 030.10.71.466.11.

²³⁷ BCA, 030.10.71.466.11.

bir uyuşmazlık vardır. Tahsin Uzer, bütün işlerini direkt Başvekâlete yazmakta, Başvekâlet ise bu istekleri ilgili vekâletlere bildirmektedir. Vekâletler ise, Vekiller Heyeti'nin kararnamele ve çıkarılan kanunlara göre hareket ederek, bu istekleri Umumîde geri çevirmektedirler. Uzer'in Başvekâlete gönderdiği 27 Haziran 1937 tarihli telgraf, bu konudaki sıkıntıları açıkça ortaya koymaktadır:

Doğu diyarında yapılacak işler adeta bir devlet ve hükümet meselesidir. Bu itibarla ciddi bir ümide kapılan doğu halkını daha ziyade intizarda bırakmamak için yapı planlarını, projelerini, maketlerini tahsisatını beklemeden hazırlatarak önce mimar Sedat tarafından ve daha sonra sureti mahsusada Ankara'ya gönderdiğim Mimar Necmi Ateş marifetiyle tasvibinize arz etmişim. Diğer taraftan yine tahsisatını beklemezsiniz Erzurum ve Kars şehirlerinin haritalarını iki harita grubuna verdim ve işe başlattım. Böyle yapmaya mecburdum. Çünkü haritaları bu sene yaptırılmamak bütün inşaat için yer ve mevki bulmamak gibi meçhul bir hedefe gitmekten başka bir sonuç vermeyecekti. İnşaat, elektrik ve su gibi şeylerin hepsi sonuçta haritanın hazır olmasına bağlıydı. İrade buyrulan tahsisatta elektrik, su ve harita için bir şey görememek beni üzdü...

Erzurum'un bugünkü vaziyeti çok çalışmaya ve para sarfına muhtaçtır. Şehir kararlıktadır. Belediye tam manasıyla acizdir. Sular halk hayatını tehdit etmektedir. Suyolları mezarlıklardan geçmektedir. Küçük çocuklar üzerinde barsak tahribatı yaparak dikkate şayan ölümlere neden olmaktadır. Her şeyden önce umumi hayatı temin etmek, halkı zulmetten kurtarmak ve ondan sonra diğer işlerimizi muvaffakiyetle yürütmek lazım gelirdi. Bunlar için tahsisata rastlamayınca uykusuz kaldım.

Bu sene su ve elektrik işlerine başlamak ve halkı sevindirmek bizim için bir farizadır. Müfettişlik memurları çok gayri müsait yerlerde ve şartlar dâhilinde çalışmakta ve yaşamaktadır... Binaenaleyh Erzurum ve Kars su, harita ve elektrik işlerinin derhal Nafia vekâletince temini ve bu mühim inşaatın hemen müteahhitlere verilmesi için yüksek emirlerini diler ve müsait bir zamanda doğuyu tekrar teşriflerinizi beklerim.²³⁸

Erzurum'daki Müfettişlik grup inşaatlarına 1937 yılı için 240.000 liralık tahsisat ayrılması, Tahsin Uzer'i zor duruma sokmuştur. Yaptığı bütün müracaatlara rağmen daha fazla tahsisat alamayan Uzer, 27 Haziran 1937'de Başvekâlete gönderdiği bir yazıda, toptan ve hep birlikte yaptırılması gereken grup inşaatının tamamı için en az 1.000.000 lira gerektiğini belirterek, bu durumda inşaatın bir yılda yaptırılması ve parasının üç yılda ödenmek üzere taahhüde girişilmesi konusunda izin istemiştir.²³⁹

Erzurum umumi müfettişlik grup inşaatı hazırlıkları tamamen bittikten sonra, 4 Temmuz 1937'de Müfettişlik binasının temel atma töreni büyük bir kalabalık huzurunda

²³⁸ BCA, 030.10.71.466.11.

²³⁹ BCA, 030.10.71.466.11.

yapılmıştır. Umumi Müfettiş Tahsin Uzer coşkulu bir söylevle ilk taşı koymuştur. Halkevinin temel atma merasimi de bütün halk, memur ve subayların iştirakiyle yapılmıştır. Bu inşaatlarda çalışmaya başlayan usta ve amelenin faaliyetiyle şehir hayatına önemli bir canlılık gelmiştir.²⁴⁰

Bu arada Erzurum'un şehir planı konusunda da birtakım çalışmalar devam etmektedir. Lambert'in Erzurum şehir planı için yasak bölge olan kasabanın her tarafında inceleme yapabilmek üzere Heyeti Vekile kararının çıkarılması Ağustos 1937'de gündeme gelmiştir. Bu durum 31 Ağustos 1937'de Dâhiliye Vekâleti tarafından Başbakanlığa sunulmuş ve bu yazı fikri alınmak üzere Genelkurmay Başkanlığına gönderilmiştir. Lambert bu tarihte Trabzon'da bulunmakta ve Erzurum'a hareket etmek için işlemlerin tamamlanmasını beklemektedir.²⁴¹

Mimar Necmi Ateş tarafından hazırlanan ve İsmet İnönü'nün onayına sunulan ilk projeye göre Erzurum'da yapılacak binalar şunlardır: Umumî Müfettişlik, Kolordu komutanlığı, Müfettişi Umumî evi, kolordu komutanı evi, mevkii müstahkem komutanı evi, mıntıka jandarma müfettişliği, posta ve telgraf dairesi, halkevi, yeni tesis edilen mahalle için ilkokul, 22 adet ikişer daireli subay ve memur evi, otel ve gazino.

Bu projelerde aynı zamanda yepyeni bir mahalle teşkil edecek bu bölgenin sokakları, meydanları, bahçeleri vs. ayrı ayrı gösterilmiştir. O zaman bu inşaat iki kategoriye ayrılarak birinci kategori için 720.000 lira ve yollar, meydanlar, bahçeler ve subay ve memur evleri için de ayrıca 150.000 lira verileceği Nafia Vekâletinin müfettişliğe gönderdiği cetvelde belirtilmiştir. Necmi Ateş'in hazırladığı bu planda masraf 1.500.000 lira olarak tespit edilmişti. Fakat demiryolunun Erzurum'dan da başlaması ve inşaatın hızlı bir şekilde ilerlemesi üzerine tabiatıyla artan fiyatlar nedeniyle 2.000.000 lira ile yapılabileceği hesaplanmıştır.²⁴²

Fakat 1937 başlarında Nafia Vekâletinin bir tebliğiyle grup inşaatı oldukça daraltılmış ve ancak 6 bina yapılacağı belirtilmiştir. Bu planda sokak, meydan vs. yoktur. Bir tepe üzerinde 6 bina gösterilmektedir.²⁴³

²⁴⁰ **Erzurum**, 8 Temmuz 1937, Perşembe, Yıl: 71, Sayı: 3554, 1; **Ayın Tarihi**, Sayı: 44, 1-31 Temmuz 1937, 5.

²⁴¹ **BCA**, 030.10.71.466.11.

²⁴² **BCA**, 030.10.71.466.5.

²⁴³ **BCA**, 030.10.71.466.5.

Erzurum'da yapılacak müfettişlik grup inşaatı için Necmi Ateş tarafından hazırlanan projelere göre, toplam 23 binanın 1.900.000 liraya yaptırılacağı hesaplanmıştır. Fakat bu inşaat için üç yılda 720.000 lira ayrılması üzerine, yapılacak inşaatla önemli bir indirimle gidilmiş ve 23 olan bina sayısı daha inşaatla başlanmadan 6'ya indirilmiştir.²⁴⁴

Sonuçta, bir buçuk yıldan beri üç kez değiştirilen ve 3037 sayılı kanunla verilen 720.000 liralık tahsisata göre edilmiş projelere göre 1937 yılında hafriyata başlanmış ve temeller açılmıştır.

Bir müddet sonra da Nafia Vekâleti bu 720.000 liradan başka, yeni mahallenin yollarına, meydanlarına ve memur ve subay evlerine sarf edilmek üzere Mayıs 1938 tarihli ve 3420 sayılı kanunla da 350.000 lira vermiştir. Bunun üzerine yapılması planlanan Jandarma dairesi, mektep ve evler tahsisat azlığı nedeniyle geri bırakıldığı gibi, kolordu, müfettişlik reisi binaları ve müfettiş, kolordu komutanlığı ve müstahkem mevki komutanlığı evleri yarı yarıya küçültülerek ve projeler ona göre değiştirilerek temelleri atılmıştır.²⁴⁵

1938 yılı sonlarında Umumî Müfettişlik ve Kolordu Kumandanlığı daireleri gibi grup inşaatının en önemli binaları bitirilmek üzeredir. Jandarma Mıntıka Müfettişliği binası, ilk mektep binası ve memur ve subay evleri yapılmayı beklemektedir. Ayrıca, binalar arasındaki arsalarda muntazam bahçelerin yapılması, yolların düzenlenmesi ve kanalizasyon tesisatının döşenmesi de yapılmayı bekleyen işler arasındadır. Tahsin Uzer, kış gelmeden müfettişlik bürolarının Erzurum'a taşınması için yapılması gereken işlerin tamamlanması amacıyla 300.000 liralık tahsisat istemiş fakat bu istek Maliye Bakanlığı tarafından kabul edilmemiştir.²⁴⁶

Aşkale Hükümet Konağı ile Ilıca Nahiyesi Hükümet dairesinin temeli Tahsin Uzer ve diğer yetkililer tarafından 1 Temmuz 1937'de atılmıştır. Hasankale Hükümet Konağı'nın temeli ise 3 Temmuz 1937'de atılmıştır.²⁴⁷

Umumî Müfettişlik binaları yapılırken, şehrin bu kısmında bulunan büyük mezarlık alan düzeltilmiş ve Erzurum'un jeolojik durumu göz önüne alınarak derin temeller kazıldığı için kat kat mezar kalıntılarıyla karşılaşmıştır. Tahsin Uzer bu durumu,

²⁴⁴ BCA, 030.10.71.466.5.

²⁴⁵ BCA, 030.10.71.467.2.

²⁴⁶ BCA, 030.10.71.468.2.

²⁴⁷ BCA, 030.10.71.466.5.

“Erzurum’un herhangi bir noktasında herhangi bir inşaat yapılırken, bu kahramanlık yatağında dört tabaka mezara tesadüf bir emri tabidir.” sözleriyle açıklamıştır.²⁴⁸

Umumî Müfettişlik binalarının şehrin hangi tarafında yapılacağı meselesi, uzun bir süre üzerinde düşünülmüş bir konudur. Erzurum’un müstahkem mevki olması dolayısıyla yeni mahallenin yerinin tespiti aylarca sürmüştü ve bu konuda askeriyenin tam muvafakati alınmıştır.²⁴⁹

Müfettişlik grup inşaatı yapıncaya kadar, Erzurum’daki bina sıkıntısı nedeniyle Kolordu Dairesi, özel idarenin kütüphane olarak yaptırdığı binada, müfettişlik dairesi ise Vali Konağı’nda hizmet vermiştir.²⁵⁰

Grup inşaatı için sağlanan 1.070.000 lira ile 1938 yılı sonuna kadar Umumî Müfettişlik, Kolordu Komutanlığı daireleri, posta ve telgrafhane, otel-gazino-lokanta, Umumî Müfettiş ikametgâhı, kolordu kumandan evi, müstahkem mevki kumandan evi, çift apartmanlı üç adet memur evi yapılmış ve sadece mefruşatları kalmıştır.²⁵¹

Umumî Müfettişlik binaları tahsisatından ayrılan 55.000 lira ile 1938 yılı sonuna kadar Erzurum, Kars, Gümüşhane vilayetlerinin haritaları hazırlanmış, Erzurum ve Trabzon vilayetlerinin müstakbel imar planı da bu tahsisattan ayrılan para ile yapılmıştır.²⁵²

Erzurum merkezinin haritası Erzurum Belediyesi tarafından yaptırılmıştır. İlçelerde ise Pasinler’in 1946, Şenkaya ve Oltu’nun 1949, İspir’in 1950, Tortum ve Hınıs’ın ise 1951’de harita ihaleleri yapılmış ve 1950 öncesinde sadece Pasinler’in haritası tamamlanabilmiştir. İspir ve Tortum’un haritası ise 1951’de tamamlanmıştır.²⁵³

Erzurum İmar Planı’nın yapılmasından sonra Pasinler’in imar planı 1949’da ihale edilmiş ve 1950’de tamamlanmıştır. Diğer ilçelerin imar planları ise 1952’den itibaren ihaleye çıkarılmış ve değişik tarihlerde bitirilmiştir.²⁵⁴

Planın tamamlanması ve istenilen gayeye ulaşılması için geri kalan çift apartmanlı 15 memur ve subay evinin ve jandarma müfettişlik ve kumandanlık binasının yapılması ile mahalleye ait yolların, kanalizasyonun, su şebekesinin, bahçelerin ve binalara ait

²⁴⁸ BCA, 030.10.71.467.2.

²⁴⁹ BCA, 030.10.71.467.2.

²⁵⁰ BCA, 030.10.71.467.7.

²⁵¹ BCA, 030.10.71.468.6.

²⁵² BCA, 030.10.71.468.6.

²⁵³ İller Bankası Çalışmaları, 1945-1953, 11.

²⁵⁴ İller Bankası Çalışmaları, 1945-1953, 11.

mefruşatın yapılması için, 1939 yılı bütçesine 400.000 liranın konulması Tahsin Uzer tarafından 24 Şubat 1939'da Başvekil Refik Saydam'dan istenmiştir. Tahsin Uzer, binalar bitmediği ve etrafları toprak yığını halinde bulunduğu için Umumî müfettişlik memurlarının Erzurum'a gidemediğini ifade etmiştir.²⁵⁵

Tahsin Uzer'in 400.000 lira istemesine karşılık, 1939 yılı bütçesine Müfettişlik inşaatları için sadece 100.000 lira konulabilmiştir.²⁵⁶

Bunun üzerine Tahsin Uzer, 6 Haziran 1939'da yeni ve uzun bir yazı yazarak, hazine, vilayet ve diğer vekâletlerce 3.000.000 liraya yakın bir parayla kurulan yeni mahallenin, istenilen 400.000 liranın verilmemesi üzerine kullanılamaz bir durumda beklediğini, eski ve büyük bir mezarlık üzerine kurulan bu mahallenin sokaksız, yolsuz, kanalsız ve susuz olduğunu, binaların her taraftan yüksek bir toprak tabakasıyla kuşatılmış olduğunu belirterek, trenin Erzurum'a geleceği bu günlerde yeni şehrin bu çirkin durumunun hem devlet adına hem de kendi adına hiç de iyi karşılanmayacağını ve tenkit edileceğini ifade etmiştir. Ayrıca, durumu yerinde görmek amacıyla Nafia Vekili Ali Fuat Cebesoy'u Erzurum'a davet etmiştir.²⁵⁷

1939 yılında verilen bu son tahsisatla 1939 yılı içinde bu mahalleye ait yollar açılmış, mahallenin kanalizasyonu yapılmış, bir kısım parke inşaatı yapılmış, mahallenin ve Erzurum büyük meydanını ihata eden dördüncü bina, yani hükümet konağının iki katının betonarme iskeleti inşa edilmiştir.²⁵⁸

Böylece, 1940 yılında Vali Haşim İşcan tarafından Erzurum'a yeni bir hükümet konağı yaptırılmıştır. Lalapaşa Cami çaprazında bulunan eski hükümet konağının aksine, bu yeni hükümet konağı, Müfettişlik dairelerinin bulunduğu yeni mahalledeki Cumhuriyet Meydanı civarına yaptırılmıştır.

Cumhuriyet Meydanı çevresindeki grup inşaatı sahasında yer alan halkevi binası halkevleri tahsisatı ile inhisarlar başmüdürlük binası inhisarlar tahsisatı ile üç memur evi de Erzurum imar birliği ve özel idare tahsisatı ile yaptırılmıştır. 1940 yılı başlarında planın tam tatbiki ve istenilen gayeye ulaşılması için betonarme iskeleti yapılarak o halde kalan Hükümet konağının ikmali ile çift apartmanlı 15 memur ve subay evi ve bu mahallenin bir kilometre yukarısında Devlet Demir Yolları tarafından yapılmış olan büyük su

²⁵⁵ BCA, 030.10.71.468.6.

²⁵⁶ BCA, 030.10.71.468.7.

²⁵⁷ BCA, 030.10.71.468.5.

²⁵⁸ BCA, 030.10.71.468.10.

hazinesinden binalara su alma tesisatı ve noksan kalan parke kaldırımların, yolların inşası ve binaların bahçelerinin tanzimi kalmış bulunmaktadır. Bu işlerin bitirilmesi için bu kez de Umumî Müfettişlik teşkilatına vekâlet eden Erzurum Valisi Haşim İşcan tarafından 1940 bütçesine 500.000 lira konması istenmiştir. Fakat 1940 yılı fevkalade tahsisat programı belirlenmiş olduğundan, bu konuda yapılacak bir şey olmadığı 5 Nisan 1940'de İşcan'a bildirilmiştir.²⁵⁹

Umumî Müfettişlik sahasında 1937'den beri yapılan binalar meselesi, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Aralık 1939'daki Erzurum gezisinin temel konusunu oluşturmuştur. İsmet İnönü'nün tuttuğu günlüklerden anlaşıldığına göre, kendisi bu inşaat hakkında birtakım tereddütlere sahiptir. Öncelikle bu inşaatın bir türlü bitirilememesi kendisini üzmüştür. Özellikle Umumî Müfettiş evi ve Kolordu Komutanı evinin çevresindeki binalar ve genel olarak şehrin durumuna göre oldukça büyük ve orantısız yapılması ve bir türlü bitirilemeyerek büyük masraflara neden olması İnönü'nün tepkisini çekmiştir.²⁶⁰

Grup inşaatındaki binaların eksikleri 1940 yılı sonlarına doğru tamamlanmış, mefruşat ve mobilya meselesi de aynı dönemde halledilmiştir. Üçüncü Umumî Müfettiş Tahsin Uzer tarafından, sonradan Paşalar Yokuşu diye adlandırılan yerde yaptırılan binaların bazı malzemeleri İtalya'dan getirtilmiştir.²⁶¹ Hatta bu mobilyaları teslim etmek üzere Ankara'ya gelmiş olan Avusturya vatandaşı Anastas Kalinikos'un yasak bölge olan Erzurum'a girebilmesi için 25 Eylül 1940'da Bakanlar Kurulu'ndan özel bir kararname çıkarılmıştır.²⁶²

Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatına atandıktan sonra 1935 yılı içinde Erzurum ve çevresinde kapsamlı bir gezi düzenleyen Tahsin Uzer, bu konuda hazırladığı raporda, bölgenin bayındırlık meselesi hakkında şunları belirtmektedir:

Müfettişlik mıntikasındaki vilayetlerde göze çarpan nafia işleri, ancak hükümetçe, devlet bütçesiyle yapılabilirlerdir.

Vilayetlere ait hususi varidat ancak küçük işleri yapabilir. Bundan dolayı Müfettişlik mıntikasındaki hususi varidatları birleştirerek beş senelik bir program ve bütçe dâhilinde esaslı işler yapılabilirini arz ederim.

²⁵⁹ BCA, 030.10.71.468.10.

²⁶⁰ İnönü, **Defterler (1919-1973) 1. Cilt**, 274.

²⁶¹ Mustafa Çetin Baydar, **Geçidi Bekleyen Şehir**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, 58.

²⁶² BCA, 030.18.1.2.92.94.14.

Erzurum ve Erzincan'ın su, elektrik ve plan işlerinin ve bataklıklar meselesinin mahalli hükümetlerin kudretini aştığını gören başbakan bunların devlet bütçesiyle yapılmasını gerekli bulmuştur. Başbakanın refakatinde gezerken ve şimdi dolaşırken bölgenin kalkınmasına en gerekli teşekkülün nafia teşekkülü olduğun gördüm. Müfettişlik refakatine verilecek nafia fen heyetinin kudretli olması en büyük dileğimdir.

Erzurum şehir planını yaptırmak için her tarafa başvurduğum halde bir adım atamadım. Bu gibi ihtiyaçları temin edecek mütehasıslarımız kâfi gelmiyorsa Avrupa'dan fen adamları celbi gerekmektedir.

Erzurum ve Kars içme su işlerinin merkezce yapılmasının kabul edilmesi bu iki şehir halkını çok sevindirmiştir.

Şark demiryollarının Erzurum'dan da başlaması kararı bütün doğu illeri için unutulmaz tarihi bir müjdedir. İlbaharda vurulacak ilk kazma ile doğu bünyesinde bir refah temeli atılmış olacaktır. Erzurum'un bütün medeni dünyaya başlanışını bir an önce görebilmek ve gösterebilmek için aynı ameliyeye Erzincan'dan da iki taraflı olarak başlanmasını hükümetin takdirine sunarım. Bu durum Dersimlilerin birçoklarına iş sahası açacak ve şimdiye kadar şekavetle yaşayan Dersimlilerin Dersim ormanlarından elde edecekleri meşe traversleri satmalarıyla namuskârane bir kazanç kapısı olacaktır. Bu hükümet için emniyet ve asayiş meselesidir.²⁶³

TBMM'de Erzurum, Van, Erzincan vilayetleri ve bilhassa pamuk üreten Iğdır su ihtiyacı için 300.000 lira, Üçüncü Müfettişlik teşkilatının yaptıracığı inşaat için de 240.000 liralık bir tahsisat kabul edilmiştir.²⁶⁴

Üçüncü Umumî Müfettişlik tarafından 15 Ekim 1936'de yapılan bir ilanla, Cumhuriyet Meydanı ile İstanbul Caddesi ve Hakkı Paşa Köşkü arasındaki arsada Üçüncü Umumi Müfettişlik, Kolordu, Halkevi, Mıntika Jandarma Müfettişliği, posta ve telgraf binası, otel, gazino, ilk mektep, Umumî müfettiş evi, kolordu kumandanı evi, mevkii müstahkem kumandanı evi, 11 memur ve subay evi inşaatı, 720.000 lira keşif bedeli ve kapalı zarf usulüyle eksiltmeye konmuştur.²⁶⁵

Üçüncü Umumî Müfettişliğin kurulmasından sonra, Erzurum'da yeni bayındırlık alanı olarak, Cumhuriyet Meydanı ile Köşk arasındaki büyük ve geniş saha seçilmiştir. Burada, Umumî müfettişlik binası ve evi, kolordu komutanlığı dairesi, müstahkem mevki komutanlığı ve evi, ordu evi, halkevi, posta ve telgraf binası gibi resmi daireleri ve ikametgâhlar yapılması planlanmıştır.

²⁶³ BCA, 490.01.648.151.1; BCA, 030.10.70.462.11.

²⁶⁴ Erzurum, 18 Haziran 1936, Perşembe, No: 3501, 1.

²⁶⁵ Erzurum, 15 Birinci Teşrin 1936, Perşembe, No: 3518, 4.

Ayrıca, şehrin kuzey tarafından, İstanbul Kapı ile Kavak Kapı civarındaki dar hat istasyonu arasında ve eski mezbaha arkasındaki bostanlarda istasyon binası ve müştemilatının yapılması düşünülmüştür.²⁶⁶

Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının faaliyete başlamasıyla, şehir içindeki ve çevresindeki kabristanların önemli bir kısmı ortadan kaldırılmış ve yerlerine modern binalar yapılmıştır.²⁶⁷ Bu mezarlıkların yanı sıra, özel idareye ait birçok arsa da Üçüncü Umumî Müfettişlik inşaat alanında kalmıştır. Ayrıca, 9 aileye ait 60 593 metrekare arsa 1 Eylül 1937'de istimlak edilmiş ve bunların metrekaresine 10 kuruş gibi cüzi bir miktar tespit edilmiştir.²⁶⁸

Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının kurulmasından sonra bölgede kapsamlı bir inceleme yapan Uzer, bu konuda hazırladığı raporda, Erzurum'un 1935'teki bina ve mesken vaziyetinin Umumî müfettişlik memurları için yeterli olmadığını belirterek, Vali Konağı'nın geçici müfettişlik dairesi yapılacağını belirtmiştir. Buradaki Umumî müfettişlik dairelerinin yapımına 1936'da başlanabilmesi için ilk etapta 300.000 liralık tahsisata ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir.²⁶⁹

Tahsin Uzer, Umumî müfettişlik görevine getirildikten sonra hazırlamış olduğu ilk kapsamlı raporunda, doğuda her alanda gördüğü eksikliklerin giderilebilmesi için, iki veya üç yıl boyunca ikişer milyon liranın Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatına tahsis edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.²⁷⁰

Üçüncü Umumî Müfettişlik tarafından 15 Ekim 1936'de yapılan bir ilanla, Cumhuriyet Meydanı ile İstanbul Caddesi ve Hakkı Paşa Köşkü arasındaki arsada Üçüncü Umumî Müfettişlik, Kolordu, Halkevi, Mıntika Jandarma Müfettişliği, posta ve telgraf binası, otel, gazino, ilk mektep, Umumî müfettiş evi, kolordu kumandanı evi, mevkii müstahkem kumandanı evi, 11 memur ve subay evi inşaatı, 720.000 lira keşif bedeli ve kapalı zarf usulüyle eksiltmeye konmuştur.²⁷¹

Erzurum, Kars, Iğdır su işlerine 1936 senesinde başlanabilmesi için projelerin tanzimi, tasdiki ve eksiltmeye çıkarılması muamelelerinin inşaat mevsimi dolayısıyla Haziran'dan önce tamamlanması gerektiğinden projelerinin bu müddet zarfında

²⁶⁶ **Varlık**, 13 Şubat 1936, Perşembe, No: 1325, 1.

²⁶⁷ **Erzurum**, 12 Ağustos 1937, Yıl: 71, Sayı: 3559, 1.

²⁶⁸ **Erzurum**, 9 Eylül 1937, Perşembe, No: 3563, 4.

²⁶⁹ **BCA**, 490.01.648.151.1; **BCA**, 030.10.70.462.11.

²⁷⁰ **BCA**, 490.01.648.151.1; **BCA**, 030.10.70.462.11.

²⁷¹ **Erzurum**, 15 Birinci Teşrin 1936, Perşembe, No: 3518, 4.

hazırlanmaları Mart 1936'da Üçüncü Umumî Müfettişlik tarafından Nafia Vekâletine bildirilmiştir.²⁷²

1936 ortalarında, Umumî Müfettişlik tarafından getirilen Nail ve Mithat isimindeki iki uzman tarafından Erzurum'un kadastro haritasının yapılına başlanmıştır. Kadastro işinin bitiminde, şehir planı için bir uzman getirilmesine karar verilmiştir. Bu iki işin masrafı hükümet tarafından üstlenilerek, Erzurum Belediyesi büyük bir yükten kurtarılmıştır.²⁷³

Tahsin Uzer'in 1935 tarihli raporunda Maliye Vekâletini ilgilendiren hususlar Başvekâlet tarafından Maliye Vekâletine iletilmiştir. Buna göre Uzer'in Maliye Vekâletinden yapılmasını istediği en önemli şeyler şunlardır:

- 1) Hükümet konaklarının inşası ve memur evlerinin meydana gelmesi için her sene 200.000 lira verilmesi.
- 2) Arazi vergisinin hususi idarelere devri.
- 3) Bina ve meskenler için 300.000 lira verilmesi.
- 4) Sekiz vilayetin su, elektrik, bataklık kurutulması, müfettişlik ve hükümet daireleri inşaatı, hapisanelerin tedricen yenilenmesi, şehir planları ve sıhhati ilgilendiren acil işlerin yapılması için iki veya üç senede 2'şer milyon liranın müfettişlik mıntıkasına tahsisi.²⁷⁴

Maliye Vekâleti bu istekler karşısında yazdığı 19 Şubat 1936 tarihli cevapta, hükümet konakları ve memur evleri inşası için her yıl 200.000 lira verilmesinin bütçedeki sıkışıklık nedeniyle mümkün olmadığını, arazi vergisinin TBMM tarafından kabul edilen 2871 sayılı kanunla zaten özel idarelere devredildiğini, su ve elektrik tesisatı, bataklık kurutulması gibi işlerin de diğer vekâletleri ilgilendirdiğinden onların bütçelerinden tahsisat ayrılması gerektiğini ifade etmiştir.²⁷⁵

1935 yılında Umumî Müfettiş olan Tahsin Uzer, bütün programını 1936 yılına göre ayarlamış ve planladığı işler için 1936 bütçesine gereken paranın konulması için elinden geleni yapmıştır. 1936 bütçesinin hazırlanmakta olduğu bir sırada, 16 Mayıs 1936'da Başvekâlet Müsteşarı Kemal Gedeleş'e gönderdiği bir yazı, Uzer'in bu konuya ne kadar önem verdiğini göstermektedir:

²⁷² BCA, 030.10.70.463.12.

²⁷³ Varlık, 15 Haziran 1936, Pazartesi, No: 1339, 1.

²⁷⁴ BCA, 030.10.70.463.9.

²⁷⁵ BCA, 030.10.70.463.9.

Aman Kardeşim,

Bana imdat. Erzurum inşaatı için, Trabzon yolu için, Kars-Erzurum haritaları, elektriği, suyu için, elhasıl Büyük Başbakanım, sevgili şefimin rızası için, tam bütçenin konuşulduğu günlerde yine bütçe amirimin Doğu illeri hakkındaki düşüncelerini tatbik için ve elhasıl Allah rızası için tahsisatın geniş geniş verilmesi hakkında mütemadi takiplerinizi ve müjdelerinizi rica ederim...

İsmet İnönü'nün bir milyon defa ellerinden öper, ona daima güzel gün, güler yüz dilerim.²⁷⁶

1936'nın ilk günlerinde, Erzurum şehrinin haritası konusunda Umumî Müfettişlik tarafından bazı teşebbüslere girişilmiştir. Bu harita uzman ve serbest bir heyet tarafından asıl şehir kısmı 6.000, şehir dışındaki boş kısım ise 8.000 lira olmak üzere taahhüt edilmiştir. Bu fiyat ve şartlar Harita Umum Müdürü tarafından uygun bulunmuştur. Aynı günlerde Erzurum, Kars ve Erzincan'ın imar planları konusunda da plan işiyle uğraşanlarla anlaşılmiştir. Üç şehrin imar planı için 15.000 liraya mutabık kalınmıştır.²⁷⁷

1936 yılının başlarında Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının teşebbüsüyle Trabzon Elektrik Mühendisi Arslan Bey tarafından, Kars ve Erzurum'un elektrik projeleri ve keşifleri hazırlanmıştır.²⁷⁸

Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının kuruluş tarihi olan 1 Ocak 1936 tarihinden önce mıntika vilayetlerinde pek az ve ihtiyacı karşılamayan bayındırlık işleri meydana getirilmiştir. Müfettişlik teşkilatının kurulmasından 1 Haziran 1938 tarihine kadar 29 ay zarfında Erzurum'da; özel idare nakdi tahsilatıyla ve bedeni mükelleflerin yardımıyla Erzurum-Gümüşhane, Erzurum-Tortum, Tortum-Oltu, Karabıyık-Tercan yollarında toplam 13.908 metre uzunluğunda şose yapılmış, 7 köprü tamir edilmiş, transit yolu tahsilatıyla yaptırılan 6.819 metrelik silindiraja yardım edilmiştir.²⁷⁹

Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının 1938 yılında hazırlanmış olduğu tanıtım kitabındaki bir istatistiğe göre, 1935 yılında Erzurum Vilayeti dâhilinde 766 km. uzunluğunda yol vardır. Bunun 111 km.si iyi şose, 150 km.si tamire muhtaç şose, 60 km.si imalatlı tesviye ve 70 km.si imalatsız tesviye halindedir. 375 km.si ise henüz açılmamış

²⁷⁶ BCA, 030.10.71.464.21.

²⁷⁷ BCA, 030.10.71.464.21.

²⁷⁸ BCA, 030.10.71.464.21.

²⁷⁹ Doğu Cumhuriyet'in 15. Yılında, 3. Umumi Müfettişlik Neşriyatından, Sayı: 1, 1938, 22.

güzergâh halindedir. Yani yol uzunluğu 766 km. gösterilmesine rağmen, bunun 375 km'lik kısmı açılmamış bir haldedir ve buna yol demek mümkün değildir.²⁸⁰

Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının yol yapımına öne verdiği 1935-1938 arasında Erzurum'da sadece 5 km. iyi şose yapılmış, 22 km. uzunluğunda ise toprak düzeltilmesi yapılarak yeni yol açılmıştır. Böylece 1938 yılında henüz açılmamış güzergâh kısmı 375 km'den 357 km. ye indirilmiştir.²⁸¹

Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının kurulmasıyla, 1936-1938 arasında Umumî bütçe tahsilatı ile Aşkale, Hasankale, Tortum kazalarının hükümet konakları kısmen yapılmış ve Hasankale Cezaevi ile Erzurum ile Oltu Kazası hükümet konakları tamir olunmuş, Ilıca, Pırnakapan, Tortum, Hınıs, Oltu, Hasankale, Tercan, İspir Jandarma numune karakolları tamamlanmıştır.²⁸²

Erzurum Müfettişlik Grup inşaatı ile birlikte öze idare, belediye, İmar Birliği, Halk Fırkası, Maarif Vekâleti, Evkaf İdaresi gibi müesseselerin de esaslı yardımlarıyla Erzurum'un batısında yeni ve modern bir mahalle meydana getirilmiştir.²⁸³

Müfettişlik grup inşaatı sahasında müfettişlik tahsisatıyla 1937 yılında yapımına başlanan binalar şunlardır:

- Müfettişlik Dairesi: Bodrum, zemin ve birinci kattan oluşur.
- Kolordu Dairesi: Bodur, zemin, birinci ve ikinci kattan oluşur.
- Postane: Bodrum, zemin ve birinci kattan oluşur.
- Umumi Müfettişlik Evi: Yarım bodrum ve zemin katından oluşur.
- Kolordu Komitanı Evi: Bodrum ve zemin kattan oluşur.
- Müstahkem Mevki Komutan Evi: Bodrum ve zemin kattan oluşur.
- Otel ve Gazino: Bodrum, zemin, 1. ve 2. kattan oluşur.
- Çift Apartmanlı 3 adet memur evi: Bodrum, zemin ve 1. kattan oluşur.

1938 yılı Haziran ayı itibariyle bu binalardan Müfettişlik, kolordu binalarıyla Umumî Müfettişlik, kolordu ve mevkii müstahkem evleri, 1937 mali yılında çatıya kadar yapılmış, postane binasının zemin katı bitirilmiş, otel ve gazonun bodrum, zemin katlarının kolonları ve döşemeleri yapılmış ve 1 adet memur evinin bodrum ve zemin katı

²⁸⁰ **Doğu Cumhuriyet'in 15. Yılında**, 3. Umumi Müfettişlik Neşriyatından, Sayı: 1, 1938, 27.

²⁸¹ **Doğu Cumhuriyet'in 15. Yılında**, 3. Umumi Müfettişlik Neşriyatından, Sayı: 1, 1938, 27.

²⁸² **Doğu Cumhuriyet'in 15. Yılında**, 3. Umumi Müfettişlik Neşriyatından, Sayı: 1, 1938, 22.

²⁸³ **Doğu Cumhuriyet'in 15. Yılında**, 3. Umumi Müfettişlik Neşriyatından, Sayı: 1, 1938, 25.

tamamlanmıştır. 1938 yılı sonuna kadar Müfettişlik, kolordu, postane binalarıyla Umumî Müfettişlik evi ve bir adet numune evinin inşaatın tamamen bitirilmesi, otel ve gazinonun birinci katının tamamlanması planlanmıştır.²⁸⁴

Bu alanda Müfettişlik tahsisatıyla yapılan binaların yanı sıra, diğer kurumlar tarafından yaptırılan binalar ise şunlardır:

Kültür Bakanlığı tahsisatıyla inşaatı yarım kalmış olan erkek muallim mektebinin çatısı saçaklı çatıya dönüştürülmüş ve dersane kısmının temel tahkimatı ve diğer noksanları tamamlanmış, yatakhane kısmının temel tahkimatına başlanmıştır. Bu bina için Kültür Bakanlığından verilen tahsisat 240.000 liradır.²⁸⁵

Ayrıca CHP tahsisatıyla bir Halkevi binası, İnhisarlar Vekâleti tahsisatıyla bir inhisarlar binası yaptırılmıştır. Özel idare tahsisatıyla yapılmakta olan iki adet numune evi tamamlanmıştır. Yine, özel idare ve belediyenin ortak bir kuruluşu olan İmar Birliği tarafından 6 daireli bir apartman yaptırılmış, Vakıflar İdaresi tarafından ise 4 daireli bir vakıf apartmanı inşa edilmiştir.²⁸⁶

Erzurum Vilayet merkezinin 875 hektarlık kısmının haritası uzman Türk harita mühendisleri tarafından yapılmış ve bedeli olan 17.500 lira Müfettişlik grup inşaatı tahsisatından ödenmiştir.²⁸⁷

Şehir uzmanı Lambert Trabzon ve Erzurum şehirlerin imar planını tanzim eylemek üzere 1937 Ağustosunda Trabzon ve Erzurum'da tasdik edilmiş haritalar üzerinde fenni incelemelerde bulunarak avan projeleri hazırlamış ve 1938 Eylülünde tekrar gelerek her iki şehirde faaliyete geçmiş ve kati plana ait etütlerini tamamlamıştır. Lambert'in projelerine nazaran Erzurum'da şehir grup inşaatının bulunduğu mahalle doğru gelişmesi uygun bulunmuş ve Cumhuriyet ve Hastaneler Caddeleri esas cadde kabul edilmiştir.²⁸⁸

1930'ların ortalarında Erzurum'un en önemli tarihi eserlerinden olan Lala Paşa Cami kötü helalardan ve çevresini saran harabelerden kurtarılmak için açılan mücadele sonucunda bunların yerine güzel bahçeler ve fiskiyeli havuzlar yapılmıştır.²⁸⁹

²⁸⁴ **Doğu Cumhuriyet'in 15. Yılında**, 3. Umumi Müfettişlik Neşriyatından, Sayı: 1, 1938, 25.

²⁸⁵ **Doğu Cumhuriyet'in 15. Yılında**, 3. Umumi Müfettişlik Neşriyatından, Sayı: 1, 1938, 25.

²⁸⁶ **Doğu Cumhuriyet'in 15. Yılında**, 3. Umumi Müfettişlik Neşriyatından, Sayı: 1, 1938, 26.

²⁸⁷ **Doğu Cumhuriyet'in 15. Yılında**, 3. Umumi Müfettişlik Neşriyatından, Sayı: 1, 1938, 26.

²⁸⁸ **Doğu Cumhuriyet'in 15. Yılında**, 3. Umumi Müfettişlik Neşriyatından, Sayı: 1, 1938, 27.

²⁸⁹ **Doğu Cumhuriyet'in 15. Yılında**, 3. Umumi Müfettişlik Neşriyatından, Sayı: 1, 1938, 34.

1930'ların ortalarında, Erzurum şehrinin hemen her tarafına dağılmış olan mezarlıkların kaldırılması için özellikle Üçüncü Umumî Müfettiş Tahsin Uzer tarafından kapsamlı bir faaliyet yürütülmüştür. Umumî Müfettişlik tarafından 1937de hazırlanan bir eserde, bu konuda şunlar belirtilmektedir:

Devletin kuvvetini milletin sıhhatinde bulan Cumhuriyet hükümeti, şehirlerin ortalarında bulunan ve umumi sıhhati ihlal eden mezarlıkları kaldırmak, orta çağlara mahsus zihniyetlere artık nihayet vermek ve mutlak ki, ilkin vatanı müdafaa edecek olan canlı yurttaşı saf ve temiz bir hava içinde yaşatmak gayesini takip etmektedir.²⁹⁰

Üçüncü Umumî Müfettişlik, Erzurum'un imar durumu ile yakından ilgilenmiş ve bu konuda devlet yardımlarının sağlanmasında büyük bir katkı sağlamıştır. Üçüncü Umumî Müfettişlik teşebbüsleriyle 1941 yılının ortalarında kurulan Doğu Evleri Yapı Kooperatifi bunun en ilginç örneklerinden biridir.²⁹¹

Umumî Müfettiş Tahsin Uzer, yanında Erzurum'un planını hazırlamakla görevlendirilen Lambert'le birlikte 4 Haziran 1939'da Erzurum'a gelmiş ve hiç dinlenmeden şehirdeki imar faaliyetlerini incelemek üzere Vali ile birlikte inşaat alanlarını gezmiştir. 1938'de de şehirde incelemelerde bulunan Lambert, bu kez plana son şeklini vermek üzere Erzurum'a gelmiştir.²⁹²

Hastaneler Caddesi'nde, Numune Hastanesi ile Harbiye Kışlası arasındaki alanda, 1939 yılında bir spor sahası yapmak amacıyla düzenlemeler yapılmıştır. Bu sahada voleybol, tenis, paten gibi sporlar için oyun sahaları tanzim edilmesi ve seyirciler için de büyük bir tribün yapılmasına başlanmıştır.²⁹³

İmar Birliği, Cumhuriyet Alanı'nda bir spor sahası yaptırmaya karar vermiştir. Hazırlanan plana göre, bu stadyum içerisinde futbol, tenis, voleybol, basketbol sahaları, at yarışı ve cirit meydanı, manej yerleri ve yüzme havuzu bulunacaktır. Bu kapsamlı plan için Ankara'dan getirilen projenin 1935 yılında uygulamaya konulmasına karar verilmiştir.²⁹⁴

1939'da bitmek üzere olan Cumhuriyet Caddesi'ndeki grup inşaatı yanında bulunan Çaykara Deresi üzerindeki büyük köprü genişletilmiş ve altından geçen dere, baraj haline

²⁹⁰ **Doğu Cumhuriyet'in 15. Yılında**, 3. Umumi Müfettişlik Neşriyatından, Sayı: 1, 1938, 34.

²⁹¹ Başlangıçta iyi niyetli bir teşebbüs olarak ortaya çıkan bu yapı kooperatifi, daha sonra birçok suistimal söylentileriyle yüz yüze gelecek ve büyük eleştirilere maruz kalacaktır. Bkz: Kadioğlu Ahmet, **Erzurum'da Kooperatifçilik**, İstanbul, 1969, 2; **Erzurum Belediyesi Meclis Zabıtları**, 16 Haziran 1941, Pazartesi.

²⁹² **Erzurum**, 5 Haziran 1939, Pazartesi, Sayı: 3596, 1.

²⁹³ **Erzurum**, 22 Temmuz 1939, Cumartesi, Sayı: 3603, 1.

²⁹⁴ **Varlık**, 15 Teşrinisani 1934, Perşembe, No: 1233, 2.

getirilmeye başlanmıştır. Burasının, içinde sandallar gezen büyük bir havuz ve mesire yeri olması planlanmıştır. Bu köprü ile yeni yapılmış olan İnhisarlar Binası arasında ve arkasındaki sahada bir çocuk bahçesi yapımına başlanmış, çocukların baraj civarında temiz bir oyun sahasına kavuşturulması düşünülmüştür.²⁹⁵

2.1.2.1. Gazete Haberleri

Yeni Orta Mektepler

Iğdır

14 Ekim 1937 tarihli gazete haberinde, Oltu'da açılmış olan ortaokul için bina inşaatının yapılacağı bilgisi yer alırken, diğer ilçelerde de yapımına devam edilen okul binalarından bahsedilmiştir.

“Pamuk Birliği Oltu'da açılan orta mektep için bir bina yaptıracağını Umumi Müfettişliğe bildirmiş ve kendilerine teşekkür edilmiştir. Şimdiki halde orta mektep için kira ile tutulan binada tedrisata başlanmıştır. Pazar kazasının orta mektep binası da Cumhuriyet bayramına kadar bitirilmiş olacaktır. Sarıkamış orta mektebi inşaatına da aynı surette devam edilmektedir.”²⁹⁶

Erzurum'un En Güzel Abideleri

4 Kasım 1937 tarihli bu haberde, Erzurum ilinin en güzel abideleri olarak nitelendirilen ve bugün de aynı değerde olan Lala Paşa Camii'nin etrafında yapılacak olan çalışmalardan bahsetmektedir. Erzurum'un en güzel ve zarif caddelerinden biri de Mimar Sinan'ın elinden çıkan Lalapaşa camiidir. Bu camiinin önündeki meydanlık açılarak bir Karadeniz bahçesi vücuda getirilecektir. Bu bahçede vücuda getirilecek büyük Karadeniz havuzunda yazın banyo, kışın patini yapılacaktır.²⁹⁷

Yeni Bir Mezarlık

Bu haber başlığında ise, Erzurum'un Pasinler ilçesi olarak bilinen, Hasankale adıyla anılan ilçesinde bir ihtiyacın giderilmesi amacıyla bölgede bir mezarlık kurulduğunun haberi yer almaktadır. Mezarlığın kurulmasında gösterilen hassasiyet ise yine haberin içerisinde yer almaktadır. Bütün Hasankalelilerin yardımıyla Hasankale'de yeni bir mezarlık kurulmuştur. Etrafı muntazam duvarlarla çevrilmiş, içine birçok ağaçlar dikilmiş

²⁹⁵ **Erzurum**, 22 Temmuz 1939, Cumartesi, Sayı: 3603, 1.

²⁹⁶ **Doğu Gazetesi**, 14 Birinci Teşrin (Ekim) 1937.

²⁹⁷ **Doğu Gazetesi**, 4 İkinci Teşrin (Kasım) 1937.

olan bu yeni mezarlık Hasankale'nin büyük bir ihtiyacını karşılayacak ve mezarlık işini muntazam bir hale koyacaktır.²⁹⁸

Belediye Önündeki Cadde

Gazete, yol yapım çalışmalarının önünü açan belediye önündeki büyük caddenin açılmasını önemli bir adım görmüş ve okuyucularıyla paylaşmıştır. Hasankale belediyesinin önündeki geniş cadde Erzurum valisinin huzuruyla Hasankale kaymakam vekili tarafından açılmıştır. Bu cadde şehrin içindeki yolların yapılmasına doğru atılmış ilk adımdır. Maddi imkânlar buldukça bütün yolların muntazam bir hale konmasına çalışılacaktır.²⁹⁹

Karayazı Kaymakamlık Kadrosu

Haber başlığı altında, yeni kurulmuş bir ilçenin (Karayazı) varlığından söz edilmiş, ilçede devam eden imar faaliyetleri üzerinde durulmuştur.

“Yeni kaza telefonla vilayete bağlanıyor

Yeni teşkil edilen Karayazı kaymakamlığı tamamlanmış gibidir. Karayazı'nın vilayet merkeziyle irtibatını temin etmek için ilk iş olarak telefon tesisatına teşebbüs edilmiş ve sipariş edilen malzeme tamamen teslim alındığından hattın kurulmasına başlanmıştır. Bu meyanda telgraf hattının da bu kazaya bağlanması için icap eden makama başvurulmuştur. Karayazı halkının kültüre karşı olan alakaları ve istekleri neticesi kaza dâhilinde okul ihtiyacı temin edildiği gibi, söylemez köyündeki ilkokul binası da tamamlanmıştır. Karayazı da hızla devam eden imar faaliyeti mevsim dolayısıyla yaza kadar muvakkaten durdurulmuştur.”³⁰⁰

Aşkale

Yeni Hükümet Konağı

Haberde, Erzurum'un Aşkale ilçesinde yapımına devam edilen hükümet konağı ve okul binası inşaatları hakkında bilgiler yer almaktadır. Ayrıca ilçede yine birkaç mağazanın açıldığı haberi okuyucularla paylaşılmaktadır.

²⁹⁸ **Doğu Gazetesi**, 4 İkinci Teşrin 1937.

²⁹⁹ **Doğu Gazetesi**, 4 İkinci Teşrin 1937.

³⁰⁰ **Doğu Gazetesi**, 1 Birinci Kanun (Aralık) 1937.

“Yeni yapılmakta olan hükümet konağının bodrum katı bitirilmiştir. Şimdi bu kat üzerine beton tabliye döşenmektedir. Okul kurağının birinci katı da bitirilmiştir. Çarşı içinde yeniden bir iki mağaza yapılmıştır.”³⁰¹

Transit Yolundaki Köprü

Bu kısa haberde ise, Aşkale ilçe merkezinden geçen Karahasan çayı çevresindeki köprüünün tamiratı hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. Karahasan çayı ve transit yolu üzerindeki taş köprü yazın yıkılmıştı. Yerine yapılan betonarme köprü yola açılmıştır.³⁰²

İki İlkokul

Haberde, Oltu’da yapılan ve inşasının bitmek üzere olduğu İlkokul binaları hakkında bilgiler paylaşılırken, yapımında emeği geçenler de unutulmamıştır.

“Oltu’nun Kosor nahiyesi merkeziyle Örtülü köyünde yeniden beşer sınıflı ve sıhhi iki ilkokul binasının inşası bitirmek üzeredir. Bu okulların inşasında Kaymakam Fevzi, Nahiye Müdürü Tefvik ve halk büyük gayret ve yardım göstermişlerdir.”³⁰³

Hunut Nahiyesinde Telefon

Erzurum İspir ilçesine bağlı eski adı Hunut yeni adı Çamlıkaya’da yapımına devam edilen inşaatlar hakkında haber yer almaktadır.

“Hunut nahiyesi muhtarı iş başına geçtikten sonra kısa bir zaman zarfında nahiyeyi telefonla 35 kilometre mesafede bulunan kazaya bağlamıştır. Kazaca bu faaliyeti takdire layık görülerek kendisine bir takdirname verilmiştir. Nahiye bu yıl içinde inşasına başlanan beş dershaneli ilkokul bitirmek üzeredir. Bu okulun yapılması için halkın gösterdiği yardımı bilhassa zikretmek lazımdır.”³⁰⁴

Palandöken’deki Harap Köprüler

Haberde, planlanan ve projesi hazırlanan köprülerdeki iyileştirme faaliyetleri hakkında bilgiler yer alırken, şehirde gerçekleşen bazı imar faaliyetleri hakkında da detaylar paylaşılmaktadır.

³⁰¹ **Doğu Gazetesi**, 1 Birinci Kanun 1937.

³⁰² **Doğu Gazetesi**, 1 Birinci Kanun 1937.

³⁰³ **Doğu Gazetesi**, 1 Birinci Kanun 1937.

³⁰⁴ **Doğu Gazetesi**, 9 Birinci Kanun 1937.

“İnşaat mevsimine şimdiden hazırlanan projeler

Önümüzdeki inşaat mevsiminde faaliyete geçilmek üzere şimdiden bazı projeler hazırlanmaktadır. Büyük ve muayyen inşaat haricinde Palandöken yolundaki ufak köprülerle Tortum yolundaki iki köprünün yaptırılması projesi ikmal edilmiştir. Şehirdeki grup inşaatının en büyük binalarından biri olan inhisarlar binasının da temeli atılmış bulunmaktadır.”³⁰⁵

Bitpazarı ‘da Kaldırılıyor

Düzenleme ve iyileştirme faaliyetleri devam ediyor.. Her ne kadar belediye tarafından üstlenilmiş bir vazife olarak görünse de müfettişliğin varlığının etkisini görmek son derece önemli olacaktır. Haberde, tarihi ehemmiyete sahip bölgelerin düzenlenmesi için gereken çalışmalar okuyucularla paylaşılmış, halkın bu konuya bakış açısı bir nevi gazete tarafından dile getirilmiştir.

“Aziziye hanında bir bedesten açılacak

Erzurum’un en güzel ve en kıymetli abidelerinden biri olan çifte minareleri bütün güzellikleriyle tebarüz ettirmek belediyenin ehemmiyetle telakki ettiği meselelerden biriydi. Bu eşsiz abidenin etrafını iyi tanzim edilmiş bir bahçe ile süslemek, hem şehrin güzelliğini temin edecek, hem de o kıymetli eseri bugün içinde bulunduğu acıklı halden kurtarmış olacaktı.

Bu düşünceleri Belediye artık fiil sahasına çıkarmaya başlamıştır. İlk hareket olarak o civardaki bitpazarının Tebrizkapısı’nda metruk Aziziye Hanı’na nakline karar verilmiştir. Kapalı bir bedesten vazifesini görecek olan Aziziye Hanı o suretle tanzim edilmiştir. Diğer taraftan orada belediyece bir müzayede salonu ve bir de eşya mağazası açılmıştır. Bu mağaza oturakçı esnafının ihtikârına mani olacaktır. Şimdiye kadar Erzurum’dan başka bir şehre evlerini nakletmek zaruretinde bulunanlar eşyalarını satarken değerinden az bir fiyat vererek karşılıklarına çıkan oturakçı esnafına boyun eğmekten başka çare bulamıyorlardı. Hâlbuki belediyenin yeni mağazası buna imkân bırakmayacaktır. Eşyalarını satmak isteyenler belediyece tahmin ettirilecek değer mukabilinde satılmak üzere ve ufak ardiye mukabilinde eşyalarını buraya teslim edebilecekler ve bu suretle mahdut bir esnaf zümresinin ihtikârına kurban olmaktan kurtulacaklardır.”³⁰⁶

³⁰⁵ **Doğu Gazetesi**, 10 Birinci Kanun 1937.

³⁰⁶ **Doğu Gazetesi**, 11 Birinci Kanun 1937.

Elektrik Fırını

Tüm yönleriyle yenilikler şehre uğramaya başlıyor... Şehirde yapılması planlanan elektrik fırını ile halkın bir nebze olsun ihtiyaçlarının karşılanması yönünde çalışmalar yürütüldüğü haberde yer almaktadır. Bu görevi yerine getirmek için imar birliği elini taşın altına koymaktan geri durmamıştır.

“Şehrimize yakında bir elektrik fırını yapılması düşünülmektedir. İmar Birliği tarafından tasavvur edilen bu iş tahakkuk ederse, şehrin bütün ekmek ihtiyacı karşılanacaktır. Birlik böyle bir fırının nasıl işleyebileceğini tetkik etmekte ve teknik vasıtaları araştırmaktadır.”³⁰⁷

Aşkale’de Umran İşleri

Gazete, Aşkale’de yapılacak olan imar faaliyetleri hakkında okuyucularına detaylı bir haber sunmaktadır. Ayrıca trenin Aşkale hudutlarından geçeceğini bu durumun önemli katkılar sağlayacağını da büyük bir mutlulukla dile getirmektedir.

“Nahiyemiz treni temiz bir yüzle karşılamaya hazırlanıyor

Aşkale 10 (Hususi) eskiden nahiye olan Aşkale’nin kazaya kalp edilmesi üzerine burada büyük umran eserleri başlamıştır. Şimendifer de geldiği takdirde Aşkale transit yolunun ehemmiyetli istasyonlarından biri olacaktır. Kazamızda bir mektep ve hükümet konağı yapılmaktadır. Ana cadde adeta yeniden yapılmış gibi tamir edilmiştir. Halk bu umran eserlerinden fevkalade memnundur.

Kaymakamımız Bay Esad’ın bu kalkınma ve umran işlerine layık olduğu ehemmiyeti vererek bu hızın durmasına meydan vermeyeceğine kani olduğumuz gibi, yeni eserlerle memleketi süsleyeceği ve tren geldiği zaman Ankara’dan gelecek büyüklerimize temiz yüzlü güzel bir kaza göstereceği şüphesizdir.”³⁰⁸

Erzurum’da Yeni Hastaneler

Haberde, şehirde yapımına devam edilen hastane hakkında bilgiler yer almaktadır. İnşaat aşaması ve ayrılan bütçe hakkında detaylar haberde yer almaktadır.

³⁰⁷ Doğu Gazetesi, 11 Birinci Kanun 1937.

³⁰⁸ Doğu Gazetesi, 13 Birinci Kanun 1937.

“Zühreviye Hastanesi de gelecek sene bitiriliyor

Duvarları kapatılmış ve üzeri örtülmüş bulunan zühreviye hastanesinin inşaatı önümüzdeki sene tamamen bitmiş olacaktır. Kaloriferle ısıtılacak olan hastanenin bu hususa ait planları şimdiden hazırlanmıştır. Hastanenin tefrişi önümüzdeki sene hususi muhasebe bütçesinden ayrılacak 15 bin lira ile ikmal edilmiş olacaktır.”³⁰⁹

Bir “Süt Damlası” Tesis Edilecek

Sağlık alanında çalışmalar hız kesmiyor... Haberde, Erzurum, Ilıca ve Aşkale’de yaptırılacak sağlık kuruluşlarından bahsedilmektedir. Kurumların imar faaliyetleri doğrultusunda büyük bir aksilik yaşanmaması halinde çalışmalara başlanacağıının müjdesi okuyuculara paylaşılmaktadır.

“Erzurum yavruları için lüzumlu bir müessesese

Doğum nispeti binde 33’e varan Erzurum’da çocukların sıhhatleriyle alakadar olacak bir müessesenin tesis edilmesine büyük bir ihtiyaç vardı. Bunu takdir eden vilayet Erzurum’da büyük bir bina yaptırmayı ve bunun içinde bir süt damlası, bir çocuk müşavere evi ve bir poliklinik tesis etmeyi düşünmektedir. Diğer taraftan ılıca ve Aşkale’de de birer dispanser yaptırılacaktır. Bu tasavvurların gelecek sene zarfında kuvveden file çıkması imkân dâhilinde görülmektedir.”³¹⁰

Şehir Kulübü Açılıyor

Belki tam anlamıyla imar faaliyetleri içerisinde yer alamayacak bir haber niteliği taşısa da özellikle düşünce açısından şehir için önemli bir adımın atılacağı haber olması hasebiyle dikkat çekmektedir. Şehir kulübü için bir bina yaptırılacağı bilgisi paylaşılmakta fakat bir binadan daha fazlası haberin detaylarında yer almaktadır...

“Millet bahçesi içindeki belediyeye ait bina spor bölgesi olarak tutulmuştur. Mükemmel bir surette tefriş edilerek, içerisine radyo konacak ve bir kütüphane yapılacak olan bina şimdilik Erzurum şehir kulübü vazifesini görecektir. Kucağında hem şehrin münevverlerini, hem de sporcu gençleri toplayacak olan bu yeni bina Erzurum’un büyük bir ihtiyacını karşılayacaktır. Aynı binanın bahçesinde beton saha bir müddet sonra buz

³⁰⁹ **Doğu Gazetesi**, 13 Birinci Kanun 1937.

³¹⁰ **Doğu Gazetesi**, 13 Birinci Kanun 1937.

üzerinde paten yapılmasına müsait bir şekilde hazırlanmış ve bu suretle tatil günlerini temiz ve eğlenceli bir muhitte geçmesi temin edilmiş olacaktır.”³¹¹

Yedi Yüz Ton Tohum Hazır

Ziraat alanında önemli bir adım... Müfettişlik teşkilatının yardımlarıyla ziraat alanında yenilik çalışmalarına hız verilmiştir. Elde edilecek ürünlerin daha kaliteli bir şekilde temini için tohumlukların ıslahı konusu ele alınmıştır. Haberde, bu hususta Umumî bir değerlendirme de yapılmıştır.

“Temizlenmiş ve ilaçlanmış olarak ilkbaharı bekliyor

Erzurum vilayeti saha itibariyle ne kadar geniş ise, umumi ziraat bakımından da o nispetçe geri kalmış ve ihmal edilmiştir. Erzurum’da, bağcılıktan başlayarak, ziraat aletlerini fennileştirmek ve toprağı hayvan gübrelerinden başka unsurlarla takviye etmek işleri, mevzif de olsa, esaslı surette nazarı dikkate alınılmıştır.

Uzun harp yıllarında birçok sebeplerle tohumlukların bozulması ve ahır gübrelerinin zaruri olarak mahrukata kullanılması ve elde de toprağı kuvvetlendirecek vasıtalar bulunmaması yüzünden, kemiyet ve keyfiyet itibariyle en büyük hububat sahalarından biri olan Erzurum’u bugün az ve keyfiyetçe de bozuk mahsul almaya sevk etmiştir. Tohumlukların ıslahı işine ziraat vekâletinin verdiği motorlu selektör ve vilayet bütçesinden alınan triyör ile başlanılmış bulunmaktadır. Bugüne kadar 700 ton tohum yıkanmış ve ilaçlanmıştır.

Makineler köylünün ayağına kadar götürülmek suretiyle bu işe layık ehemmiyet verilmektedir. Bazı mıntikalarda yeni sene ilkbahar tohumluğunun temiz ve ilaçlı olarak ekilmesi temin edilecektir.”³¹²

Çalışkan İdare Adamlarımız

Haberde, çalışmalarından dolayı tebrik edilen idareciler hakkında bilgi paylaşılırken, Oltu’da yapılan imar faaliyetleri hakkında da açıklamalarda bulunulmuştur.

“Oltu kaymakamı Fevzi Hamurculu ile Jandarma Komutanı Selahattin Okman Oltu’da bir numune karakolu inşa ettirmişler ve dokuz ay zarfında 250 kilometrelik telefon hattı çektirmişlerdir. Bu iki çalışkan idare elemanının gösterdikleri kıymetli faaliyet

³¹¹ **Doğu Gazetesi**, 13 Birinci Kanun 1937.

³¹² **Doğu Gazetesi**, 14 Birinci Kanun 1937.

vilayetçe şayanı takdir bulunmuş ve bu husus kendilerine tebliğ edildiği gibi Dâhiliye Vekâletine de yazılmıştır.”³¹³

Zahire Hali İçin Bina Kiralandı

Haberde, şehirde yapılacak yeni düzenlemeler hakkında bilgiler verilmektedir. Haber bir anlamda Müfettişlik kurumunun çevre düzenlemesi hakkındaki hassasiyetini de ortaya koymaktadır.

“Zahire alışverişi bugünkü dağılık halinden kurtarılacak

Kongre caddesinde ve nafiaya ait garajın bitişiğinde 20 dükkânı ihtiva eden büyük bina Muhasebe-i Hususiye tarafından Belediye’ye kiralanmıştır. Öğrendiğimize göre, bu bina zahire hali olarak kullanılacaktır. Şehrimizdeki bütün zahire alışverişi bu binada temerküz ettirilecek, zahire tüccarları burada bulunacaktır. Bu suretle zahire alışverişi bugünkü dağılıklığından kurtulacak ve bu teşebbüs şehrimizde bir zahire borsası açılması hususunda ilk açılımı teşkil edecektir.”³¹⁴

Pırnakapan’da Karakol

Haber, Erzurum’un Aşkale ilçesine bağlı Pırnakapan köyünde karakol binasının inşası için herhangi bir engelin kalmadığını okuyucularıyla paylaşmaktadır. Pırnakapan’da yaptırılmasına karar verilmiş olan jandarma karakolu binasının inşası müteahhidine ihale edilmiştir.³¹⁵

Vilayet Binasında Yapılacak Tamirat

Haberde, vilayet binasının yenilenmesi için çalışmalara başlanacağı ve hangi zaman diliminde yapılacağına dair bilgiler yer almaktadır. Vilayet binasının tamiri ve hala vaziyetinin ıslahı ve tamamlanması hususundaki keşifler Nafia müdürlüğünce hazırlanmıştır. Bunların birkaç gün zarfında ikmal edilmesi ümit edilmektedir. Keşfi ikmal edildikten sonra tamir ve ikmalleri mevsime bağlı olmayan kısımların derhal yapılmasına başlanacaktır. Diğer kısımlar için inşaat mevsiminin gelmesi beklenecektir.³¹⁶

³¹³ **Doğu Gazetesi**, 16 Birinci Kanun 1937.

³¹⁴ **Doğu Gazetesi**, 16 Birinci Kanun 1937.

³¹⁵ **Doğu Gazetesi**, 16 Birinci Kanun 1937.

³¹⁶ **Doğu Gazetesi**, 16 Birinci Kanun 1937.

Yeni Telefon Hatları

Haber, Hınıs ve çevresinde tesis edilen telefon hatları hakkında kısa bir bilgi vermektedir. Taşkesen nahiyesiyle Hınıs kaza merkezi arasında yeni bir telefon hattı tesis edilmiş ve bu merkezden kışın şiddetli zamanında muhitte tecerrüt etmesi fenalığının bu suretle önüne geçilmiştir.³¹⁷

Aşkale'de Yeni Hükümet Konağı

Haberde, Aşkale'de yapılacak yeni bir hükümet konağının ihalesi hakkında bilgi verilmiştir. Haberde dikkat çeken husus, yapılacak hükümet konağının kat kat ihale edilmiştir. Dönemin farklı bir uygulaması olarak da dikkat çekmektedir.

“İkinci katında ihalesi dün yapıldı

Aşkale hükümet konağının ikinci katı ile Kop Jandarma Karakolunun ihalesi dün Aşkale'de yapılmıştır. Hükümet konağı yüzde bir eksiğiyle müteahhidine, ihale edilmiştir. Kop jandarma karakolunun inşasına talip çıkmadığından münakaşa müddetinin temdidine karar verilmiştir.”³¹⁸

Bölgemizde Madenler

21 Aralık 1937 tarihli bu haberde, Erzurum bölgesindeki madenler hakkında çok değerli bilgiler paylaşılmaktadır. Bölgede yeni tespit edilen yerler hakkında ve bu konudaki çalışmalardan bahsedilmektedir. Haber, ele aldığı konu bakımından çok büyük önem arz etmektedir.

“İşletilmekte olan ve işletilecek kömür madenleri- siyah kehribar-Tercan'da petrol

Erzurum vilayeti dâhilinde mahalli ihtiyacı karşılayacak derecede zengin kömür madenleri vardır. Bu madenlerin işletilmesi henüz muntazam bir hale getirilmemiş oldukları için iyi randıman vermemektedirler. Diğer taraftan halk senelerden beri kömür yakmaya alışmamış olduğu için ısınma işinde daha verimli ve daha pahalı olan odunu kullanmaktadır. Fakat kısa zamanda kömüre alışacağı ve yavaş yavaş kömür sarfiyatının vilayet dâhilinde ziyadeleşeceği umuluyor. Şimdiye kadar Erzurum'da beş muhtelif yerde kömüre tesadüf edilmiştir. Bunlardan bir tanesi Aşkale'nin Gülveren nahiyesi dâhilindeki Kavurmacı kurundaki linyit madenidir. Bu maden kalite itibarıyla şimdiye kadar tesadüf edilmiş olanların en iyisidir ve hususi bir şirket imtiyazını almak üzere iktisat vekâletine

³¹⁷ **Doğu Gazetesi**, 17 Birinci Kanun 1937.

³¹⁸ **Doğu Gazetesi**, 18 Birinci Kanun 1937.

müracaat etmiştir. Diğer bir maden Oltu'dadır. Buda bir linyit madenidir ve iyi vasıflar göstermektedir. İşletilmekte olan kömür madenlerinden sonuncusu Hasankale yolu üzerinde trene ve şehre çok yakın bir mevkide bulunan Ağzıaçık kömür madenidir. Mesafe itibariyle Erzurum'a ve tren yoluna yakın bulunması bu madenin ileride büyük bir kıymet iktisap edeceğini açıkça göstermektedir.

Bu işletilen madenlerden başka son günlerde Hasankale'nin ilerisindeki Kırdabaz köyünde ve tren hattına çok yakın bir mahalde bir kömür madeni daha bulunmuştur. İbrahim ettiği vasıflara göre demiryolu işletmesinde kullanılabileceği zannedilen bu madenin vaziyeti ve vasıfları devlet demiryolları işletme idaresince incelenmektedir. Bunlardan başka Tortum kazasıyla Erzurum'a bağlı Ovacık nahiyesinde yeni kömür damarlarına tesadüf edilmiştir. Bunlardan alınan numuneler vilayetçe tahlil ettirilmek üzere merkeze celp edilmiştir. Erzurum'da kömür madenlerinden başka dört yerde zengin siyah kehribar madenleri vardır. Bunlardan üçü Oltu da ve bir tanesi de Tortum'un Othof köyündedir. Fakat bu madenlerin işletilmesi için 2804 numaralı kanun hükümlerine istinaden ruhsatname verilmemektedir. Elde görülen kehribarlar bu kanunun neşri tarihinden evvel çıkarılmış olan mallardan ibarettir. Erzurum bölgesinin maden zenginliğinin Tercan kazası dahilinde bulunmuş olan gaz madeni tamamlıyor. Bundan bir müddet evvel Tercan'da yerden gaz fışkırdığı haber alınarak İktisat Vekâletine bildirilmişti. İktisat Vekâletinin tetkikata memur ettiği mühendisler Tercan'a gelmiş, vaziyeti tetkik etmiş, gaz kuyusunu kapatmış ve bir numune alarak Ankara'ya dönmüşlerdir. Bu gaz madeninin kuvvetli bir damar olduğu ve işletilmesi icap ettiği zannedilmektedir. Vaziyet maden tetkik ve arama idaresi tarafından incelenmektedir.”³¹⁹

Demir Ray Her Gün Biraz Daha Yaklaşıyor

Gazete, devam etmekte olan demiryolu inşaatı hakkında bilgiler paylaşmaktadır. Atılan başlıktan da hissedileceği üzere büyük bir heyecanla çalışmaların bitirilmesi beklenmektedir.

“Kış gelmiş olmasına rağmen hat üzerindeki çalışma tatil edilmemiştir

Sivas ile Erzurum arasındaki 548 kilometrelik demiryolu inşaatı faaliyetle ilerlemektedir. 48 milyon liraya mal olacak olan bu hat, yapılan mukavele mucibince 1938 yılı eylülü nihayetinde Erzincan'a ulaşmış olacaktır. Bu suretle hattın 325 kilometreye

³¹⁹ **Doğu Gazetesi**, 21 Birinci Kanun 1937.

varan mühim bir kısmı ikmal edilmiş olacaktır. Şimdiye kadar mukavelenin zamanında ikmal edilmesine mani olacak fenni güçlüklerle tesadüf edilmemiştir. Tespit edilmiş olan tarihlerde hattın bitirilmesine muhakkak nazar ile bakılmaktadır. Erzurum ile Erzincan arasındaki kısmın inşaatına her iki uçtan da aynı zamanda başlanmıştır. Fakat faaliyet şimdi bütün hatta teşmil edilmiştir.

Kış mevsimi gelmiş olmasına rağmen hat üzerindeki çalışma tatil edilmemiştir. Faaliyet tünellere, köprülerin ve inşaat malzemesinin hazırlanmasına teksif edilmiştir. Hattın inşasını taahhüt etmiş olan Sivas – Erzurum ve Malatya iltisaklı inşaat şirketi tamamen Türk sermayesinden müteşekkil bir şirkettir.”³²⁰

Kolektif Fidanlıklar Altmışa Çıkarılacak

Şehirde çevre çalışmalarına devam edilmektedir... Gazete, gelecek yıllarda da çevrecilik faaliyetlerinin devam edeceği hususunda idarecilerin almış olduğu kararı okuyucularıyla paylaşmaktadır.

“Fidanlıkların genişletilmesine büyük ehemmiyet veriliyor

Vilayetimiz dâhilinde ağaçlandırma faaliyetine önümüzdeki senelerde bütün hızıyla devam edilecektir. Bu maksatla fidanlıkların genişletilmesine ve çoğaltılmasına büyük ehemmiyet verilmektedir. Bu sene mevcut kolektif fidanlıkların sayısı yirmi üçü geçiyordu. Bu miktarın kifayetsizliği göz önüne alınmış fidanlıkların altmışa iblağ edilmesine karar verilmiştir.”³²¹

Su Mühendisi Erzincan’a Döndü

Haberde, Hasankale bataklıklarının kurutulması için dışarıdan getirilen mühendisin çalışmalarını tamamladığını öğrenmekteyiz.

“Bu sene kurutulacak olan Hasankale bataklıklarının planlarını yapmak üzere Erzincan’dan şehrimize gelmiş olan su mühendisi Memduh ve yanında bulunanlar işlerini bitirdikleri için Erzincan’a dönmüşlerdir.”³²²

³²⁰ **Doğu Gazetesi**, 22 Birinci Kanun 1937.

³²¹ **Doğu Gazetesi**, 22 Birinci Kanun 1937.

³²² **Doğu Gazetesi**, 23 Birinci Kanun 1937.

Kop – Erzurum Yolunun Eksiklikleri

25 Aralık tarihli bu haber, Kop ile Erzurum arasındaki transit yolunun eksiklerinin tamamlanması ve tamir edilmesi lazım gelen kısımların ikmali için Nafia Vekâleti 1938 bütçesinden 50 bin lira tahsis etmeyi prensip itibarıyla kabul ettiğini belirtmiştir.³²³

Aşkaleliler Yıllardır Bekledikleri İçme Suyuna Kavuştular

Gazete haberinde, Aşkale idarecileri ve halkın gayretleriyle yapılan çalışmaları okuyucularıyla paylaşmaktadır. Bölgeye güzel bir içme suyunun getirilmesi için gösterilen mücadele takdire şayandır.

“Kar kış denilmedi, hendekler kazıldı, borular dizildi

Aşkale Muhabirimizden: ilçenin on beş dakika kuzeyinde güzel bir içme suyu vardır. Bu suyun öteden beri buraya getirilebilmesi için bütün arzular bu noktada birleşiyordu. Bu arzuyu tahakkuk ettirmek için geçen sene işe başlanılmış ise de, tamamlanmamış ve Aşkaleliler suyun bu sene de şehre getirilememiş olmasına hayıflanmışlardı. Fakat İlçebay başta olmak üzere öğretmen Hasan Kuşçuoğlu ve merkez ihtiyar heyetinin çalışmaları sonunda mevsimin kış olmasına bakılmayarak, hendek kazımak ve boru dizmek suretiyle nihayet maksada erişilmiştir. Geçen gün hükümet konağı arkasındaki tarla başında muvakkat olarak yaptırılan çeşmeden su akıtılmıştır. Halk sonsuz bir sevinç içindedir. Bu çeşme kasabaya yeni bir hayat ve sağlık getirmiştir. Artık Aşkaleliler içilmesine bir türlü imkân olmayan dere ve kuyu sularından kurtarılmıştır.”³²⁴

Şehre Bugünden İtibaren Cereyan Veriliyor

Haberde, atılan manşetten de anlaşılacağı üzere şehre elektrik bağlanması hususundaki çalışmaların tamamlandığı ve ilk denemelerin de yapıldığı bilgisi paylaşılmaktadır.

“Dün akşam yapılan tecrübeler iyi netice verdi

Uzun müddetten beri yeni bir motorun takılması yüzünden atıl bir halde bulunan belediye elektrik fabrikasındaki işler sona ermiştir. Bugünden itibaren şehre 110 volt

³²³ **Doğu Gazetesi**, 25 Birinci Kanun 1937.

³²⁴ **Doğu Gazetesi**, 28 Birinci Kanun 1937.

kudretinde bir cereyan getirilmeye başlanacaktır. Dün akşam yapılan tecrübeler muvaffakiyetli neticeler vermiştir.”³²⁵

Hayırlı Bir İş

Dün Bir Gün İçinde Bir Mektebin Bütün İhtiyacı Temin Edildi

Haberde, şehrin yöneticileri tarafından yapılan okul ziyaretleri hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır. Okullarda görülen imar eksiklikleri hakkında tespitlerde bulunulmuş, eksikliklerin giderilmesi için çalışmalar başlatılacağı bilgisi paylaşılmıştır. Ayrıca sosyal bir haber niteliği de taşıyan bu uzun ve detaylı haberde, yardıma muhtaç öğrenciler içinde maddi ve manevi tüm imkânların seferber edildiği bir ziyaret olduğuna dikkat çekilmiştir.

“Başta vali olduğu halde bir heyet Veysiefendi mektebine giderken fakir çocukları sevindirdi, mektep binasının da bütün noksanları tamamlanacak

Başından geçen büyük ve acıklı maceralar yüzünden bugün harap ve fakir bir şehir haline gelmiş olan Erzurum’da günlük maişetlerini tedarik etmekten aciz, hemen hemen açlığa mahkûm yüzlerce vatandaş vardır. Bunların bir cemiyet işi halinde nazarı itibara alınması ve bu mevzu üzerinde çalışılması mühim olduğu kadar insani vatani bir zaruret olarak telakki edilmektedir. Erzurum’daki hayır cemiyetlerinin kudreti haricinde kalan bu şümüllü işle bütün vatandaşların teker teker uğraşmaları lazımdır. Ancak bu suretle bu üzücü derde bir çare bulunabilmiş olacaktır. Bir tarafta yoksullar kurumunun açtığı düşkünler evi pek çaresiz olanlarına kucağını açarken, diğer taraftan muhtelif kurumlar şehir içinde hayırlı bir kurtarma ve himaye faaliyetine geçmişlerdir. Bütün mahalleler taranmış ve orada muhtacı muavenet olanlar tamamıyla tespit edilmişlerdir. Bu tespit faaliyetine şimdi de mekteplerde başlanmıştır.

Dün Vali Haşim İşcan yanında maarif müdürü, sıhhat müdürü, hükümet ve belediye doktorlarıyla daimi encümen azasından Hadi Erverdi olduğu halde Veysiefendi mektebine gitmişlerdir. Burada bir taraftan çocuklardan fakir olanlar tespit edilirken, diğer taraftan bütün talebenin sıhhi muayeneleri yaptırılmış ve bunların aralarından zayıf ve hasta olanlar tefrik edilmiştir. Fakir çocuklara ihtiyaçlarına göre birer kat çamaşır, birer kat elbise ve birer adet kundura tevzi edilecektir. Heyetle beraber gezen kunduracı ve terziler derhâl ölçüleri almışlar ve faaliyete geçmişlerdir.

³²⁵ Doğu Gazetesi, 29 Birinci Kanun 1937.

Sihhi muayene neticesinde hasta olanlara eğer varsa seyyar çantadaki ilaçlardan verilmiş, yoksa reçeteleri yazdırılarak eczanelere gönderilmiştir. Bu ilaçlar sahiplerine mektep idaresi tarafından tevzi edilecektir. Çocuklar arasında bakımsızlık yüzünden zayıf ve kansız olanlara çok tesadüf edilmiştir. Bu müşahede bu çocuklara gıda temin edilmesi fikrini kuvvetlendirmiştir. İcabına göre zayıf ve şayanı himaye çocuklara yumurta sıcak yemek verilmesi düşünülmüştür. Heyet bu mevzuda çalıştığı sıralarda nafia müdürü tarafından okul binası dikkatle gözden geçirilmiştir. Muhtacı tamir olan cihazlar, binada yapılması lazım gelen değişikliklerde tespit edilmiştir. Cam taktırılması gibi derisi yapılması mümkün olan işler hemen yaptırılmıştır. Diğer büyük işler için keşif yapılmış ve münakaşaya konma imkânları hazırlanmıştır. Öğrendiğimize Veysiefendi mektebinin cephesindeki bahçenin genişletilmesi takarrür etmiştir. Orada eşhasa ait bulunan evlerin gelecek sene istimlak edilerek arsalarının okul bahçesine ilavesi düşünülmüştür. Diğer taraftan mektebin içinde zaten mevcut bulunan akarsuya kuvvet verilmesi de kararlaştırılmıştır. Bütün bu büyük işlere önümüzdeki inşaat mevsiminde başlanacaktır

Mektepte kitap ve defter alamayacak kadar fakir olan birçok çocuklara da tesadüf olunmuştur. Bunlara defter, kalem, lastik ve kitap tevzi edilmiştir. Bir gün zarfında yapılan bu işle Veysiefendi ilkokulundaki muhtacı muavenet fakir çocukların bütün ihtiyaçları temin edilmiş binanın da eksiklikleri tespit edilmiştir. Valinin reisliğindeki aynı heyet şehrimizdeki bütün ilkokullarda aynı şekilde faaliyetine devam edecektir. Bugün palandöken il mektebine gidilecektir. Müteakip günlerde bütün Erzurum ilk mektepleri aynı gaye ile ziyaret edilecektir. Aynı mahiyetteki hayırlı faaliyet orta mektep ve liseye de teşmil edilecektir.”³²⁶

İlkbahar’da Beş Bin Kavak Dikilecek (Hasankale)

Haberde, Erzurum ve çevresinde devam eden çevrecilik faaliyetleri hakkında bilgilendirme bulunulmuştur.

“Çiçek yetiştirmek içinde hazırlıklar yapılıyor

Doğu bölgesini çıplaklıktan kurtararak ağaçlamak bütün idare adamlarını işgal etmekte olan büyük meselelerden biridir. Her şehirde her merkezde bu vadede yapılan büyük faaliyetlere tesadüf etmek mümkündür. Bu meyanda Hasankale’de ağaçlama işine büyük ehemmiyet verilmektedir. Bu sene ilkbaharda Hasankale’ye 5 bin kavak ağacı

³²⁶ Doğu Gazetesi, 30 Birinci Kanun 1937.

dikilecek ve caddeler akasyalanacaktır. Bunun için hemen Erzurum'daki vilayet fidanlığından icap eden fidanların tefriki için teşebbüslere girişilmiştir. Diğer taraftan Hasankale'de çiçek yetiştirmek hususu için de hazırlıklar yapılmaktadır.”³²⁷

Hasankale'de Okuma Odası

Haberde, eğitim alanında gerçekleşen çalışmalardan bahsedilmektedir. Hasankale'de açılan ve okuma odası olarak belirtilen bir tesisin açıldığı bilgisi verilmektedir.

“Hasankale Halkevi kaza merkezinde bir okuma odası açmıştır. On beş günden beri faaliyete geçmiş olan bu odaya Türkiye'deki bütün gazeteler ve mecmualar getirilmekte ve birçok kitaplar temin edilmektedir. Tesisini üzerinden büyük bir zaman geçmemiş olmakla beraber bütün Hasankale halkını alakadar eden okuma odası o muhitte büyük bir ihtiyacı da dolduruyor. Münevverleri bir araya toplayarak içtimai bir vazife görmekte olan okuma odasının gün geçtikçe inkişaf edeceği ve müdavimlerinin artacağı kuvvetle umulmaktadır.”³²⁸

Köylerin Kalkınması İçin Program

Farklı bir uygulama... Haberde, Müfettişlik kurumunun bölgede yapmış olduğu incelemeler ve yapılan düzenlemelerle köylerde kalkınma seviyesinin ne derecede olduğu hükümet tarafından analiz edilmek istenmiştir. Bir anlamda şunu söyleyebiliriz ki hükümet, Müfettişlik kurumunun faaliyetlerini tespit etmek amacıyla bu tür bir uygulamaya gitmiştir.

“Vekâletten gelen sorgu cetvelleri kazalara gönderildi

Köylerin kalkınması için bütün merkezlerde bir iş programı yayılmakta ve yapılacak işler bu program mucibince muhtelif senelere taksim edilmektedir. Dâhiliye Vekâleti yapılan bu iş programlarının köylerin bünyesine uygun bir şekilde tanzim edilip edilmediğini kontrol etmek için bir sorgu cetveli hazırlanmış, bunları bütün vilayetlere göndermiştir. Köylülerin vaziyeti hakkında bir takım sualleri muhtevi bulunan bu cetveller kazalara gönderilmiştir ve derhal doldurularak merkeze gönderilmesi de tamim edilmiştir.”³²⁹

³²⁷ **Doğu Gazetesi**, 30 Birinci Kanun 1937.

³²⁸ **Doğu Gazetesi**, 30 Birinci Kanun 1937.

³²⁹ **Doğu Gazetesi**, 31 Birinci Kanun 1937.

Memlekette Dikilecek Abide ve Heykeller

Şehirde yapılacak olan sanatsal ve imar faaliyetleri için alanında uzman kişilerin dokunuşlarının önemi hakkında gazete, önemli bir haberi okuyucularıyla paylaşmaktadır.

“Projeleri tetkik edecek heyet kimlerden teşkil edilecek?

Memlekette dikilecek abide ve heykellerin sanat ve inşaat bakımından kıymetlerini kontrol etmek üzere Ankara’da bir jüri heyetinin tesis edilmesini heyet-i vekilce kararlaştırıldığını yazmıştık. Bu jüri İstanbul güzel sanatlar akademisine resim, heykeltıraşlık ve mimari tedris etmek üzere getirilen üç beynelmilel profesörle akademinin şehircilik profesöründen Maarif ve Dâhiliye vekâletleri mümessilleri parti genel yönetim kurulu azalarından birinden teşekkül edecektir. Bu jüri memlekette yapılacak bütün abide projelerini tetkik edecek, estetik vaziyet bakımından değersiz olanların yapılmasına mani olacaktır.”³³⁰

On Yedi Köy Vilayete Bağlanmak İstiyor

Haberde, imkânların yetersizliği bir anlamda yetkilere duyurulmak isteniyor. Köylerin ulaşım imkânları ve iletişim sorunları başta olmak üzere birçok konu hakkında yardım talep etmektedirler.

“Hınıs’ın Taşkesen nahiyesine tabi köylerden 17 tanesi vilayet merkezine bağlanmalarını temin etmek için müracaatta bulunmuşlardır. Bunlar mevsim dolayısıyla senenin birçok aylarında tabi oldukları idare merkezleriyle alakalarının kesildiği iddiasındadırlar. Bu müracaatların tetkikine başlanacaktır.”³³¹

Şehir Nihayet Muntazam Cereyana Kavuştu

Nihayet... Şehrin önemli sorunlarının başında gelen elektrik meselesi zaman zaman çözüme kavuşturulsa da bir türlü uzun soluklu bir çözüm üretilememiştir. Bu haberde, bir nebze halkı rahatlatacak çözümün bulunduğu bilgisi paylaşılmaktadır.

“Bir aydan beri karanlıkta kalan sokaklar nihayet aydınlandı

Belediye elektrik fabrikasına yeniden konulan makinanın bütün hazırlıkları bitmiş ve şehre dün akşamdan itibaren muntazam cereyan verilmeye başlanmıştır. Yeni cereyan 110 voltluktur ve ancak saatleri olanlara verilecektir. Lamba adedine göre elektrik cereyanı

³³⁰ **Doğu Gazetesi**, 31 Birinci Kanun 1937.

³³¹ **Doğu Gazetesi**, 6 İkinci Kanun(Ocak) 1938.

vermek usulü kaldırılmıştır. Kuvvet itibariyle bu yeni ıslah edilen fabrika şehri oldukça tatmin edecekse de yine arzu edilen netice alınamayacaktır. Bununla beraber şehre yeni verilmiş olan cereyan büyük bir boşluğu dolduracaktır. Aylardan beri kapkaranlık olan şehrin caddeleri kısmen olsun aydınlığa kavuşmuş olacaktır.”³³²

Belediyenin Üç Aylık Yaz Faaliyeti

Haberde, belediye tarafından yürütülen imar faaliyetleri hakkında bir değerlendirme yapılmıştır. Haberde, inşaat terimleri olarak mikâp (küp), murabba (kare) şeklinde Arapça kökenli kelimeler kullanılması da ilginç bir detay olarak gözlenmektedir.

“Dokuz bin küsur lira sarf edilerek yapılan işler

Erzurum Belediyesi 1 Hazirandan 30 Ağustos’a kadar oldukça geniş bir imar faaliyetinde bulunmuştur. Yapılan istatistiklere göre belediye bu müddet zarfında 8.000 metre murabba Arnavut kaldırımı yaptırmış, 1.400 metre mikâbı toprak nakletmiş, 130 metre lağım tamir etmiş, 1.100 metre murabba bahçe ve meydan tasfiye ve tanzim etmiş, 100 metre su yolu yapmış ve üç dükkân istimlak etmiştir. Bu iş için 9.565 lira sarf etmiştir.”

Geçen Yaz Üç Aylık Yol Faaliyeti

Erzurum vilayeti Nafia Müdürlüğü 1 Haziran ağustos 1937 gagesine kadar 4.668 metre silindiraj yapmış ve yine bu müddet zarfında yol kenarlarına 11.768 metre mikâbı hazırlanmış ham taş yığdırmıştır.³³³

Oltu’ya Temiz Su Getirtilecek

Haberde, Oltu için ayrılan bütçenin hangi faaliyetlerde kullanılacağı bilgisi yer almaktadır. Ayrıca içme suyu faaliyetleri hakkında da detaylar okuyucularla paylaşılmaktadır.

“Belediye tesisatı kuruldukça varidat da artıyor

Oltu kaza merkezine şehre sekiz kilometre uzaklığındaki bir menbadan su temin edilmesi düşünülmektedir. Bu maksatla icap eden keşifler yaptırılmıştır. Bu keşiflere göre suyun isalesi 16 bin liraya kabil olabilecektir. Su işinin başarılması için 938-939 belediye bütçelerine icap eden tahsisat konacaktır ve su işi bu sayede halledilmiş olacaktır.

³³² **Doğu Gazetesi**, 6 İkinci Kanun 1938.

³³³ **Doğu Gazetesi**, 7 İkinci Kanun 1938.

Oltu'nun 1937 belediye bütçesi 4.200 liradan ibaret idi. Gelecek seneki bütçenin 10.000 liraya varacağı tahmin edilmektedir. Bu tezayüdün birçok sebepleri vardır. Bu sebeplerden en birincisi şimdiye kadar Oltu'da bir belediye tahsildarının mevcut bulunmaması idi, bu yüzden 6.200 liralık bir bakaya mevcuttur. Diğer taraftan ve yine bu yüzden birçok bina tanzifat ve tenvirat resimlerinden kaçmıştı. Şimdiye kadar bunlardan 100 tanesi tespit edilmiştir. İcar mukavelelerinden belediye hissesi, süs ve av köpeklerinden resim almıyordu. Bir mezbaha tesis edilmemiş olduğu için belediye et üzerinden bir istifade temin edemiyordu. Bütün bu yeni istifade edilmeye başlanan varidat menbaları şüphesiz Oltu belediye bütçesinin gün geçtikçe artmasını intaç edecektir. 938 senesinde Oltu'da bir hal inşa edilecektir. Bu hal 3.000 liraya mal olacak ve senede vasati olarak belediyeye 1.500 lira kadar bir varidat temin edecektir.”³³⁴

Ilıcaya Giden Şose Ağaçlandırılacak

Haberde, şose yollar üzerinde yapılan iyileştirme çalışmalarından biri okuyucularla paylaşılmaktadır.

“Bu yaz yolun iki tarafına akasyalar dikilecek

Erzurum ile ılıca arasındaki şosenin etrafı bu yaz ağaçlanacaktır. Bu husus için orman umumu müdürlüğü ziraat müdürlüğü etüdüne 1.000 lira göndermiştir. Bu para ile yol kenarına akasya dikilecektir. Bu ağaç kolay tutması, çabuk büyütmesi, bol bir gölge vermesi ve her iklime uyması itibariyle tercih edilmektedir.”³³⁵

Oltu ve Tortumda Üzüm Yetiştirilebilecek

Gazete haberinde, elde edilen tetkikler sonucunda Oltu ve Tortum bölgelerinin elverişli topraklara sahip olduğunun tespiti hakkında bilgiler sunmuştur. Haberde, dikkate alınacak önemli bir nokta da il, ilçe, köy demeden bölgelere gösterilen hassasiyet ve bu uğurda yapılan çalışmalar...

“Ziraat Vekâleti bu mıntıka için tedbirler aldı

Toprakların inbat kabiliyeti itibariyle çok iyi bir vaziyette olan doğu bölgesi üzerinde köylü ve müstahsili refaha ulaştıracak yeni mahsullerin yetiştirilmesi mevzu alaka ile takip edilmekte olan bir mevzuudur. Bu meyanda yapılan tetkikler Oltu ve Tortum'da üzüm yetişeceğini göstermiştir. Ziraat Vekâleti bu mıntıkada bağcılığı ihya için icap eden

³³⁴ **Doğu Gazetesi**, 9 İkinci Kanun 1938.

³³⁵ **Doğu Gazetesi**, 12 İkinci Kanun 1938.

tedbirleri almıştır. Filoksera olmayan mıntıkalarındaki devlet fidanlıklarından bin çubuk bu sene buraya sevk edilecektir. Seçilen üzümlerin bilhassa kalın kabuklu ihracata ve sevkiyata mütehammil cinsinden olması nazarı itibara alınmıştır. Bu suretle bu mıntıkada yeni ve iyi bir servet getiren bir ziraat mahsulü canlandırılmış olacaktır.

Üzüme olduğu kadar meyveciliğe de pek müsait olan yine bu mıntıkadaki meyve fidanlarının ıslahı da nazarı itibara alınmıştır. Bu sene Amasya, Bursa, İstanbul devlet fidanlıklarından en iyi cinsinden meyve fidanları ve aşu kalemı getirtilerek bu mıntıkada kuvvetli bir meyvecilik yaratılacaktır. Yapılan tetkikler neticesinde üzümcülüğten ve meyvecilikten bu mıntıkada çok iyi neticeler alınacağı anlaşılmıştır.”³³⁶

Transit Yolunda Bir Köprü Tamir Edildi

Haberde, transit yollar üzerinde yapılan çalışmaların bir örneği okuyucularla paylaşılmıştır. Haberde, bu tür çalışmaların devam edeceğine dair bilgiler de yer almaktadır.

“Transit yolu üzerinde Kop ile Horasan arasındaki köprünün tamiri bitmiştir. Bunun muvakkat kabulü için transit yolu başmüdüğü Fehmi Tokay ile Nafia müdüğü Mehmet Ali’den müteşekkil bir komisyon oraya gitmiştir. Aynı komisyon Gümüşhane vilayeti dâhilince 63 ve 338. kilometreler arasındaki tesviye-i türabiyeyi de tetkik ve muvakkat kabul muamelesini ikmal edecektir.”³³⁷

Kop’un Tepesine Kadar Yol Açıldı

Haberde, yol temizleme çalışmaları hakkında bilgiler verilmiştir. Kış şartlarından dolayı karla kaplanan yolların trafiğe açılması önemli bir hizmet olarak değerlendirilebilir.

“Aşkale’nin hududundaki Sarıkaya mevkiinden Kop’un tepesine kadar olan yol tamamıyla kardan temizlenmiş ve seyrüsefere açılmıştır. Bayburt mıntıkası henüz kapalıdır. Buranın da kısa bir zaman sonra açılacağı tahmin edilmektedir.”³³⁸

Oltu ve Civarının Sıhhi Durumu

Gazetede yer alan haberlerde, Oltu bölgesinde sağık alanında ve inşaat alanında yapılacak çalışmalar hakkında önemli bilgiler yer almakta. Haberde, yaşanan sağık

³³⁶ Doğıu Gazetesi, 12 İkinci Kanun 1938.

³³⁷ Doğıu Gazetesi, 14 İkinci Kanun 1938.

³³⁸ Doğıu Gazetesi, 14 İkinci Kanun 1938.

sorunları hakkındaki Mufettişlik kurumunun çalışmalarına dair bilgiler de paylaşılmaktadır.

“Köylerdeki Sıhhat dolapları çok işe yarıyor

Oltu içinden geçen çay mecrasının ıslah edilmemiş bir vaziyette olması yüzünden ıslah edilmemiş bir vaziyette olması yüzünden Oltu’da sıtma hastalığı oldukça inkişaf etmiş bir vaziyette bulunmaktadır. Bununla beraber sıtmalıların miktarı Oltu’yu sıtma mıntıkası olarak telakkiye müsaade edecek bir şekilde de değildir. Bu sene dere mecrası nispeten ıslah edildiğinden sıtma miktarı mahsus derecede eksilmiştir; kaza merkezinde hiçbir sıtma vakası görülmemiştir. Oltu frengi mücadele mıntıkasıdır. İstila devirlerinin yadigârı olan bu hastalık mevzuunda kuvvetli bir mücadele yapılmaktadır. Kaza dâhilinde iyi bir tarama yapılmış ve bütün frengililer inzibat altına alınmış, muntazam tedaviye başlanmıştır. Oltu’da eczane yoktur. On yataklı bir dispanser vardır. Bu dispanserin eczanesinden bütün hastalıklar için istifade edilmektedir. Oltu’nun bir eksikliği ebe bulunmasıdır. Önümüzdeki sene belediye bütçesine ebe tahsisatı konacaktır. Oltu köylerinin on altısında sıhhat dolapları vardır. Bu dolaplarda acele ve vakalarda kullanılabilecek en lüzumlu ilaçlar bulundurulmaktadır. Bu ilaçların kullanılması köy bekçilerine öğretilmiştir. Kaza merkezinde hükümet tabibinin açtığı bir kursta yetişen köy bekçileri sıkışık vaziyetlerde oldukça muvaffakiyetli neticeler alabilmektedirler.

Oltu’da Yaptırılacak Yeni Mektepler

Paraları köy bütçelerinden temin edilmek şartıyla 1938 yılında Oltu’ya tabi Kömürlü ve Olur nahiye merkezlerinde beşer sınıflı ve tam teşkilatlı birer ilk mektep binası yaptırılacaktır. Gelecek yıl kaza merkezinde bir de orta mektep muallimleri mahalden tedarik edilmiştir. Maarif Vekâleti bir mektep müdürü gönderdiği takdirde Oltu’nun büyük bir ihtiyacını karşılamış ve birçok yavruyu kurtarmış olacaktır.”³³⁹

Azort Nahiyesine 9.200 Fidan

Gazete, önceden Tortum ilçesine bağlı olan sonradan Erzurum’un bir ilçesi olan eski adı Azort yeni adı Uzundere olan bölgede yapılan çevrecilik faaliyetleri hakkında bilgiler sunmaktadır.

³³⁹ Doğu Gazetesi, 15 İkinci Kanun 1938.

“Tortum’un Azort nahiyesindeki meyve ağaçlarının ıslahı için yeniden 9.200 fidanı getirilmesine karar verilmiş ve bunun için icap eden teşebbüslere geçilmiştir. Fidanlar ağaç dikme mevsiminde Azort’a gönderilecektir.”³⁴⁰

Erzurum Kültür Bütçesine Göre Yeni Yıl Vaziyeti

Haberde, yeni yıl da belirlenen bütçe hakkında detaylar yer almaktadır. Belirlenen bütçe içerisinde yapılacak imar çalışmaları ve bu çalışmaların nerelerde yapılacağına dair bilgilerde paylaşılmaktadır.

“Erzurum vilayeti Kültür Direktörlüğü 1938 yılı kültür bütçesini tanzim etmiştir. Bu seneki bütçenin umumi yekûnu fevkalade kısımlarla beraber 249.192 liraya varmaktadır. Bu yekûn geçen seneki bütçeye nazaran 80.654 lira fazladır. Bu fazlalığın muhtelif sebepleri vardır. Bu seneki bütçeye 45.000 liralık bir fevkalade kısım ilave edilmiştir. Eğer bu fevkalade tahsisat kabul edilecek olursa Erzurum Hınıs ve Dumlu merkezlerinde yeniden tam teşkilatlı birer mektep binası yaptırılacaktır. Bundan başka mahrukut, ders levazımı, kırtasiye tahsisatı da geçen yılda nazaran daha çok arttırılmış ve bütçeye ayrıca iki yüz lira ücretli sıhhat müfettişi konmuştur. Bu müfettiş ilk mekteplerdeki talebelerin sıhhi vaziyetleriyle yakından alakadar olacaktır. Maarif Vekâletinden gelen tamime göre bütçeye her muallim başına ayda yedi buçuk liradan hesap edilmek şartıyla 18.540 liralık bir mektep bedeli tahsisatı da konulmuştur. Şimdi bütçeye nazaran vilayet muallimler kadrosuna, on öğretmen tahsisatı daha ilave edilmiştir. Bunlardan ikisi eğitmen okulları için gezici başöğretmen de olacak, diğerleri Hasankale yukarı mahalle okuluna, Hınıs’ın bahçe mahallesi okuluna Erzurum’un Dumlupınar Yoncalık okullarına Aşkale’nin Hınıs köyüne İspir’in Yukarı Norgah köyüne Oltu’nun Ersinek okullarıyla Ovacık nahiye merkezi okuluna gönderilecektir.”³⁴¹

Şehrimizde İş Bölgesi Tesis Edilecek

İnşaat faaliyetleri içerisinde önemli bir hamle... Haberde, yeni bir tesis için önemli adımların atıldığıнын bilgisi yer almaktadır. Ayrıca inşaat işlerinde çalışan işçilerin de haklarının gözetilmesi bakımından önemli bir kurumun kurulacağı müjdesi verilmektedir.

³⁴⁰ **Doğu Gazetesi**, 15 İkinci Kanun 1938.

³⁴¹ **Doğu Gazetesi**, 16 İkinci Kanun 1938.

“İktisat Vekâleti bölgenin tesisini muvafık gördü

Şehrimizde yapılan bina ve yol inşaatı burada birçok amelenin tekâsüf etmesine sebep olmuştur. Bunu nazarı itibara almış olan vilayet Erzurum’da da bir iş bölge amirliği ihdas edilmesi için İktisat Vekâleti nezdinde teşebbüslerde bulunmuştu. Bu teşebbüsler neticesinde İktisat Vekâleti iş bölgesi tesisini kararlaştırmıştır. Bugün için amele faaliyeti Trabzon’daki on üçüncü iş bölge amirliği tarafından kontrol edilmektedir. Şehrimizi de bir iş bölge amirliğinin tesis edilmesi inşaatta çalışmakta olan binlerce amelenin hukukunu sıyanet bakımından pek ziyade faydalı olacaktır.”³⁴²

Erzurum’da Yeni Bir Banka Kuruluyor

İmar faaliyetleri arasında belki kendine yer bulamayacak bu haber, şehrin kalkınması amacıyla kurulacak bir bankanın bilgisini aktarırken, şehrin kalkınması için atılan bir adım olduğundan paylaşmayı değerli gördük. Yenileşme faaliyetlerini ele alırken kalkınma çok önemli bir hedef olarak müfettişliğin de amacı olduğundan bu haberi ve detaylarını sizlerle paylaşmaktayız.

“Valinin yeni bir teşebbüsü

Kurulacak banka şehrin kalkınmasında büyük bir destek olacaktır

Esasları tespit etmek üzere yakında büyük bir toplantı yapılacak

Erzurum’un büyük ihtiyaçlarını karşılamak yolunda mühim bir adım daha atılmak üzeredir. Erzurum gibi imara ve iktisadi kalkınmaya muhtaç bir şehirde bu uğurda sarf edilecek gayret ve hamleler müspet bir şekilde neticeye ulaşabilmek için şimdiye kadar en lüzumlu bir destekten mahrum bulunuyordu. Bu destekte Erzurum’da kurulacak yeni bir banka ile yakın zamanlarda tahakkuk edecektir. Erzurum’da bir banka kuruluyor. Bilhassa memleketin iktisadi kalkınmasında üzerine mühim vazifeler alacak olan bu banka, yine Vali Haşim İşcan’ın kıymetli teşebbüslerinden birinin neticesi olacaktır. Banka sermayesini halka dağıtacağı hisse senetleriyle temin edeceği gibi herkesin alakasını celp etmek için küçük sermaye sahiplerinin de iştiraki mümkün kılacak tedbirler alacaklar. Bankanın kuvvetli mali esaslara dayanmasına ve bilhassa ehil eller vasıtasıyla idare edilmesine ehemmiyet verilecektir. Vali Haşim İşcan bu tasavvuru kuvveden fiile çıkarmak için bizzat meşgul olmaktadır. Dün alakadarlarından birçoklarıyla temasta

³⁴² Doğu Gazetesi, 18 İkinci Kanun 1938.

bulunarak bu mevzu etrafında görüşmüştür. Bankanın kurulması esaslarını görüşmek ve tespit etmek üzere yakında büyük bir toplantı yapılacağı da öğrenilmiştir.”³⁴³

Erzurum’a Dikilecek Çam Ağaçları

Haberde, şehrin ağaçlandırma faaliyetlerine devam edildiğine dair kısa bir bilgi paylaşılmıştır.

“İlkbaharda on bin fidan getiriliyor

Erzurum şehrini ağaçlandırılması için Kars’tan getirilmesi düşünülen on bin kadar sarıçam hazırlanarak hususi çukurlara gömdürülmüştür. Bu ağaçlar ilkbaharda Erzurum’a gönderilecektir.”³⁴⁴

1938 Erzurum Vilayet Bütçesi Tespit Edildi

Haberde, 1938 yılının bütçesinin belirlendiğine ve bu bütçe doğrultusunda imar faaliyetlerinin önceki yıla oranla daha fazla gerçekleştirilebileceğinin bilgisi paylaşılmaktadır. İmar, elektrik ve diğer alanlarda belirlenen bütçelerin sayısal ifadeleri haberin detaylarında yer almaktadır.

“Bu seneki bütçe geçen yıla nazaran 102 bin lira fazladır

1938 Erzurum vilayet bütçesi daimi encümenine tespit edilmiştir. Bu sene vilayet bütçesi geçen yıla nispetle 102 bin lira bir fazlalık göstermektedir. Bütçenin 200 bin lirası imar işlerine sarf edilecektir. Bu meyanda vilayet 60 bin lira ile Erzurum’un elektrik işine yardım edecektir. Bütçe fazlalığı vilayet yol paralarıyla emlak ve akarın fazlalarının satışından hâsıl olacaktır. İmara tahsil edilen para ile geçen senelere nispetle hemen iki misli denecek derecede imar faaliyeti gösterilebilecektir. Yeniden birçok mektepler, binalar, yollar, köprüler yapılacağı gibi parklar ve çocuk bahçeleri de yapılacaktır. Şehrimizde ufak çocuklara temiz süt temin etmek için bir süt damlası müessesesinin yokluğu hissedildiğinden vilayet bu mühim işe de ayrıca para tahsis ederek, bu sene zarfında süt damlası müessesesi ile bir müşavere evi de kuracaktır. Bütçe umumi müfettişliğin de mütalaası alınmak üzere Trabzon’a gönderilecektir.”³⁴⁵

³⁴³ **Doğu Gazetesi**, 21 İkinci Kanun 1938.

³⁴⁴ **Doğu Gazetesi**, 22 İkinci Kanun 1938.

³⁴⁵ **Doğu Gazetesi**, 23 İkinci Kanun 1938.

Erzurum Şoseleri ve Civarı Ağaçlandırılıyor

Haberde, yolların ağaçlandırılması için yapılması planlanan çalışmaların bilgisi paylaşılmaktadır. Şehrin çevrecilik faaliyetlerindeki kararlılığı da açıkça gözlenmektedir.

“Trabzon’dan on bin akasya mubayaa edilecek

Yeni sene Erzurum vilayetinin şose ve civarının teşcirinde kullanılmak üzere Trabzon’dan 10 bin akasya mubayaa edilmiştir. Akasyaların 3-4 yaşında iyi neşvünema bulmuş olanından seçilmesine itina olunacaktır. İlbaharda vilayet, belediye imar birliğinin yardımıyla kurulacak müstakil bahçeler idaresi Erzurum şehrinin park, teşcir işleriyle başlı başına meşgul olacaktır. Profesör Lambert’in planına göre çifte minarelerle Lala paşa camii avlusuna modern bir park yapılacaktır.”³⁴⁶

Köylerde Hazine Malı Arazi Taksim Edilecek

Haberde, aşağıda isimleri geçen yerlerde bazı arazileri hazine arazisi haline getirerek, burada gerek imar, gerek eğitim ve gerek de sosyal alanlarda kalkınma hedeflendiğine dair kısa bir bilgi okuyucularla paylaşılmaktadır.

“Bu arazinin bir kısmı köylerin manevi şahsiyetine bırakılacak

Aşkale, Hınıs, İspir, Oltu Hasankale ve Erzurum’un merkez kazasına tabi köylerde mevcut hazine malı arazi taksim edilecektir. Bu araziden münasip bir miktarı köylerin manevi şahsiyetine, köy konaklarına, okuma odalarına, misafir odalarına, köy mekteplerine ve köy öğretmenlerine tahsis edilecek, bu husus derhal tapu kayıtlarına işaret edilecektir.”³⁴⁷

Erzurum’da Büyük Bir Tohum İstasyonu

Ziraat alanında önemli bir hamle... Haberde, Erzurum tren yolu etrafında bir tohum istasyonunun kurulacağı müjdelenmektedir. Bu tesis için harcanacak meblağ ve ihtiyaçlar haberin detaylarında yer almaktadır.

“Bu yeni istasyon için bir milyon lira sarf edilecek

Erzurum şimendifer istasyonu civarında ve Trabzon şosesinin şark cephesinde Ziraat Vekâleti tarafından bir tohum istasyonu kurulmasına karar verilmiş ve bu arazinin devlet hesabına mubayaası için Erzurum ziraat müdürlüğünce istimlak hazırlıklarına

³⁴⁶ **Doğu Gazetesi**, 23 İkinci Kanun 1938.

³⁴⁷ **Doğu Gazetesi**, 25 İkinci Kanun 1938.

başlanmıştır. Bu ıslah istasyonu için bir milyon liraya yakın para sarf edilecek ve müessesede dokuz tane mütehasıs bulunacaktır. Yalnız arazi istimlak bedeli 300.000 lirayı tecavüz etmektedir. Doğuda tohum ıslahı bakımından fevkalade verimli olacağını tahmin ettiğimiz bir müessese doğu ziraatçıları için büyük bir kazanç olacaktır.”³⁴⁸

Şehrin Elektrik Projesi Bir Şirkete Verilmek Üzere

Elektrik işine bir çözüm daha... Haberde, bir türlü başarıya ulaşamayan elektrik işi için yeni bir çözüm arayışına geçilmiş, bu iş için bir elektrik şirketine başvurulması için gerekli adımlar atılmıştır.

“Proje yapıldıktan sonra elektrik ihale edilecek

Erzurum elektrik enstalasyonu projelerinin Sazmaş şirketi tarafından yapılması takarrür ettirilmiştir. Bunun için belediyece yapılan tahlili fiyatlar şirkete gönderilmiştir. Proje yapma mukavelesinin pek yakında imzalanması muhakkaktır. Projeler yapıldıktan sonra Nafia Vekâletine tasdik ettirilmeye gönderilecek ve bundan sonra o projeler esası dâhilinde Erzurum şehri elektriğinin yapılması bir şirkete ihale edilecektir.”³⁴⁹

Erzurum’un İmarı Planında Ana Hatlar

26 Ocak tarihli bu haberde, Şehrin imar planı için önemli bir adımın atıldığı haberi yer almaktadır. Şehrin imar planı için ana hatların belirleneceği bilgisi büyük bir önem arz etmektedir.

“Perşembe günü belediyede toplanacağını dün yazdığımız vilayet komisyonu bu toplantısında Erzurum şehrinin imarında gözetilecek ana hatları tespit edecektir. Bu ana hatlar bilahare Lambert’in yapacağı şehir planının ilk istinatlarını teşkil edecektir.”³⁵⁰

Oltu’da Bu Sene Yapılacak İşler

Haberde, yeni yılda Oltu’da yapılacak çalışmalar hakkında bilgiler yer almaktadır. İmar faaliyetleri çoğunlukla olmakla birlikte birçok alanda hedeflenen çalışmalardan bahsedilmektedir.

³⁴⁸ **Doğu Gazetesi**, 25 İkinci Kanun 1938.

³⁴⁹ **Doğu Gazetesi**, 25 İkinci Kanun 1938.

³⁵⁰ **Doğu Gazetesi**, 26 İkinci Kanun 1938.

“İçme suyu bu sene getirilirse kasaba büyük bir dertten kurtulacak

Oltu belediyesi 938 mali yılı zarfında yapacağı işleri sıraya koymuş ve bütçesini tanzim ederek vilayete yollamıştır. 938 mali yılı zarfında şu işler yapılacaktır: kasabaya sekiz kilometre uzaklığındaki Cücürüs mevkiindeki içme suyu kasabaya isale edilecektir. Bu suretle Oltu gayet mühim bir dertten kurtulmuş olacaktır. Şehir içinde ve Oltu çayı üzerinde bulunan köhne, mail inhidam ahşap köprü yeniden yaptırılacaktır. Kasaba dâhilinde fenni bir Pazar yeri ve hal binası inşa edilecektir. Bugün mühmel bulunan belediye parkı imar edilecek ve bir fidanlık kurularak oraya ağaç dikilecektir. Bunlardan başka mevcut mezarlığın tanzimi ve yeniden fenni bir mezarlık ihdas edilmesi de programa ithal edilmiştir. Ayrıca kasabanın bir imar planı da tanzim ettirilecek ve kasaba dâhilindeki umumi caddeler tanzim ettirilecektir. Bu sene zarfında kasabanın ağaçlandırılması da kararlaştırılmış bulunmaktadır.”³⁵¹

Tortum’da 78 Kilometrelik Yeni Telefon Hattı Yapıldı

Haberde, Tortum’da yeni yapılan telefon hatları hakkında bilgiler yer almaktadır. Önceden yapılan telefon hatlarında iyileştirme çalışmalarından da bahsedilmiştir.

“Eski telefon makineleri de kâmilten değiştirildi

Tortum kazası dâhilinde yeniden 78 kilometre uzunluğunda telefon hattı inşa edilmiş merkez ve nahiyelerle birçok köyler bu suretle birbirlerine yeniden bağlanmışlardır. Eskiden mevcut telefon hatları tamamen denenecek derecede tecdit edilmiştir. Eskiden mevcut olan ve işlemez bir hale gelmiş bulunan telefon makineleri de tamamen değiştirilmiştir.”³⁵²

Vilayet İçinde Bir Senede Sarf Edilen Para ve Yapılan İş

Her şeyin özeti... 3 Şubat 1938 tarihli haberde, gazete çok önemli bir yazıyı okuyucularıyla buluşturmuştur. İl Genel Meclisi toplantısı, Erzurum şehrinde yapılan tüm faaliyetlerin detaylı bir değerlendirmesi olarak görülebilir. Toplantıda ele alınan konuların genel hatları haberin içeriğinde yer almaktadır. Eğitim, sağlık, spor, ekonomi, imar vb. konular hakkında ayrıntılı bilgiler paylaşılmıştır. Toplantıda, ayrıca Doğu gazetesi de ele alınmıştır. Yapmış olduğu hizmetler ve çalışmalar da dile getirilmiştir.

³⁵¹ Doğu Gazetesi, 1 Şubat 1938.

³⁵² Doğu Gazetesi, 2 Şubat 1938.

“Vali konferansını bitirirken dedi ki: Atatürk rejiminin azim ve irade tarihi önünde Erzurum şerefli ve kahraman mazisine uygun mamur ve müreffeh bir yurt parçası olacaktır. Ve bugünlerde bize pek yakındır. İşte ben ve sayın arkadaşlarım bu kanaat ve emniyetle yapılmakta olan Erzurum binasına küçük bir taş koymak için çalışıyoruz ve çalışacağız.

Dün vilayet genel meclisinin açılması münasebetiyle belediye salonunda büyük bir halk kitlesi toplanmıştı. Belediyenin büyük salonu daha evvelden hazırlanmıştı. Ortaya güzel bir kürsü kurulmuş, genel meclis azaları için, halk ile gazeteciler için oturacak yerler hazır edilmişti. Salonu bini mütecaviz bir halk kalabalığı dolduruyordu. Dinleyiciler arasında müstahkem mevki komutanı Tümgeneral Zihni Toydemir, Vali Muavini Hilmi Balcı vilayet erkân ve memurunu nazarı dikkati celp etmekte idi. Belediye salonunun daha fazla kimseyi alamaması yüzünden merasimde bulunmak isteyenlerden pek çoğu geri dönmeye mecbur kalmışlardı. Merasime tam saat 14’te belediye bandosunun çaldığı İstiklal Marşı ile başlandı. Ayakta dinlenen marştan sonra böyle büyük bir halk kitlesinin bir arada bulunmasından bilistifade kürsüye gelen Vali Haşim İşcan, meclisi umumi içtimайдan evvel halka vilayetin umumi vaziyeti hakkında bir konferans verdi.

Vilayet Umumi Meclisi Dün Toplandı

Halka hesap vermektен duyduğu hazzı ifade etmekle söze başlayan Vali sık sık alkışlanan konferansında ezcümlе şu noktalara temas etmiştir:

Umumî Malumat: geçen 1937 bütçesini 6.147.305 lira olarak tespit etmiştik. Bu bütçeye ait sarfiyat yapılmaktadır. Bugün hususi muhasebenin bankada 100 bin lirası vardır. Hiç borcu yoktur. Bu sene bütçesi 100 bin lira fazlasıyla tanzim edilmiştir. Geçen seneye nazaran vilayet nüfusu 6.380 miktarında artmıştır. Kesafet kilometre başına 14 tür. Vilayetin dokuz kazası 27 nahiyesi ve 1202 köyü mevcuttur. Geçen sene zarfında Aşkale ve Karayazı kazaları yeniden teşekkül etmişlerdir.

Asayiş Durumu: vilayet dâhilinde asayiş ve emniyet durumu düzgündür. Bu düzgünlüğü ihmal edecek ufak bir hadise yoktur. Şekavet yoktur. Vilayet dâhilindeki asayiş ve inzibatın gittikçe daha ziyadeleşmekte olduğunu ifade eden şu rakamlara bakalım. 1936 yılında vilayet dâhilinde 40 katil vakası olmuştur. Bu miktar 1937’de 16’ya düşmüştür. 1936’da hırsızlık vakası 166 iken 1937’de 140’a inmiştir. Bu rakamların ehemmiyetli bir manası vardır. Bunlar memleketin içtimai, siyasi hayatında rüşte ve tekâmüle doğru gittiğini gösteren rakamlardır. Vilayet dâhilindeki polis ve jandarma

teşkilatımızı işgal edecek bir asayiş meselesi hadis olamaz. 1937 yılında Ilıca ve Hasankale'de polis teşkilatı yapılmıştır. Aşkale ve Hınıs'ta da polis teşkilatı yapılması tasmin edilmiştir. Vilayet merkezinde yeni bir numune karakolu inşa ettirilecektir.

Kültür Durumu: vilayetimiz dâhilinde dört orta mektep, bir lise bir öğretmen okulu, bir akşam kız sanat mektebi vardır. Bu mekteplere 1132 talebe devam etmekte ve 35 öğretmen çalışmaktadır. İlkokulların adedi 101'dir. Burada çalışan öğretmenler 196 tanedir. Okuyan çocukların adedi 8.273'tür. Vilayetimiz dâhilinde tahsil çağındaki çocukların miktarı 52.000'e baliğ olmaktadır. 1937 yılında alınmış olan tahsisat ile 29 mektep inşa edilmektedir. Bunların yapılması inşaat mevsiminde bitmiş olacak ve bu binalar gelecek ders yılı başında faaliyete açılacaktır. Bu sene yeniden 10 mektep yapılmasını teklif ediyoruz. Erzurum'un atide daha büyük inkişafı ve umranlara mazhar olacağı tabiidir. Bu bakımdan bir lise binasına şiddetle ihtiyaç vardır. Halkevinin açtığı pansiyon 41 fakir talebeyi sinesinde barındırmaktadır. Bu pansiyon gelecek sene tevzi edilmiş olacaktır.

Sihhat Durumu: vilayetimiz dâhilinde 21 doktor, 16 sihhat memuru, 3 eczacı, 5 dişi, 5 hemşire vardır. Vilayetimiz dâhilindeki sihhat müesseselerinde mevcut yatak adetleri ihtiyaca göre çok azdır. Yatak miktarının ziyadeleştirilmesi için icap eden tedbirler alınacaktır. İnşaatı bitmek üzere olan emrazı zühreviye hastanesini gelecek sene açmış olacağız.

Nafia Durumu: evvela masrafı muvazene-i umumîyeden alınarak vilayetimiz dâhilinde yapılan nafia faaliyetini arz edeceğim. Numune hastanesi mutfak ve çamaşırhane için 9.900 liralık bir tahsisat verildi. Yeniden 10 bin lira istendi bununla emrazı akliye servisi yaptırılacaktır. Hususi muhasebede buna bin lira vermek suretiyle yardım edecektir. Aşkale, Hasankale, Tortum'da birer hükümet konağı yapılmaya başlanmıştır. Bunun için 89.500 lira tahsis edilmiştir. Merkez hükümet konağı da 4.500 lira sarf edilmek suretiyle tamir edilecektir. Numune hastanesinin kaloriferi 12.500 liraya mal olmuştur. Ve bu senede 5 bin liralık bir tasarrufa yol açmıştır. Halkevi binasının bedeli keşfi 95.000 liradır. Bunun 63.700 liralık kısmı ihale edilmiştir. Bu sene inşaatı tamamen ikmal edilmiş olacaktır. Müfettişlik grup inşaatı 720 bin liraya ihale edilmiştir. Bundan başka 25 bin lira sarf ile evkafı umumiye müdürlüğü tarafından bir apartmanın yaptırılmasına başlanmıştır. İnhisarlar için yapılacak bina 60 bin lira üzerinden ihale edilmiştir. Bunlardan başka

muhtelif mevkilerde 11 tane jandarma karakol binası ihale edilmiştir. Bunlardan iki tanesi bitmiştir.

Transit Yolu: bu yola büyük bir ehemmiyet verilmektedir. Bu yolun vilayetimiz dâhilindeki kısmı üzerinde büyük nafıa faaliyetine devam edilmektedir. Horasan'da 3.188 lira sarf ile ahşap bir geçit köprü inşa edilmiştir. Onun yanında yapılacak olan 73 metrelik beton köprü 142.410 liraya mal olacak ve 39 senesinde bitirilmiş olacaktır. Kop'la Horasan arasında tabla ve ayakları betondan yaptırılan 6 köprüye 31.500 lira sarf edilmiştir. Memleketin umumi refahını yükseltmekte büyük bir amil olan demiryoluna devlet büyük bir ehemmiyet atfetmektedir. Bunun neticesi olarak Erzurum-Sivas hattının temdidi düşünülmüştür. 548 kilometre uzunluğundaki bu hatta devletimiz 60 milyona yakın bir para sarf edecektir. Vilayet dâhilinde 23.24.25.26. kısımları ihtiva eden bir 7. şube mühendisliği 936 yılında kurulmuştur. Bu şube vilayetimiz dâhilinde inşaatı murakabe edecektir. Erzurum'da Aşkale ve Karabıyık'ın da istasyon binaları inşa edilecektir. Erzurum istasyonu büyüklü küçüklü 27 binadan tereküp edecektir. Aşkale'de yapılacak olan istasyon Karabıyık'takinden daha büyük olacaktır. Şimendifer inşaatının vilayetimiz dâhilindeki kısmında bu sene 470 bin amele çalışmış ve devlet bu uğurda 1 milyon iki yüz bin lira sarf etmiştir. 19 Hazirandan itibaren transit yolu üzerinde işleyen devlet binek ve yük kamyonlarının vilayetimizin inkişafı bakımından büyük tesirleri olmuştur. Bunun daha ziyade artmasını temenni etmekteyiz.

Hususi İdare Sarfıyatı: 1937 yılında hususi idare 9750 lira sarf ederek güzel bir numune evi yaptırmıştır. Yeni bir numune evi için bir kısım ihale edilmiştir. Cildiye ve zühreviye hastanesinin 52487 liralık kısmı ihale edilmiştir. Bundan başka cumhuriyet caddesinin döşenmesi için 135.000 parke mubayaa edilmiştir. Atatürk anıtının yapılması için idare-i hususiye bütçesinden 11 bin lira ayrılmıştır. Bu sene aynı maksatla 7 bin lira ayrılması teklif edilmiştir. 1937 yılı zarfında imar birliğinin faaliyetine de kısaca göz atmak isterim. İmar birliği bu yıl zarfında kendisi 101.031 liraya mal olan bir apartman, iki numune evi, Ilıca'da otel ve banyo binaları yaptırmış. Cumhuriyet caddesi için 172 bin adet parke tedarik etmiştir. 1937 yılında imar gayesiyle vilayetimiz dâhilinde muhtelif kanallarla sarf edilen paraları 2.994.432 liraya baliğ olmuştur.

Evkaf Durumu: 1937 yılı zarfında imar maksadıyla evkafın Erzurum'a sarf ettiği para ancak 3136 liradır. Erzurum'un yaptığı hamlede evkafın bir parça daha himayekâr davranmasını temenni etmekteyiz.

Telefon: 1937 yılında vilayetimiz dâhilinde yeniden 444 kilometrelik telefon hattı yapılmıştır. Bunun yapılmasında Erzurum halkının gösterdiği yardımı burada tebarüz ettirmeyi bir vazife telakki ederim. 1938 yılında yeniden 235 kilometrelik telefon hattı yapacağız. Ve bu sefer halkın hamiyet ve yardımına müracaat etmeden bu işi devlet parasıyla başaracağız. Yeni yapılan hatlarla bilhassa mevsim vaziyetleri icabıyla münakale imkânı mevcut olmayan kazalarımızı merkeze raptetmiş olduk.

Ziraat İşleri: Erzurum'un geniş miktarda teşhir edilmesi için icap eden tedbirleri almaktayız. Nahiye ve kaza merkezlerinde bu maksatla fidanlıklar tesis ettik. Merkezde de büyük bir fidanlık kurduk. Halen elimizde bu fidanlıkta yetiştirilen 17 bin akasya mevcut bulunmaktadır. Bunlar icabına göre tevsi edilecektir. Ziraat işleri meyânında tebarüz ettirmek istediğim beşaretli bir haber var. Ziraat Vekâleti Erzurum'da gayet büyük bir tohum ıslah istasyonu kurmaya karar vermiştir. Birçok tesisat ve laboratuvarları ihtiva edecek olan bu istasyon için bir milyon liraya yakın para sarf olunacaktır. Erzurum'la Ilıca arasına kurulacak olan bu istasyon için istimlaklere başlanmıştır. Tren hattının Erzurum'a ulaşmasıyla beraber burada bir büyük silo kurulması üzerinde çalışmaktayız. Vilayetimiz dâhilindeki aygır deposunda mevcut 40 aygır vilayetimizde mevcut kısraklara kifayet etmemektedir. Aygır âdetinin 110'a çıkması muhakkak lazımdır. Hayvan yetiştirme itibariyle pek mühim bir vaziyette olan Tortum, Aşkale, Hasankale, Oltu kazalarına birer baytar temin edilmesi mevzuunda çalışıyoruz.

İnhisarlar: 1937 yılı tütün satışı Erzurum vilayeti dâhilinde 99.033 içki satışı işe 14.825 lira bir fazlalık göstermiştir. Bu fazlalıklar işçi gelmesi dolayısıyla nüfus miktarının inşaat mevsimlerinde çoğalması, halk arasında refahın ziyadeleşmesi ve bilhassa medeni rüştünü iktisap etmiş bulunan halkın kaçakçılığa başvurmamış olmasıyla izah edilebilir.

Erzurum Belediyesi: Erzurum belediyesi sistematik bir şekilde mesaisine kuvvetle devam etmektedir. Belediyenin başında bulunan kıymetli arkadaşımız ve onunla teşriki mesai etmiş olan değerli arkadaşları Erzurum'un hamle yapmakta olduğu şu sırada mesailerıyla bu hamleyi tesri etmektedirler. Belediyenin bütçesi 129 bin liradır. 80 bine varan borcu bugün 20 bin liraya indirilmiştir. 1937 yılındaki belediye faaliyeti sırasında bilhassa şimal hududunun tespit ve tevsiini zikretmeliyim. Bundan başka Aziziye Hanında yeni bir bedesten kurulmuş, zabıta-i belediye talimatnamesi yapılmış, hükümet önünde bir cadde açılmış elektrikler ıslah edilmiştir. Önümüzdeki sene zarfında elektrige, suların ıslahına, bahçelere yardım edilecektir.

Spor Hareketleri: sporda disiplin ve intizamı bilhassa ele alarak bu işi de yürütmeye çalışıyoruz. Bugün Erzurum'da spor bölgesine merbut dört kulüp vardır. Bunlardan üçü yeni tesis edilmiştir. 1800 liralık muhtelif spor malzemesi satın alınmıştır. Dağcılık ve Futboldan başka atletizm ve voleybol sporlarına da ehemmiyet verilmektedir. Cumartesi günlerini bir spor günü olarak tespit ettik. O günlerde büyük spor faaliyetlerinin intizamla yapılmasına gayret ediyoruz.

Yoksullara ve Kimsesizlere Yardım: Erzurum'da fakir ve yoksul kimselere geçen sene vasi miktarda yardım yapılmıştır. 1937 yılında 1279 fakire gündelik ekmekleri temin edilmişti. Bu sen bu yardımı daha sistematik bir hale getirmek için Erzurum yoksullarını koruma cemiyetini tesis ettik. Erzurum'un hamiyetli halkının bu hayır cemiyetine gösterdiği yüksek alakayı tebarüz ettirmekten haz duyarım. Halk tarafından bu koruma şimdiye kadar yapılan yardım yekûnu 6226 liraya baliğ olmuştur. Toplatılan paralarla yoksul talebelerden 73 kişiye ilaç, 370 kişiye ayakkabı, 170 kişiye elbise, 388 kişiye iç çamaşırı, 350 kişiye gömlek, 32 kişiye önlük verilmiştir. Yoksullar evinde 33 kişiye bakılmaktadır. Bunlardan başka 600 kişi her gün yarımşar kilo ekmek verilmek suretiyle yardım edilmektedir. Bu hususlar için şimdiye kadar 5606 lira sarf edilmiştir. Yeni bir varidat membaı olmak üzere yoksullar menfaatine bir de piyango tertip edilmiştir.

1938 yılı Bütçesi: 1938 yılında yapmayı tasarladığımız işler için nafia tahsisatı olarak 92.000 lira teklif ediyor. Hususi idare inşaatına 27.000 maarif inşaatına 30.000 sıhhat inşaatına 20.000 su elektrik işine 40,000 imar birliğine 26.000 aşım duraklarına 2.000 spora 1.000 halkevi inşaatına 10.000 bu Nafia işlerinin yekûnu 252 bin liraya baliğ olmaktadır. Bu paralar mekteplere hastanelere çocuk bahçelerine sarf edilecektir. Ayrıca bir kahramanlar diyarı olan Erzurum'da büyük bir şehit abidesi kurmak tasavvurundayız. Bu abidenin o mukaddes şehitlerin şeref ve hüviyetlerine mütenasip olmasına çalışacağız. 1938 bütçesi 150.000 liralık tahsisat fazlası, 100 bin lira imar birliği hasılatıyla beraber 505.000 liraya baliğ olacaktır.

Doğu Gazetesi: 1937 yılı eserleri sırasında şehrimizde çıkmakta olan Doğu gazetesini zikredebilirim. Bize günü gününe havadis veren bu gazeteye karşı halkımızın gösterdiği yardım ve alakayı şükranla karşılıyorum. Doğu gazetesi bütün şark mıntikasının olduğu gibi Erzurum'un ve Erzurumluların da güzel hislerinin ve ihtiyaçlarının akisleriyle sahifelerini süsleyecektir. Gazete tekâmül yolunda yürümekte ve her gün bir parça daha ilerlemektedir. Arkadaşlar söyleyeceklerim bundan ibarettir. Atatürk rejiminin azim ve

irade tarihi önünde Erzurum şerefli ve kahraman mazisine uygun mamur ve müreffeh bir yurt parçası olacaktır. Ve bugünlerde bize pek yakındır. İşte ben ve sayın arkadaşlarım bu kanaat ve emniyetle yapılmakta olan Erzurum binasına küçük bir taş koymak için çalışıyoruz ve çalışacağız.”³⁵³

Erzurum Planı

Haberde, gazetenin daha önce de haberini yaptığı Erzurum şehrinin imar planı ile alakalı katedilen aşama hakkında kısa bir bilgi yer almaktadır.

“Erzurum, Kars ve Gümüşhane haritaları Üçüncü Müfettişlik mıntikasına ait kanuna dayanılarak fevkalade tahsisattan yaptırılmış ve tatbikat alanına konmuştur. Diğer şehirlerin haritaları da sıraya alınmıştır. Erzurum’un planına gelince, Profesör Lambert bu planın avan projelerini belediyeye göndermiştir. Profesör Erzurum’la beraber Trabzon’un da planını 22.301 (yaklaşık) liraya yapmayı kabul etmiştir.”³⁵⁴

Erzurumlulara Müjde: İplik Fabrikasının Şehrimizde Kurulmasına Karar Verildi

Sanayileşme alanında çok büyük bir adım... Yine kalkınma faaliyetleri arasında gösterebileceğimiz önemli bir yazı ile karşılaşmaktayız. Haberde, İplik fabrikasının bölgede cereyan edecek etkileri ve daha sonrası için planlanan çalışmalar haberin detaylarında yer almaktadır. Ayrıca, gazete bu haberi konu ederken aynı zamanda bu haber ile alakalı farklı bir gazetede yer alan yazıyı da okuyucularıyla paylaşmaktadır.

“1.200.000 lira ile yapılacak olan bu fabrika yılda 850,000 kilo iplik verecek

Umumi Meclis Şükranını Dün Büyüklere Bildirdi

Dünkü posta ile gelen Ulus refikimizde Erzurum’u ve dolayısıyla bütün doğu bölgesini sevinçten sevince sürükleyecek bir haber okuduk. Hükümetimiz iplik fabrikasını Erzurum’da kurmaya karar vermiş bulunmaktadır. Demek oluyor ki, her yıl endüstri sahasında ileri hamlelerle yürüyen Türkiye Cumhuriyeti’nin, en büyük merkezlerinden biri olan Erzurum şehri yeni ve büyük bir kazanç temin etmiş olacaktır. Senede bir milyon kilo pamuk işleyecek olan bu fabrikada 300 amele çalışacaktır. Yarının Erzurum’u, geniş ve zengin iptidai maddelere malik hinterlandı ile bu büyük iplik fabrikasını besleyecek ve onun istihsalatı ile memleket sanayiinin inkişafına hizmet edildiği kadar muhitimizde de ameleye iş temin edilmiş ve iktisadi bir genişlik yaratılmış olacaktır. Bölgemizi yakında

³⁵³ **Doğu Gazetesi**, 3 Şubat 1938.

³⁵⁴ **Doğu Gazetesi**, 8 Şubat 1938.

muhakkak bir refaha kavuşturacak olan böyle bir fabrikaya kavuşacağımız için ne kadar övünsek yeridir.

Halkın Sevinci

Doğu iplik fabrikasının Erzurum'da kurulacağı dün şehre şayi olur olmaz, büyük bir sevinç uyandırmıştır. Telefonla idarehanemize müracaat eden birçok karilerimiz izahat istemişler, verdiğimiz müspet cevap üzerine memnuniyetlerini izhar etmişlerdir. Dün doğu iplik fabrikasının Erzurum'da kurulması haberi her tarafta konuşma mevzuu olmuştur.

Devletin böyle bir fabrikayı Erzurum'da kurmaya karar verdiğini Vali Haşım İşcan meclisi umumi üyelerine tebşir etmiş ve üyeler bu beşaretli haberi ayakta dinlemek suretiyle karşılamışlardır. Hadi Erverdi'nin teklifi üzerine büyük Başbuğ Atatürk'e kudretli Başvekil Celal Bayar'a, İktisat Vekili Şakir Kesebir'e ve Üçüncü Umumi Müfettişliğe telgraflar çekilerek meclisin tahassüs ve şükranlarının iletilmesi istenmiş ve teklif alkışlarla kabul edilmiştir.

Ulus Refikimizin Verdiği Haber

Son senelerde yeni bir şeye alıştık. Bir fabrikamız açılırken berikisinin temelinin atılacağını duymazsak üzülmüyoruz. Merinos ve suni ipek fabrikalarımızın açıldığı bu günde yeni bir itiyat kazanıyoruz. İki fabrikamız açılırken iki değil, dört fabrikamızın daha kurulacağını müjdeliyoruz: 1. Çimento Fabrikası, 2. Erzurum İplik Fabrikası 3. Asit Azotik Fabrikası, 4. Çelik ve Boru Fabrikası.

Bunlar beş senelik plana ilave olmak üzere Sümer Banka verilen vazifelerdir. Erzurum İplik Fabrikası bir ekipte 154, iki ekipte 301 işçi çalıştıracaktır, iş adedi on bindir. Senede bir milyon kilo pamuk istihlak edecektir. Senelik iplik istihsalatı 850 bin kilo olacaktır. Fabrika icabında bir misli büyütülecek bir şekilde kurulacak ve yalnız inşası 1.200.000 liraya mal olacaktır.”³⁵⁵

Büyük Bir Sanat Okuluna Çok İhtiyaç Var

Gazete, ele almış olduğu bu yazısında, kalkınma faaliyetleri ile alakalı alınan kararları ve yapılan çalışmalarını göz önünde bulundurarak kısa bir değerlendirme yapmıştır. Sanayileşme faaliyetlerinin sadece yerel değil bölgesel anlamda da önemine dikkat

³⁵⁵ Doğu Gazetesi, 8 Şubat 1938.

çekerek, ihtiyacımız olan ve bugün hâlâ bu konu üzerinde tartışmalar olan nitelikli iş gücünün ön planda tutulması gerektiğine dair oldukça değerli bir yazı kaleme almıştır.

“Erzurum’da iplik fabrikası kurulması artık tamamıyla tahakkuk etmiş bulunmaktadır. Bu fabrikanın sade Erzurum için değil, onu çevreleyen bütün bir doğu bölgesi için büyük bir iktisadi kıymet ve ehemmiyeti vardır. Bu fabrika doğu mıntikasına yeni bir hayat kaynağı vazifesini görecek, yeni bir iş ve servet membaı olacaktır. Şark havalisinde yapılacak olan bu ilk fabrikayı diğerlerinin takip etmesine intizar olunabilir. İplik fabrikası belki bir dokuma fabrikasının kurulmasıyla tamamlanacak ve Erzurum civarında yapılan pancar ziraatı denemeleri müsmir bir netice verdikleri takdirde de ihtimal bu civarda bir de büyük şeker fabrikası kurulacaktır. Bu büyük sınai müesseselerin kurulmasıyla doğuda bugün olduğundan daha büyük bir şiddetle teknisyen ve amele ihtiyacı belirecektir. Bütün bu fabrikaların intizamla işletilebilmesi, normal bir şekilde randıman verebilmesi için elde iyi yetiştirilmiş ustalara, usta başlara ve teknik tecrübeleri ziyade amelelere ihtiyaç hâsıl olacaktır. Doğu mıntikası bu ihtiyacını kendi sinesinde yetiştirdiği çocuklarıyla tatmin etmeye mecburdur. Ancak bu sayede kurulacak fabrikaların temin edeceği iktisadi faydalar tamamen bölge içinde kalmış olacak ve yine ancak bu sayede bu fabrikalar iktisadi kalkınma yönünde almış oldukları vazifeyi başarabileceklerdir. Binaenaleyh fabrikaların kurulmasıyla beraber onlara teknisyen yetiştirebilmek için doğuda hummalı bir faaliyetin başlaması açık ve kati bir zaruret halinde tecelli etmektedir. Erzurum’da bugün mevcut olan silah tamirhanesi büyük bir muvaffakiyetle çalışma kıymetli bir teknik müessesesidir. O müessesenin hariçten alarak yaptığı işler bugün sanayide ileri gitmiş birçok şehirlerimizdeki en modern müesseselerin yaptıkları işlerden farksızdır. Kıymetli ustaları ve kıymetli amele gurubunu cemetmiş olan bu müessese gene kıymetli idarecilerin elinde müsmir bir şekilde çalışmaktadır. Bu müessesenin kıymetini artıran diğer bir nokta da Erzurum’da büyük bir boşluğu doldurmuş olmasından başka o müessesenin başında bulunan Bay İhsan’ın teşebbüsüyle bir de adam yetiştirme faaliyetine girişmiş olmasıdır. Silah tamirhanesinin dar kadrolu sanat mektebi o fabrikanın yarınki ustalarını ve ustabaşılarını yetiştiriyor. Bu ilk adımın büyük kıymetini takdir edenlerdeniz. İstikbalde karşılaşmamız bir emri tabi haline gelmiş olan teknisyen ihtiyacı karşısında aklımıza gelen ilk tedbir silah tamirhanesinin bu mütevazi sanat mektebini tevsi etmektir. Bu sayede orada her çeşit sanatkârı yetiştirmek ve onların sayesinde yarın kurulacak fabrikalar da istifade etmek imkânı hâsıl olacaktır. Bununla beraber bu ilk tedbirin kâfi geleceği kanaatinde de değiliz. Sınai faaliyet bakımından büyük

bir istikbal vadeden bölgemizin gittikçe artacak olan bu ihtiyacını ancak geniş kadrolu modern bir sanat mektebiyle telafi edebileceğiz. İplik fabrikasının kurulmaya başlamasıyla beraber Erzurum’da büyük bir sanat okulunun temelleri de atılmalıdır. Teknik bakımdan iplik fabrikası ve onu takip edecek diğerleri bu sanat okuluna dayanacaklardır.”³⁵⁶

İmar Birliği Dün Toplandı

İmar Birliği Bu Yıl Ne Yaptı Önümüzdeki Yıl Ne Yapacak?

Haberde, imar birliği toplantısı adı altında bir toplantının gerçekleştiği ve bu toplantıda, yapılmış ve yapılacak olan imar faaliyetleri hakkında açıklamalar yer almıştır.

“Celseyi açan Vali Haşim İşcan geçen yılın bir tecrübe yılı olduğunu, asıl imar hızının bu sene gösterileceğini söyledi

Bu sene yapılacak işlerden bazıları: 1 elektrik işi halledilecek, 2 su işi bitirilecek, 3 güzel bir sinema binası kurulacak, 4 bir elektrik fırını kurulacak, 5 kazalara yardım edilecek

Meclisi umumi mutat içtimalarına dün devam etmiştir. Saat on dörtte celse vali Haşim İşcan’ın başkanlığı altında toplanmış eski zabıtlar okunarak ruznameye geçilmiştir. Bazı evrakın encümenlere havalesi yapıldıktan sonra saat 15’te imar birliğinin meclisi toplanmak üzere içtimaa nihayet verilmiştir.

İmar Birliği Toplantısı

İmar birliği toplantısı 15’te yine Vali Haşim İşcan’ın riyaseti altında, belediye ve umumi meclis üyelerinin iştirakiyle toplanmış bulunuyordu. Başkan celseyi açtıktan sonra imar birliğinin neler yaptığını anlattı ve fikirlerini şu yolda hülasa etti. Yapılan işlere hiç nazarıyla bakmak icap eder. Mesaimizin ilk senesi tecrübe mahiyetinde idi, asıl imar hızını önümüzdeki sene içerisinde göstereceğiz. Bu işler almak istediğimiz hıza bir delil telakki olunsun. Vali Haşim İşcan bundan sonra 936 yılı ile 937 yılı arasındaki hesap mukayesesini göstermiş ve imar birliğinin yürüdüğü yolda muvaffak olacağını bildirmiştir. Bundan sonra da yapılan işlere temas eden vali demiştir ki: itimadınıza güvenerek yapabildiğimiz işler şunlardır: mezbaha henüz tamamen açılacak vaziyette değil iken, açılmıştır. Mezbahaya otomobil alınmış ve temin edilen süratle bütün kasaplar memnun edilmiştir. Çifte minarelerin önü açılmıştır. Memleketteki ev buhranına çare bulmak üzere

³⁵⁶ Doğu Gazetesi, 10 Şubat 1938.

evler ve apartmanlar yapılmıştır. Teşcir işine de ehemmiyet verdik. Dışarıdan ağaç getirttik ve bir kış bahçesine başladık.”³⁵⁷

Cami Avlularına Akasyalar Dikilecek

Haberde, şehrin ağaçlandırma faaliyetlerine devam edildiği ve bu yönde çalışmalar sürdürüldüğü bilgisi yer almaktadır.

“Trabzon’dan ve İstanbul’dan fidanlar getirtiliyor

Erzurum’da mevcut cami avlularının ve etrafının ağaçlanması şehri güzelleştirme nokta-i nazarından faydalı görülmüştü. Bu husus için vakıflar umum müdürlüğü nezdinde vilayetçe yapılan teşebbüsler müspet netice vermiş ve icap eden tahsisat verilmiştir. Verilen tahsisat ile Trabzon’dan ve İstanbul’dan renkli akasya fidanları getirtilerek cami avlularına dikilecektir. Fidanlar önümüzdeki bahar mevsiminde yerlerine dikilmiş olacaktır. Bu husus için icap eden teşebbüslere geçilmiştir.”³⁵⁸

Erzurum’un Kapalı Stadı Yapılıncaya Kadar...

26 Şubat tarihli bu haberde, bir futbol sahası inşaatı için idarecilerin kolları sıvayacağı bilgisi yer almaktadır. Haber, aynı zamanda hem spor hem de imar faaliyetlerini kapsamaktadır.

“Atletizm pisti ve havuzlarını ihtiva eden bir futbol sahası yapılacak

Bölge heyeti evvelki akşam Başkan Vali Haşim İşçan’ın reisliği altında toplanmıştır. Bu toplantıda şehrimizde yapılmasına karar verilen stadın kapalı olması hakkında ileriye sürülen mülahazalar derlenmiştir. Bu mülahazalar merkezi umumiye bildirilecektir. Kapalı stat inşa edilinceye kadar bu sene yapılacak olan bölge ve gurup birincilikleri için şehrimizin müsait bir yerinde güzel bir futbol sahası yapılacaktır. Bu sahaya atletizm pisti ve havuzları da ilave olunacaktır. Şehrimizde bir güreş kulübünün açılacağını da işittik.

Avcılarımız Kurt Avına Çıkıyorlar

Avcılar kulübü Çarşamba akşamı başkanları Ömer Bican’ın riyaseti altında ve bölge merkezinde toplanarak bu hafta kurt avına çıkmaya karar vermişlerdir. Avcılarımız

³⁵⁷ Doğu Gazetesi, 16 Şubat 1938.

³⁵⁸ Doğu Gazetesi, 17 Şubat 1938.

bugün öğleden sonra zankalarla civar köylere gidecekler ve geceleyin kurt, ertesi gün de sürekle avları yaparak döneceklerdir.

Kayakçılar

Kayakçılar bu hafta Abdurrahman Gaziye giderek tatbikata ve talimlere devam edecekler ve pek yakında da Abdurrahman Gazi sırtlarında sürat, atlama gibi birincilik müsabakaları yapacaklardır.”³⁵⁹

Şehir İçindeki Tabakhaneler Haziranda Kalkıyor

Haberde, şehrin çevre düzenlemesiyle alakalı önemli bir kararın alındığı bilgisi yer almaktadır. Taşınacak tabakhaneler için yeni inşaat çalışmaları ve şartları hakkında bilgiler haberin detayında yer almaktadır.

“Taş mağazalardaki büyük tabakhanelerin de boşaltılması lazım geliyor

Hıfzıssıhha kanununun sarıh hükümleri ve belediye sıhhat talimatnamesinin alakadar maddeleri hükümlerine uyararak Erzurum belediyesi hazirandan itibaren şehir içinde tabakhane bulunmasını yasak etmiştir. Taş Mağazalar civarında bulunan ve mülkiyeti evkaf idaresine ait olan büyük tabakhane evkafça Haziran 1938’den itibaren artık cara verilmeyecektir. Bu büyük tabakhane yerleşmiş bulunan yirmiye yakın tabak sanat hanelerini şehir dışına taşımaya mecbur olacaklardır. Bu mecburiyetin kendilerine ağır geldiğini söyleyen debbağlar bize müracaat ederek Belediye, İmar birliği veya sair bir teşekkülün yardımıyla kendilerine bir tabakhane binası yaptırılmasını ve kendilerine de maddi fedakârlık yaparak buna iştirak edeceklerini ve mülkiyetini bilahare elde etmek üzere borçlarını mukassaten ödeyebileceklerini bildirmişlerdir.”³⁶⁰

Hınıs’taki Eski Ermeni Mektebi Binası

Haberde, iki ayrı konu bir haber yapılarak okuyucularla paylaşılmıştır. Daha çok eğitim alanıyla alakalı yapılacak çalışmalardan bahsedilirken, metruk mektep binaların yeniden inşası için de çalışmalar olacağı bilgisi yer almaktadır.

“Yıkılarak taşlarıyla yeni bina yapılacak

Vilayet genel meclisi evvelki gün Vali Haşim İşcan’ın reisliğinde içtima etmiştir. Ağaç bayramları için vilayet bütçesine tahsisat konması hakkındaki Ziraat Vekâleti

³⁵⁹ **Doğu Gazetesi**, 26 Şubat 1938.

³⁶⁰ **Doğu Gazetesi**, 1 Mart 1938.

tezkeresi, lise müdürlüğünün lisedeki fakir talebelerin kitap ve kırtasiyelerine yardım etmek üzere bütçeye tahsisat konması hakkında teklifi, Oltu halkevine yardım edilmek üzere tahsisat kabulü hakkındaki Oltu üyeleri takriri meclisi umumi azalarıyla daimi encümen azalarının ücret ve maaşlarının tezyil edilmesi hakkındaki meclis üyelerinin takriri bütçe encümenine havale edilmiştir. Bundan başka Hınıs'ta metruk Ermeni mektebi binasının yıktırılarak elde edilecek taşların yeni yapılacak binaya sarf edilmesine karar verilmiştir.”³⁶¹

Bu Sene İmar İşine Yarım Milyon Sarf Edilecek

Haberde, İl Genel Meclisi tarafından imar işleri için ayrılacak bütçe hakkında kısa bir bilgi paylaşılmaktadır.

“Genel Meclis Bütçe Müzakerelerini Bitiriyor

Erzurum vilayet genel meclisi bütçe müzakerelerini bu hafta zarfında ikmal etmiş olacaktır. Yeni vaziyete göre vilayet 1938 mali yılı zarfında işlerine 500 bin lira sarf edebilecektir.”³⁶²

Mama Hatun Belediyesinin İmar Programı

Haberde, Erzurum-Erzincan güzergâhında yer alan, haberde yer aldığı dönem içerisinde bir kaza olarak karşımıza çıkan Mama Hatun bölgesinde gerçekleştirmesi hedeflenen imar faaliyetleri hakkında bilgiler yer almaktadır. Mama Hatun kazasında daha önce ihmal edilen, yapılan tüm imar işleri için kapsamlı bir program yapıldığını görmekteyiz.

“Halk bu programın tahakkukuna yardım için söz verdi

Mama hatun (Hususi) Belediye reislikleri Kaymakamlıklara verildikten bir müddet sonra kazamıza gelmiş olan Bay Cemil Timur vazifeye başladığı günden beri istirahat zamanlarını dahi feda ederek, kasabanın ihtiyaçlarını tamamlamak için geceli gündüzlü çalışmaktadır. 22 Şubatta toplanan Belediye Meclisi 938 yılına ait bütçenin varidat ve masraf fasıllarını inceledikten sonra, 1 Nisandan itibaren tatbik edilmek üzere beş maddelik bir program tespit etmiştir. Bu programa göre bu yıl içinde yapılacak olan mühim işler şunlardır:

³⁶¹ Doğu Gazetesi, 2 Mart 1938.

³⁶² Doğu Gazetesi, 6 Mart 1938.

- 1- Kasabadan dört kilometre mesafede bulunan iki güzel memba suyu demir borularla kasabaya akıtılarak bu suretle memleketin sıhhat ve hayatıyla alakadar olan mühim ve mübrem bir ihtiyacı ortadan kaldırılacaktır.
- 2- Sıhhi ve fenni şartlara uygun olarak küçük bir mezbaha inşa edilecektir.
- 3- Kasabayı ikiye bölen ve feyzan mevsimlerinde hayli tahribat yapan ve yazın kurak aylarda da etraftan karışan çirkef sularıyla pis bir bataklık halini alan Taşhan deresi temizlettirilecek, köprünün iki tarafına da sağlı ve sollu yüzer metre uzunluğunda duvar inşa edilerek burada bir nevi rıhtım vücuda getirilecektir.
- 4- Kasabanın Erzurum tarafındaki methalinden hükümet konağı önüne kadar olan şose kısmı ağaçlandırılarak bir bulvar haline konacaktır.
- 5- Yeniden yemişli ve yemişsiz ağaçlardan bir numune bahçesi ihdas edilecek, eski fidanlığa bağlı olarak bir de bağ tesis edilecektir.

Bu programın tahakkuku için bütün kasaba halkı söz vermiş bulunmaktadırlar.”³⁶³

Şimdiye Kadar Hiç Bakılmamış Bir Kazamız

Haberde, yine ihmal edilen, gereken alaka gösterilmeyen bir ilçeden bahsedilmektedir. Gazete, hem sitemkâr hem de öneri mahiyetinde bir yazı kaleme alarak ilgililere konuyla alakalı yardım taleplerinde bulunmuştur.

“Tercan terakki ve inkişafa çok müsait bir yerdir

Tercan, (Hususi) Tercan oldukça eski doğu kasabalarındandır. 106 köyü 35000 nüfusu vardır. Toprağı mümbittir. Ne yazık ki, dağlarında kara taşlardan, ovalarında boz topraklarından başka yeşil bir ağaç görünmez. Hâlbuki İspir Tortum ve Yusufeli kazalarında yetişen meyve ağaçlarının hepsi de burada yetişebilir. Çok fazla sarf edilen ve yetiştirilmesi pek kolay olan fasulye, patates, soğan ve emsali sebzeleriyle bile Erzincan’dan tedarik etmek mecburiyeti vardır. Hâlbuki kasaba halkının yüzde kırkı arazi sahibidir. Ancak arpa, buğday ekerler. Bütün çiftçiler senenin dört ayı çalışırlar, sekiz ayı da ömürlerini kahve köşelerinde geçirirler. Kasaba Erzurum- Erzincan şosesi üzerinde ve Fırat nehrini teşkil eden Tuzla suyu kenarındadır. 300 haneli, 1400 nüfuslu, terakki ve imara son derece müsait bir kasabadır. Burada elli seneden beri yalnız ismi olan bir belediye teşkilatı vardır. Fakat şimdiye kadar taş üstüne taş konulmamış gibidir. Kasabanın

³⁶³ Doğu Gazetesi, 10 Mart 1938.

iki çeşmesi vardır. Her ikisinin de yolları kısmen bozuk ve üzerleri açık olduğu için, bazen akarlar, bazen akmazlar. Bu yüzden halk kasabanın ortasından akan pis dere suyunu kullanmak mecburiyetinde kalmaktadır. İlk ve sonbaharda sokaklar o kadar çamurla dolar ki, geçmek kabil değildir. Dam üstlerine yığılan otlarla kapı önlerine yığılan tezek halkalarından başka göze çarpmak bir manzara yoktur. 1 Haziran 937’de kazamıza tayin edilen çalışkan ve kıymetli kaymakamımız Bay Cemil Timur geldiği günden beri, viraneliğe yüz tutan kasabayı kalkındırmak için elinden geleni yapmaktadır. Ancak belediyenin varidatı senede beş bin lirayı geçmemektedir. Bu kadar para ile o kadar ihmal edilmiş bir kasabanın noksanlarını karşılamak çok müşküldür. Onun için Tercan şefkatli vilayetimizin yardımlarına çok muhtaçtır.”³⁶⁴

Yeni Bir Mektep

Haberde, yeni yapılan Umumî Müfettişlik binasının sonunda eski binanın bir mektebe dönüştürüleceği bilgisi okuyucularla paylaşılmaktadır. Erzurum’da Umumi Müfettişlik binasının inşaatının hitamında, bugün Umumî Müfettişliğin işgal etmekte olduğu binanın bir mektebe tahsisi düşünülmektedir.³⁶⁵

Tarihi Kıymeti Haiz Eserlere Dokunulmayacak

Haberde, şehrin imar planı hakkında yapılacak düzenlemelerde tarihi alanları koruyarak çalışmalar yapılacağı bilgisi yer almaktadır. Dolayısıyla bu konuda gösterilen hassasiyet oldukça önemlidir.

“Erzurum’un imar planında gözetilen mühim bir nokta

Erzurum şehir planına esas olacak noktaları hazırlamak üzere belediyede muhtelit bir komisyon teşkil edilmişti. Komisyon uzun bir müddetten beri mesaisine devam etmektedir. Bu mesai neticesinde Erzurum’un imar planı yapılırken nazarı itibara alınması lüzumlu görülen cihetler tespit edilecektir. Bunlar meyanında asarı atıka birinci derecede bir yer işgal etmektedir. Yeni açılacak caddelerde, yapılacak meydanlarda tarihi kıymeti haiz bulunan bazı binaların ziyana uğramasına mani olacak şekillerde tedbirler alınabilmek için böyle tarihi kıymette ve muhafaza edilmesi zaruri görülen bütün binaların evvelden tespit edilmesi lazım gelmektedir. Muhtelit komisyonun müstakbel Erzurum planında muhafaza edilmesini muvafık gördüğü mebanî şunlardan ibarettir: Çifte Minareler, Ulu

³⁶⁴ Doğu Gazetesi, 10 Mart 1938.

³⁶⁵ Doğu Gazetesi, 10 Mart 1938.

Camii, Yakutiye Medresesi ve Minaresi, Saat Kulesi ve Kale, Üç Kümbetler, Karanlık Kümbet, Cumhuriyet caddesindeki Kümbet, Gümüşlü Kümbet, Lala Paşa Camii, İbrahim Paşa Camii, Emirşeyh Kümbeti, Narmanlı Camii, Boyahane Camii, Bakırcı Camii, Gürcükapısı Camii, Gömrük Camii, Hacı Derviş Ağa Camii, Pervizoğlu Camii, Cennetzade Camii, Caferiye Camii, Kurşunlu Camii, Taşhan.”³⁶⁶

Hasankalede Bütün Evler Badanalanacak

Gazete, Hasankale ile alakalı art arda yayınladığı haberlerde, çevre düzeni ile alakalı bir çalışma yapılacağını, yine yapılacak olan tesisler için inşaat çalışmalarına başlanacağını ve son olarak halkı bir iletişim aracı olan radyo ile buluşturacağını müjdelemektedir

“Hasankale, 14(hususi) Belediye encümeninin verdiği karar üzerine, Hasankale’deki evlerin cümlesi badanalanacak ve kaza güzel bir manzara arz edecektir. Karlar kalkınca bu işe derhal başlanacaktır.

Hasankale’de Numune Evleri

Hasankale 14 (Hususi) Belediye Hasankale’de iki tane numune evi yapılmasına karar vermiştir. İnşaata önümüzdeki baharda başlanacaktır.

Hasankale’de Halk İçin Radyo

Hasankale, 14 (Hususi) Hasankale halkevi iki hoparlörlü bir radyo getirecektir. Bu hoparlörlerden biri umumi bahçeye, diğeri de belediye meydanına konacaktır. Halk gerek nutuklardan, gerek dünya havadislerinden, gerek müzikten bu suretle istifade etmiş olacaktır.”³⁶⁷

Köylerde Merkezler Arasında Telefon

Haberde, telefon hattı çalışmalarının tüm hızıyla devam ettiğine dair bilgiler paylaşılırken, telefon hattı için ayrılacak bütçe hakkında da bilgi yer almaktadır.

“Gelecek yıl telefonsuz köy kalmayacak

Köylerin merkezlere telefonla raptedilmesi işine bu yıl ehemmiyetle devam edilecektir. Gelecek yıl nihayetinde merkezlerle rabıtası bulunmayan köy kalmayacaktır. Telefonların yapılmasına köylüler de çalıştıkları gibi, Erzurum Vilayeti de bu yıl bütçesine

³⁶⁶ Doğu Gazetesi, 12 Mart 1938.

³⁶⁷ Doğu Gazetesi, 16 Mart 1938.

2000 liralık tahsisat konmuştur. Telefonların bozukluklarını tamir ve hatları tesis için de ayrıca elli liralık bir fen memuru da kadroya konmuştur.

İspir'e Telefon

İspir kazasının merkeze telefon ile raptı için muktezi taksimat kabul edilmiştir.”³⁶⁸.

Erzurum-Tortum Yolu

Haberde, yol çalışmalarında yapılması gereken bir iş için ihale düzenlendiğine dair kısa bir bilgi paylaşılmaktadır. Erzurum-Tortum yolu üzerindeki üç bin metre mikâbı ham taşın kırılması ihaleye çıkarılmak üzeredir. İhaleden sonra şose inşasına başlanacaktır.³⁶⁹

İki Yeni Köprü

Haberde, Erzurum ve çevre ilçeleri arasında yer alan bölgelerde köprü inşaatı yapılacağına dair bilgi yer almaktadır. Yapılacak köprülerin ana hatları haberin detaylarında yer almaktadır.

“Oltu yolu üzerindeki Ardu köprüsünün 2284 liralık ile Erzurum-Palandöken-Hınıs yolu üzerindeki çevirme suyu geçit köprüsünün 3978 liralık keşif evrakı hazırlanmıştır. Bunlar tetkik ve tasdik için şoseler reisliğine gönderilecek ve tasdikten sonra inşasına başlanacaktır. Ardu köprüsü sekizer metre açıklığında iki gözlü yani 16 metre boyunda ve ayakları kargir, üstü ahşap olarak yapılacaktır. Çevirme suyu köprüsü de 31 metre boyunda beş gözlü ve kâmilen ahşap olarak inşa edilecektir. Bu köprülerin yapılmasıyla birçok köylerin birbirine bağlanması temin edilecektir.”³⁷⁰

Erzurum Demiryolu

23. Kısımdaki Büyük Tünel de Delinmek Üzere

Haberde, demiryolu yapımında önemli bir aşamaya geldiğinin bilgisi yer almaktadır. Yaz, kış demeden çalışmalara devam edildiği ve ne zaman nihayete erdirileceğine dair de tespitlerde de bulunmaktadır.

“Kışa rağmen inşaat büyük bir hızla ilerlemektedir

Demiryolu 940 yılında Erzurum'da düdüğünü öttürmüş olacak. Bütün ve bütün Türkiye bu müjdenin tahakkukunu sabırsızlıkla bekliyor. Erzurum'dan Trabzon'a gidenler

³⁶⁸ Doğu Gazetesi, 19 Mart 1938.

³⁶⁹ Doğu Gazetesi, 29 Mart 1938.

³⁷⁰ Doğu Gazetesi, 29 Mart 1938.

ve Trabzon'dan Erzurum'a gelenler, yazın transit yolundaki ve Pınakapan'dan bu yana şimendifer inşaatındaki hummalı çatışmayı görmüşlerdir. Kış mevsimi arı kovarı gibi kaynaşan bu insan kalabalığını bir müddet için dağıttı, dağları yaran ve delen kazma seslerini susturdu. Fakat bu yalnız Aşkale ile Erzurum arasındaki kısa sahada bir durmadır. Sivas ile Aşkale arasına kadar olan sahada ise şimendifer inşaatı bir an bile durmamıştır. Kemah'taki en büyük tünel geçenlere açıldıktan sonra yirmi üçüncü kısımdaki ve diğer kısımlardaki yol vermeyen dağlarda açılan tüneller ve Fırat'ın coşkun suları üzerinde kurulan muazzam köprülerin inşaatı mütemadiden ilerletilmektedir. 23. Kısımdaki 1070 metrelik büyük tünelin tamamıyla delinmesine 130 metre kalmıştır. Kış olmasına rağmen bu hatlarda çalışan amile miktarı iki binden fazladır. Bugün insan yüzü görmeyen bu yerlerde cumhuriyet işçisinin şen sesleri akisler yapıyor. Tren düdüğünün bu dağları verimli ovaları şenlendireceği günler çabuk yaklaşıyor. Erzincan'a kadar olan kısımlarda, bilhassa yirmi üçüncü kısımda faaliyet göze çarpacak kadar hızlıdır. Burası adeta büyük bir kasaba halini almıştır ve doğuda birçok vilayetlerin bile kavuşamadığı elektrikle aydınlatılmaktadır. Buradaki elektrik 220 voltur; inşaat civarı geceleri pırıl pırıl yanmaktadır. Hükümet mühendisleri bütün kısımlardaki en ufak inşaatı bile büyük dikkatle takip ve murakabe etmektedirler. Her kısımda mükemmel sıhhi teşkilat ve doktor, birer de sıhhat memuru vardır. İlkbaharda yatağından fırlayan Fırat'ın birçok ayakları değiştirilmektedir. Amele için sıhhi meskenler yaptırılmaktadır.”³⁷¹

³⁷¹ Doğu Gazetesi, 29 Mart 1938.

SONUÇ

Bu çalışma, Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının kuruluş ve faaliyetleri ile bu faaliyetleri bugüne taşımamızda önemli kaynaklardan birini teşkil eden dönemin en aktif basın-yayın organlarından olan Doğu gazetesini ele alan bir tez çalışmasıdır. Yerel ve bölgesel anlamda önemli faaliyetlerin gerçekleştirildiği ve özellikle de kapsamış olduğu dönemin şartlarını gözler önüne sermesi bakımından kıymet arz etmektedir. 1937-1938 yılları arasında yüz sayılık bir basın-yayın hayatını incelediğimiz Doğu gazetesi idarî, siyasî, iktisadî ve sosyal hayatın bir yansıması olması hasebiyle bu çalışmada çok büyük bir rol oynamıştır. Bizleri bu çalışmaya sevk eden en önemli etken Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulmuş olan Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının faaliyetleri ve döneme etkileridir. Bu açıdan dönemin idarî, siyasî, sosyal ve kültürel hayatı bilimsel kaynaklar doğrultusunda ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatı ve kadrosu kapsadığı coğrafya itibariyle birçok yenilik ve değişime ev sahipliği yapmak için belirlemiş olduğu hedefler doğrultusunda üzerlerine düşen vazifeyi yerine getirmeye çalışmışlardır. Yeni kurulmuş olan bir sistemin yenilik ve değişime ne kadar açık olacağı ortadadır. Bu teşkilat, içinde bulunduğu maddî ve manevî imkânlarını en üst düzeye ulaştırmak için çeşitli alanlarda çalışmalara başlamıştır. Özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgesinde yaşanan sorunların çözüme kavuşturulması ve yeni düzenin bu bölge topraklarında modernize edilmesi şüphesiz Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının hedeflerine büyük ölçüde yön vermiştir. Bizim bu çalışmadaki gayemiz, ele aldığımız değişim ve yenileşme döneminde bahsi geçen bölgelerin modernleşme hareketlerine karşı sergilediği tutum ve etkileridir.

Uzun yıllar işgal altında kalan ve jeopolitik açıdan çok önemli sınırlara sahip olan Üçüncü Umumî Müfettişlik kurumunun sorumluluğu içerisinde yer alan bölgelerde incelemiş olduğumuz dönem aralığında gözle görülür değişiklikler yaşandığını belirtmek gerekir. İlgili dönemde yapılan çalışmalar bayındırlık ve imar işleri, idarî, ekonomi alanındaki faaliyetler bu çalışmada nesnel bir şekilde tespit edilmeye çalışılmıştır.

Verimli topraklara sahip olan mevzubahis bölgelerin Üçüncü Umumî Müfettişlik teşkilatının destekleriyle üretime geçmesi ve etkin hale gelmesi bölge halkının umutlarını yeşertmekle kalmamış, aksine halkın üzerinde yaşadığı coğrafyada nelerin yapılabileceğinin şuurunu da ziyadesiyle ortaya koymuştur. Bayındırlık ve imar açısından

gelişmemiş, yeteri kadar değerin ve hizmetin verilmesinde geç kalınmış bu bölgelerin günümüze de etkileri görülmektedir.

Bizim bu tez ile yapmak istediğimiz şey, ele almış olduğumuz döneme ait yaşanan gelişmelerin doğru bir şekilde tespit edilmesi suretiyle geçmişin geleceğimize ışık tutabilmesine katkıda bulunmaktır. Amacımız, geçmiş bilinci oluşturmak, günümüze ve geleceğimize daha deneyimli ve güçlü adımlarla ilerlemektir. Bunun için yapmış olduğumuz çalışma, sadece dönemin idarî, siyasî ve sosyokültürel anlatımını ele almak değil, sözü geçen bölgelerde yaşamlarını sürdüren insanların sahip oldukları şartları da kaynaklar doğrultusunda ortaya çıkarmaya çalışmaktır.

KAYNAKÇA

ARŞİVLER

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Erzurum Belediye Arşivi

İçişleri Bakanlığı Arşivi

GAZETELER

Doğu Gazetesi

Erzurum Gazetesi

Yeni Erzurum Gazetesi

Varlık Gazetesi

Resmi Gazete

RESMİ YAYIN VE TUTANAKLAR

Erzurum Belediyesi 1941 Meclis Zabıtları

TBMM Zabıt Ceridesi

İller Bankası Çalışmaları,1945-1953

CHP 1941 Kaza Kongreleri Dilekleri

CHP 1943 Kaza Kongreleri Dilekleri

Erzurum Belediye Arşivi 1937 Meclis Zabıtları

TBMM Tutanak Dergisi IX/16

Ayın Tarihi Mecmuası 22,27,43,44,74,164. Sayılar

Kavanin Mecmuası XVI, XVIII. Sayılar

Cumhuriyetin 15. Yılında

Düstur Üçüncü Tertip XVIII. Sayı

KİTAP VE MAKALELER

- Akşin Somel, Selçuk, “Osman Nuri Paşa’nın 17 Temmuz 1885 Tarihli Hicaz Raporu”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, XVIII (29), Ocak 1996, 1.
- Aydoğan, Erdal, “Üçüncü Umumi Müfettişliği’nin Kurulması ve III. Umumi Müfettiş Tahsin Uzer’in Bazı Önemli Faaliyetleri”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, (33-34), Mayıs-Kasım 2004, 1-14.
- Baltaoğlu, Ali Galip, **Atatürk Dönemi Valileri (29 Ekim 1923- 10 Kasım 1938)**, Ocak Yayınları, Ankara 1998.
- Baydar, Mustafa Çetin, **Geçidi Bekleyen Şehir**, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.
- Burçak, Rıfki Salim, **On Yılın Anıları(1950-1960)**, Nurol Matbaacılık, Ankara 1998.
- İnönü, İsmet, **Defterler(1919-1973)**, Haz. Ahmet Demirel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.
- Kadioğlu, Ahmet, **Erzurum’da Kooperatifçilik**, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1969.
- Karaca, Ali, **Anadolu Islahâtı ve Ahmet Şâkir Paşa (1838-1899)**, Eren Yayıncılık, İstanbul 1993.
- Koca, Salim, - Yalçın, Semih, “Mustafa Kemal Paşa’nın Dokuzuncu Ordu Müfettişliğine Tayininde Osmanlı Genelkurmayının Rolü”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, X (29), Temmuz 1994, 403.
- Koçak, Cemil, **Umumi Müfettişlikler (1927-1952)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.
- Koçak, Cemil, **Umumi Müfettişlikler (1927-1952)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.
- Orhun, Hayri, vd., **50 Ünlü Vali Meşhur Valiler**, İçişleri Bakanlığı Merkez Valileri Bürosu Yayınları, Ankara 1969.
- Öztürk, Saygı, **İsmet Paşa’nın Kürt Raporu**, Doğan Kitap, İstanbul 2007.
- Öztürk, Saygı, **Kasadaki Dosyalar**, Ümit Yayıncılık, Ankara 2005.
- Us, Asım, **1930-1950 Hatıra Notları**, Vakıf Matbaası, İstanbul 1966.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı-Soyadı : İbrahim BOZ
Doğum Tarihi ve Yeri : 12.01.1992 / ERZURUM
e-mail : ibrahimboz4525@gmail.com

Eğitim

Derece	Üniversite	Mezuniyet Yılı
Yüksek Lisans	Erzurum Teknik Üniversitesi	2019
Lisans	Atatürk Üniversitesi	2016
Lise	Ziya Gökalp Anadolu Lisesi	2011
Bildiği Yabancı Diller	:	

Bilimsel Faaliyetler

Proje :
Makale :
Kongre :
Sempozyum :

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar :
Staj :